නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

ඛුද්දකනිකායෙ

නෙත්තිප්පකරණ-ටීකා

ගන්ථාරම්භකථාවණ්ණනා

සංවණ්ණනාරම්භෙ (දී. නි. ටී. 1.ගන්ථාරම්භකථාවණ්ණනා; ම. නි. ටී. 1.1 ගන්ථාරම්භකථාවණ්ණනා; සං. නි. ටී. 1.1.1 ගන්ථාරම්භකථාවණ්ණනා) රතනත්තයවන්දනා සංවණ්ණෙතබ්බස්ස ධම්මස්ස පභවනිස්සයවිසුද්ධිපටිවෙදනත්ථං, තං පන ධම්මසංවණ්ණනාසු විඤ්ඤූනං බහුමානුප්පාදනත්ථං, තං සම්මදෙව තෙසං උග්ගහණධාරණාදික්කමලද්ධබ්බාය සම්මාපටිපත්තියා සබ්බහිතසුඛනිප්ඵාදනත්ථං. අථ වා මඞ්ගලභාවතො, සබ්බකිරියාසු පුබ්බකිච්චභාවතො, පණ්ඩිතෙහි සම්මාචරිතභාවතො, ආයතිං පරෙසං දිට්ඨානුගතිආපජ්ජනතො ච සංවණ්ණනායං රතනත්තයපණාමකිරියා. අථ වා රතනත්තයපණාමකරණං පූජනීයපූජාපුඤ්ඤවිසෙසනිබ්බත්තනත්ථං, තං අත්තනො යථාලද්ධසම්පත්තිනිමිත්තස්ස කම්මස්ස බලානුප්පදානත්ථං, අන්තරා ච තස්ස අසඞ්කොචනත්ථං, තදුභයං අනන්තරායෙන අට්ඨකථාය පරිසමාපනත්ථං. ඉදමෙව ච පයොජනං ආචරියෙන ඉධාධිප්පෙතං. තථා හි වක්ඛති ''වන්දනාජනිතං…පෙ…. තස්ස තෙජසා''ති. වත්ථුත්තයපූජා හි නිරතිසයපුඤ්ඤක්ඛෙත්තසම්බුද්ධියා අපරිමෙය්‍යප්පභාවො පුඤ්ඤාතිසයොති බහුවිධන්තරායෙපි ලොකසන්නිවාසෙ අන්තරායනිබන්ධනසකලසංකිලෙසවිද්ධංසනාය පහොති, භයාදිඋපද්දවඤ්ච නිවාරෙති. යථාහ –

''පූජාරහෙ පූජයතො, බුද්ධෙ යදි ච සාවකෙ''ති. (ධ. ප. 195; අප. ථෙර 1.10.1) ච,

තථා –

''යෙ, භික්ඛවෙ, බුද්ධෙ පසන්නා, අග්ගෙ තෙ පසන්නා, අග්ගෙ ඛො පන පසන්නානං අග්ගො විපාකො හොතී''ති (අ. නි. 4.34; ඉතිවු. 90) ච,

තථා –

'''බුද්ධො'ති කිත්තයන්තස්ස, කායෙ භවති යා පීති;
වරමෙව හි සා පීති, කසිණෙනපි ජම්බුදීපස්ස;
'''ධම්මො'ති…පෙ…. 'සඞ්ඝො'ති…පෙ…. දීපස්සා''ති. (දී. නි. අට්ඨ. 1.6; ඉතිවු. අට්ඨ 90; දී. නි. ටී. 1.ගන්ථාරම්භකථාවණ්ණනා; ම. නි. ටී. 1.1; අ. නි. ටී. 2.4.34) ච,

තථා –

''යස්මිං, මහානාම, සමයෙ අරියසාවකො තථාගතං අනුස්සරති, නෙවස්ස තස්මිං සමයෙ රාගපරියුට්ඨිතං චිත්තං හොති, න දොස…පෙ…. න මොහපරියුට්ඨිතං චිත්තං හොතී''ති (අ. නි. 6.10; 11.11) ච,

තථා –

''අරඤ්ඤෙ රුක්ඛමූලෙ වා…පෙ….;
භයං වා ඡම්භිතත්තං වා, ලොමහංසො න හෙස්සතී''ති. (සං. නි. 1.249) ච;

තත්ථ යස්ස රතනත්තයස්ස වන්දනං කත්තුකාමො, තස්ස ගුණාතිසයයොගසන්දස්සනත්ථං **''මහාකාරුණික''**න්තිආදිනා ගාථාත්තයමාහ. ගුණාතිසයයොගෙන හි වන්දනාරහභාවො, වන්දනාරහෙ ච කතා වන්දනා යථාධිප්පෙතප්පයොජනං සාධෙතීති. තත්ථ යස්සා සංවණ්ණනං කත්තුකාමො, සා නෙත්ති විසෙසතො යථානුලොමසාසනසන්නිස්සයා, තස්ස ච විචිත්තාකාරප්පවත්තිවිභාවිනී. තථා හි සුත්තන්තදෙසනා න විනයදෙසනා විය කරුණාප්පධානා, නාපි අභිධම්මදෙසනා විය පඤ්ඤාප්පධානා, අථ ඛො කරුණාපඤ්ඤාප්පධානාති තදුභයප්පධානදෙසනාවිසෙසවිභාවනං තාව සම්මාසම්බුද්ධස්ස ථොමනං කාතුං තම්මූලකත්තා සෙසරතනානං **''මහාකාරුණිකං නාථ''**න්තිආදි වුත්තං.

තත්ථ කිරතීති (දී. නි. ටී. 1.ගන්ථාරම්භකථාවණ්ණනා; ම. නි. ටී. 1.1; සං. නි. ටී. 1.1.1; අ. නි. ටී. 1.1.1) **කරුණා,** පරදුක්ඛං වික්ඛිපති අපනෙතීති අත්ථො. අථ වා කිණාතීති **කරුණා,** පරදුක්ඛෙ සති කාරුණිකං හිංසති විබාධතීති අත්ථො . කම්පනං කරොතීති වා **කරුණා,** පරදුක්ඛෙ සති සාධූනං හදයඛෙදං කරොතීති අත්ථො. කමිති වා සුඛං, තං

රුන්ධතීති **කරුණා.** එසා හි පරදුක්ඛාපනයනකාමතාලක්ඛණා, අත්තසුඛනිරපෙක්ඛතාය කාරුණිකානං සුඛං රුන්ධති විබන්ධතීති අත්ථො. කිරියති දුක්ඛිතෙසු පසාරියතීති වා **කරුණා,** කරුණාය නියුත්තොති **කාරුණිකො** යථා ''දොවාරිකො''ති (අ. නි. 7.67). යථා හි ද්වාරට්ඨානතො අඤ්ඤත්ථ වත්තමානොපි ද්වාරපටිබද්ධජීවිකො පුරිසො ද්වාරානතිවත්තවුත්තිතාය ද්වාරෙ නියුත්තොති ''දොවාරිකො''ති වුච්චති, එවං භගවා මෙත්තාදිවසෙන කරුණාවිහාරතො අඤ්ඤත්ථ වත්තමානොපි කරුණානතිවත්තවුත්තිතාය කරුණාය නියුත්තොති ''කාරුණිකො''ති වුච්චති. මහාභිනීහාරතො පට්ඨාය හි යාව මහාපරිනිබ්බානා ලොකහිතත්ථමෙව ලොකනාථා තිට්ඨන්තීති. මහන්තො කාරුණිකොති **මහාකාරුණිකො.** සතිපි භගවතො තදඤ්ඤගුණානම්පි වසෙන මහන්තභාවෙ කාරුණිකසද්දසන්නිධානෙන වුත්තත්තා කරුණාවසෙනෙවෙත්ථ මහන්තභාවො වෙදිතබ්බො යථා ''මහාවෙය්‍යාකරණො''ති. එවඤ්ච කත්වා ''මහාකාරුණිකො''ති ඉමිනා පදෙන පුග්ගලාධිට්ඨානෙන සත්ථු මහාකරුණා වුත්තා හොති.

අපරො නයො – අත්ථසාධනතො කරුණං කරුණායනං කරුණාසම්පවත්තනං අරහතීති **කාරුණිකො** . භගවතො හි සබ්බඤ්ඤුතාය අනවසෙසතො සත්තානං හිතං, හිතූපායඤ්ච ජානතො, තත්ථ ච අකිලාසුනො හිතෙසිතා සත්ථිකා, න තථා අඤ්ඤෙසන්ති. අථ වා කරුණා කරුණායනං සීලං පකති සභාවො එතස්සාති **කාරුණිකො.** භගවා හි පථවීඵස්සාදයො විය කක්ඛළඵුසනාදිසභාවා කරුණාසභාවො සභාවභූතකරුණොති අත්ථො. සෙසං පුරිමසදිසමෙව. අථ වා මහාවිසයතාය, මහානුභාවතාය, මහප්ඵලතාය ච මහතී කරුණාති **මහාකරුණා.** භගවතො හි කරුණා නිරවසෙසෙසු සත්තෙසු පවත්තති, පවත්තමානා ච අනඤ්ඤසාධාරණා පවත්තති, දිට්ඨධම්මිකාදිභෙදඤ්ච මහන්තමෙව සත්තානං හිතසුඛං එකන්තතො නිප්ඵාදෙති, මහාකරුණාය නියුත්තොති **මහාකාරුණිකො,** තං මහාකාරුණිකං. සෙසං සබ්බං වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. සුමාගධාදිපදානං විය චෙත්ථ සද්දසිද්ධි වෙදිතබ්බා.

නාථතීති **නාථො,** වෙනෙය්‍යානං හිතසුඛං ආසීසති පත්ථෙතීති අත්ථො, මෙත්තායනවසෙන චෙත්ථ හිතසුඛාසීසනං වෙදිතබ්බං, න කරුණායනවසෙන පඨමපදෙන වුත්තත්තා. අථ වා නාථති වෙනෙය්‍යගතං කිලෙසබ්‍යසනං උපතාපෙතීති **නාථො,** නාථතීති වා **නාථො,** යාචතීති අත්ථො. භගවා හි ''සාධු, භික්ඛවෙ, භික්ඛු කාලෙන කාලං අත්තසම්පත්තිං පච්චවෙක්ඛිතා''තිආදිනා (අ. නි. 8.7, 8) සත්තානං තං තං හිතපටිපත්තිං යාචිත්වාපි මහාකරුණාය සමුස්සාහිතො තෙ තත්ථ නියොජෙති. පරමෙන වා චිත්තිස්සරියෙන සමන්නාගතො, සබ්බසත්තෙ වා සීලාදිගුණෙහි ඊසති අභිභවතීති පරමිස්සරො භගවා **''නාථො''**ති වුච්චති, තං නාථං.

ඤාතබ්බන්ති **ඤෙය්‍යං,** අතීතාදිභෙදභින්නං සබ්බං සඞ්ඛතං, අසඞ්ඛතඤ්ච. සඞ්ගරණට්ඨෙන **සාගරො,** පතිතපතිතානං අත්තනො පුථුලගම්භීරභාවෙහි සංසීදනං නිම්මුජ්ජනං කරොතීති අත්ථො. සං-සද්දස්ස චෙත්ථ ''සාභාවො, සාරාගො''තිආදීසු (ධ. ස. 389, 391) විය නිරුත්තිනයෙන දට්ඨබ්බො. **සඞ්ගරණට්ඨෙනාති** වා සඞ්ගරකරණට්ඨෙන, ඨිතධම්මතාය ''අයං මෙ මරියාදා, ඉමං වෙලං නාතික්කමාමී''ති ලොකෙන සඞ්ගරං සඞ්කෙතං කරොන්තො විය හොතීති අත්ථො. සඞ්ගරණං වා සමන්තතො ගලනං සන්දනං උදකෙන කරොතීති **සාගරො.** කප්පවුට්ඨානකාලෙ හි මහාසමුද්දො ඉතො චිතො ච පග්ඝරිත්වා සකලං ලොකධාතුං එකොඝං කරොතීති. ලොකියා පන වදන්ති ''සාගරස්ස රඤ්ඤො පුත්තෙහි සාගරෙහි නිබ්බත්තිතො ඛතොති **සාගරො,** පුරත්ථිමො සමුද්දප්පදෙසො, තංසම්බන්ධතාය රුළ්හිවසෙන සබ්බොපි සමුද්දො තථා වොහරීයතී''ති. සාගරසදිසත්තා **සාගරො,** ඤෙය්‍යාමෙව සාගරොති **ඤෙය්‍යසාගරො.** සදිසතා චෙත්ථ පුථුලදුත්තරගම්භීරානාදිකාලිකතාහි වෙදිතබ්බා, නිහීනං චෙතමොපම්මං. තථා හි ඤෙය්‍යස්සෙව සාතිසයා පුථුලතා අපරිමාණලොකධාතුබ්‍යාපනතො, සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්සෙව තරණීයතාය දුත්තරතා, ගම්භීරතා, ආදිකොටිරහිතා ච පවත්ති, න ඉතරස්ස පරිච්ඡින්නදෙසත්තා බාහිරකවීතරාගෙහිපි ඉත්තරෙන ඛණෙන අතික්කමිතබ්බත්තා, පරිමිතගම්භීරත්තා, පරිමිතකාලත්තා ච. ඤෙය්‍යසාගරස්ස පාරං පරියන්තං ගතොති **ඤෙය්‍යසාගරපාරගූ,** තං ඤෙය්‍යසාගරපාරගුං.

ගමනඤ්චෙත්ථ ඤාණගමනමෙව, න ඉතරං ඤෙය්‍යග්ගහණතො, තං පන ඤාණං දුවිධං සම්මසනපටිවෙධභෙදතො, තථා හෙතුඵලභෙදතො. තත්ථ ''කිච්ඡං වතායං ලොකො ආපන්නො''තිආදිනා (දී. නි. 2.57; සං. නි. 2.4, 10; පෙටකො. 23) කරුණායනවසෙනෙව අභිනිවිසිත්වා අනෙකාකාරවොකාරෙ සඞ්ඛාරෙ සම්මසන්තං භගවතො **සම්මසනඤාණං** ඡත්තිංසකොටිසතසහස්සමුඛෙන ඤෙය්‍යසාගරං අජ්ඣොගාහෙත්වා තස්ස පාරං පරියන්තං අගමාසි, යං ''මහාවජිරඤාණ''න්ති වුච්චති. **පටිවෙධඤාණං** පන සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණපදට්ඨානං ආසවක්ඛයඤාණං, ආසවක්ඛයඤාණපදට්ඨානඤ්ච සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං, යං ''මහාබොධී''ති වුච්චති. පාරගමනඤ්ච තස්ස කිච්චසිද්ධියා, සමත්ථතාය ච වෙදිතබ්බං. තථා යථාවුත්තං සම්මසනඤාණං **හෙතු,** ඉතරං **ඵලං.** සහ සම්මසනඤාණෙන වා ආසවක්ඛයඤාණං **හෙතු,** සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං **ඵලං** තදානිසංසභාවතොති වෙදිතබ්බං.

වන්දෙති නමාමි, අභිත්ථවාමි වා. සණ්හට්ඨෙන **නිපුණා,** අනුපචිතඤාණසම්භාරානං අගාධට්ඨෙන **ගම්භීරා,** එකත්තාදිභෙදතො නන්දියාවට්ටාදිවිභාගතො ච **විචිත්‍රා** විසිට්ඨා නානාවිධා නයා එතිස්සාති **නිපුණගම්භීරවිචිත්‍රනයා,** නිපුණගම්භීරවිචිත්‍රනයා දෙසනා අස්සාති **නිපුණගම්භීරවිචිත්‍රනයදෙසනො,** තං නිපුණ...පෙ.... දෙසනං. නයතීති වා **නයො,** පාළිගති, සා ච වුත්තනයෙන අත්ථතො **නිපුණා,** අත්ථතො බ්‍යඤ්ජනතො ච **ගම්භීරා,** සඞ්ඛෙපවිත්ථාරානුලොමාදිප්පවත්තියා නානාවිධතාය **විචිත්‍රා.** තථා හි පඤ්ඤත්තිඅනුපඤ්ඤත්තිආදිවසෙන,

සංකිලෙසභාගියාදිලොකියාදිතදුභයවොමිස්සතාදිවසෙන,
කුසලාදිඛන්ධාදිසඞ්ගහාදිසමයවිමුත්තාදිඨපනාදිකුසලමූලාදිතිකපට්ඨානාදිවසෙන ච අනෙකවිධා පාළිගතීති.

තත්ථ (දී. නි. ටී. 1.ගන්ථාරම්භකථාවණ්ණනා) ද්වීහාකාරෙහි භගවතො ථොමනා වෙදිතබ්බා අත්තහිතසම්පත්තිතො, පරහිතප්පටිපත්තිතො ච. තෙසු අත්තහිතසම්පත්ති අනාවරණඤාණාධිගමතො, සවාසනානං සබ්බෙසං කිලෙසානං අච්චන්තප්පහානතො ච වෙදිතබ්බා, පරහිතප්පටිපත්ති ලාභසක්කාරාදිනිරපෙක්ඛචිත්තස්ස සබ්බදුක්ඛනියyානිකධම්මදෙසනතො, පටිවිරුද්ධෙසුපි නිච්චං හිතජ්ඣාසයඤාණපරිපාකකාලාගමනතො ච වෙදිතබ්බා. සා පනෙත්ථ පයොගතො, ආසයතො ච දුවිධා, පරහිතප්පටිපත්ති, යථාවුත්තභෙදා දුවිධා ච අත්තහිතසම්පත්ති පකාසිතා හොති. කථං? ''මහාකාරුණික''න්ති ඉමිනා ආසයතො , ''නිපුණ...පෙ.... දෙසන''න්ති ඉමිනා පයොගතො, ''නාථ''න්ති ඉමිනා පන උභයථාපි භගවතො පරහිතප්පටිපත්ති පකාසිතා කරුණාකිච්චදීපනතො, ''ඤෙය්‍යසාගරපාරගු''න්ති ඉමිනා සාතිසයං අත්තහිතසම්පත්ති පරමුක්කංසගතඤාණකිච්චදීපනතො.

අථ වා තීහාකාරෙහි භගවතො ථොමනා වෙදිතබ්බා හෙතුතො, ඵලතො, උපකාරතො ච. තත්ථ **හෙතු** මහාකරුණා, සා පන පඨමපදෙන සරූපෙනෙව දස්සිතා. **ඵලං** චතුබ්බිධං ඤාණසම්පදා පහානසම්පදා ආනුභාවසම්පදා රූපකායසම්පදා චාති. තාසු පධානභූතා **ඤාණපහාන**සම්පදා ''ඤෙය්‍යසාගරපාරගු''න්ති ඉමිනා පදෙන පකාසිතා. පධානෙ හි දස්සිතෙ අවිනාභාවතො ඉතරම්පි ද්වයං දස්සිතමෙව හොති. න හි බුද්ධානං ආනුභාවරූපකායසම්පත්තීහි විනා කදාචිපි ධම්මකායසිරී වත්තතීති. **උපකාරො අනන්තරං** අබාහිරං කත්වා තිවිධයානමුඛෙන විමුත්තිධම්මදෙසනා, සා ''නාථං, නිපුණ...පෙ.... දෙසන''න්ති පදද්වයෙන පකාසිතාති වෙදිතබ්බං.

තත්ථ (දී. නි. ටී. 1.ගන්ථාරම්භකථාවණ්ණනා) ''මහාකාරුණික''න්ති එතෙන සම්මාසම්බොධියා මූලං දස්සෙති. මහාකරුණාසඤ්චොදිතමානසො හි භගවා සංසාරපඞ්කතො සත්තානං සමුද්ධරණත්ථං කතාභිනීහාරො අනුපුබ්බෙන පාරමියො පූරෙත්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අධිගතොති කරුණා සම්මාසම්බොධියා මූලං. ''ඤෙය්‍යසාගරපාරගු''න්ති එතෙන පුබ්බභාගප්පටිපත්තියා සද්ධිං සම්මාසම්බොධිං දස්සෙති. අනාවරණඤාණපදට්ඨානඤ්හි මග්ගඤාණං, මග්ගඤාණපදට්ඨානඤ්ච අනාවරණඤාණං ''සම්මාසම්බොධී''ති වුච්චති. වුත්තප්පභෙදං පන සම්මසනඤාණං සහ පඤ්ඤාපාරමියා තස්සා පුබ්බභාගපටිපදා. තස්සා හි ආනුභාවෙන ලීනුද්ධච්චපතිට්ඨානායූහනකාමසුඛල්ලිකත්තකිලමථානුයොගසස්සතුච්ඡෙදාදිඅන්තද්වයවිරහිතා උක්කංසපාරමිප්පත්තා මජ්ඣිමා පටිපදා භාවනාපාරිපූරිං ගතා. ''නාථ''න්ති ඉමිනා සම්මාසම්බොධියා ඵලං දස්සෙති ලොකත්තයනායකභාවදීපනතො. තථා හි සබ්බානත්ථපරිහාරපුබ්බඞ්ගමාය නිරවසෙසහිතසුඛවිධානතප්පරාය නිරතිසයාය පයොගසම්පත්තියා, සදෙවමනුස්සාය පජාය අච්චන්තුපකාරිතාය අපරිමිතනිරුපමභාවගුණවිසෙසසමඞ්ගිතාය ච සබ්බසත්තුත්තමො භගවා අපරිමාණාසු ලොකධාතූසු අපරිමාණානං සත්තානං අනුත්තරගාරවට්ඨානභූතතාය ච ''නාථො''ති වුච්චතීති. ''නිපුණ...පෙ.... දෙසන''න්ති ඉමිනා සම්මාසම්බොධියා පයොජනං දස්සෙති. සංසාරමහොඝතො සත්තසන්තාරණත්ථඤ්හි භගවතා සම්මාසම්බොධි අභිපත්ථිතා, තඤ්ච සත්තසන්තාරණං යථාවුත්තදෙසනාසම්පත්තියා සමිජ්ඣති තදවිනාභාවතො. ඉමිනා භගවතො සාතිසයා පරහිතප්පටිපත්ති දස්සිතා, ඉතරෙහි අත්තහිතසම්පත්තීති තදුභයෙන අත්තහිතාය පටිපන්නාදීසු චතූසු පුග්ගලෙසු භගවතො චතුත්ථපුග්ගලභාවං දීපෙති, තෙන ච අනුත්තරදක්ඛිණෙය්‍යභාවං, උත්තමවන්දනීයභාවං, අත්තනො ච වන්දනකිරියාය ඛෙත්තඞ්ගතභාවං දීපෙති.

එත්ථ ච යථා ''මහාකාරුණික''න්ති ඉමිනා පදෙන භගවතො මහාකරුණා දස්සිතා, එවං ''ඤෙය්‍යසාගරපාරගු''න්ති එතෙන මහාපඤ්ඤා දස්සිතා. තෙසු **කරුණා**ග්ගහණෙන ලොකියෙසු මහග්ගතභාවප්පත්තාසාධාරණගුණදීපනතො භගවතො සබ්බලොකියගුණසම්පත්ති දස්සිතා හොති, **පඤ්ඤා**ග්ගහණෙන සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණපදට්ඨානමග්ගඤාණදීපනතො සබ්බලොකුත්තරගුණසම්පත්ති. තදුභයග්ගහණසිද්ධො **එව** චත්ථො නාථසද්දෙන පකාසීයති. කරුණාවචනෙන උපගමනං නිරුපක්කිලෙසං දස්සෙති, පඤ්ඤාවචනෙන අපගමනං. තථා කරුණාග්ගහණෙන ලොකසමඤ්ඤානුරූපං භගවතො පවත්තිං දස්සෙති ලොකවොහාරවිසයත්තා කරුණාය, පඤ්ඤාග්ගහණෙන සමඤ්ඤාය අනතිධාවනං. සභාවානවබොධෙන හි ධම්මානං සමඤ්ඤං අතිධාවිත්වා සත්තාදිසම්මසනං හොතීති. තථා කරුණාග්ගහණෙන මහාකරුණාසමාපත්තිවිහාරං දස්සෙති, පඤ්ඤාග්ගහණෙන තීසු කාලෙසු අප්පටිහතඤාණං, චතුසච්චඤාණං, චතුපටිසම්භිදාඤාණං, චතුවෙසාරජ්ජඤාණං. කරුණාග්ගහණෙන මහාකරුණාසමාපත්තිඤාණස්ස ගහිතත්තා සෙසාසාධාරණඤාණානි, ඡ අභිඤ්ඤා, අට්ඨසු පරිසාසු (ම. නි. 1.151, 178) අකම්පනඤාණානි, දස බලානි, චුද්දස බුද්ධඤාණානි, සොළස ඤාණචරියා, අට්ඨාරස බුද්ධධම්මා (මහානි. 69, 156; චූළනි. මොඝරාජමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 85; පටි. ම. 3.5; දී. නි. අට්ඨ. 3.305; විභ. මූලටී. සුත්තන්තභාජනීයවණ්ණනා; දී. නි. ටී. 3.141), චතුචත්තාලීස ඤාණවත්ථූනි සත්තසත්තති ඤාණවත්ථූනීති (සං. නි. 2.34) එවමාදීනං අනෙකෙසං පඤ්ඤාප්පභෙදානං වසෙන ඤාණචාරං දස්සෙති.

තථා කරුණාග්ගහණෙන චරණසම්පත්ති, පඤ්ඤාග්ගහණෙන විජ්ජාසම්පත්ති. කරුණාග්ගහණෙන සත්තාධිපතිතා, පඤ්ඤාග්ගහණෙන ධම්මාධිපතිතා. කරුණාග්ගහණෙන ලොකනාථභාවො, පඤ්ඤාග්ගහණෙන අත්තනාථභාවො. තථා කරුණාග්ගහණෙන පුබ්බකාරිභාවො, පඤ්ඤාග්ගහණෙන කතඤ්ඤුතා. කරුණාග්ගහණෙන අපරන්තපතා, පඤ්ඤාග්ගහණෙන අනත්තන්තපතා. කරුණාග්ගහණෙන වා බුද්ධකරධම්මසිද්ධි, පඤ්ඤාග්ගහණෙන බුද්ධභාවසිද්ධි. තථා කරුණාග්ගහණෙන පරෙසං තාරණං, පඤ්ඤාග්ගහණෙන සයං තාරණං. තථා

කරුණාග්ගහණෙන සබ්බසත්තෙසු අනුග්ගහචිත්තතා, පඤ්ඤාග්ගහණෙන සබ්බධම්මෙසු විරත්තචිත්තතා දස්සිතා හොති. සබ්බෙසඤ්ච බුද්ධගුණානං කරුණා ආදි තංනිදානභාවතො, පඤ්ඤා පරියොසානං තතො උත්තරි කරණීයාභාවතො, ඉති ආදිපරියොසානදස්සනෙන සබ්බෙ බුද්ධගුණා දස්සිතා හොන්ති. තථා කරුණාවචනෙන සීලක්ඛන්ධපුබ්බඞ්ගමො සමාධික්ඛන්ධො දස්සිතො හොති. කරුණානිදානඤ්හි සීලං තතො පාණාතිපාතාදිවිරතිප්පවත්තිතො, සා ච ඣානත්තයසම්පයොගිනීති. පඤ්ඤාවචනෙන පඤ්ඤාක්ඛන්ධො. සීලඤ්ච සබ්බබුද්ධගුණානං ආදි, සමාධි මජ්ඣෙ, පඤ්ඤා පරියොසානන්ති එවම්පි ආදිමජ්ඣපරියොසානකල්‍යාණා සබ්බෙ බුද්ධගුණා දස්සිතා හොන්ති නයතො දස්සිතත්තා. එසො එව හි නිරවසෙසතො බුද්ධගුණානං දස්සනුපායො, යදිදං නයග්ගාහණං, අඤ්ඤථා කො නාම සමත්ථො භගවතො ගුණෙ අනුපදං නිරවසෙසතො දස්සෙතුං. තෙනෙවාහ –

> ‘‘බුද්ධොපි බුද්ධස්ස භණෙය්‍ය වණ්ණං, කප්පම්පි චෙ අඤ්ඤමභාසමානො;
> ඛීයෙථ කප්පො චිරදීඝමන්තරෙ, වණ්ණො න ඛීයෙථ තථාගතස්සා’’ති. (දී. නි. අට්ඨ. 1.304; 3.141; ම. නි. අට්ඨ. 3.425; උදා. අට්ඨ. 53; අප. අට්ඨ. 2.7.20; බු. වං. අට්ඨ. 4.4; චරියා. අට්ඨ. නිදානකථා, පකිණ්ණකකථා; දී. නි. ටී. 1.ගන්ථාරම්භකථාවණ්ණනා; ම. නි. ටී. 1.1; සං. නි. ටී. 1.1.1; අ. නි. ටී. 1.1.1; වජිර. ටී. ගන්ථාරම්භකථා; සාරත්ථ. ටී. 1.ගන්ථාරම්භකථාවණ්ණනා);

තෙනෙව ච ආයස්මතා සාරිපුත්තත්ථෙරෙනාපි බුද්ධගුණපරිච්ඡෙදනං පති අනුයුත්තෙන ‘‘නො හෙතං, භන්තෙ’’ති (දී. නි. 2.145) පටික්ඛිපිත්වා ‘‘අපිච මෙ, භන්තෙ, ධම්මන්වයො විදිතො’’ති (දී. නි. 2.146) වුත්තං.

එවං සඞ්ඛෙපෙන සකලසබ්බඤ්ඤුගුණෙහි භගවන්තං අභිත්ථවිත්වා ඉදානි සද්ධම්මං ථොමෙතුං **‘‘විජ්ජාචරණසම්පන්නා’’**තිආදිමාහ. තත්ථ විජ්ජාචරණසම්පන්නා හුත්වාති වචනසෙසො. වින්දියං ධම්මානං සලක්ඛණං, සාමඤ්ඤලක්ඛණඤ්ච වින්දතීති **විජ්ජා,** ලොභක්ඛන්ධාදීනි වා විජ්ඣනට්ඨෙන **විජ්ජා,** චතුන්නං වා අරියසච්චානං විදිතකරණට්ඨෙන **විජ්ජා**ති එවං තාවෙත්ථ වචනත්ථතො විජ්ජා වෙදිතබ්බා. පභෙදතො පන තිස්සොපි විජ්ජා **විජ්ජා භයභෙරවසුත්තෙ** ආගතනියාමෙනෙව, අට්ඨපි විජ්ජා **විජ්ජා අම්බට්ඨසුත්තාදීසු** (දී. නි. 1.278 ආදයො) ආගතනියාමෙනෙව. චරන්ති තෙහීති **චරණානි,** සීලසංවරාදයො පඤ්චදස ධම්මා, ඉති ඉමාහි විජ්ජාහි, ඉමෙහි ච චරණෙහි සම්පන්නා සම්පන්නාගතාති **විජ්ජාචරණසම්පන්නා.**

යෙනාති යෙන ධම්මෙන කරණභූතෙන, හෙතුභූතෙන ච. තත්ථ මග්ගධම්මස්ස කරණත්ථො වෙදිතබ්බො නිය්‍යානකිරියාසාධකතමභාවතො, නිබ්බානධම්මස්ස හෙතුඅත්ථො ආරම්මණපච්චයභාවතො. පච්චයත්ථො හි අයං හෙත්වත්ථො. පරියත්තිධම්මස්සපි හෙතුඅත්ථො යුජ්ජතෙව පරම්පරාය හෙතුභාවතො. ඵලධම්මෙ පන උභයම්පි සම්භවති. කථං? ‘‘තාය සද්ධාය අවූපසන්තාය’’ති වචනතො මග්ගෙන සමුච්ඡින්නානං කිලෙසානං පටිප්පස්සද්ධිප්පහානකිච්චතාය ඵලස්ස නිය්‍යානානුගුණතා, නිය්‍යානපරියොසානතා චාති ඉමිනා පරියායෙන සියා කරණත්ථො නිය්‍යානකිරියාය. සකදාගාමිමග්ගවිපස්සනාදීනං පන උපනිස්සයපච්චයභාවතො සියා හෙතුඅත්ථො. එවඤ්ච කත්වා **අග්ගප්පසාදසුත්තාදීසු** (ඉතිවු. 90) අග්ගාදිභාවෙන අග්ගහිතාපි ඵලපරියත්තිධම්මා **ඡත්තමාණවකවිමානාදීසු** (වි. ව. 886 ආදයො) සරණීයභාවෙන ගහිතාති තෙසං මග්ගනිබ්බානානං විය මහාඅට්ඨකථායං සරණභාවො උද්ධටො. විසෙසතො චෙත්ථ මග්ගපරියාපන්නා එව විජ්ජාචරණධම්මා වෙදිතබ්බා. තෙ හි නිප්පරියායෙන නිය්‍යානකිරියාය සාධකතමභූතා, න ඉතරෙ. ඉතරෙසං පන නිය්‍යානත්ථතාය නිය්‍යානතා. යදි එවං කස්මා ‘‘විජ්ජාචරණසම්පන්නා හුත්වා’’ති වුත්තං, නිය්‍යානසමකාලමෙව හි යථාවුත්තවිජ්ජාචරණසම්පත්තිසමධිගමොති? නායං විරොධො සමානකාලතාය එව අධිප්පෙතත්තා යථා ‘‘චක්ඛුඤ්ච පටිච්ච රූපෙ ච උප්පජ්ජති චක්ඛුවිඤ්ඤාණ’’න්ති (ම. නි. 1.204, 400; 3.421, 425, 426; සං. නි. 2.43-45; 4.60; කථා. 465, 467). **සම්පන්නා**ති වා පදස්ස වත්තමානකාලත්ථතා වෙදිතබ්බා ‘‘උප්පන්නා ධම්මා’’ති (ධ. ස. තිකමාතිකා 17) එත්ථ උප්පන්නසද්දස්ස විය. එවඤ්ච කත්වා වචනසෙසමන්තරෙනෙව පදයොජනා සිද්ධා හොති. ‘‘යෙනා’’ති ච පදං උභයත්ථ සම්බන්ධිතබ්බං ‘‘යෙන ධම්මෙන විජ්ජාචරණසම්පන්නා, යෙන ධම්මෙන නිය්‍යන්තී’’ති.

ලොකතොති ඛන්ධාදිලොකතො, වට්ටතොති අත්ථො. න්ති තං මග්ගනිබ්බානඵලපරියත්තිභෙදං ධම්මං. **උත්තම**න්ති සෙට්ඨං. තථා හෙස අත්තනා උත්තරිතරස්ස අභාවෙන ‘‘අනුත්තරො’’ති වුච්චති. තත්ථ මග්ගස්ස නිය්‍යානහෙතුආදිඅත්ථෙන, නිබ්බානස්ස නිස්සරණවිවෙකාදිඅත්ථෙන, ඵලස්ස අරියසන්තභාවාදිඅත්ථෙන ච සෙට්ඨතා වෙදිතබ්බා. ස්වායමත්ථො ‘‘යාවතා, භික්ඛවෙ, ධම්මා සඞ්ඛතා, අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො තෙසං අග්ගමක්ඛායතී’’ති (ඉතිවු. 90; අ. නි. 4.34) ආදිසුත්තපදානුසාරෙන විභාවෙතබ්බො.

ධම්මන්ති යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජමානෙ අපායතො, සංසාරතො ච අපතමානෙ කත්වා ධාරෙතීති **ධම්මො.** සම්මා, සාමඤ්ච සබ්බධම්මානං බුද්ධත්තා **සම්මාසම්බුද්ධො,** සබ්බඤ්ඤුතාඅනාවරණඤාණො සමන්තචක්ඛු භගවා, තෙන යථා සම්මාසම්බොධිසමධිගමෙනෙව සබ්බෙ බුද්ධගුණා සම්පාපුණීයන්ති, එවං සම්මදෙව ආසෙවනාය භාවනාය බහුලීකිරියාය සම්මාපටිපත්තියා සම්මදෙව පච්චවෙක්ඛණාය සක්කච්චං ධම්මදෙසනාය වෙනෙය්‍යසන්තානෙසු පතිට්ඨාපනෙන –

‘‘අරියං , වො භික්ඛවෙ, සම්මාසමාධිං දෙසෙස්සාමි (ම. නි. 3.136; පෙටකො. 24). මග්ගානට්ඨඞ්ගිකො සෙට්ඨො (ධ. ප. 273; නෙත්ති. 170; පෙටකො. 30). යාවතා, භික්ඛවෙ, ධම්මා සඞ්ඛතා වා අසඞ්ඛතා වා, විරාගො තෙසං අග්ගමක්ඛායති (ඉතිවු. 90; අ. නි. 4.34). එකායනො අයං, භික්ඛවෙ, මග්ගො සත්තානං විසුද්ධියා (දී. නි. 2.373; ම. නි. 1.106; සං. නි. 5.367, 384). ධම්මං, වො භික්ඛවෙ, දෙසෙස්සාමි ආදිකල්‍යාණ’’න්ති (ම. නි. 3.420; නෙත්ති. 5) –

ආදිවචනෙහි, අභිත්ථවනෙන ච පූජිතො මානිතො අපචිතොති **සම්මාසම්බුද්ධපූජිතො,** තං සම්මාසම්බුද්ධපූජිතං ධම්මං වන්දෙති සම්බන්ධො.

අයං පනෙත්ථ සඞ්ඛෙපත්ථො – යස්ස ධම්මස්ස අධිගමනෙ විජ්ජාසම්පන්නා චෙව හොන්ති චරණසම්පන්නා ච, සබ්බවට්ටදුක්ඛතො ච නිය්‍යන්ති, තමෙව අරියානං සකලගුණසමඞ්ගිභාවනිමිත්තං, අනවසෙසදුක්ඛනිස්සරණහෙතුභූතඤ්ච උත්තමං පවරං සද්ධිං පරියත්තිධම්මෙන නවවිධං ලොකුත්තරධම්මං භගවතාපි සම්මාපටිපත්තිආදිවිධිනා පූජිතං නමාමි, අභිත්ථවාමි වාති.

එත්ථ ච ‘‘යෙන ලොකතො නිය්‍යන්ති, විජ්ජාචරණසම්පන්නා ච හොන්ති’’ති පදද්වයෙන යථාක්කමං ධම්මස්ස භාවෙතබ්බභාවො, සච්ඡිකාතබ්බභාවො ච වුත්තො. තෙසු පඨමෙන විජ්ජාසම්පත්තියා ධම්මං ථොමෙති, දුතියෙන විමුත්තිසම්පත්තියා. තථා පඨමෙන ඣානසම්පදාය, දුතියෙන විමොක්ඛසම්පදාය. පඨමෙන වා සමාධිසම්පදාය, දුතියෙන සමාපත්තිසම්පදාය. පඨමෙන වා ඛයඤාණභාවෙන, දුතියෙන අනුප්පාදඤාණභාවෙන. අථ වා පුරිමෙන විජ්ජූපමතාය, දුතියෙන වජිරූපමතාය. පුරිමෙන වා විරාගසම්පත්තියා, දුතියෙන නිරොධසම්පත්තියා. තථා පඨමෙන නිය්‍යානභාවෙන, දුතියෙන නිස්සරණභාවෙන. පඨමෙන වා හෙතුභාවෙන, දුතියෙන අසඞ්ඛතභාවෙන. පඨමෙන වා දස්සනභාවෙන, දුතියෙන විවෙකභාවෙන. පඨමෙන වා අධිපතිභාවෙන, දුතියෙන අමතභාවෙන ධම්මං ථොමෙති. අථ වා පඨමෙන නිය්‍යානිකභාවදස්සනතො ස්වාක්ඛාතතාය ධම්මං ථොමෙති, දුතියෙන සච්ඡිකාතබ්බභාවතො සන්දිට්ඨිකතාය. තථා පුරිමෙන අකාලිකතාය, පච්ඡිමෙන එහිපස්සිකතාය. පුරිමෙන වා ඔපනෙය්‍යිකතාය, පච්ඡිමෙන පච්චත්තං වෙදිතබ්බතාය ධම්මං ථොමෙති.

‘‘උත්තම’’න්ති ච එතෙන අඤ්ඤස්ස විසිට්ඨස්ස අභාවදීපනෙන පරිපුණ්ණතාය ධම්මං ථොමෙති , ‘‘සම්මාසම්බුද්ධපූජිත’’න්ති එතෙන පරිසුද්ධතාය. සබ්බදොසාපගමෙන හිස්ස පූජනීයතා. පරිසුද්ධතාය චස්ස පහානසම්පදා, පරිපුණ්ණතාය පභවසම්පදා. පහානසම්පත්තියා ච භාවනාපාරිපූරී අනවසෙසදොසසමුග්ඝාටනතො, පභවසම්පත්තියා සච්ඡිකිරියනිබ්බත්ති තතුත්තරි කරණීයාභාවතො. අනඤ්ඤසාධාරණතාය හි උත්තමොති. තථා භාවෙතබ්බභාවෙනස්ස සහ පුබ්බභාගසීලාදීහි සෙක්ඛා සීලසමාධිපඤ්ඤාක්ඛන්ධා, සච්ඡිකාතබ්බභාවෙන සහ අසඞ්ඛතාය ධාතුයා අසෙක්ඛා සීලසමාධිපඤ්ඤාක්ඛන්ධා දස්සිතා හොන්තීති.

එවං සඞ්ඛෙපෙන සබ්බසද්ධම්මගුණෙහි සද්ධම්මං ථොමෙත්වා ඉදානි අරියසඞ්ඝං ථොමෙතුං **‘‘සීලාදිගුණසම්පන්නො’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **සීලාදිගුණසම්පන්නොති** සීලසමාධිපඤ්ඤාවිමුත්තියාදිගුණෙහි සම්පන්නො සමන්නාගතො, සම්පන්නසීලාදිගුණො වා. අරියානඤ්හි තංතංමග්ගවජ්ඣකිලෙසප්පහානෙන හතපටිපක්ඛා සුවිසුද්ධා සීලාදයො ‘‘සම්පන්නා’’ති වත්තබ්බතං අරහන්ති , න පුථුජ්ජනානං, යතො ‘‘සුප්පටිපන්නො’’තිආදිනා (ම. නි. 1.74; අ. නි. 6.10; උදා. 18) අරියසඞ්ඝො ථොමීයති. අථ වා **සීලාදිගුණසම්පන්නොති** පරිපුණ්ණසීලාදිගුණො. අරියපුග්ගලානඤ්හි අරියසච්චප්පටිවෙධෙන සහෙව යථාරහං සෙක්ඛාසෙක්ඛා සීලාදිධම්මක්ඛන්ධා පාරිපූරිං ගච්ඡන්තීති. **ඨිතො මග්ගඵලෙසූති** මග්ගෙසු, ඵලෙසු ච ඨිතො, මග්ගට්ඨො, ඵලට්ඨො වාති අත්ථො. **යොති** අනියමතො අරියසඞ්ඝං නිද්දිසති, තස්ස **‘‘ත’’**න්ති ඉමිනා නියමං වෙදිතබ්බං.

නනු ච අරියසඞ්ඝෙ න සබ්බෙ අරියපුග්ගලා මග්ගට්ඨා, නාපි සබ්බෙ ඵලට්ඨාති? සච්චමෙතං, අවයවධම්මෙන පන සමුදායං නිද්දිසන්තො එවමාහ යථා ‘‘සමං චුණ්ණ’’න්ති. යථා හි යොගචුණ්ණස්ස අවයවෙසු ලබ්භමානො සමභාවො සමුදායෙ අපදිසීයති ‘‘සමං චුණ්ණ’’න්ති, එවං අරියසඞ්ඝස්ස අවයවභූතෙසු අරියපුග්ගලෙසු ලබ්භමානො මග්ගට්ඨඵලට්ඨභාවො සමුදායභූතෙ අරියසඞ්ඝෙ ඨිතො ‘‘මග්ගඵලෙසූ’’ති අපදිට්ඨොති වෙදිතබ්බං.

ආරකත්තා කිලෙසෙහි, අනයෙ න ඉරියනතො, අයෙ ච ඉරියනතො, සදෙවකෙන ච ලොකෙන ‘‘සරණ’’න්ති අරණීයතො **අරියො,** දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤෙන සංහතත්තා **සඞ්ඝො,** අරියො ච සො සඞ්ඝො චාති **අරියසඞ්ඝො,** තං අරියසඞ්ඝං. පුජ්ජභවඵලනිබ්බත්තනතො අත්තනො සන්තානං පුනාතීති වා **පුඤ්ඤං,** බිත්තං වුත්තං බීජං විරුහනට්ඨානතාය තායති රක්ඛතීති **ඛෙත්තං** කෙදාරාදි, ඛෙත්තං වියාති **ඛෙත්තං,** සත්තානං පුඤ්ඤස්ස මහප්ඵලභාවකරණෙන විරුහනට්ඨානතාය ඛෙත්තන්ති **පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං**. අනුත්තරං වන්දෙති සම්බන්ධො.

එත්ථ ච ‘‘සීලාදිගුණසම්පන්නො’’ති එතෙන අරියසඞ්ඝස්ස භගවතො අනුජාතපුත්තතං දස්සෙති, තෙනස්ස පභවසම්පදා දීපිතා හොති. ‘‘ඨිතො මග්ගඵලෙසූ’’ති එතෙන පහානසම්පදං, ඤාණසම්පදඤ්ච දස්සෙති කිලෙසානං සමුච්ඡෙදප්පටිප්පස්සද්ධිප්පහානදීපනතො, මග්ගඵලඤාණාධිගමදීපනතො ච. ‘‘අරියසඞ්ඝ’’න්ති එතෙන පභවසම්පදං

සබ්බසඞ්ඛානං අග්ගභාවදීපනතො, සදෙවකෙන ච ලොකෙන අරණීයභාවදීපනතො. ''පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං අනුත්තර''න්ති එතෙන ලොකස්ස බහුපකාරතං දස්සෙති අග්ගදක්ඛිණෙය්‍යභාවදීපනතො.

තථා ''සීලාදිගුණසම්පන්නො''ති ඉදං අරියසඞ්ඝස්ස සම්මාඋජුඤායසාමීචිප්පටිපන්නභාවදීපනං. ''යීතො මග්ගඵලෙසූ''ති ඉදං සතිපි සන්තානවිභාගෙන අනෙකභාවෙ චතුපුරිසයුගඅට්ඨපුරිසපුග්ගලභාවදීපනං. ''අරියසඞ්ඝ''න්ති ඉදං ආහුනෙය්‍යාදිභාවදීපනං. ''පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං අනුත්තර''න්ති ඉදං ලොකස්ස හිතසුඛාය පටිපන්නතාදීපනං. තථා ''යීතො මග්ගඵලෙසූ''ති ඉදං අරියසඞ්ඝස්ස ලොකුත්තරසරණගමනසබ්භාවදීපනං, තෙනස්ස භගවතො ඔරසපුත්තභාවො දස්සිතො හොති. ''සීලාදිගුණසම්පන්නො''ති ඉමිනා පනස්ස විහතවිධස්තකිලෙසා අනවසෙසා සෙක්ඛාසෙක්ඛා සීලාදිධම්මක්ඛන්ධා දස්සිතා. ''අරියසඞ්ඝං පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං අනුත්තර''න්ති ඉමිනා තෙසං තෙසඤ්ඤෙව යථාවුත්තගුණවිසෙසානං සුපරිසුද්ධතං දීපෙති. තෙනස්ස මහානුභාවතං, අනුත්තරදක්ඛිණෙය්‍යභාවං, වන්දනාරහභාවං, අත්තනො ච වන්දනාකිරියාය ඛෙත්තඞ්ගතභාවං දීපෙති. සරණගමනඤ්ච සාවකානං සබ්බගුණානං ආදි, සපුබ්බභාගප්පටිපදා සෙක්ඛා සීලක්ඛන්ධාදයො මජ්ඣෙ, අසෙක්ඛා සීලක්ඛන්ධාදයො පරියොසානන්ති ආදිමජ්ඣපරියොසානකල්‍යාණා සබ්බෙ අරියසඞ්ඝගුණා ඉමාය ගාථාය පකාසිතාති වෙදිතබ්බං.

එවං ගාථාත්තයෙන සඞ්ඛෙපතො සකලගුණසංකිත්තනමුඛෙන රතනත්තයස්ස පණාමං කත්වා ඉදානි තං නිපච්චකාරං යථාධිප්පෙතෙ පයොජනෙ පරිණාමෙන්තො **''වන්දනාජනිත''**න්ති ගාථමාහ. තත්ථ **වන්දනාජනිතන්ති** වන්දනාකාරෙන නිබ්බත්තිතං, රතනත්තයගුණාභිත්ථවනවසෙන, නිපච්චකාරවසෙන වා උප්පාදිතන්ති අත්ථො. **ඉතීති** එවං ''මහාකාරුණික''න්තිආදිප්පකාරෙන. රතිජනනට්ඨෙන **රතනං,** බුද්ධධම්මසඞ්ඝා, චිත්තීකතාදිභාවො වා රතනට්ඨො. වුත්තඤ්හෙතං –

> ''චිත්තීකතං මහග්ඝඤ්ච, අතුලං දුල්ලභදස්සනං;
> අනොමසත්තපරිභොගං, රතනං තෙන වුච්චතී''ති. (ඛු. පා. අට්ඨ. 6.3; දී. නි. අට්ඨ. 2.33; සං. නි. 5.223; සු. නි. අට්ඨ. 1.226; මහානි. අට්ඨ. 50; දී. නි. ටී. 1.ගන්ථාරම්භකථා; ම. නි. ටී. 1.4; සං. නි. ටී. 1.1.4; අ. නි. ටී. 1.1.4; සාරත්ථ. ටී. 1.ගන්ථාරම්භකථාවණ්ණනා);

චිත්තීකතභාවාදයො ච අනඤ්ඤසාධාරණා බුද්ධාදීසු එව ලබ්භන්ති, රතනානං තයං **රතනත්තයං,** තස්මිං රතනත්තයෙ. **හතන්තරායොති** විධස්තඋපද්දවො හුත්වාති සම්බන්ධො, එතෙන අත්තනො පසාදසම්පත්තියා, රතනත්තයස්ස ච ඛෙත්තභාවසම්පත්තියා තස්ස පුඤ්ඤස්ස අත්ථසංවණ්ණනාය උපඝාතකඋපද්දවානං විහනනෙ සමත්ථතං දස්සෙති. **සබ්බත්ථාති** සබ්බස්මිං අන්තො චෙව බහි ච, අජ්ඣත්තිකබාහිරවත්ථූසූති අත්ථො. **සබ්බත්ථාති** වා සබ්බස්මිං කාලෙ, සංවණ්ණනාය ආදිමජ්ඣපරියොසානකාලෙසූති වුත්තං හොති. **හුත්වාති** පුබ්බකාලකිරියා, තස්ස ''කරිස්සාමත්ථවණ්ණන''න්ති එතෙන සම්බන්ධො. **තස්සාති** යං රතනත්තයෙ වන්දනාජනිතං පුඤ්ඤං, තස්ස. **තෙජසාති** ආනුභාවෙන බලෙන.

එවං රතනත්තයවන්දනාය පයොජනං දස්සෙත්වා ඉදානි නෙත්තිප්පකරණස්ස ගම්භීරත්ථත්තා අත්ථසංවණ්ණනාය දුක්කරභාවං දස්සෙතුං **''යීති''**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **යීතින්ති** ඨානං අනන්තරධානං අවිච්ඡෙදප්පවත්තිං. **ආකඞ්ඛමානෙනාති** ඉච්ඡමානෙන පත්ථයන්තෙන, ''අහොවතායං සද්ධම්මනෙත්ති චිරං තිට්ඨෙය්‍යා''ති එවං පත්ථයන්තෙනාති වුත්තං හොති. **චිරන්ති** දීඝකාලං, පඤ්චවස්සසහස්සපරිමාණං කාලන්ති අත්ථො. **සද්ධම්මනෙත්තියාති** සද්ධම්මසඞ්ඛාතාය නෙත්තියා. සද්ධම්මො හි වෙනෙය්‍යසන්තානෙසු අරියගුණානං නයනතො **නෙත්ති,** සද්ධම්මස්ස වා නෙත්ති **සද්ධම්මනෙත්ති,** තස්සා සද්ධම්මනෙත්තියා, ස්වායමත්ථො **අට්ඨකථායං** විචාරිතො එව. **ථෙරෙනාති** ථිරගුණයුත්තෙන. **අභියාචිතොති** ආදරගාරවෙන යාචිතො. අභිමුඛං වා යාචිතො, අනුත්තරං කත්වා යාචිතොති අත්ථො. උද්දිස්ස වා යාචිතො, ගරුතරං කත්වා යාචිතොති අත්ථො, ''කරොතු ආයස්මා නෙත්තිප්පකරණස්ස කඤ්චි අත්ථසංවණ්ණන''න්ති එවං නෙත්තියා අත්ථසංවණ්ණනං පති අජ්ඣෙසිතොති වුත්තං හොති. එත්ථ ච සද්ධම්මස්ස චිරං යීතිකාමෙන අජ්ඣාසයසම්පන්නෙන සාසනෙ ථිරගුණයුත්තෙන සබ්‍රහ්මචාරිනා ආදරගාරවෙන, අභිමුඛං වා යාචිතෙන මෙ න සක්කා තස්ස අභියාචනං පටික්ඛිපිතුන්ති දස්සෙති **''යීතිං ආකඞ්ඛමානෙනා''**ති ගාථාය.

පදුමුත්තරනාථස්සාති පදුමුත්තරස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස. **පස්සතාති** පුබ්බෙනිවාසචක්ඛුනා, සමන්තචක්ඛුනා එව වා හත්ථතලෙ යපිතආමලකං විය අභිනීහාරං පස්සන්තෙන. **තාදිනාති** තාදිභාවයුත්තෙන , සබ්බත්ථ වා නිබ්බිකාරෙන, ''අම්හාකං භගවතා''ති වචනසෙසො. **යස්සාති** ආයස්මතො මහාකච්චානත්ථෙරස්ස. **යපිතොති** –

> ''එතදග්ගං, භික්ඛවෙ, මම සාවකානං භික්ඛූනං සංඛිත්තෙන භාසිතස්ස විත්ථාරෙන අත්ථං විභජන්තානං යදිදං මහාකච්චානො''ති (අ. නි. 1.188, 197) –

එවං යපිතො. සීලාදිගුණවිසෙසෙහි මහන්තා සාවකාති **මහාසාවකා** (ථෙරගා. අට්ඨ. 2.1288; අ. නි. ටී. 2.3.59), මහාකස්සපාදයො, තෙසු අයමායස්මා අඤ්ඤතරොති, මහාසාවකො ච සො ගුණවිසෙසයොගතො උත්තමො චාති

මහාසාවකුත්තමො.

ඣානාදීසු සාතිසයානං ආවජ්ජනාදිවසීභාවානං, අරියිද්ධිවසෙන පරමස්ස ච චෙතොවසීභාවස්ස අධිගතත්තා **වසිප්පත්තො.** අත්ථාදීසු සවිසෙසභෙදගතපටිසම්භිදාඤාණත්තා **පභින්නපටිසම්භිදො.** ''පණ්ඩිතො, භික්ඛවෙ, මහාකච්චානො, මහාපඤ්ඤො, භික්ඛවෙ, මහාකච්චානො''තිආදිනා (ම. නි. 1.205) අනෙකෙසු ඨානෙසු භගවතා පසංසිතත්තා **සම්බුද්ධෙන පසංසිතො.** තෙන වුත්තං ''සත්ථු චෙව සංවණ්ණිතො සංභාවිතො, විඤ්ඤූනඤ්ච සබ්‍රහ්මචාරින''න්ති.

අනුමොදිතාති ''සාධු සාධු, කච්චාන, සාධු ඛො, ත්වං කච්චාන, ඉමං ධම්මසංවණ්ණනං අභාසී''ති එවං අනුමොදිතා. එකස්මිං කිර සමයෙ අයං මහාථෙරො ජම්බුවනසණ්ඩෙ විහරන්තො අත්තනො සන්තිකාවචරානං භික්ඛූනං ඉමං හාරනයපටිමණ්ඩිතං පකරණං අභාසි. භාසිත්වා ච භගවතො සන්තිකං උපසඞ්කමිත්වා භගවන්තං අභිවාදෙත්වා එකමන්තං නිසින්නො යථාභාසිතං ඉමං පකරණං භගවතො නිවෙදෙසි. තං සුත්වා භගවා ''සාධු සාධූ''තිආදිනා අනුමොදිත්වා ''තස්මාතිහ, ත්වං කච්චාන, ඉමං ධම්මසංවණ්ණනං ධම්මනෙත්තිත්වෙව ධාරෙහී''ති නාමග්ගහණං අකාසීති වදන්ති. දෙසනාහාරාදිනන්දියාවට්ටනයාදිහාරනයානුසාරෙනෙව සබ්බධම්මසංවණ්ණනානං ගතියොති ආහ **''සාසනස්ස සදායත්තා, නවඞ්ගස්සත්ථවණ්ණනා''**ති.

ගම්භීරඤාණෙහීහි ගම්භීරෙහි ඤාණෙහි, න සද්ධාමත්තකෙන, ගම්භීරඤාණෙහි වා මහාපඤ්ඤෙහි අරියෙහි. පකරණස්ස ගම්භීරත්ථතං, අත්තනො ච ඤාණස්ස නාතිවිසයතං විදිත්වා සංවණ්ණනාරම්භෙ සංසීදන්තම්පි මං සාසනගුණාදිඋපනිස්සයසම්පදා උස්සාහෙසීති ඉමමත්ථං දස්සෙති **''කිඤ්චාපී''**තිආදිනා.

''පඤ්චපි නිකායෙ ඔගාහෙත්වා''ති ඉමිනා නෙත්තියා පඤ්චපි මහානිකායෙ අනුපවිසිත්වා අවට්ඨානං, තෙසං සංවණ්ණනාභාවඤ්ච දීපෙති. තත්ථ ''කතමො අස්සාදො ච ආදීනවො චා''තිආදිපෙටකොපදෙසපාළිං (පෙටකො. 23) ආනෙත්වා ඉධ දෙසනාහාරාදීනං පදත්ථවිනිච්ඡයො පෙටකෙන සංසන්දනං නාම. **''යථාබල''**න්ති ඉමිනා සබ්බථා සබ්බභාගෙනාපි නෙත්තියා සංවණ්ණනා මයා න සුකරා කාතුං, අත්තනො පන ඤාණබලානුරූපං කරිස්සාමීති නිරතිමානතං දීපෙති.

සුවිසුද්ධන්ති සුට්ඨු විසුද්ධං, නිකායන්තරලද්ධිදොසෙහි අන්තරන්තරා අනුප්පවෙසිතෙහි අසම්මිස්සන්ති අධිප්පායො. **අසංකිණ්ණන්ති** සනිකායෙපි පදත්ථන්තරපරිකප්පනාදිනා අසංකිණ්ණං තාදිසසඞ්කරරහිතං අනාකුලං සුපරිච්ඡින්නං. විවිධෙහි ආකාරෙහි නිච්ඡිනොතීති **විනිච්ඡයො.** අත්ථානං විනිච්ඡයො **අත්ථවිනිච්ඡයො.** ගණ්ඨිට්ඨානභූතෙසු අත්ථෙසු ඛිලමද්දනාකාරෙන පවත්තා විමතිච්ඡෙදකථා, නිපුණො සුඛුමො සණ්හො අත්ථවිනිච්ඡයො එතස්සාති **නිපුණත්ථවිනිච්ඡයො.** අථ වා අත්ථෙ විනිච්ඡිනොතීති **අත්ථවිනිච්ඡයො,** යථාවුත්තඅත්ථවිසයඤාණං, නිපුණො ඡෙකො අත්ථවිනිච්ඡයො එතස්සාති **නිපුණත්ථවිනිච්ඡයො,** තං නිපුණත්ථවිනිච්ඡයං. **සමයන්ති** සිද්ධන්තං. ඉදං වුත්තං හොති – මහාවිහාරවාසීනං සිද්ධන්තො වුත්තනයෙන සුපරිසුද්ධො, අනාකුලො, සණ්හසුඛුමවිනිච්ඡයො ච, සිද්ධන්තං තං අවිලොමෙන්තො අනුකූලතො තත්ථ සිද්ධංයෙව ධම්මනෙත්තිං පකාසයන්තො නෙත්තිප්පකරණස්ස අත්ථසංවණ්ණනං කරිස්සාමීති.

පමාදලෙඛන්ති අපරභාගෙ පොත්ථකාරුළ්හකාලෙ පමජ්ජිත්වා ලිඛනවසෙන පවත්තප්පමාදපාඨං. **වජ්ජෙත්වාති** අපනෙත්වා. **පාළිං සම්මා නියොජයන්ති** තං තං නෙත්තිපාළිං තත්ථ තත්ථ උදාහරණභාවෙන ආනීතසුත්තෙ සම්මදෙව නියොජෙන්තො, අත්ථසංවණ්ණනාය වා තං තං උදාහරණසුත්තසඞ්ඛාතං පාළිං තස්මිං තස්මිං ලක්ඛණභූතෙ නෙත්තිගන්ථෙ සම්මදෙව නියොජෙන්තො. **උපදෙසන්ති** නෙත්තිඋපනිසං නෙත්තිහදයං. ය්වායං සපට්ඨානවිභාගස්ස තෙත්තිංසවිධස්ස නෙත්තිපදත්ථස්ස සහ නිමිත්තවිභාගෙන අසඞ්කරතො වවත්ථිතො විසයො, තං. **විභාවෙන්තො** පකාසෙන්තො. තස්සා නෙත්තියා කරිස්සාමි අත්ථවණ්ණනන්ති සම්බන්ධො.

එත්ථ ච ''අභියාචිතො''ති ඉමිනා අත්ථසංවණ්ණනාය නිමිත්තං දස්සෙති, ''ඨිතිං ආකඞ්ඛමානෙන චිරං සද්ධම්මනෙත්තියා''ති ඉමිනා පයොජනං, ''කරිස්සාමත්ථවණ්ණන''න්ති ඉමිනා පිණ්ඩත්ථං. සංවණ්ණියමානා හි පකරණත්ථා සංවණ්ණනාය පිණ්ඩත්ථො. ''තමුපනිස්සායා''තිආදිනා කරණප්පකාරං.

ඉදානි සංවණ්ණනාය සවනෙ නියොජෙන්තො **''ඉති අත්ථ''**න්ති ඔසානගාථමාහ. තත්ථ **''සක්කච්ච''**න්ති පදං උභයත්ථ යොජෙතබ්බං ''සක්කච්චං විභජන්තස්ස, සක්කච්චං නිසාමයථා''ති.

ගන්ථාරම්භකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිදානකථාවණ්ණනා

වචනත්ථජානනෙන විදිතප්පකරණත්ථසාමඤ්ඤත්ථස්ස පකරණකථා වුච්චමානා සොභෙය්‍යාති නෙත්තිපදත්ථපරිජානනමෙව ආදිම්හි යුත්තරූපන්ති තදත්ථං පුච්ඡති **''තත්ථ කෙනට්ඨෙන නෙත්තී''**ති. තත්ථ **තත්ථාති**

‘‘තස්සා නෙත්තියා කරිස්සාමත්ථවණ්ණන’’න්ති යදිදං වුත්තං, තස්මිං; යස්සා කරිස්සාමත්ථවණ්ණනන්ති පටිඤ්ඤාතං, සා නෙත්ති කෙනට්ඨෙන නෙත්තීති අත්ථො. **තත්ථාති** වා ‘‘නෙත්තිප්පකරණස්සා’’ති එතස්මිං වචනෙ යා නෙත්ති වුත්තා, සා කෙනට්ඨෙන නෙත්තීති අත්ථො. **‘‘නයනට්ඨෙනා’’**ති ඉදං කත්තුකරණාධිකරණසාධනානං සාධාරණවචනන්ති **‘‘අරියධම්මං නයතී’’**ති කත්තුසාධනවසෙන තාව නෙත්තිසද්දස්ස අත්ථං වත්වා ඉදානි කරණාධිකරණසාධනවසෙන වත්තුං **‘‘නයන්ති තායා’’**තිආදි වුත්තං.

තථා හි වුත්තන්ති නෙත්තිඋපදෙසායත්තතා එව සුත්තාවබොධස්ස වුත්තං. **පෙටකෙ** ‘‘තස්මා නිබ්බායිතුකාමෙන සුතමයෙන අත්ථා පරියෙසිතබ්බා, තත්ථ පරියෙසනාය අයං අනුපුබ්බී භවති සොළස හාරා පඤ්ච නයා අට්ඨාරස මූලපදානී’’තිආදි (පෙටකො. 3). හාරනයවිචාරණා විනිමුත්තො අත්ථසංවණ්ණනාවිසෙසො නත්ථීති ආහ **‘‘සුත්තස්ස අත්ථසංවණ්ණනා නෙත්තිඋපදෙසායත්තා’’**ති. ස්වායමත්ථො පරතො පකිණ්ණකකථායං ආවි භවිස්සති. එවං මහාවිසයා චායං නෙත්ති කුතො පභවාති ආහ **‘‘සුත්තප්පභවා’’**ති, එතෙන නෙත්තියා පමාණභූතතං දස්සෙති. ඉදඤ්ච සුත්තස්ස නෙත්තිසන්නිස්සයතාපරිදීපනපරං, න ථෙරප්පභවතාපටික්ඛෙපපරං. ථෙරො හි පඤ්ච මහානිකායෙ ඔගාහෙත්වා තංසන්නිස්සයෙනෙව තෙසං සංවණ්ණනාභූතං ඉමං පකරණං අභාසි, තස්මා අයමෙව සංවණ්ණනාධම්මො, යදිදං සංවණ්ණෙතබ්බධම්මසන්නිස්සයතා.

පකරණපරිච්ඡෙදතොති පකරණස්ස විභාගතො. හාරවිචාරාදයො හි තයො නෙත්තිප්පකරණස්ස විභාගා, පකරණභූතපරිච්ඡෙදතො වා. තීණි හි එතානි පකරණානි තයො අධිකාරා, යදිදං හාරවිචාරාදයො. **පාළිවවත්ථානතොති** පාඨසන්නිවෙසතො.

‘‘සබ්බො හි පකරණත්ථො’’තිආදිනා සඞ්ගහවාරස්ස අන්වත්ථසඤ්ඤතං දස්සෙති. **‘‘නනු චෙත්ථ පට්ඨානං අසඞ්ගහිත’’**න්ති චොදකො බ්‍යභිචාරමාහ. ඉතරො යදිපි සරූපතො අසඞ්ගහිතං, අත්ථතො පන සඞ්ගහිතන්ති දස්සෙන්තො **‘‘නයිදමෙව’’**තිආදිනා පරිහරති. පුන **‘‘තථා හී’’**තිආදිනා තමෙවත්ථං පාළියා පාකටතරං කරොති. **අත්ථනයා** නන්දියාවට්ටාදයො. **සඞ්ඛාරත්තිකා** පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරාදයො, කායසඞ්ඛාරාදයො ච. තෙසු අත්ථනයානං අඤ්ඤමඤ්ඤසඞ්ගහො පරතො ආවි භවිස්සති. ඉතරෙ පන කාමාවචරා, රූපාවචරා ච කුසලා චෙතනා **පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරො,** අකුසලා චෙතනා **අපුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරො,** අරූපාවචරා කුසලා චෙතනා **ආනෙඤ්ජාභිසඞ්ඛාරො.** පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරො ච අපුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරො ච කායද්වාරප්පවත්තො **කායසඞ්ඛාරො,** සො එව වචීද්වාරප්පවත්තො **වචීසඞ්ඛාරො,** මනොද්වාරප්පවත්තො පන තිවිධොපි **චිත්තසඞ්ඛාරො.** ඉති ජාතිවසෙන පුරිමත්තිකෙ වුත්තා එව ධම්මා ද්වාරවසෙන දුතියත්තිකෙ වුත්තා, තෙ එව ච පුරිමත්තිකෙති අඤ්ඤමඤ්ඤසඞ්ගහො වෙදිතබ්බො.

යත්ථාති යස්මිං වාරෙ. **පෙටකෙති** පෙටකොපදෙසෙ. **සම්පතමානාති** සංවණ්ණනාවසෙන සන්නිපතන්තා. **‘‘බ්‍යඤ්ජනවිධිපුථුත්තා’’**ති ඉදං එකස්මිං සුත්තෙ අනෙකෙසං හාරානං සන්නිපතනස්ස කාරණවචනං. තථා හි ‘‘අනෙකසාමත්ථියනිචිතා සද්දා’’ති අක්ඛරචින්තකා වදන්ති.

‘‘න සරූපතො’’ති ඉමිනා සඞ්ගහවාරෙ විය උද්දෙසනිද්දෙසවාරෙසුපි පට්ඨානස්ස අත්ථතො උද්ධටතං දස්සෙති. මූලපදග්ගහණෙනෙව ගහිතත්තා උද්දෙසවාරෙ තාව එවං හොතු, නිද්දෙසවාරෙ පන කථන්ති? තත්ථාපි නයග්ගහණෙනෙව මූලපදානිපි ගහිතානීති වෙදිතබ්බං. න හි මූලපදෙහි විනා කාචි නයයොජනා සම්භවති. අපරෙ පන ‘‘හාරනයා විය පට්ඨානං න සුත්තස්ස සංවණ්ණනාවිසෙසො, අථ ඛො තස්මිං තස්මිං සුත්තෙ සංකිලෙසභාගියතාදිලබ්භමානවිසෙසමත්තන්ති න තස්ස පකරණස්ස පදත්ථසඞ්ගහො. එවඤ්ච කත්වා තෙත්තිංසාය නෙත්තිපදත්ථෙසු පට්ඨානං අසඞ්ගහිතං, උද්දෙසනිද්දෙසවාරෙසු ච අනුද්ධටමෙවා’’ති වදන්ති.

‘‘පාළිතො එව විඤ්ඤායතී’’ති වුත්තමත්ථං සමත්ථෙන්තො **‘‘තථා හි...පෙ.... ආභත’’**න්ති ආහ, තෙන ථෙරෙන භාසිතභාවො විය භගවතා අනුමොදිතභාවොපි පාළිඅනුගතො එවාති දස්සෙති. සාවකභාසිතත්තා නිදානං න වුත්තන්ති න සක්කා වත්තුන්ති චොදෙන්තො **‘‘සාවක...පෙ.... භාසිත’’**න්ති ආහ. **නයිදං එකන්තිකන්ති** ච සාවකභාසිතබුද්ධභාසිතභාවො නිදානාවචනස්ස, නිදානවචනස්ස ච අකාරණං උභයත්ථාපි උභයස්ස දස්සනතො. තස්මා නිදානාවචනෙන නෙත්තියා අසාවකභාසිතතා න සිජ්ඣතීති දස්සෙති. තෙනාහ **‘‘න ච තාවතා තානි අප්පමාණං, එවමිධාපි දට්ඨබ්බ’’න්ති.**

යෙනෙව කාරණෙන නිදානාවචනස්ස පමාණභාවසාධනතා, තෙනෙව කාරණෙන ඉමස්ස පකරණස්ස පමාණභාවසිද්ධීති දස්සෙති **‘‘නිදානඤ්ච නාමා’’**තිආදිනා. ඉදානි ‘‘අථ වා’’තිආදිනා නෙත්තියා නිදානාවචනෙන අබ්‍යභිචාරහෙතුමාහ. අයඤ්හෙත්ථ පයොගො න නෙත්තියා නිදානං වත්තබ්බං පාළියා අත්ථසංවණ්ණනාභාවතො. යා හි පාළියා අත්ථසංවණ්ණනා න තස්සා නිදානවචනං දිට්ඨං යථා පටිසම්භිදාමග්ගස්ස, නිද්දෙසාදීනඤ්චාති.

‘‘අයං විභාගො’’තිආදිනා එකවිධතො පට්ඨාය යාව චතුරාසීතිසහස්සප්පභෙදා, තාව යථාදස්සිතස්ස පකරණවිභාගස්ස පුන **‘‘ආදිනා නයෙන පකරණවිභාගො වෙදිතබ්බො’’**ති ඉදං නිගමනං. තත්ථ **ආදිනා නයෙනාති** **ආදිසද්දෙන** අභිඤ්ඤෙය්‍යාධම්මනිද්දෙසතො පඤ්ඤත්තිපඤ්ඤපෙතබ්බධම්මවිභජනතො තියද්ධපරියාපන්නධම්මවිචාරතො චතුරොසනිත්ථරණත්ථතො පඤ්චාභිනන්දනාදිප්පහානතො

ඡතණ්හාකායුපසමනතො සඞ්ගහවාරාදිසත්තවාරසඞ්ගහතො අට්ඨමිච්ඡත්තසමුග්ඝාතදීපනතොති එවමාදීනං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො.

1. සඞ්ගහවාරවණ්ණනා

යන්ති අනියමත්ථො සබ්බනාමසද්දො කම්මසාධනවසෙන වුත්තො. අත්ථාවබොධනත්ථො සද්දප්පයොගො අත්ථපරාධීනො කෙවලො අත්ථපදත්ථකො , සො පදත්ථවිපරියෙසකාරිනා ඉති-සද්දෙන පරභූතෙන සද්දපදත්ථකො ජායතීති ආහ **"යන්ති අනියමතො උපයොගනිද්දෙසො"**ති. **ලොකොති කත්තුනිද්දෙසො**තිආදීසුපි එසෙව නයො.

එවං **"ය"**න්තිආදීනං ගාථාපදානං කම්මකත්තුකිරියාකත්තුවිසෙසනාදිදස්සනවසෙන අත්ථං වත්වා ඉදානි අවයවජොතනවසෙන පදත්ථං දස්සෙතුං **"ලොකියන්ති එත්ථා"**තිආදිමාහ. ලොකසද්දො ඉධ සාමත්ථියතො සත්තලොකවචනො දට්ඨබ්බො. තෙනාහ **"පූජනකිරියායොග්‍යභූතතාවසෙනා"**ති. සාසනන්තරධානතො පරං පූජනා අඤ්ඤබුද්ධුප්පාදෙන වෙදිතබ්බා, යථෙතරහි විපස්සීආදිසම්මාසම්බුද්ධානං. **"දීපඞ්කරො"**තිආදිනා යදිපි **බුද්ධවංසදෙසනායං** (බු. වං. 2.75) භගවතාව වුත්තං, සුමෙධපණ්ඩිතත්තභාවෙන පන පවත්තිං සන්ධාය වුත්තන්ති ආහ **"යථාහ භගවා සුමෙධභූතො"**ති.

පරිඤ්ඤාක්කමෙනාති ඤාතපරිඤ්ඤාදිපටිපාටියා. **ලක්ඛණාවබොධප්පටිපත්තියා**ති විපස්සනාය. තෙන වුත්තං **"සුඤ්ඤතමුඛාදීහී"**ති. **තථා ච වුත්තන්ති** විඤ්ඤූහි වෙදනීයතාය එව සාසනවරස්ස වුත්තං භගවතා –

> ''එතු විඤ්ඤූ පුරිසො අසඨො අමායාවී උජුජාතිකො, අහමනුසාසාමි, අහං ධම්මං දෙසෙමි, යථානුසිට්ඨං තථා පටිපජ්ජමානො න චිරස්සෙව සාමඤ්ඤෙව උස්සති, සාමං දක්ඛිතී''තිආදි (ම. නි. 2.281).

යං-සද්දො සාසනවිසයො, ලොකපාලසද්දො සත්ථුවිසයොපි ලොකං පති ගුණීභූතොති **"තස්සා"**ති පටිනිද්දෙසස්ස කථං සත්ථුවිසයතාති චොදනං මනසිකත්වා ආහ **"සලොකපාලොති චෙත්ථා"**තිආදි, ගුණීභූතොපි ලොකපාලසද්දො පධානභූතො විය පටිනිද්දෙසං අරහති. අඤ්ඤො හි සද්දක්කමො, අඤ්ඤො අත්ථක්කමොති.

ධම්මගාරවෙන භගවා ධම්මං පූජෙන්තො වෙනෙය්‍යබන්ධවෙ අචින්තෙත්වා සමාපත්තිසමාපජ්ජනධම්මපච්චවෙක්ඛණාහි සත්තසත්තාහං වීතිනාමෙසීති ආහ **"භගවතො…පෙ…. දීපෙතබ්බා"**ති. තත්ථ **ආදිසද්දෙන** සාවකෙහි ධම්මස්සවනස්ස, තෙසං පච්චුග්ගමනාදීනඤ්ච සඞ්ගහො වෙදිතබ්බො.

ඉච්චස්සාති ඉති අස්ස, එවං භගවතො අවිපරීතඅනන්තරායිකනිය්‍යානිකධම්මදෙසනාය සබ්බඤ්ඤුතානාවරණභාවදීපනෙනාති අත්ථො. **තෙනාති** චතුවෙසාරජ්ජයොගෙන. තදවිනාභාවිනා **දසබල…පෙ…. පකාසිතා හොති. ආවෙණිකබුද්ධධම්මාදීති** එත්ථ ආදිසද්දෙන තීසු කාලෙසු අප්පටිහතඤාණානි, චතුසච්චඤාණානි, චතුපටිසම්භිදාඤාණානි, පඤ්චගතිපරිච්ඡෙදකඤාණානි, ඡ අභිඤ්ඤාඤාණානි, සත්ත අරියධනානි, සත්ත බොජ්ඣඞ්ගා, අට්ඨ විජ්ජා, අට්ඨසු පරිසාසු අකම්පනඤාණානි, අට්ඨ විමොක්ඛා, නව සමාධිචරියා, නව අනුපුබ්බවිහාරා, දස නාථකරණා ධම්මා, දස අරියවාසා, ද්වාදස ධම්මචක්කාකාරා, තෙරස ධුතධම්මා, චුද්දස බුද්ධඤාණානි, පන්නරස චරණධම්මා, සොළස ඤාණචරියා, සොළස ආනාපානස්සතී, එකූනවීසති පච්චවෙක්ඛණඤාණානි, චතුවීසති පච්චයවිභාවනඤාණානි, චතුචත්තාරීස ඤාණවත්ථූනි, සත්තසත්තති ඤාණවත්ථූනි, චතුවීසතිකොටිසතසහස්සසමාපත්තිසඤ්චාරිමහාවජිරඤාණං, අනන්තනයසමන්තපට්ඨානපවිචයදෙසනාකාරප්පවත්තඤාණානි චාති එවමාදීනං භගවතො ගුණවිසෙසානං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො.

අපරො නයො – ගුණවිසිට්ඨතං දීපෙති, සා ච ගුණවිසිට්ඨතා මහාකරුණාමහාපඤ්ඤාහි වෙදිතබ්බා තාහි සත්ථුසම්පත්තිසිද්ධිතො. තත්ථ **මහාකරුණාය** පවත්තිභෙදො ''බහුකෙහි ආකාරෙහි පස්සන්තානං බුද්ධානං භගවන්තානං සත්තෙසු මහාකරුණා ඔක්කමතී''තිආදිනා **පටිසම්භිදාමග්ගෙ** (පටි. ම. 1.117) වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො. **මහාපඤ්ඤාය** පන පවත්තිභෙදො වුත්තො එව. තත්ථ කරුණාය භගවතො චරණසම්පත්ති, පඤ්ඤාය විජ්ජාසම්පත්ති. කරුණාය සත්තාධිපතිතා, පඤ්ඤාය ධම්මාධිපතිතා. කරුණාය ලොකනාථතා, පඤ්ඤාය අත්තනාථතා. කරුණාය පුබ්බකාරිතා, පඤ්ඤාය කතඤ්ඤුතා. කරුණාය අපරන්තපතා, පඤ්ඤාය අනත්තන්තපතා. කරුණාය බුද්ධකරධම්මසිද්ධි, පඤ්ඤාය බුද්ධභාවසිද්ධි. කරුණාය පරෙසං තාරණං, පඤ්ඤාය සයං තාරණං. කරුණාය සබ්බසත්තෙසු අනුග්ගහචිත්තතා, පඤ්ඤාය සබ්බධම්මෙසු විරත්තචිත්තතා පකාසිතා හොතීති අනවසෙසතො පරහිතපටිපත්තියා, අත්තහිතසම්පත්තියා ච පාරිපූරී වෙදිතබ්බා. **තීසුපි අවත්ථාසූති** හෙතුඵලසත්තූපකාරාවත්ථාසු.

අභිසමයො පටිවෙධසාසනස්ස, මනසිකරණං පටිපත්තිසාසනස්ස, සවනාදීහි පරිචයකරණං පරියත්තිසාසනස්සාති තිණ්ණම්පි වසෙන යොජෙතබ්බො. තෙනාහ **"යථාරහ"**න්ති. **"සක්කච්චං ධම්මදෙසනෙනා"**ති ඉමිනා ඉධ ''සාසන''න්ති වුත්තස්ස තිවිධස්සාපි සද්ධම්මස්ස අවිසෙසෙන දෙසනාපූජං වත්වා ථොමනාපූජනස්ස වසෙන තං විභජිත්වා දස්සෙන්තො **"අරියං, වො භික්ඛවෙ"**තිආදිමාහ. තත්ථ **"ථොමනෙනා"**ති පදෙනාපි ''සක්කච්ච''න්ති පදං යොජෙතබ්බං. පූජනාද්වයස්සාපි වා වසෙන ඉධාපි පදයොජනා වෙදිතබ්බා. **අරියභාවාදයොති**

අරියසෙට්ඨඅග්ගභාවාදයො. **නියානාදයොති** නියානහෙතුදස්සනාදයො. **ස්වාක්ඛාතතාදයොති** ස්වාක්ඛාතසන්දිට්ඨිකතාදයො.

ඉදානි අරියසඞ්ඝගුණානම්පි ඉමාය ගාථාය පකාසිතභාවං දස්සෙතුං **''යස්මා පනා''**තිආදි වුත්තං. **බාලයාදිසමතික්කමනතොති** බාලඅබ්‍යත්තභාවාදිසමතික්කමනතො.

ඤාණවිසෙසො සුතචින්තාභාවනාමයඤාණානි. සොතබ්බමනසිකාතබ්බපටිවිජ්ඣිතබ්බාවත්ථා **අවත්ථාභෙදො. උභයන්ති** බ්‍යඤ්ජනපදං, අත්ථපදඤ්ච. **උභයථාති** කරණකම්මසාධනවසෙන පච්චෙකං යොජෙතබ්බං. **පටිපජ්ජිතබ්බත්තාති** ඤාතබ්බත්තා.

''අයඤ්ච ගාථා''තිආදි කෙසඤ්චි වාදො. තථා හි අපරෙ ''ථෙරෙනෙවායං ගාථා භාසිතා''ති වදන්ති. අත්තූපනායිකාපි හි කදාචි ධම්මදෙසනා හොති එව යථා ''දසබලසමන්නාගතො , භික්ඛවෙ, තථාගතො චතුවෙසාරජ්ජවිසාරදො''තිආදි (සං. නි. 2.21-22). එවඤ්ච කත්වා ''කතමෙ සොළස හාරා''තිආදිවචනං සමත්ථිතං හොති.

යථාවුත්තඅත්ථමුඛෙනෙවාති මූලපදසඞ්ඛාතඅත්ථුද්ධාරෙනෙව. **පරතො ආගමිස්සතීති** නිද්දෙසවාරස්ස පරියොසානෙ ආගමිස්සති ''තීණි ච නයා අනූනා''තිආදිනා (නෙත්ති. 4 ද්වාදසපද).

වුච්චතීති කත්තරි කම්මනිද්දෙසොති ආහ **''වදතී''**ති. අථ වා **වුච්චතීති** කම්මකත්තුනිද්දෙසොයං. අයඤ්හෙත්ථ අත්ථො – හාරා, නයා චාති උභයං පරිග්ගහිතං සංවණ්ණකෙන සබ්බථා ගහිතඤ්චෙ, වුච්චති සුත්තං, සයමෙව සුත්තං සංවණ්ණෙතීති , එතෙන හාරනයෙසු වසීභාවෙන සුත්තසංවණ්ණනාය සුකරතං දස්සෙති.

පකාරන්තරෙනාති පුබ්බෙ ''සාසන''න්ති වුත්තමත්ථං ''දෙසනා, දෙසිත''න්ති තතො අඤ්ඤෙන පකාරෙන. **නියමෙත්වාති** තස්ස එකන්තතො විඤ්ඤෙය්‍යතං අවධාරෙත්වා. **විඤ්ඤෙය්‍යතා** විසිට්ඨෙසු දෙසනාදෙසිතෙසු විඤ්ඤෙය්‍යපදෙ ලබ්භමානා විජානනකිරියා.

දෙසනාදෙසිතානි ච යාවදෙව විජානනත්ථානීති විජානනං පධානන්ති තමෙව නිද්ධාරෙන්තො **''තත්‍රාති තස්මිං විජානනෙ''**ති ආහ.

එත්ථාහාති නවඞ්ගසාසනනවවිධසුත්තන්තාති එතස්මිං අත්ථවචනෙ ආහ චොදකො. තස්සායං අධිප්පායො – නවහි අඞ්ගෙහි වවත්ථිතෙහි අඤ්ඤමඤ්ඤසඞ්කරරහිතෙහි භවිතබ්බං, තථා ච සති අසුත්තසභාවානෙව ගෙය්‍යඞ්ගාදීනීති නවවිධසුත්තන්තවචනං විරුජ්ඣෙය්‍ය. අථ සුත්තසභාවානි ගෙය්‍යඞ්ගාදීනි, එවං සති ''සුත්ත''න්ති විසුං සුත්තඞ්ගං න සියා, එවං සන්තෙ අට්ඨඞ්ගසාසනං ආපජ්ජතීති. තෙනාහ **''කථං පනා''**තිආදි. ගෙය්‍යඞ්ගාදීසු කතිපයානම්පි සුත්තභාවෙ යථාවුත්තදොසානතිවත්ති, පගෙව සබ්බෙසන්ති දස්සෙති **''යඤ්චා''**තිආදිනා. **සඞ්ගහෙසූති** අට්ඨකථාසු. පොරාණට්ඨකථානඤ්හි සඞ්ඛෙපභූතා ඉදානි අට්ඨකථා ''සඞ්ගහා''ති වුත්තා. සුත්තං නාම සගාථකං වා සියා, නිග්ගාථකං වාති අඞ්ගද්වයෙනෙව තදුභයඞ්ගං කතන්ති විසුං සුත්තඞ්ගස්ස අසම්භවො තදුභයවිනිමුත්තස්ස සුත්තස්ස අභාවතො. තෙන වුත්තං **''සුත්තඞ්ගමෙව න සියා''**ති. **අථාපි** කථඤ්චි. **සියාති** වක්ඛමානං සාමඤ්ඤවිධිං සන්ධායාහ. එවම්පි අයං දොසොති දස්සෙන්තො **''මඞ්ගලසුත්තාදීන''**න්තිආදිමාහ.

තබ්භාවනිමිත්තන්ති ගෙය්‍යඞ්ගභාවනිමිත්තං. වෙය්‍යාකරණස්ස තබ්භාවනිමිත්තන්ති සම්බන්ධො. චොදකො ''ගාථාවිරහෙ''ති වචනං අග්ගණ්හන්තො ''පුච්ඡාවිස්සජ්ජනං බ්‍යාකරණ''න්ති වචනමත්තමෙව ගහෙත්වා **''එවං සන්තෙ''**තිආදිනා චොදෙති. ඉතරො පන ඔකාසවිධිතො අනොකාසො විධි බලවාති ඤායං ගාථාවිරහිතංයෙව වෙය්‍යාකරණන්ති, ඉධාධිප්පෙතන්ති ච දස්සෙන්තො **''නාපජ්ජතී''**තිආදිනා පරිහරති. **තථා හීති** තෙනෙව කාරණෙන, සතිපි සඤ්ඤන්තරනිමිත්තයොගෙ අනොකාසසඤ්ඤානං බලවභාවෙනෙවාති අත්ථො.

සඞ්ගහවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. උද්දෙසවාරවණ්ණනා

1. **විභාගෙනාති** සරූපවිභාගෙන. අදිට්ඨං ජොතීයති එතායාති **අදිට්ඨජොතනා.** දිට්ඨං සංසන්දීයති එතායාති **දිට්ඨසංසන්දනා,** සංසන්දනං චෙත්ථ සාකච්ඡාවසෙන විනිච්ඡයකරණං. විමති ඡිජ්ජති එතායාති **විමතිච්ඡෙදනා.** අනුමතියා පුච්ඡා **අනුමතිපුච්ඡා.** ''තං කිං මඤ්ඤථා''ති හි කා තුම්හාකං අනුමතීති අනුමති පුච්ඡිතා. **කථෙතුකම්‍යතාති** කථෙතුකම්‍යතාය.

''හරීයන්ති එතෙහී''තිආදිනා කරණාධිකරණකත්තුභාවකම්මසාධනානං වසෙන **හාර**-සද්දස්ස අත්ථං වත්වා සදිසකප්පනාවසෙන දස්සෙතුං **''හාරා විය''**තිආදි වුත්තං. පුන ගන්ථකරණාදිඅත්ථෙන ගන්ථාදිසද්දානං විය හාරකරණාදිඅත්ථෙන හාරසද්දසිද්ධිං දස්සෙතුං **''හාරයන්තී''**තිආදිමාහ. **''හරණතො, රමණතො වා''**ති ඉමිනා මනොහරා මනොරමා චෙතෙ සංවණ්ණනාවිසෙසාති දස්සෙති.

උපපත්තිසාධනයුත්තීති ලක්ඛණහෙතු. **වුත්තනයෙනාති** ''නනු ච අඤ්ඤෙපි හාරා යුත්තිසහිතා එවා''තිආදිනා දෙසනාහාරෙ වුත්තනයානුසාරෙන.

චතුන්නං බ්‍යූහො එත්ථාති භින්නාධිකරණානම්පි පදානං අඤ්ඤපදත්ථසමාසො ලබ්භති ''උරසිලොමො''තිආදීනං (දී. නි. ටී. 3.54, 303) වියාති වුත්තං.

සෙසන්ති ''විවචනමෙව වෙවචන''න්ති එවමාදි.

අනුප්පවෙසීයන්තීති අවගාහීයන්ති. **සමාධීයන්තීති** පරිහරීයන්ති. **විනා විකප්පෙනාති** ජාති සාමඤ්ඤං, භෙදො සාමඤ්ඤං, සම්බන්ධො සාමඤ්ඤන්තිආදිනා පදත්ථන්තරභාවවිකප්පනමන්තරෙන.

පදට්ඨානාදිමුඛෙනාති පදට්ඨානවෙවචනභාවනාපහානමුඛෙන. **කෙචීති** පදට්ඨානපරික්ඛාරආවට්ටපරිවත්තනපඤ්ඤත්තිඔතරණෙ සන්ධාය වදති.

2. **සම්බන්ධොති** හෙතුඵලභාවයොගො. තථාභූතානඤ්හි ධම්මානං එකසන්තානසිද්ධතා එකත්තනයො. **විභාගො** සතිපි නෙසං හෙතුඵලභාවෙ විභත්තසභාවතා. අඤ්ඤො එව හි හෙතු, අඤ්ඤං ඵලන්ති. **බ්‍යාපාරවිරහො** නිරීහතා. න හි හෙතුඵලානං එවං හොති ''අහං ඉමං නිබ්බත්තෙමි, ඉමිනාහං නිබ්බත්තො''ති. **අනුරූපඵලතා** පච්චයුප්පන්නානං පච්චයානුකූලතා. සමූහාදිං උපාදාය ලොකසඞ්කෙතසිද්ධා වොහාරමත්තතා **සම්මුතිසභාවො.** පථවීඵස්සාදීනං කක්ඛළඵුසනාදිලක්ඛණං **පරමත්ථසභාවො.** අයඤ්හෙත්ථ සඞ්ඛෙපො – යස්මිං භින්නෙ, ඉතරාපොහෙ වා චිත්තෙන කතෙන තථා බුද්ධි, ඉදං **සම්මුතිසච්චං** යථා ඝටෙ, සසම්භාරජලෙ ච, තබ්බිපරියායෙන **පරමත්ථසච්චන්ති. පරමත්ථසච්චප්පටිවෙධායාති** නිබ්බානාධිගමාය.

අන්තොති අබ්භන්තරො. **පධානාවයවෙනාති** මූලභාවෙන. ''නන්දී දුක්ඛස්ස මූල''න්තිආදීසු (ම. නි. 1.13) තණ්හා ''නන්දී''ති වුත්තා. ''සඞ්ගාමෙ ච නන්දිං චරතී''තිආදීසු පමොදොති ආහ **''තණ්හාය, පමොදස්ස වා''**ති.

3. **ජාතිභෙදතොති** කුසලා, අකුසලාති ඉමස්මා විසෙසා. **යුජ්ජන්තීති** එත්ථ හෙතුඅත්ථො අන්තොනීතො වෙදිතබ්බොති ආහ **''යොජීයන්තී''**ති. කෙහි යොජීයන්ති? සංවණ්ණනකෙහීති අධිප්පායො. **යුජ්ජන්තීති** වා යුත්තා හොන්ති, තෙහි සමානයොගක්ඛමා තග්ගහණෙනෙව ගහිතා හොන්තීති අත්ථො තදෙකට්ඨභාවතො. ඉමස්මිං අත්ථෙ **''නවහි පදෙහී''**ති සහයොගෙ කරණවචනං, පුරිමස්මිං කරණෙ. **''එතෙ ඛො''**ති ච පාඨො. තත්ථ **ඛො**-සද්දස්ස පදපූරණතා, අවධාරණත්ථතා වා වෙදිතබ්බා. **එතෙ එවාති** එතෙ තණ්හාදයො එව, න ඉතො අඤ්ඤෙති අත්ථො. **අට්ඨාරසෙව** න තතො උද්ධං, අධො වාති. පුරිමස්මිං පක්ඛෙ මූලපදන්තරාභාවො, දුතියස්මිං තෙසං අනූනාධිකතා දීපිතා හොති.

උද්දෙසවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. නිද්දෙසවාරවණ්ණනා

4. නිද්දෙසවාරෙ **සාමඤ්ඤතොති** සාධාරණතො. **විසෙසෙනාති** අසාධාරණතො. **පදත්ථොති** සද්දත්ථො. **ලක්ඛණන්ති** සභාවො. **කමොති** අනුපුබ්බී. **එත්තාවතාති** එත්තකප්පමාණභාවො. **හෙත්වාදීති** හෙතුඵලභූමිඋපනිසාසභාගවිසභාගලක්ඛණනයා. විසෙසතො පන ලක්ඛණන්ති සම්බන්ධො.

හාරසඞ්ඛෙපවණ්ණනා

1. **යං, භික්ඛවෙති** එත්ථ **යන්ති** පච්චත්තවචනං, තඤ්ච සුඛං, සොමනස්සන්ති ද්වයෙන සමානාධිකරණන්ති කත්වා **''අස්සාදීයතීති අස්සාදො, සුඛං, සොමනස්සඤ්චා''**ති වුත්තං. සුඛාදිවෙදනා විය මනාපියරූපාදිපි අවීතරාගස්ස අස්සාදෙතබ්බන්ති ආහ **''එවං ඉට්ඨාරම්මණම්පී''**ති. **''අස්සාදෙති එතායාති වා අස්සාදො, තණ්හා''**ති එතෙන **''ය''**න්ති හෙතුඅත්ථෙ නිපාතොති දස්සෙති. තත්‍රායමත්ථො – යෙන හෙතුනා පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධෙ පටිච්ච අස්සාදනීයභාවෙන උප්පජ්ජති සුඛං සොමනස්සං, අයං තණ්හාසඞ්ඛාතො අස්සාදො අස්සාදනකිරියාය කාරණන්ති. ඉති කත්වා අයමත්ථො දිට්ඨාභිනන්දනාදිභාවතො විපල්ලාසෙසුපි සම්භවතීති ආහ **''එවං විපල්ලාසාපී''**ති. **අනිට්ඨම්පීති පි**-සද්දෙන ඉට්ඨම්පීති යොජෙතබ්බං, අනවසෙසා සාසවා ධම්මා ඉධ ආරම්මණග්ගහණෙන ගහිතාති ආහ **''සබ්බෙසං තෙභූමකසඞ්ඛාරාන''**න්ති.

දුක්ඛාදුක්ඛමසුඛවෙදනානන්ති එත්ථ දුක්ඛසභාවා එව අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා ගහිතා අනිට්ඨාරම්මණස්ස අධිප්පෙතත්තා, න සුඛසභාවා. යං සන්ධාය වුත්තං ''යායං, භන්තෙ, අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා, සන්තස්මිං එසා පණීතෙ සුඛෙ වුත්තා භගවතා''ති (ම. නි. 2.88; සං. නි. 4.267). **''සුඛපරියායසබ්භාවතො''**ති ඉමිනා ඉට්ඨතාමත්තතොපි ලෙසෙන සත්තානං ආරම්මණස්ස අස්සාදනීයතා සම්භවතීති දස්සෙති.

ආදීනවො දොසනිස්සන්දනතාය දොසො, ස්වායං පීළනවුත්තියා වෙදිතබ්බොති ආහ **''ආදීනවො දුක්ඛා වෙදනා, තිස්සොපි වා දුක්ඛතා''**ති. එවං දොසත්ථතං ආදීනවස්ස දස්සෙත්වා ඉදානි කපණත්ථතං දස්සෙතුං **''අථ වා''**තිආදි වුත්තං. **යතොති** යස්මා දොසකපණසභාවත්තාති වුත්තං හොති.

නිස්සරතීති විවිත්ති, සබ්බසඞ්ඛාරවිවෙකොති අත්ථො. **සාමඤ්ඤනිද්දෙසෙනාති** නිස්සරණසද්දවචනීයතාසාමඤ්ඤෙන. **පුරිමානන්ති** අස්සාදාදීනවතානං. **උපායො චාතිආදීසු ච**-සද්දො පදපූරණමත්තන්ති කත්වා ආහ **''පච්ඡිමානඤ්චා''**ති, ඵලාදීනන්ති අත්ථො. **තදන්තොගධභෙදානන්ති** අරියමග්ගපරියාපන්නවිසෙසානං.

කාමභවාදීනන්ති ආදි-සද්දෙන න රූපාරූපභවා එව ගහිතා, අථ ඛො තෙ ච සඤ්ඤීභවාදයො ච එකවොකාරභවාදයො ච ගහිතා. තෙනාහ **''තිණ්ණං තිණ්ණං භවාන''**න්ති.

යාවදෙව අනුපාදාපරිනිබ්බානත්ථා භගවතො දෙසනාති ආහ **''නනු ච...පෙ.... නිප්ඵාදීයතී''**ති. **''වුත්තමෙවා''**ති ඉමිනා පුනරුත්තිදොසං චොදෙති. ඉතරො **''සච්චමෙත''**න්ති අනුජානිත්වා **''තඤ්ච ඛො''**තිආදිනා පරිහරති. **''පරම්පරායා''**ති එතෙන අජ්ඣත්තං යොනිසොමනසිකාරො විය න පරතොඝොසො ආසන්නකාරණං ධම්මාධිගමස්ස ධම්මස්ස පච්චත්තං වෙදනීයත්තාති දස්සෙති. තථා හි ''අක්ඛාතාරො තථාගතා, පටිපන්නා පමොක්ඛන්ති, ඣායිනො මාරබන්ධනා''ති (ධ. ප. 276) වුත්තං. **තදධිගමකාරණං** අරියමග්ගාධිගමකාරණං සියා. කිං පන තන්ති ආහ **''සම්පත්තිභවහෙතූ''**ති, තෙන චරිමත්තභාවහෙතුභූතං පුඤ්ඤසම්පත්තිං වදති.

''අත්තානුදිට්ඨිං ඌහච්ච, එවං මච්චුතරො සියා''ති ඉදං අරියමග්ගස්ස පුබ්බභාගපටිපදාය ඵලභාවසාධනං. යෙන හි විධිනා අත්තානුදිට්ඨිසමුග්ඝාතො, මච්චුතරණඤ්ච සියා, සො ''එව''න්ති ඉමිනා පකාසිතොති. අත්තානුදිට්ඨිසමුග්ඝාතමච්චුතරණානං ඵලභාවෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථි.

''ධම්මො හවෙ''ති පන ගාථායං ලොකියස්ස පුඤ්ඤඵලස්ස වුත්තත්තා ආහ **''ඉදං ඵල''**න්ති. යං නිබ්බත්තෙතබ්බං, තං **ඵලං**. යං නිබ්බත්තකං, සො **උපායො**. අයමෙත්ථ විනිච්ඡයො. තෙනාහ **''එතෙන නයෙනා''**තිආදි. **උපධිසම්පත්තීති** අත්තභාවසොභා.

විසුද්ධීති ඤාණදස්සනවිසුද්ධි අධිප්පෙතාති ආහ – **''එත්ථාපි...පෙ.... විඤ්ඤාතු''**න්ති. **''යස්මා පනා''**තිආදිනාපි තමෙවත්ථං වචනන්තරෙ පාකටතරං කරොති.

සරූපතො ආගතානි ''යතො ඛො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු පඤ්චන්නං උපාදානක්ඛන්ධානං සමුදයඤ්ච අත්ථඞ්ගමඤ්ච අස්සාදඤ්ච ආදීනවඤ්ච නිස්සරණඤ්ච යථාභූතං පජානාතී''තිආදීසු (සං. නි. 3.26-28). **එකදෙසෙන ආගතානි**

‘‘සංයොජනියෙසු, භික්ඛවෙ, ධම්මෙසු අස්සාදානුපස්සිනො විහරතො (සං. නි. 2.53), බහුදුක්ඛා බහුපායාසා, ආදීනවො එත්ථ භියොයා (ම. නි. 1.117), සඞ්ඛාරානමෙතං නිස්සරණං, යදිදං නිබ්බාන’’න්තිආදීසු (පටි. ම. 1.24; 3.41). **න සරූපෙන ආගතානි** යථා සාමඤ්ඤඵලසුත්තාදීසු. **අත්ථවසෙනාති** අස්සාදෙතබ්බාදිඅත්ථවසෙන. **න පපඤ්චිතොති** න විත්ථාරිතො.

2. **එසෙව නයොති** අතිදෙසෙන විච්යමානවචනසෙසො අතිදිට්ඨො. භාවත්ථෙ තොහි ආහ **‘‘විස්සජ්ජිතන්ති විස්සජ්ජනා’’**ති. **සුත්තෙ ආගතං** න අත්ථසංවණ්ණනාවසෙන අට්ඨකථායං ආගතන්ති අධිප්පායො. **පුච්ඡානුරූපතා ඉධ පුබ්බාපරන්ති** චතුබ්‍යූහපුබ්බාපරතො ඉමං විසෙසෙත්වා දස්සෙති. **පුච්ඡානුසන්ධීති** පුච්ඡාය විස්සජ්ජනෙන අනුසන්ධානං. **අට්ඨකථායං** පන හෙට්ඨිමදෙසනාය පුච්ඡානිමිත්තපවත්තඋපරිදෙසනාය සම්බන්ධො ‘‘පුච්ඡානුසන්ධී’’ති වුත්තං. **පුබ්බාපෙක්ඛ**න්ති පුච්ඡිතවිස්සජ්ජිතපදාපෙක්ඛං. **‘‘සුත්තස්සා’’**ති වා ඉමිනා පුච්ඡාවිස්සජ්ජනාඅනුගීතියො ඨපෙත්වා සෙසො විචයහාරපදත්ථො සඞ්ගහිතොති පදස්සාපි සඞ්ගහො වෙදිතබ්බො. ඉමස්මිං පක්ඛෙ ගාථායං **ච**-සද්දො පදපූරණමත්තෙ දට්ඨබ්බො.

‘‘චක්ඛු අනිච්ච’’න්ති පුට්ඨෙ ‘‘ආම, චක්ඛු අනිච්චමෙවා’’ති එකන්තතො විස්සජ්ජනං **එකංසබ්‍යාකරණං**. ‘‘අඤ්ඤින්ද්‍රියං භාවෙතබ්බං, සච්ඡිකාතබ්බඤ්චා’’ති පුට්ඨෙ ‘‘මග්ගපරියාපන්නං භාවෙතබ්බං, ඵලපරියාපන්නං සච්ඡිකාතබ්බ’’න්ති විභජිත්වා විස්සජ්ජනං **විභජ්ජබ්‍යාකරණං**. ‘‘අඤ්ඤින්ද්‍රියං කුසල’’න්ති පුට්ඨෙ ‘‘කිං අනවජ්ජට්ඨො කුසලට්ඨො, උදාහු සුඛවිපාකට්ඨො’’ති පටිපුච්ඡිත්වා විස්සජ්ජනං **පටිපුච්ඡාබ්‍යාකරණං**. ‘‘සස්සතො අත්තා, අසස්සතො වා’’ති වුත්තෙ ‘‘අබ්‍යාකතමෙත’’න්තිආදිනා අවිස්සජ්ජනං **ඨපනං**. ‘‘කිං පනෙතෙ කුසලාති වා ධම්මාති වා එකත්ථා, උදාහු නානත්ථා’’ති ඉදං පුච්ඡනං **සාවසෙසං**. විස්සජ්ජනස්ස පන සාවසෙසතා වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයවසෙන දෙසනායං වෙදිතබ්බා. අප්පාටිහීරකං **සඋත්තරං**. සප්පාටිහීරකං **නිරුත්තරං**. සෙසං විචයහාරනිද්දෙසෙ සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

එත්ථ ච අස්සාදො අස්සාදහෙතු යාව ආණත්තිහෙතූති එවං හෙතූනම්පි අස්සාදාදයො වෙදිතබ්බා. තත්ථ සඞ්ඛෙපතො සුඛසුඛපච්චයලක්ඛණො **අස්සාදො,** සො විසෙසතො සග්ගසම්පත්තියා දීපෙතබ්බො. සා හි තස්ස උක්කංසො, සෙසා පනෙත්ථ භවසම්පත්ති තදන්වායිකා වෙදිතබ්බා. තස්ස හෙතු දානමයං, සීලමයඤ්ච පුඤ්ඤකිරියවත්ථු. දුක්ඛදුක්ඛපච්චයලක්ඛණො **ආදීනවො**. විපරිණාමසඞ්ඛාරදුක්ඛතානං තදවරොධතො වට්ටදුක්ඛස්සාපි එත්ථ සඞ්ගහො. විසෙසතො පන කාමානං ඔකාරොති දට්ඨබ්බො, ස්වායං සංකිලෙසවත්ථුනා, ඉත්තරපච්චුපට්ඨානතාදීහි ච විභාවෙතබ්බො, තස්ස හෙතු දස අකුසලකම්මපථා. නෙක්ඛම්මං **නිස්සරණං,** තස්ස හෙතු යථාරහං තදනුච්ඡවිකා පුබ්බභාගප්පටිපදා. **ඵලං** දෙසනාඵලමෙව, තස්ස හෙතු දෙසනා. **උපායො** යථාවුත්තඋපායොව, තස්ස හෙතු චත්තාරි චක්කානි. **ආණත්ති** උපදෙසො, තස්ස රාගග්ගිආදීහි ලොකස්ස ආදිත්තතා, සත්ථු මහාකරුණායොගො ච හෙතු.

තථා චතූසු අරියසච්චෙසු සමුදයෙන **අස්සාදො,** දුක්ඛෙන **ආදීනවො,** මග්ගනිරොධෙහි **නිස්සරණං,** මග්ගො වා **උපායො,** තදුපදෙසො **ආණත්ති,** අනුපාදිසෙසා නිබ්බානධාතු **ඵලං**. ඉති අනුපුබ්බිකථාය සද්ධිං බුද්ධානං සාමුක්කංසිකාය ධම්මදෙසනාය නිද්ධාරණභාවෙන විචයො වෙදිතබ්බො. පදස්ස පදත්ථසම්බන්ධො **හෙතු**. සො හි තස්ස පවත්තිනිමිත්තං, පඤ්හස්ස ඤාතුකාමතා, කථෙතුකාමතා ච. අදිට්ඨජොතනාදීනඤ්හි චතුන්නං ඤාතුකාමතා, ඉතරස්ස ඉතරා. විස්සජ්ජනස්ස පඤ්හො **හෙතු**. එවං සෙසානම්පි යථාරහං වත්තබ්බං.

3. **බ්‍යඤ්ජනත්ථානං යුත්තායුත්තපරික්ඛාති බ්‍යඤ්ජන**ග්ගහණෙන පදං ගහිතං, **අත්ථ**ග්ගහණෙන පඤ්හාදීහි සද්ධිං අස්සාදාදයො ගහිතා. විචයහාරපදත්ථා එව හි යුත්තායුත්තාදිවිසෙසසහිතා යුත්තිහාරාදීනං පදත්ථා. තථා හි පදට්ඨානපදට්ඨානිකභාවවිසිට්ඨා තෙයෙව පදට්ඨානහාරස්ස පදත්ථා. ලක්ඛණලක්ඛිතබ්බතාවිසිට්ඨා, නිද්ධාරිතා ච ලක්ඛණහාරස්ස, නිබ්බචනාදිවිභාවනාවිසිට්ඨා චතුබ්‍යූහහාරස්ස, සභාගධම්මවසෙන, විසභාගධම්මවසෙන ච ආවට්ටනවිසිට්ඨා ආවට්ටහාරස්ස, භූමිවිභාගාදිවිසිට්ඨා විභත්තිහාරස්ස, පටිපක්ඛතො පරිවත්තනවිසිට්ඨා පරිවත්තනහාරස්ස, පරියායවෙවචනවිසිට්ඨා වෙවචනහාරස්ස, පභවාදිපඤ්ඤාපනවිසිට්ඨා පඤ්ඤත්තිහාරස්ස, ඛන්ධාදිමුඛෙහි ඔතරණවිසිට්ඨා ඔතරණහාරස්ස, පදපදත්ථපඤ්හාරම්භසොධනවිසිට්ඨා සොධනහාරස්ස, සාමඤ්ඤවිසෙසනිද්ධාරණවිසිට්ඨා අධිට්ඨානහාරස්ස, පච්චයධම්මෙහි පරික්ඛරණවිසිට්ඨා පරික්ඛාරහාරස්ස, පහාතබ්බභාවෙතබ්බතානිද්ධාරණවිසිට්ඨා සමාරොපනහාරස්ස පදත්ථා. **‘‘බ්‍යඤ්ජනස්ස සභාවනිරුත්තිතා, අත්ථස්ස සුත්තාදීහි අවිලොමනං යුත්තභාවො’’**ති ඉමිනා අසභාවනිරුත්තිතා, සුත්තාදීහි විලොමනඤ්ච අයුත්තභාවොති දීපෙති, තෙන යුත්තායුත්තීනං හෙතුං දස්සෙති.

4. **යොනිසොමනසිකාරාදීති ආදිස**ද්දෙන සද්ධම්මස්සවනසප්පුරිසූපනිස්සයාදිසාධාරණං, අසාධාරණඤ්ච දෙය්‍යපටිග්ගාහකාදිං සඞ්ගණ්හාති. **සම්භවතොති** යථාරහං තස්ස ධම්මස්ස අනුරූපං. **යාව සබ්බධම්මාති** එත්ථ **සබ්බං** නාම පදෙසසබ්බං, න සබ්බසබ්බන්ති. අයඤ්හි **සබ්බ**සද්දො යථා පඨමවිකප්පෙ සුත්තෙ ආගතධම්මවසෙන පදෙසවිසයො, එවං දුතියවිකප්පෙ පදට්ඨානපදට්ඨානිකනිද්ධාරණෙන තංතංපකරණපරිච්ඡින්නධම්මග්ගහණතො පදෙසවිසයො එව, න අනවසෙසධම්මවිසයොති. සුත්තාගතධම්මානං යානි පදට්ඨානානි, තෙසඤ්ච යානීති එවං කාරණපරම්පරානිද්ධාරණලක්ඛණො පදට්ඨානහාරො, පරික්ඛාරහාරො පන සුත්තාගතධම්මානං

තංතංපච්චයුප්පන්නානං පටිහෙතුපච්චයතාවිසෙසවිභාවනලක්ඛණොති සතිපි කාරණවිචාරණභාවෙ අයං පදට්ඨානහාරපරික්ඛාරහාරානං විසෙසො.

5. යථා ''සමානාධිකරණසමානපදෙ''තිආදීසු එකසද්දස්ස අත්ථො **සමානසද්දො**, එවං එකරසට්ඨෙන භාවනා ''එකුප්පාදා''තිආදීසු (කථා. 473) විය **එකලක්ඛණාති** එත්ථ **එකසද්දො** සමානත්ථොති ආහ **''සමානලක්ඛණා''**ති. **සංවණ්ණනාවසෙනාති** එත්ථ කම්මත්ථෙ **අන**-සද්දො, සංවණ්ණෙතබ්බතාවසෙනාති අත්ථො. **ලක්ඛණාති** උපලක්ඛණා. ''නානත්තකායනානත්තසඤ්ඤිනො (දී. නි. 3.341, 357, 359; අ. නි. 9.24), නානත්තසඤ්ඤානං අමනසිකාරා''තිආදීසු **සහචාරිතා** දට්ඨබ්බා. සඤ්ඤාසහගතා හි ධම්මා තත්ථ සඤ්ඤාග්ගහණෙන ගහිතා. ''දදං මිත්තානි ගන්ථති''තිආදීසු (සං. නි. 1.246; සු. නි. 189) **සමානකිච්චතා**. පියවචනත්ථචරියා සමානත්තතාපි හි තත්ථ මිත්තගන්ථනකිච්චෙන සමානකිච්චා ගය්හන්ති සඞ්ගහවත්ථුභාවතො. ''ඵස්සපච්චයා වෙදනා''තිආදීසු (ම. නි. 3.126; සං. නි. 2.1, 39; මහාව. 1; විභ. 225; උදා. 1; නෙත්ති. 24) **සමානහෙතුතා**. යථා හි ඵස්සො වෙදනාය, එවං සඤ්ඤාදීනම්පි සහජාතාදිනා පච්චයො හොති එවාති තෙපි සමානහෙතුතාය වුත්තා එව හොන්ති. තථා හි වුත්තං ''තජ්ජාමනොවිඤ්ඤාණධාතුසම්ඵස්සජා චෙතනා''ති (ධ. ස. 5), ''ඵුට්ඨො සඤ්ජානාති, ඵුට්ඨො චෙතෙති''තිආදි (සං. නි. 4.93). එවං ''තණ්හාපච්චයා උපාදාන''න්ති (ම. නි. 3.126; සං. නි. 2.1, 39; මහාව. 1; විභ. 225; උදා. 1; නෙත්ති. 24) එවමාදිපි උදාහරිතබ්බං. ''අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා''තිආදීසු (ම. නි. 3.126; සං. නි. 2.1, 39; මහාව. 1; විභ. 225; උදා. 1; නෙත්ති. 24) **සමානඵලතා** දට්ඨබ්බා. යථා හි සඞ්ඛාරා අවිජ්ජාය ඵලං, එවං තණ්හුපාදාදීනම්පීති තෙපි තත්ථ ගහිතාව හොන්ති. තෙනාහ ''පුරිමකම්මභවස්මිං මොහො අවිජ්ජා ආයූහනා සඞ්ඛාරා නිකන්ති තණ්හා උපගමනං උපාදාන''න්ති. ''රූපං අස්සාදෙති අභිනන්දති , තං ආරබ්භ රාගො උප්පජ්ජති''ති (පට්ඨා. 1.1.424) වුත්තෙ තංසම්පයුත්තා වෙදනාදයො වුත්තා එව හොන්ති සමානාරම්මණභාවතො. න හි තෙහි විනා තස්ස උප්පත්ති අත්ථි. **එවමාදීහීති** එත්ථ **ආදිසද්දෙන** අත්ථප්පකරණලිඞ්ගසද්දන්තරසන්නිධානසාමත්ථියාදීනම්පි සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. අත්ථාදිවසෙනපි හි සුත්තෙ අවුත්තානම්පි වුත්තානං විය නිද්ධාරණං සම්භවතීති. **වුත්තප්පකාරෙනාති** ''වධකට්ඨෙන එකලක්ඛණානී''තිආදිනා පාළියං, ''සහචාරිතා''තිආදිනා අට්ඨකථායඤ්ච වුත්තෙන පකාරෙන.

6. ''ඵුසනට්ඨෙන ඵස්සො''තිආදිනා නිද්ධාරෙත්වා වචනං **නිබ්බචනං,** තං පන පදස්සෙව, න වාක්‍යස්සාති ආහ **''පදනිබ්බචන''**න්ති. අධිප්පායනිදානානිපෙත්ථ බ්‍යඤ්ජනමුඛෙනෙව නිද්ධාරෙතබ්බානි. නිබ්බචනපුබ්බාපරසන්ධීසු වත්තබ්බමෙව නත්ථීති ආහ **''විසෙසතො බ්‍යඤ්ජනද්වාරෙනෙව අත්ථපරියෙසනා''**ති. **පවත්තිනිමිත්තං** අජ්ඣාසයාදි.

7. **''පදට්ඨානෙ''**ති ඉදං සුත්තෙ ආගතධම්මානං කාරණභූතෙපි ධම්මෙ නිද්ධාරෙත්වා සභාගතො, විසභාගතො ච ආවට්ටනං කාතබ්බන්ති දස්සනත්ථං වුත්තං, න තන්තිවසෙන. තස්මා පදට්ඨානනිද්ධාරණාය විනාපි ආවට්ටනං යුත්තමෙවාති සිද්ධං හොති. පදස්ස වා සද්දපවත්තිට්ඨානං **පදට්ඨානං** පදත්ථො. එතස්මිං පක්ඛෙ ''ආරම්භථ නික්කමථාති (සං. නි. 1.185; නෙත්ති. 29; පෙටකො. 38; මි. ප. 5.1.4) වීරියස්ස පදට්ඨාන''න්ති (නෙත්ති. 29) එත්ථ ය්වායමාරම්භධාතුආදිකො අත්ථො වුත්තො, තං වීරියසද්දස්ස පවත්තිට්ඨානං වීරියසද්දාභිධෙය්‍යො අත්ථොති එවමත්ථො වෙදිතබ්බො. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. **සෙසකං** නාමගහිතතො ඉතරං, තං පන තස්ස පටිපක්ඛභූතං වා සියා, අඤ්ඤං වාති ආහ **''විසභාගතාය අග්ගහණෙන වා''**ති. **සංවණ්ණනාය යොජෙන්තොති** යථාවුත්තවිසභාගධම්මනිද්ධාරණභූතෙන අත්ථකථනෙන පාළියං යොජෙන්තො. තෙනාහ **''දෙසන''**න්ති. **''පටිපක්ඛෙ''**ති ඉදං නිදස්සනමත්තං දට්ඨබ්බං සභාගධම්මවසෙනපි ආවට්ටනස්ස ඉච්ඡිතත්තා.

8. **නාමවසෙනාති** සාධාරණනාමවසෙන. පාළියං පන ''මිච්ඡත්තනියතානං සත්තානං, අනියතානඤ්ච සත්තානං දස්සනපහාතබ්බා කිලෙසා සාධාරණා''තිආගතත්තා (නෙත්ති. 34) **''දස්සනපහාතබ්බාදිනාමවසෙනා''**ති වුත්තං. **වත්ථුවසෙනාති** සත්තසන්තානවසෙන. සො හි ධම්මානං පවත්තිට්ඨානතාය ඉධ ''වත්ථූ''ති අධිප්පෙතො. තෙනාහ – ''පුථුජ්ජනස්ස, සොතාපන්නස්ස ච කාමරාගබ්‍යාපාදා සාධාරණා''තිආදි (නෙත්ති. 34). **වුත්තවිපරියායෙනාති** නාමතො, වත්ථුතො ච ආවෙණිකතාය. තංතංමග්ගඵලට්ඨානඤ්හි තංතංමග්ගඵලට්ඨතා, භබ්බානං භබ්බතා, අභබ්බානං අභබ්බතා අසාධාරණා.

9. **''භාවිතෙ''**ති ඉදං භාවනාකිරියාය උපලක්ඛණං, න එත්ථ කාලවචනිච්ඡාති ආහ **''භාවෙතබ්බෙති අත්ථො''**ති. භාවනා චෙත්ථ ආසෙවනාති, කුසලසද්දොපි අනවජ්ජට්ඨොති වෙදිතබ්බො . **පටිපක්ඛතොති** විපක්ඛතො. විසදිසූදාහරණෙන බ්‍යතිරෙකතො යථාධිප්පෙතධම්මප්පතිට්ඨානා හෙසා.

10. **පදත්ථස්සාති** පදාභිධෙය්‍යස්ස අත්ථස්ස, සභාවධම්මස්ස වා.

11. **නික්ඛෙපො** දෙසනා. **පභවො** සමුදයො.

12. **''අවුත්තානම්පි සඞ්ගහො''**ති ඉමිනා අවුත්තසමුච්චයත්ථො ච-සද්දොති දස්සෙති.

13. **''ගාථාරුළ්හෙ''**ති ඉමිනා පාළිආගතොව පඤ්හො වෙදිතබ්බො, න ඉතරොති දස්සෙති. තෙනාහ **''බුද්ධාදීහි බ්‍යාකතෙ''**ති. **තස්ස අත්ථස්සාති** ආරද්ධස්ස අත්ථස්ස, තෙන ආරම්භසොධනස්ස විසයමාහ. එත්ථ ච අත්ථද්වාරෙනෙව

පදපුච්ඡාසොධනම්පි කරීයතීති පුන **"තස්ස අත්ථස්සා"**ති වුත්තං. අථ වා **විස්සජ්ජිතම්හීති** විස්සජ්ජනෙ. විස්සජ්ජනසොධනෙන හි පඤ්හාසොධනං. **පඤ්හෙති** පුච්ඡායං. **ගාථායන්ති** උපලක්ඛණං, තෙන ගාථායං, සුත්තගෙය්‍යාදීසු වාති වුත්තං හොති. **යමාරබ්භාති** යං සීලාදිමාරබ්භ ගාථාදීසු දෙසිතං, තස්මිං ආරම්භෙති අත්ථො. **පුච්ඡිතාති** පුච්ඡාකාරිනී, ''කා එත්ථ පදසුද්ධි, කා පඤ්හාසුද්ධි, කා ආරම්භසුද්ධී''ති එවං පුච්ඡාකාරිනී පුච්ඡං කත්වා පවත්තිතා සුද්ධාසුද්ධපරික්ඛාති යොජනා.

14. **න විකප්පයිතබ්බාති** යථා ලොකෙ ''ජාති සාමඤ්ඤං, භෙදො සාමඤ්ඤං, සම්බන්ධො සාමඤ්ඤ''න්තිආදිනා සාමඤ්ඤං ජාතිආදිං, තබ්බිධුරඤ්ච විසෙසං විකප්පෙන්ති පරිකප්පෙන්ති, එවං න විකප්පයිතබ්බාති අත්ථො. යදා යො කාලවිසෙසො ''ස්වෙ''ති ලද්ධවොහාරො, තදා සො තංදිවසාතික්කමෙ ''අජ්ජා''ති, පුන තංදිවසාතික්කමෙ ''හිය්‍යො''ති වොහරීයතීති අනවට්ඨිතසභාවා එතෙ කාලවිසෙසා. දිසායපි ''එකං අවධිං අපෙක්ඛිත්වා පුරත්ථිමා දිසා, තතො අඤ්ඤං අපෙක්ඛිත්වා පච්ඡිමා නාම හොතී''තිආදිනා අනවට්ඨිතසභාවතා වෙදිතබ්බා. **ජාතිආදිඅපෙක්ඛායාති** ජාතිආදිදුක්ඛවිසෙසාපෙක්ඛාය. **සච්චාපෙක්ඛායාති** සච්චසාමඤ්ඤාපෙක්ඛාය. ''තණ්හා''ති වුච්චමානං කාමතණ්හාදිඅපෙක්ඛාය සාමඤ්ඤම්පි සමානං සච්චාපෙක්ඛාය විසෙසො හොතීති එවමාදිං සන්ධායාහ **"එස නයො සමුදයාදීසුපී"**ති.

16. **එත්ථාති** එතස්මිං බුද්ධවචනෙ. තෙනාහ **"සික්ඛත්තයසඞ්ඛාතස්සා"**තිආදි. යථාරුතං යථාකථිතං සද්දතො අධිගතං නිද්ධාරිතං, න අත්ථප්පකරණලිඞ්ගසද්දන්තරසන්නිධානාදිප්පමාණන්තරාධිගතං . **"අත්ථතො දස්සිතා"**ති ඉදං යස්මිං සුත්තෙ භාවනාව කථිතා, න පහානං, තං සන්ධාය වුත්තං.

නයසඞ්ඛෙපවණ්ණනා

17. **තණ්හාවිජ්ජාහි** කරණභූතාහි. සංකිලෙසො පක්ඛො එතස්සාති **සංකිලෙසපක්ඛො,** සංකිලෙසපක්ඛිකො සුත්තත්ථො, තස්ස නයනලක්ඛණොති යොජනා. වොදානපක්ඛස්ස සුත්තත්ථස්සාති සම්බන්ධො. වුට්ඨානගාමිනියා, බලවවිපස්සනාය ච දුක්ඛාදීසු පරිඤ්ඤෙය්‍යතාදීනි මග්ගානුගුණො ගහණාකාරො **අනුගාහණනයො**. යදි එවං කථං නයොති ආහ **"තස්ස පනා"**තිආදි. තත්ථ **"නයවොහාරො"**ති ඉමිනා නයාධිට්ඨානං නයොති වුත්තන්ති දස්සෙති.

18. බාධකාදිභාවතොති බාධකපභවසන්තිනිය්‍යානභාවතො. **අඤ්ඤථාභාවාභාවෙනාති** අබාධකඅප්පභවඅසන්තිඅනිය්‍යානභාවාභාවෙන. **සච්චසභාවත්තාති** අමුසාසභාවත්තා. **අවිසංවාදනතොති** අරියසභාවාදිභාවස්ස න විසංවාදනතො එකන්තිකත්තාති අත්ථො.

19. **සංකිලිට්ඨධම්මාති** සංකිලෙසසමන්නාගතා ධම්මා **සද්ධම්මනයකොවිදාති** සච්චපටිච්චසමුප්පාදාදිධම්මනයකුසලා, එකත්තාදිනයකුසලා වා.

20. **අත්ථවිස්සජ්ජනෙසූති** ''ඉමෙ ධම්මා කුසලා''තිආදිනා (ධ. ස. 1) සුත්තෙ කතපඤ්හවිස්සජ්ජනෙසු චෙව අට්ඨකථාය කතඅත්ථසංවණ්ණනාසු ච. **"වොදානියා"**ති ඉමිනා අනවජ්ජධම්මා ඉධ කුසලාති අධිප්පෙතා, න සුඛවිපාකාති දස්සෙති. තස්ස තස්ස අත්ථනයස්ස යොජනත්ථං මනසා වොලොකයතෙති යොජනා.

21. යදි කරණභූතං, කථං තස්ස අත්ථන්තරාභාවොති ආහ **"යෙන හී"**තිආදි. දිසාභූතධම්මානං වොලොකයනසමානයනභාවතො වොහාරභූතො, කම්මභූතො ච නයො, න නන්දියාවට්ටාදයො විය අත්ථභූතොති **"වොහාරනයො, කම්මනයො"**ති ච වුච්චති.

ද්වාදසපදවණ්ණනා

23. **අපරියොසිතෙ පදෙති** උච්චාරණවෙලායං පදෙ අසමත්තෙ, විප්පකතෙති අත්ථො. පරියොසිතෙ හි ''පද''න්ත්වෙව සමඤ්ඤා සියා, න ''අක්ඛර''න්ති අධිප්පායො. පදස්ස වෙවචනතාය අත්ථවසෙන පරියායං ඛරන්තං සඤ්චරන්තං විය හොති, න එවං වණ්ණො අවෙවචනත්තාති ආහ **පරියායවසෙන අක්ඛරණතො"**ති. **න හි වණ්ණස්ස පරියායො විජ්ජතී"**ති ඉදං අකාරාදිවණ්ණවිසෙසං සන්ධාය වදති, න වණ්ණසාමඤ්ඤං. තස්ස හි වණ්ණො අක්ඛරන්ති පරියායො වුත්තො එවාති.

අක්ඛරසද්දස්ස අත්ථං වත්වා තප්පසඞ්ගෙන වණ්ණසද්දස්සපි වත්තුං **"කෙනට්ඨෙන වණ්ණො"**තිආදිමාහ. තත්ථ නනු පදෙන, වාක්‍යෙන වා අත්ථො සංවණ්ණීයති, න අක්ඛරෙනාති චොදනං මනසි කත්වා ආහ **"වණ්ණො එව හී"**තිආදි. **පදාදිභාවෙනාති** පදවාක්‍යභාවෙන. **යථාසම්බන්ධන්ති** යථාසඞ්කෙතං. **අයං**-සද්දො ඉමස්සත්ථස්ස වාචකො, අයං අත්ථො ඉමස්ස සද්දස්ස වචනීයොති යථාගහිතසඞ්කෙතානුරූපං සද්දත්ථානං වාචකවචනීයභාවො. අථ වා ය්වායං සද්දත්ථානං අඤ්ඤමඤ්ඤං අවිනාභාවො, සො **සම්බන්ධො**. තදනුරූපං එකක්ඛරං නාමපදං ''මා එවං

මඤ්ඤසී''තිආදීසු **මා**-කාරාදි. **කෙචීති** අභයගිරිවාසිනො. තෙ හි අභිධම්මදෙසනං ''මනසාදෙසනා''ති වදන්ති, යතො රාහුලාචරියො ''විසුද්ධකරුණානං මනසාදෙසනා වාචාය අක්ඛරණතො අක්ඛරසඤ්ඤිතා''ති ආහ.

සත්වප්පධානන්ති ද්‍රබ්‍යප්පධානං. නාමපදෙ හි ද්‍රබ්‍යමාවිභූතරූපං, කිරියා අනාවිභූතරූපා යථා ''ඵස්සො''ති (ම. නි. 3.126; සං. නි. 2.1, 39; මහාව. 1; විභ. 225; උදා. 1; නෙත්ති. 24). ආඛ්‍යාතපදෙ පන කිරියා ආවිභූතරූපා, ද්‍රබ්‍යමනාවිභූතරූපං යථා ''ඵුසතී''ති. තෙන නෙසං සත්වකිරියාප්පධානතා වුත්තා. **කිරියාවිසෙසග්ගහණනිමිත්තන්ති** කිරියාවිසෙසාවබොධහෙතු කිරියාවිසෙසදීපනතො, යථා ''චිරප්පවාසි''න්ති (ධ. ප. 219) එත්ථ **ප**-සද්දො වසනකිරියාය වියොගවිසිට්ඨතං දීපෙති. ''එවං මනසි කරොථ, මා එවං මනසාකත්ථා''තිආදීසු කිරියාවිසෙසස්ස ජොතකො **එවං**-සද්දො. ''එවංසීලා (දී. නි. 3.142) එවංධම්මා''තිආදීසු (දී. නි. 2.13; ම. නි. 3. 198; සං. නි. 5.378) සත්වවිසෙසස්ස. එවං සෙසනිපාතපදානම්පීති අධිප්පායො. තෙනාහ **''කිරියාය…පෙ…. නිපාතපද''**න්ති.

සඞ්ඛෙපතො වුත්තං, කිං පන තන්ති ආහ **''පදාභිහිත''**න්ති. අථ වා **සඞ්ඛෙපතො වුත්තං,** යො අක්ඛරෙහි සඞ්කාසිතොති වුච්චති. **පදාභිහිතං** පදෙහි කථිතං, යො පදෙහි පකාසිතොති වුච්චති. තදුභයං, යදි පදසමුදායො වාක්‍යං, තස්ස කො පරිච්ඡෙදො. යාවතා අධිප්පෙතත්ථපරියොසානං, තාවතා එකවාක්‍යන්තිපි වදන්ති, බහුපෙත්ථ පකාරෙ වණ්ණෙන්ති. කිං තෙහි, සාඛ්‍යාතං සාබ්‍යයං සකාරකං සවිසෙසනං ''වාක්‍ය''න්ති දට්ඨබ්බං. නනු ච පදෙනපි අත්ථො බ්‍යඤ්ජීයතීති චොදනං මනසි කත්වා ආහ **''පදමත්තසවනෙපි හී''**තිආදි. ආකාරෙසු වාක්‍යවිභාගෙසු අභිහිතං කථිතං නිබ්බචනං **ආකාරාභිහිතං නිබ්බචනං. ''අභිහිතන්ති** ච පාළිආගත''න්ති වදන්ති.

''නිබ්බානං මග්ගති, නිබ්බානත්ථිකෙහි වා මග්ගීයති, කිලෙසෙ වා මාරෙන්තො ගච්ඡතීති **මග්ගො''**තිආදිනා (ධ. ස. අට්ඨ. 16) නිබ්බචනානං විත්ථාරො. තංනිද්දෙසකථනත්තා නිද්දෙසොති ඉමමත්ථමාහ **''නිබ්බචනවිත්ථාරො නිරවසෙසදෙසනත්තා නිද්දෙසො''**ති. **පදෙහීති** වාක්‍යාවයවභූතෙහි, වාක්‍යතො විභජ්ජමානෙහි වා ආඛ්‍යාතාදිපදෙහි. තෙනාහ **''වාක්‍යස්ස විභාගො''**ති, තථා චාහ **''අපරියොසිතෙ''**තිආදි. අපරෙ පන ''පකතිපච්චයලොපාදෙසාදිවසෙන අක්ඛරවිභාගො **ආකාරො,** නිරුත්තිනයෙන පදවිභාගො **නිබ්බචනං,** වාක්‍යවිභාගො **නිද්දෙසො. වණ්ණපදවාක්‍යානි** හි අවිභත්තානි, විභත්තානි ච ඡ **බ්‍යඤ්ජනපදානී''**ති වදන්ති. **ඡට්ඨං වචනන්ති** ඡට්ඨං පදං. **කාතබ්බන්ති** ''අක්ඛරං පදං බ්‍යඤ්ජනං ආකාරො තථෙව නිරුත්ති නිද්දෙසො ඡට්ඨවචන''න්ති ගාථායං එවං කත්තබ්බං, සංවණ්ණනාවසෙන වා ආකාරපදං චතුත්ථං කාතබ්බන්ති අත්ථො. සබ්බො සද්දවොහාරො විභත්තෙහි, අවිභත්තෙහි ච අක්ඛරපදවාක්‍යෙහෙව, තදඤ්ඤප්පකාරො නත්ථීති ආහ **''යානිමානී''**තිආදි.

24. **කාසනා**සද්දො කම්මත්ථොති දස්සෙතුං **''කාසීයතී''**තිආදි වුත්තං. පදෙහි තාව අත්ථස්ස සඞ්කාසනා, පකාසනා ච හොතු, පදාවධිකාපි සංවණ්ණනා ඉච්ඡිතාති අක්ඛරෙහි පන කථන්ති ආහ **''අක්ඛරෙහි සූයමානෙහී''**තිආදි. **පදත්ථසම්පටිපත්තීති** පදාභිධෙය්‍යාත්ථාවබොධො. **''අක්ඛරෙහි සඞ්කාසෙතී''**තිආදිනා අක්ඛරකරණං සඞ්කාසනභූතං උග්ඝටනකිරියං වදන්තෙන යථාවුත්තො අත්ථො සාධිතොති දස්සෙතුං **''තථා හී''**තිආදි වුත්තං.

විභජනුත්තානීකම්මපඤ්ඤත්තීති එකත්තනිද්දෙසො සමාහාරොති අයං ද්වන්දසමාසො. **උභයෙනාති** ''විවරණා, විභජනා''ති ඉමිනා ද්වයෙන. **එතෙහීති** එත්ථ **එව**-කාරො ලුත්තනිද්දිට්ඨොති ආහ **''එතෙහි එවා''**ති. **''සඞ්කාසනා… පෙ…. අභාවතො''**ති ඉමිනා යථාධිප්පෙතඅනූනාවධාරණඵලං දස්සෙති. **උග්ඝටනාදීති** ආදිසද්දෙන විපඤ්චනනයානි සඞ්ගණ්හාති.

25. **සම්මා යුත්තොති** සම්මා අවිපරීතං, අනවසෙසතො ච යුත්තො සහිතො. තථා හි වුත්තං **''අනූනා''**ති. සබ්බො හි පාළිඅත්ථො අත්ථපදඅත්ථනයෙහි අනවසෙසතො සඞ්ගහිතො. තෙනාහ **''සබ්බස්ස හී''**තිආදි.

26. කස්මා පනෙත්ථ මූලපදපදට්ඨානානි අසඞ්ගහිතානීති? පදත්ථන්තරාභාවතො. මූලපදානි හි නයානං සමුට්ඨානමත්තත්තා පදට්ඨානානීති දස්සිතොයං නයො. තෙන වුත්තං **''ඉතො විනිමුත්තො කොචි නෙත්තිපදත්ථො නත්ථී''**ති.

නෙත්තියා කාරණභූතාය. **හාරා සංවණ්ණෙතබ්බාති** සුත්තස්ස අත්ථසංවණ්ණනාවසෙන හාරා විත්ථාරෙතබ්බා. **ස්වායන්ති** සො අයං සංවණ්ණනාක්කමො. යෙන අනුක්කමෙන නෙත්තියං දෙසිතා, තෙනෙව සුත්තෙ අත්ථසංවණ්ණනාවසෙන යොජෙතබ්බාති. **එවං සිද්ධෙති** දෙසනාක්කමෙනෙව සිද්ධෙ. **අයං ආරම්භොති** ''සොළස හාරා පඨම''න්ති එවං පවත්තො ආරම්භො. **ඉමමත්ථන්ති** ඉමං වුච්චමානනියමසඞ්ඛාතං අත්ථං.

යදි දෙසිතක්කමෙනෙව හාරනයා සුත්තෙ යොජෙතබ්බා සියුං, කිං සො කමො කාරණනිරපෙක්ඛො, උදාහු කාරණසාපෙක්ඛොති? කිඤ්චෙත්ථ – යදි තාව කාරණනිරපෙක්ඛො හාරනයානං අනුක්කමො, අනෙකෙ අත්ථා වුච්චමානා අවස්සං එකෙන කමෙන වුච්චන්තීති. එවං සන්තෙ යෙන කෙනචි කමෙන සුත්තෙ යොජෙතබ්බා සියුං, තථා සති නියමො නිරත්ථකො සියා. අථ කාරණසාපෙක්ඛො, කිං තං කාරණන්ති? ඉතරො කාරණගවෙසනං අකත්වා

අත්ථො එවෙත්ථ ගවෙසිතබ්බොති අධිප්පායෙන **''නායමනුයොගො න කත්ථචි අනුක්කමෙ නිවිසතී''**ති වත්වා ''න පන මයං දෙවානංපියස්ස මනොරථවිඝාතාය වෙතෙමා''ති කමකාරණං විචාරෙන්තො **''අපිචා''**තිආදිනා දෙසනාහාරස්ස තාව ආදිතො දෙසනාය කාරණං පතිට්ඨපෙති. තත්ථ **ධම්මදෙසනාය නිස්සයො** අස්සාදාදීනවනිස්සරණානි, සරීරං ආණත්ති. **පකතියා** සභාවෙන. නිද්ධාරණෙන විනාපි **පතිට්ඨාභාවතො** නිස්සයභාවතො.

''තථා හි වක්ඛතී''තිආදිනා යථාවුත්තං අත්ථං පාකටතරං කරොති. එස නයො ඉතරෙසුපි.

විචයානන්තරන්ති විචයහාරානන්තරං. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. **තථා හීති** ලක්ඛණහාරවිභඞ්ගෙ යුත්තායුත්තානං කාරණපරම්පරාය පරිග්ගහිතසභාවානං අවුත්තානම්පි එකලක්ඛණතාය ගහණං වුත්තං.

අත්ථතො නිද්ධාරිතානන්ති අත්ථුද්ධාරපුබ්බාපරානුසන්ධිආදිඅත්ථතො සුත්තන්තරතො උද්ධටානං සංවණ්ණියමානසුත්තෙ ආනීතානං පාළිධම්මානං. සද්දතො, පමාණන්තරතො ච ලද්ධානං ඉධ විචාරෙතබ්බත්තා ආහ **''නිරවසෙසතො''**ති. **අත්ථස්සාති** අභිධෙය්‍යත්ථස්ස. **ධම්මස්සාති** සභාවධම්මස්ස. **තත්ථ තත්ථ තං අභිනිරොපෙතීති** තස්මිං තස්මිං අත්ථෙ, ධම්මෙ ච තං නාමං අභිනිරොපෙති, ''අයමෙවංනාමො''ති වොහරති. ''අත්ථස්ස, ධම්මස්සා''ති පදද්වයෙන සාමඤ්ඤතො අත්ථො, ධම්මො ච අනවසෙසෙත්වා ගහිතොති ආහ **''අනවසෙසපරියාදානා''**න්ති, යතො වුත්තං ''තත්ථ තත්ථා''ති. **තථාති** යථා අනවසෙසත්ථාවබොධදීපකං අනවසෙසපරියාදානං කතං චතුබ්‍යූහපාළියං, එවං **පුනප්පුනං ගබ්භමුපෙතීති** එත්ථ අසද්දවතී අත්ථා පවත්තිවසෙන ලබ්භමානා සම්මාපටිපත්ති උද්ධටාති උපසංහාරත්ථො තථා-සද්දො.

තෙනෙවාති සුත්තන්තරසංසන්දනස්ස සභාගවිසභාගධම්මන්තරාවට්ටනූපායභාවතො එව. **යතොති** සභාගවිසභාගධම්මාවට්ටනස්ස සාධාරණාදිධම්මවිභජනූපායත්තා. **පටිවිභත්තසභාවෙති** පටිභාගභාවෙන විභත්තසභාවෙ.

තෙ ධම්මාති පටිපක්ඛතො පරිවත්තිතධම්මා. න පරියායවිභාවනා පඤ්ඤත්තිවිභාගපරිග්ගාහිකාති ආහ **''පරියා... පෙ.... සුබොධනඤ්චා''**ති.

පුච්ඡාවිසොධනං විස්සජ්ජනං. **ආරම්භවිසොධනං** දෙසනාය අත්ථකථනං. තදුභයවිචාරො ධාතාදීසු අසම්මුය්හනත්ථසෙව සම්භවතීති ආහ **''ධාතායතනා...පෙ.... සම්පාදෙතූ''**න්ති. **සුද්ධො ආරම්භොති**ආදිපාළිනිදස්සනෙනපි අයමෙවත්ථො උදාහටොති වෙදිතබ්බං.

''කාරණාකාරො''ති පදට්ඨානං සන්ධාය වදති. **පභෙදතො දෙසනාකාරොති** වෙවචනං. **නිද්ධාරෙත්වා වුච්චමානානීති** උද්ධරිත්වා සමාරොපියමානානීති අධිප්පායො. **සුත්තස්ස අත්ථං තථත්තාවබොධායාති** සුත්තස්ස පදත්ථාවගමමුඛෙන චතුසච්චාභිසමයාය.

වෙනෙය්‍යත්තයයුත්තො අත්ථනයත්තයූපදෙසො **''වෙනෙය්‍යත්තයප්පයොජිතො''**ති වුත්තො. වෙනෙය්‍යත්තයඤ්හි පච්චයසමවායෙ තදුපදෙසඵලං අධිගච්ඡන්තං අත්ථං පයොජෙති නාමාති. **තදනුක්කමෙනෙවාති** තෙසං උග්ඝටිතඤ්ඤූආදීනං දෙසනානුක්කමෙනෙව. **තෙති** තයො අත්ථනයා. **තෙසන්ති** උග්ඝටිතඤ්ඤූආදීනං. යථා උද්දෙසාදීනං සඞ්ඛෙපමජ්ඣිමවිත්ථාරවුත්තියා තිණ්ණං පුග්ගලානං උපකාරතා, එවං තෙසං අත්ථනයානං. **තස්සාති** අත්ථනයත්ථස්ස. **තත්ථාති** තස්සං තස්සං භූමියං.

සමුට්ඨානං නිදානං. **අනෙකධා** සද්දනයතො, නිරුත්තිනයතො චාති අනෙකප්පකාරං. **පදත්ථො** සද්දත්ථො. **විධි අනුවාදොති** ඉදමෙත්ථ විධිවචනං, අයමනුවාදොති අයං විභාගො වෙදිතබ්බො. **සමාධාතබ්බොති** පරිහරිතබ්බො. **අනුසන්ධියා අනුරූපං නිගමෙතබ්බන්ති** යාය අනුසන්ධියා සුත්තෙ උපරි දෙසනා පවත්තා, තදනුරූපං සංවණ්ණනා නිගමෙතබ්බා. **පයොජනන්ති** ඵලං. **පිණ්ඩත්ථොති** සඞ්ඛෙපත්ථො. **අනුසන්ධීති** පුච්ඡානුසන්ධිආදිඅනුසන්ධි. **උපොග්ඝාටොති** නිදස්සනං. **චාලනාති** චොදනා. **පච්චුපට්ඨානං** පරිහාරො.

පකතිආදිපදාවයවං භින්දිත්වා කථනං **භෙදකථා** යථා ''දිබ්බන්තීති දෙවා''ති (ම. නි. අට්ඨ. 1.153). පදස්ස අත්ථකථනං **තත්වකථා** යථා ''බුද්ධොති යො සො භගවා සයම්භූ අනාචරියකො''ති (මහානි. 192; චූළනි. පාරායනත්ථුතිගාථානිද්දෙස 97; පටි. ම. 1.161). **පරියායවචනං** වෙවචනග්ගහණං යථා ''පඤ්ඤා පජානනා''ති (ධ. ස. 16). විචයයුත්තිචතුබ්‍යූහපරිවත්තනහාරෙකදෙසසඞ්ගහිතා, වෙවචනහාරසඞ්ගහිතා චාති ආහ **''තෙ ඉධ කතිපයහාරසඞ්ගහිතා''**ති.

අත්තනො ඵලං ධාරෙතීති **ධම්මොති** හෙතුනො ධම්මභාවො වෙදිතබ්බො. ඤාපකහෙතුපි ඤාණකරණට්ඨෙන කාරකෙ පක්ඛිපිත්වා ආහ **''කාරකො සම්පාපකොති දුවිධො''**ති. පුන චක්ඛුබීජාදිනිබ්බත්තකමෙව කාරණං කත්වා

දස්සෙන්තො **“පුන…පෙ…. තිවිධො”**තිආදිමාහ. ‘‘තයො කුසලහෙතූ’’තිආදිනා (ධ. ස. 1059-1060) ආගතා අලොභාදයො, ලොභාදයො ච **හෙතුහෙතු** නාම. ‘‘චත්තාරො ඛො, භික්ඛවෙ, මහාභූතා හෙතු, චත්තාරො මහාභූතා පච්චයො රූපක්ඛන්ධස්ස පඤ්ඤාපනායා’’තිආදිනා (ම. නි. 3.86) ආගතො **පච්චයහෙතු** නාම. කුසලාකුසලං කම්මං අත්තනො විපාකං පති **උත්තමහෙතු** නාම. චක්ඛාදිබීජාදි චක්ඛුවිඤ්ඤාණඅඞ්කුරාදීනං **අසාධාරණහෙතු** නාම. කුසලාකුසලානං සතිපි පච්චයධම්මභාවෙ ඉට්ඨානිට්ඨඵලවිසෙසහෙතුභාවදස්සනත්ථං විසුං ගහණං, සද්දමග්ගානං පන ඤාපකසම්පාපකහෙතුභාවදස්සනත්ථන්ති දට්ඨබ්බං. අඞ්කුරාදිකස්ස අසාධාරණහෙතු බීජාදිසමානජාතියහෙතුතාය **සභාගහෙතු** . සාධාරණහෙතු භූසසලිලාදිඅසමානජාතියතාය **අසභාගහෙතු**. ඉන්ද්‍රියබද්ධසන්තානිකො **අජ්ඣත්තිකහෙතු,** ඉතරො **බාහිරහෙතු**. කෙචි පන ‘‘සසන්තානිකො අජ්ඣත්තිකහෙතු, ඉතරො බාහිරහෙතූ’’ති වදන්ති. **පරිග්ගාහකො** උපත්ථම්භකො. **පරම්පරහෙතු** උපනිස්සයපච්චයො.

නිබ්බානස්ස අනිබ්බත්තනියෙපි සමුදයප්පහානසමුදයනිරොධානං අධිගමාධිගන්තබ්බභාවතො නිබ්බානං පති මග්ගස්ස හෙතුභාවො විය මග්ගං පති නිබ්බානස්ස ඵලභාවො උපචාරසිද්ධොති ආහ **“ඵලපරියායො ලබ්භතී”**ති.

පටිපජ්ජමානභූමි මග්ගධම්මා. **පටිපන්නභූමි** ඵලධම්මා.

කිච්චතොති සරසතො. **ලක්ඛණතොති** උපලක්ඛණතො. **සාමඤ්ඤතොති** සමානභාවතො. තෙන සමානහෙතුතා, සමානඵලතා, සමානාරම්මණතා ච ගහිතා හොතීති. තත්ථ යං වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා **ලක්ඛණහාරනිද්දෙසවණ්ණනායං** වුත්තමෙව.

අපිචෙත්ථ සම්පයොගවිප්පයොගවිරොධපකරණලිඞ්ගසද්දන්තරසන්නිධානසාමත්ථියාදීනම්පි වසෙන නයවිභාගො වෙදිතබ්බො. තත්ථ **සම්පයොගතො** තාවනයවිභාගො – ‘‘නාහං, භික්ඛවෙ, අඤ්ඤං එකධම්මම්පි සමනුපස්සාමි, යං එවං ලහුපරිවත්තං, යථයිදං චිත්ත’’න්ති (අ. නි. 1.48) චිත්තස්ස ලහුපරිවත්තිතා ගහිතා, තංසම්පයොගතො චෙතසිකානම්පි ගහිතාව හොති අඤ්ඤත්ථ නෙසං චිත්තෙන සම්පයොගදීපනතො. අථ වා ‘‘සඤ්ඤිනො’’ති. සඤ්ඤාසහිතතාවචනෙන හි නෙසං වෙදනාචෙතනාදිවන්තතාපි සම්පයොගතො දීපිතා හොති.

විප්පයොගතො – ‘‘අහෙතුකා’’ති. හෙතුසම්පයුත්තා හි ධම්මා ‘‘සහෙතුකා’’ති වුත්තාති තබ්බිධුරා ධම්මා විප්පයොගතො ‘‘අහෙතුකා’’ති වුත්තාති විඤ්ඤායති. අථ වා ‘‘අසඤ්ඤිනො’’ති. සඤ්ඤාවිප්පයුත්තා හි ධම්මපවත්ති ඉධාධිප්පෙතා, න සඤ්ඤාය අභාවමත්තන්ති විඤ්ඤායති.

විරොධතො – ‘‘අට්ඨමකො (යම. 3.ඉන්ද්‍රියයමකපාළි.439), සද්ධානුසාරී’’ති (පු. ප. මාතිකා 7.36) ච වුත්තෙ තං සන්තතියං සංයොජනත්තයප්පහානං විඤ්ඤායති, තථා ‘‘සති වා උපාදිසෙසෙ අනාගාමිතා’’ති (දී. නි. 2.404; ම. නි. 1.137) වුත්තෙ පඤ්චොරම්භාගියසංයොජනප්පහානං , ‘‘දිට්ඨෙව ධම්මෙ අඤ්ඤා’’ති (දී. නි. 2.404; ම. නි. 1.137) වුත්තෙ අනවසෙසසංයොජනප්පහානං විඤ්ඤායති.

පකරණතො – ‘‘අබ්‍යාකතා ධම්මා’’ති (ධ. ස. මාතිකා). අධිකාරතො හි කුසලාකුසලභාවෙන න කථිතාති ඤායති. ‘‘උපධී හි නරස්ස සොචනා’’ති (සං. නි. 1.12, 144) ච. බාහිරා හි ධම්මා ඉධ ‘‘උපධී’’ති අධිප්පෙතාති විඤ්ඤායති.

ලිඞ්ගතො – ‘‘සීතෙනපි රුප්පති, උණ්හෙනපි රුප්පතී’’තිආදි (සං. නි. 3.79). සීතාදිග්ගහණෙන හි ලිඞ්ගෙන භූතුපාදායප්පකාරස්සෙව ධම්මස්ස රුපභාවො, න ඉතරස්ස.

සද්දන්තරසන්නිධානතො – ‘‘කායපස්සද්ධි, කායායතන’’න්ති. ‘‘යා වෙදනාක්ඛන්ධස්සා’’තිආදිවචනතො හි පුරිමො කායසද්දො සමූහවාචී, ඉතරො ආයතනසද්දසන්නිධානතො පසාදවාචී.

සාමත්ථියතො – ‘‘සබ්බං, භික්ඛවෙ, ආදිත්තං (සං. නි. 4.28; මහාව. 54), සබ්බෙ තසන්ති දණ්ඩස්සා’’ති (ධ. ප. 129) ච, තථා ‘‘සබ්බාවන්තං ලොකං මෙත්තාසහගතෙන චෙතසා…පෙ…. ඵරිත්වා විහරතී’’තිආදි (දී. නි. 1.556; 3.308; ම. නි. 1.77, 232, 459, 509; 2.309; 3.230; විභ. 642). එත්ථ හි සතිපි සබ්බසද්දස්ස අනවසෙසසත්තවාචකත්තෙ ආදිත්තතා සාපෙක්ඛස්සෙව අත්ථස්ස වාචකත්තා පදෙසවාචී සබ්බසද්දො, ලොකසද්දොපි සත්තවාචී. සත්තාරම්මණා හි අප්පමඤ්ඤාති. තථා ‘‘මාතරං පිතරං හන්ත්වා’’ති (ධ. ප. 294-295) සබ්බෙන සබ්බං හි සපටික්ඛෙපතො, මාතුපිතුඝාතකම්මස්ස ච මහාසාවජ්ජතාපවෙදනතො, ඉධ ච තදනුඤ්ඤාය කතාය මාතුපිතුට්ඨානියා තාදිසා කෙචි පාපධම්මා වෙනෙය්‍යවසෙන ගහිතා විඤ්ඤායති. කෙ පන තෙති? තණ්හාමානා. තණ්හා හි ජනනී සත්තානං. ‘‘තණ්හා ජනෙති පුරිස’’න්ති (සං. නි. 1.55-57) හි වුත්තං. පිතුට්ඨානියො මානො තං නිස්සාය අත්තසම්පග්ගණ්හතො ‘‘අහං අසුකස්ස රඤ්ඤො, රාජමහාමත්තස්ස වා පුත්තො’’ති යථා. **සාමත්ථියාදීනන්ති ආදිසද්දෙන** දෙසපකතිආදයො සඞ්ගය්හන්ති.

ලබ්භමානපදත්ථනිද්ධාරණමුඛෙනාති තස්මිං තස්මිං සුත්තෙ ලබ්භමානඅස්සාදාදිහාරපදත්ථනිද්ධාරණද්වාරෙන. **යථාලක්ඛණන්ති** යං යං ලක්ඛණං, ලක්ඛණානුරූපං වා **යථාලක්ඛණං**. හෙතුඵලාදීනි උපධාරෙත්වා යොජෙතබ්බානි

තෙසං වසෙනාති අධිප්පායො. ඉදානි හෙතුඵලාදයො යෙ යස්මිං හාරෙ සවිසෙසං ඉච්ඡිතබ්බා, තෙ දස්සෙතුං **“විසෙසතො පනා”**තිආදිමාහ. තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

නිද්දෙසවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. පටිනිද්දෙසවාරවණ්ණනා

1. දෙසනාහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා

5. **අන්වත්ථසඤ්ඤතන්**ති අත්ථානුගතසඤ්ඤභාවං, ‘‘දෙසනාහාරො’’ති අයං සඤ්ඤා අන්වත්ථා අත්ථානුගතාති අත්ථො.

අවුත්තමෙවාති පුබ්බෙ අසංවණ්ණිතපදමෙව. **‘‘ධම්මං වො’’**තිආදි (ම. නි. 3.420) වචනස්ස සම්බන්ධං දස්සෙතුං **‘‘කත්ථ පනා’’**තිආදි වුත්තං. තෙපිටකස්ස හි බුද්ධවචනස්ස සංවණ්ණනාලක්ඛණං නෙත්තිප්පකරණං, තඤ්ච පරියත්තිධම්මසඞ්ගාහකෙ සුත්තපදෙ සංවණ්ණෙතබ්බභාවෙන ගහිතෙ ගහිතමෙව හොති. තෙනාහ **‘‘දෙසනාහාරෙන…පෙ.… දස්සෙතී’’**ති.

යෙසං අස්සාදාදීනං විභජනලක්ඛණො දෙසනාහාරො, තෙ ගාථාය, ඉධාපි ච ආගතෙ ‘‘අස්සාදං ආදීනව’’න්තිආදිනා උදාහරණවසෙන විභජිතුං **‘‘තත්ථ කතමො අස්සාදො’’**තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ **තත්ථා**ති තස්සං ‘‘අස්සාදාදීනවතා’’ති ගාථායං වුත්තො කතමො අස්සාදො. අථ වා ‘‘අස්සාදං ආදීනව’’න්තිආදිනා යො ඉධ අස්සාදාදීනං උද්දෙසො, තත්ථ කතමො අස්සාදොති චෙති අත්ථො. එස නයො සෙසෙසුපි. කම්මකරණත්ථභින්නස්ස විසයවිසයිතාලක්ඛණස්ස අස්සාදද්වයස්ස නිදස්සනත්ථං ගාථාද්වයුදාහරණං, තථා කාමවිපරිණාමලක්ඛණස්ස, වට්ටදුක්ඛලක්ඛණස්ස චාති දුවිධස්සාපි ආදීනවස්ස නිදස්සනත්ථං ‘‘අරියමග්ගො නිබ්බාන’’න්ති දුවිධස්සාපි නිස්සරණස්ස නිදස්සනනිදස්සනත්ථඤ්ච ද්වෙ ද්වෙ ගාථා උදාහටා.

ධම්මො හවෙ රක්ඛති ධම්මචාරින්ති (ජා. 1.10.102-103; නෙත්ති. 5, 26, 31; පෙටකො. 22) එත්ථ ධම්මචාරිනො මග්ගඵලනිබ්බානෙහි සාතිසයාරක්ඛා සම්භවති, සම්පත්තිභවස්සාපි විපරිණාමසඞ්ඛාරදුක්ඛතාහි දුග්ගතිභාවො ඉච්ඡිතොවාති අධිප්පායෙනාහ **‘‘නිස්සරණං අනාමසිත්වා’’**ති. තථා හි වක්ඛති ‘‘නිබ්බානං වා උපනිධාය සබ්බා උපපත්තියො දුග්ගතී’’ති.

අවෙක්ඛස්සූති විධානං. තස්සා පන අවෙක්ඛාය පවත්තිආකාරො, විසයො, කත්තා ච ‘‘සුඤ්ඤතො, ලොකං, මොඝරාජා’’ති පදත්තයෙන වුත්තාති ආහ – **‘‘සුඤ්ඤතො…පෙ.… ආණත්තී’’**ති. තත්ථ සඞ්ඛාරානං සුඤ්ඤතා අනත්තසභාවතාය, අත්තසුඤ්ඤතාය ච සියා. යතො තෙ න වසවත්තිනො, අත්තසාරවිරහිතා ච, යතො තෙ අනත්තා, රිත්තා, තුච්ඡා ච අත්තනා, තදුභයං දස්සෙති **‘‘අවසවත්තිතා’’**තිආදිනා. **එවං මච්චුතරො සියා**ති එවං පටිපත්තියා මච්චුතරො භවෙය්‍යාති අත්ථො. පරිකප්පෙත්වා විධියමානස්ස මච්චුතරණස්ස පුබ්බභාගපටිපදා දෙසනාය පච්චක්ඛතො සිජ්ඣමානං සාතිසයං ඵලන්ති ආහ **‘‘තස්ස යං…පෙ.… ඵල’’**න්ති.

6. **උදාහරණවසෙනා**ති නිදස්සනවසෙන. තත්ථ **‘‘පුග්ගලවිභාගෙනා’’**ති ඉමිනා උග්ඝටිතඤ්ඤූආදිපුග්ගලපයොජිතො අස්සාදාදීසු භගවතො දෙසනාවිසෙසොති දස්සෙති.

ඝටිතමත්තන්ති සොතද්වාරානුසාරෙන මනොද්වාරිකවිඤ්ඤාණසන්තානෙන ආලම්බිතමත්තං. **සස්සතාදිආකාරස්සා**ති සස්සතුච්ඡෙදාකාරස්ස. ඉදඤ්හි ද්වයං ධම්මදෙසනාය වාලෙතබ්බං, න අනුලොමිකඛන්ති, යථාභූතඤාණං වා. එතස්මිඤ්හි චතුක්කෙ ආසයසාමඤ්ඤතා. වුත්තඤ්හෙතං –

> ‘‘සස්සතුච්ඡෙදදිට්ඨී ච, ඛන්ති චෙවානුලොමිකා;
> යථාභූතඤ්ච යං ඤාණං, එතං ආසයසඤ්ඤිත’’න්ති. (විසුද්ධි. මහාටී. 1.136; දී. නි. ටී. 1.පඨමමහාසඞ්ගීතිකථාවණ්ණනා; සාරත්ථ. ටී. 1.පඨමමහාසඞ්ගීතිකථාවණ්ණනා, වෙරඤ්ජකණ්ඩවණ්ණනා; වි. වි. ටී. 1.වෙරඤ්ජකණ්ඩවණ්ණනා);

චලනායාති වික්ඛම්භනාය. **පරානුවත්තියා**ති සමුච්ඡෙදනාය. උග්ඝටිතෙ ජානාතීති **උග්ඝටිතඤ්ඤූ**ති මූලවිභුජාදිපක්ඛෙපෙන සද්දසිද්ධි වෙදිතබ්බා. **විපඤ්චිතන්**ති ‘‘විසමං චන්දිමසූරියා පරිවත්තන්තී’’තිආදීසු (අ. නි. 4.70) විය භාවනපුංසකනිද්දෙසොති ආහ **‘‘මන්දං සණික’’**න්ති. නිස්සරණආදීනවනිස්සරණඅස්සාදාදීනවනිස්සරණානං විභාවනා වෙනෙය්‍යත්තයවිනයනසමත්ථා.

චත්තාරොති අස්සාදො ච ආදීනවො ච අස්සාදො ආදීනවො ච අස්සාදො නිස්සරණඤ්චාති එතෙ චත්තාරො. යදි නිස්සරණවිභාවනා වෙනෙය්‍යවිනයනසමත්ථා, කස්මා පඤ්චමො න ගහිතොති ආහ **‘‘ආදීනවාවචනතො’’**ති. යදි හි උග්ඝටිතඤ්ඤූං සන්ධාය අයං නයො වුච්චති, නිස්සරණමත්තෙන සිද්ධං සියා. අථ විපඤ්චිතඤ්ඤූං, නෙය්‍යං වා, ආදීනවො ච නිස්සරණඤ්ච අස්සාදො ච ආදීනවො නිස්සරණඤ්ච වත්තබ්බො සියා? තථා අප්පවත්තත්තා න ගහිතො. තෙනාහ ‘‘ආදීනවාවචනතො’’තිආදි. **දෙසනන්**ති සාමඤ්ඤතො ගහිතං ‘‘සුත්තෙකදෙසං ගාථං වා’’ති විසෙසෙති. පදපරමඅග්ගහණඤ්චෙත්ථ සඋපායස්ස නිස්සරණස්ස අනාමට්ඨත්තා.

“කල්‍යාණ”න්ති ඉමිනා ඉට්ඨවිපාකො, **“පාපක”**න්ති අනිට්ඨවිපාකො අධිප්පෙතොති ආහ **“අයං අස්සාදො, අයං ආදීනවො”**ති. ලාභාදීනං පුඤ්ඤඵලත්තා තදනුරොධං වා සන්ධාය **“අයං අස්සාදො”**ති වුත්තං. තබ්බිපරියායෙන අලාභාදීනං **ආදීනව**තා වෙදිතබ්බා.

කාමාති කිලෙසකාමසහිතා වත්ථුකාමා. **විරූපරූපෙනා**ති අප්පතිරූපාකාරෙන. **මථෙන්තී**ති මද්දන්ති. **පබ්බජිතොම්හී**ති පබ්බජ්ජං උපගතො අම්හි. **අපණ්ණක**න්ති අවිරජ්ඣනකං. **සාමඤ්ඤ**න්ති සමණභාවො. සමිතපාපභාවොයෙව **සෙය්‍යො** සුන්දරතරො.

තත්ථ ‘‘කාමා හි චිත්‍රා මධුරා මනොරමා’’ති අයං අස්සාදො, ‘‘විරූපරූපෙන මථෙන්ති චිත්ත’’න්ති අයං ආදීනවො, ‘‘අපණ්ණකං සාමඤ්ඤ’’න්ති ඉදං නිස්සරණන්ති ආහ **“අයං…පෙ…. නිස්සරණඤ්චා”**ති.

ඵලාදීනං එකකවසෙන ච තිකවසෙන ච පාළියං උදාහටත්තා වුත්තං **“දුකවසෙනපී”**ති.

සුඛා පටිපදා, දුක්ඛා පටිපදාති යා ද්වෙ පටිපදා, තාසු එකෙකා දන්ධඛිප්පාභිඤ්ඤතාය ද්වෙ ද්වෙ හොන්තීති ආහ **“පටිපදාභිඤ්ඤාකතො විභාගො පටිපදාකතො හොතී”**ති. කතපුබ්බකිච්චස්ස පථවීකසිණාදීසු සබ්බපඨමං ‘‘පථවී’’තිආදිනා පවත්තමනසිකාරො **පඨමසමන්නාහාරො. උපචාර**න්ති උපචාරජ්ඣානං. පටිපජ්ජිතබ්බතාය ඣානම්පි **“පටිපදා”**ති වුච්චති. තදඤ්ඤා හෙට්ඨිමපඤ්ඤතො අධිකා පඤ්ඤාති කත්වා **“අභිඤ්ඤා”**ති වුච්චති.

කිලෙසෙති නීවරණප්පකාරෙ, තංසහගතකිලෙසෙ ච. **අඞ්ගපාතුභාව**න්ති විතක්කාදිඣානඞ්ගපටිලාභං.

අභිනිවිසන්තොති පට්ඨපෙන්තො. **රූපාරූපං පරිග්ගණ්හන්තො**ති රූපාරූපධම්මෙ ලක්ඛණාදීහි පරිච්ඡින්දිත්වා ගණ්හන්තො. පරිග්ගහිතරූපාරූපස්ස මග්ගපාතුභාවදන්ධතා ච නාමරූපවවත්ථානාදීනං කිච්ඡසිද්ධියා සියාති න රූපාරූපපරිග්ගහකිච්ඡතාය එව දුක්ඛාපටිපදතා වත්තබ්බාති චෙ? න, නාමරූපවවත්ථාපනාදීනං පච්චනීකකිලෙසමන්දතාය සුඛසිද්ධියම්පි තථාසිද්ධවිපස්සනාසහගතානං ඉන්ද්‍රියානං මන්දතාය මග්ගපාතුභාවතො. **රූපාරූපං පරිග්ගහෙත්වා**ති අකිච්ඡෙනපි පරිග්ගහෙත්වා, කිච්ඡෙන පරිග්ගහිතෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථි. එවං සෙසෙසුපි. **නාමරූපං වවත්ථාපෙන්තො**ති ‘‘නාමරූපමත්තමෙතං, න අඤ්ඤො කොචි සත්තාදිකො’’ති වවත්ථාපනං කරොන්තො. කතරො පනෙත්ථ වාරො යුත්තරූපොති? යො කොචි සකිං, ද්වික්ඛත්තුං, අනෙකසතක්ඛත්තුන්ති එවමාදීසු හි වික්ඛම්භනවාරෙසු සකිං, ද්වික්ඛත්තුඤ්ච වික්ඛම්භනවාරො සුඛා පටිපදා එව, න තතො උද්ධං සුඛා පටිපදා හොති, තස්මා තික්ඛත්තුං වික්ඛම්භනවාරතො පට්ඨාය දුක්ඛා පටිපදා වෙදිතබ්බා. අපිච කලාපසම්මසනාවසානෙ උදයබ්බයානුපස්සනාය උප්පන්නස්ස විපස්සනුපක්කිලෙසස්ස තික්ඛත්තුං වික්ඛම්භනෙන කිච්ඡතාවාරො දුක්ඛා පටිපදා වෙදිතබ්බා. එත්ථ දන්ධත්තා පටිපදාය එතස්ස අකිච්ඡත්තෙපි පුරිමානං කිච්ඡත්තෙ දුක්ඛාපටිපදතා වුත්තනයාව. යස්ස පන සබ්බත්ථ අකිච්ඡතා, තස්ස පරමුක්කංසගතා සුඛා පටිපදා වෙදිතබ්බා.

යථා නාමරූපපරිග්ගහකිච්ඡතාය මග්ගපාතුභාවදන්ධතාය දුක්ඛා පටිපදා දන්ධාභිඤ්ඤා වුත්තා, තථා තබ්බිපරියායෙන චතුත්ථී, තදුභයවොමිස්සතාවසෙන දුතියා, තතියා ච ඤාතබ්බාති දස්සෙන්තො ආහ **“ඉමිනා…පෙ…. වෙදිතබ්බා”**ති. වට්ටදුක්ඛතො නිය්‍යානස්ස අධිප්පෙතත්තා **“විපස්සනාපක්ඛිකා එවා”**ති වුත්තං.

හෙතුපායඵලෙහීති එත්ථ තණ්හාචරිතතා, මන්දපඤ්ඤතා ච පඨමාය පටිපදාය **හෙතු,** තණ්හාචරිතතා, උදත්ථපඤ්ඤතා ච දුතියාය, දිට්ඨිචරිතතා, මන්දපඤ්ඤතා ච තතියාය, දිට්ඨිචරිතතා, උදත්ථපඤ්ඤතා ච චතුත්ථියා. **උපායො** පන යථාක්කමං සතිසමාධිවීරියපඤ්ඤින්ද්‍රියානි , සතිපට්ඨානඣානසම්මප්පධානසච්චානි ච උපනිස්සයභූතානි. **ඵලං** වට්ටදුක්ඛතො නිය්‍යානං.

සමාධිමුඛෙනාති සමාධිමුඛෙන භාවනානුයොගෙන. තෙනෙවාහ **“සමථපුබ්බඞ්ගමාය විපස්සනාය”**ති. **ඉධා**ති ඉමස්මිං නෙත්තිප්පකරණෙ. වක්ඛති ‘‘රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්ති සෙක්ඛඵල’’න්ති, ‘‘රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්තිකාමධාතුසමතික්කම’’න්ති ච. **සො**ති අනාගාමී.

තෙනාති පටිපක්ඛෙන. **තතො**ති පටිපක්ඛතො. සමානාධිකරණවසෙන ච චෙතොවිමුත්තිසද්දානං සමාසං කත්වා භින්නාධිකරණවසෙන වත්තුං **“අථ වා”**තිආදි වුත්තං. පුන **“චෙතසො වා”**තිආදිනා අඤ්ඤපදත්ථවසෙන චෙතොවිමුත්තිපදානං සමාසං දස්සෙති. විඤ්ඤාණපරියායෙන චෙතො-සද්දෙන වුත්තයොජනා න සම්භවතීති ආහ **“යථාසම්භව”**න්ති.

හා-සද්දො ගතිඅත්ථො, ගති චෙත්ථ ඤාණගති අධිප්පෙතාති ආහ **“හාතබ්බාති ගමෙතබ්බා”**ති. **නෙතබ්බා**ති ඤාපෙතබ්බා.

7. තන්ති පුග්ගලවිභාගං. **ඤාණවිභාගෙනාති** සුතමයාදිඤාණප්පභෙදෙන. **නිබ්බත්තනන්ති** උප්පාදනං. **තත්ථාති** තස්මිං උග්ඝටිතඤ්ඤූතාතිආදිපුග්ගලවිභාගභූතෙ දෙසනාභාජනෙ. **දෙසනායන්ති** සුත්තෙ. **තං දස්සෙතුන්ති** තං පුග්ගලවිභාගං දස්සෙතුං. ''ස්වායං හාරො කථං සම්භවතී''ති කෙචි පඨන්ති.

සාති වුත්තප්පකාරධම්මත්ථානං වීමංසනපඤ්ඤා. **අධිකාරතොති** ''සත්ථා වා ධම්මං දෙසයතී''තිආදිඅධිකාරතො. **සාමත්ථියතො** උග්ඝටිතඤ්ඤූආදිවෙනෙය්‍යාවිනයනසමත්ථභාවතො. **පරියත්තිධම්මස්ස උපධාරණන්ති** එත්ථාපි ''අධිකාරතො සාමත්ථියතො වා''ති ආනෙත්වා යොජෙතබ්බං.

''වීමංසාදිපරියායවතී පඨමවිකප්පවසෙන, **වීමංසාදිවිභාගවතී** දුතියවිකප්පවසෙන, චින්තාය හෙතුභූතාය නිබ්බත්තා **චින්තාමයී''**ති එවමාදිවුත්තනයානුසාරෙන සක්කා යොජෙතුන්ති ආහ **''සෙසං වුත්තනයමෙවා''**ති.

සුතචින්තාමයඤාණෙසූති සුතමයඤාණෙ ච චින්තාමයඤාණෙ ච සුතචින්තාමයඤාණෙසු ච සුතචින්තාමයඤාණෙසූති එකදෙසසරූපෙකසෙසො වෙදිතබ්බො. චින්තාමයඤාණෙයෙව හි පතිට්ඨිතා මහාබොධිසත්තා චරිමභවෙ විපස්සනං ආරභන්ති, ඉතරෙ සුතචින්තාමයඤාණෙසූති. **තෙහීති** තථා පඨන්තෙහි. **වුත්තනයෙනාති** ''උපාදාරූපං පරිග්ගණ්හාති, අරූපං පරිග්ගණ්හාතී''තිආදිනා **පටිපදාකථායං** (නෙත්ති. අට්ඨ. 5) වුත්තනයෙන.

8. පරතො ඝොසො පච්චයභූතො එතිස්සාති අධිප්පායො. **''පච්චත්තසමුට්ඨිතෙන ච යොනිසොමනසිකාරෙනා''**ති ඉදං ආවුත්තිනයෙන දුතියං ආවට්ටතීති වෙදිතබ්බං. තෙන සාවකානං භාවනාමයඤාණුප්පත්ති සඞ්ගහිතා හොති. සාවකානමෙව වා ඤාණුප්පත්ති ඉධාධිප්පෙතා උග්ඝටිතඤ්ඤූආදිවිභාගකථනතො. එතස්මිං පක්ඛෙ පුබ්බෙ වුත්තඑකසෙසනයොපි පටික්ඛිත්තො දට්ඨබ්බො. **''ආසයපයොගපබොධස්ස නිප්ඵාදිතත්තා''**ති එතෙන පච්ඡිමචක්කද්වයපරියාපන්නානි පුබ්බහෙතුසඞ්ගහානි සුතචින්තාමයඤාණානි සන්ධාය **''ඉමා ද්වෙ පඤ්ඤා අත්ථී''**ති වුත්තන්ති දස්සෙති. අත්ථිභාවො චෙතාසං පටිපක්ඛෙන අනුපද්දුතතා වෙදිතබ්බා. **අපරික්ඛතත්තා** අනභිසඞ්ඛතත්තා. **සුතමයඤාණස්සාපි** පුරිමසිද්ධස්ස.

9. **දෙසනාපටිපදාඤාණවිභාගෙහීති** නිස්සරණදෙසනාදිදෙසනාවිභාගෙහි, දුක්ඛාපටිපදාදිපටිපදාවිභාගෙහි, සුතමයඤාණාදිඤාණවිභාගෙහි.

අවසිට්ඨපාරිසජ්ජෙනාති ඛත්තියගහපතිපරිසපරියාපන්නෙන. **අට්ඨන්නන්ති** ඛත්තියපරිසා බ්‍රාහ්මණගහපතිසමණචාතුමහාරාජිකතාවතිංසමාරබ්‍රහ්මපරිසාති ඉමාසං අට්ඨන්නං.

සමත්ථෙතීති සමත්ථං සම්බන්ධත්ථං කරොති.

තමෙව ද්වාදසපදභාවං දීපෙත්වාති සම්බන්ධො. **තදත්ථස්සාති** ඡක්කපරියායත්ථස්ස (ම. නි. 3.420 ආදයො). සබ්බපරියත්තිධම්මසඞ්ගාහකත්තා ඡක්කපරියායස්ස, තදත්ථස්ස ච ධම්මචක්කප්පවත්තනෙන සුත්තෙන (සං. නි. 5.1081; මහාව. 13; පටි. ම. 2.30) සඞ්ගහිතත්තා වුත්තං **''සබ්බස්සාපි…පෙ…. විභාවෙන්තො''**ති. විසයිභාවෙන බ්‍යඤ්ජනපදානං, විසයභාවෙන අත්ථපදානං සම්බන්ධං සන්ධායාහ **''තෙසං…පෙ…. සම්බන්ධභාව''**න්ති.

පදාවයවො අක්ඛරානි. **පදත්ථොති** පදත්ථාවයවො. **පදත්ථග්ගහණස්සාති** පදත්ථාවබොධස්ස. **විසෙසාධානං** විසෙසුප්පත්ති. **වාක්‍යභෙදෙති** වාක්‍යවිසෙසෙ. **චිත්තපරිතොසනං** චිත්තාරාධනං. **බුද්ධිනිසානං** පඤ්ඤාය තෙජනං තික්ඛභාවකරණං. **නානාවාක්‍යවිසයතාපි සිද්ධා හොති** පදාදීහිපි සඞ්කාසනස්ස සිද්ධත්තා . එකවාක්‍යවිසයතාය හි අත්ථපදානං සඞ්කාසනාදයො යථාක්කමං අක්ඛරාදිවිසයා එවාති නියමො සියා. **එතෙනාති** අත්ථපදානං නානාවාක්‍යවිසයත්තෙන.

උග්ඝටනාදිඅත්ථානීති උග්ඝටනවිපඤ්චනනයනප්පයොජනානි.

10. උපතිට්ඨති එත්ථාති **උපට්ඨිතන්ති** උපට්ඨිතසද්දස්ස අධිකරණත්ථතං දස්සෙතුං **''උපතිට්ඨනට්ඨාන''**න්ති වුත්තං යථා ''පදක්කන්ත''න්ති. තෙනාහ **''ඉදං නෙස''**න්තිආදි. **පටිපත්තිදෙසනාගමනෙහීති** පටිපත්තිගමනදෙසනාගමනෙහි. ''කිච්ඡං වතායං ලොකො ආපන්නො ජායති ච…පෙ…. ජරාමරණස්සා''තිආදිනා ජරාමරණතො පට්ඨාය පටිච්චසමුප්පාදමුඛෙන විපස්සනං අභිනිවිසිත්වා මහාගහනං ඡින්දිතුං නිසානසිලායං ඵරසුං නිසෙන්තො විය කිලෙසගහනං ඡින්දිතුං ලොකනාථො ඤාණඵරසුං තෙජෙන්තො බුද්ධභාවාය හෙතුසම්පත්තියා පරිපාකගතත්තා සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණාධිගමාය විපස්සනාගබ්භං ගණ්හාපෙන්තො අන්තරන්තරා නානාසමාපත්තියො සමාපජ්ජිත්වා අනුපදධම්මවිපස්සනාවසෙන අනෙකාකාරවොකාරසඞ්ඛාරෙ සම්මසන්තො ඡත්තිංසකොටිසතසහස්සමුඛෙන යං ඤාණං පවත්තෙසි, තං **''මහාවජිරඤාණ''**න්ති වදන්ති. **අට්ඨකථායං** පන ''චතුවීසතිකොටිසතසහස්සසමාපත්තිසඤ්චාරිමහාවජිරඤාණ''න්ති (දී. නි. අට්ඨ. 3.141) ආගතං, තං දෙවසිකං වළඤ්ජනකසමාපත්තීනං පුරෙචරානුචරඤාණං සන්ධාය වුත්තං. යං පන චක්ඛති ''ඤාණවජිරමොහජාලපදාලන''න්ති,

තං සහ විපස්සනාය මග්ගඤාණං වෙදිතබ්බං. **එතං බ්‍රහ්මචරියන්ති** සාසනබ්‍රහ්මචරියං අධිප්පෙතන්ති තං දස්සෙන්තො **“බ්‍රහ්මුනො”**තිආදිමාහ.

දෙසනායාති කරණත්ථෙ ඉදං කරණවචනං. **නියුත්තොති** එත්ථ හෙතුඅත්ථො අන්තොනීතොති දස්සෙන්තො **“නිද්ධාරෙත්වා යොජිතො”**ති ආහ.

දෙසනාහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. විචයහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා

11. ජාතිලිඞ්ගකාලසාධනවිභත්තිසඞ්ඛ්‍යාවිසෙසාදිතො සද්දතො පදවිචයො කාතබ්බො. තත්ථ කරියමානො ච යථාසභාවනිරුත්තියා එව කතො සුකතො හොතීති දස්සෙන්තො **“ඉදං නාමපදං ...පෙ.... අයං සද්දතො පදවිචයො”**ති වත්වා **“සො පනාය”**න්තිආදිමාහ. **වත්තබ්බඅත්ථසංවණ්ණනාති** තංතංපදවචනීයස්ස අත්ථස්ස භෙදං වත්වා පරියායෙහි විවරිත්වා කථනං.

විචියමානස්ස සුත්තපදස්සාති පුච්ඡාවසෙන පවත්තසුත්තපදස්ස. ‘‘සුත්තන්තරපදානිපි පුච්ඡාවසෙනෙව පවත්තානී’’ති වදන්ති ‘‘න සබ්බම්පි සුත්තපද’’න්ති. එකස්සෙව පදස්ස සම්භවන්තානං අනෙකෙසං අත්ථානං උද්ධාරො **අත්ථුද්ධාරො.** එකස්සෙව පන අත්ථස්ස සම්භවන්තානං අනෙකෙසං පදානං උද්ධාරො **පදුද්ධාරො.** සබ්බෙ හි සංවණ්ණියමානෙ සුත්තෙ ලබ්භමානෙ සබ්බෙ පදත්ථෙ. **නව සුත්තන්තෙති** සුත්තගෙය්‍යාදිවසෙන නවප්පකාරෙ සුත්තස්මිං ආනෙත්වා විචිනතීති යොජනා. අථ වා **“සබ්බෙ නව සුත්තන්තෙ”**ති ඉමිනා පච්චයලක්ඛණෙන භාරෙන සුත්තගෙය්‍යාදීනි සබ්බානිපි නවප්පකාරානි සුත්තානි විචිනතීති අත්ථො. තෙනාහ **“සුත්තගෙය්‍යාදිකෙ”**තිආදි.

‘‘කොසලානං පුරා රම්මා’’තිආදිකා (සු. නි. 982) ඡපඤ්ඤාස ගාථා **වත්ථුගාථා.** ‘‘පාරායනමනුගායිස්ස’’න්ති (සු. නි. 1137 ආදයො) පන ආදිකා එකූනවීසති ගාථා **අනුගීතිගාථා. ඉදං නාමං කතන්ති** ඉදං ‘‘පාරායන’’න්ති නාමං කතං. තෙනාහ ‘‘පාරං ගමනීයා ඉමෙ ධම්මා, තස්මා ඉමස්ස ධම්මපරියායස්ස ‘පාරායනන්ත්වෙව අධිවචන’’’න්ති (සු. නි. පාරායනත්ථුතිගාථා; චූළනි. පාරායනත්ථුතිගාථා 149 ආදයො). **බුද්ධියං විපරිවත්තමානන්ති** ඉමස්ස විචයහාරවිභඞ්ගස්ස දෙසනාකාලෙ ආයස්මා මහාකච්චානො අත්තනො බුද්ධියං වත්තමානං කත්වා එවමාහාති යොජනා.

එකංසබ්‍යාකරණස්ස අයන්ති **එකංසබ්‍යාකරණීයා,** එකංසෙන වා බ්‍යාකාතබ්බත්තා **එකංසබ්‍යාකරණීයා,** එකංසබ්‍යාකරණයොග්ගාති අත්ථො. සෙසපදද්වයෙපි එසෙව නයො. **ඨපනීයාති** ඨපෙතබ්බත්තා අබ්‍යාකරණීයාති අත්ථො. සමයන්තරපරිචයෙන නිවාරණධම්මං පති සංසයපක්ඛන්දො පුච්ඡතීති අධිප්පායෙනාහ **“විමතිච්ඡෙදන”**න්ති. පකතියා පන නිවාරණධම්මං අජානන්තො ඤාතුකාමතාය පුච්ඡතීති අදිට්ඨජොතනාය පුච්ඡාපි සියා. තථා හි වක්ඛති ‘‘ලොකස්ස නිවාරණාදීනි අජානන්තෙනා’’ති.

එකවත්ථුපරිග්ගහාති එකස්ස අභිධෙය්‍යත්ථස්ස ගහණතො.

විමුත්තිපරිපාචකඉන්ද්‍රියානි විවට්ටපක්ඛෙ ඨිතස්ස සද්ධාදයො ධම්මා, කිං පනෙත්ථ අරියානම්පි ඉන්ද්‍රියලොකෙන සඞ්ගහො හොතීති ආහ **“පරියාපන්නධම්මවසෙනා”**තිආදි.

කාලපක්ඛචාතුද්දසීසනවනසණ්ඩමෙඝපටලච්ඡාදනඅඞ්ගරත්තීනං වසෙන **චතුරඞ්ගසමන්නාගතෙන. විවිච්ඡාති** විචිකිච්ඡාය. තෙනාහ **“විචිකිච්ඡාහෙතූ”**ති. **දුක්ඛමස්ස මහබ්භයන්ති** එත්ථ වුත්තං ‘‘අස්සා’’ති පදං ‘‘ජප්පාභිලෙපනං අස්ස බ්‍රූමී’’ති ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බන්ති දස්සෙන්තො **“ජප්පා තණ්හා අස්ස ලොකස්සා”**ති ආහ. **“සබ්බසත්තාන”**න්තිආදිනා, **“සබ්බසොවා”**තිආදිනා ච අන්වයතො, බ්‍යතිරෙකතො ච සාතිසයං අවිජ්ජාය නීවරණභාවං දස්සෙති. ‘‘දූරෙ සන්තො පකාසන්ති (ධ. ප. 304; නෙත්ති. 11), රත්තො අත්ථං න ජානාතී’’ති (නෙත්ති. 11, 27) ගාථාද්වයෙනාපි අනුගීතිවිචයං දස්සෙතීති යොජෙතබ්බං.

රූපාවචරාති රූපාවචරසත්තා. විපරිණාමදුක්ඛතාය මුච්චනස්ස කාරණවචනන්ති සම්බන්ධො. **යතො** වට්ටදුක්ඛතො මුච්චනං. **තං** වට්ටදුක්ඛං **අනවසෙසපරියාදානවසෙන** සඞ්ඛාරදුක්ඛතාගහණෙන.

එකාධාරන්ති එකවත්ථු අධිට්ඨානං. නිවාරණං වික්ඛම්භනං පිධානං සමුච්ඡෙදොති අත්ථද්වයස්ස පුච්ඡිතත්තා **“අනෙකාධාරං දස්සෙතු”**න්ති වුත්තං. තෙනාහ **“නිවාරණසඞ්ඛාතං සංවරං...පෙ.... පිධියන්ති පච්ඡිජ්ජන්ති”**ති (සු. නි. අට්ඨ. 2.1041; චූළනි. අට්ඨ. 3). තස්සත්ථො ‘‘නිවාරණසඞ්ඛාතං වික්ඛම්භනං, සංවරං, පිධානඤ්ච කථෙහී’’ති.

“වොදාන”න්ති ඉමිනා සොතානං වික්ඛම්භනවිසුද්ධි, **“වුට්ඨාන”**න්ති ඉමිනා සමුච්ඡෙදවිසුද්ධි අධිප්පෙතාති ආහ **“පුච්ඡාය දුවිධත්ථවිසයතං විවරිතුං ‘එව’න්තිආදි වුත්ත”**න්ති. තථා චාහ **“වොදායති…පෙ…. අරියමග්ගො”**ති.

දිට්ඨිමානාවිජ්ජාසොතාපි තණ්හාසොතානුගාති ආහ **“යෙභුය්‍යෙන අනුරොධවසෙනා”**ති. **උපචාරවසෙනාති** නිස්සිතූපචාරවසෙන. **සබ්බස්මාති** චක්ඛුතො යාව මනතොති සබ්බස්මා ද්වාරතො. **සබ්බප්පකාරෙනාත්ති** තණ්හායනමිච්ඡාභිනිවෙසනඋන්නමනාදිප්පකාරෙන.

තමෙව සතින්ති යායං සති පුබ්බභාගෙ සොතානං වික්ඛම්භනවසෙන වුත්තා, තමෙව සතිං. මග්ගක්ඛණෙ සොතානං සංවරං පිධානං බ්‍රූමි. යස්මා පන පිධායිකාපි සති මග්ගක්ඛණෙ පඤ්ඤානුගා, පඤ්ඤාකිච්චමෙවෙත්ථ අධිකං, තස්මා වුත්තං **“පඤ්ඤායෙතෙ පිධීයරෙ”**ති.

සංවරපිධානානන්ති එත්ථ සංවරසද්දෙන නිවාරණං වුත්තං.

යස්මිං යස්මිං අරියමග්ගෙ අනධිගතෙ යං යං අභිසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණං උප්පජ්ජනාරහං, තස්මිං තස්මිං අධිගතෙ තං තං විඤ්ඤාණං අනුප්පාදනිරොධෙන නිරුජ්ඣති සද්ධිං අත්තනා සම්පයුත්තනාමරූපෙනාති ආහ **“තස්ස තස්ස විඤ්ඤාණස්ස නිරොධෙන සහෙවා”**ති. අනුප්පාදනිරොධො හි එත්ථ ‘‘නිරොධො’’ති අධිප්පෙතො අනුපාදිසෙසනිබ්බානස්ස අධිප්පෙතත්තාති. අනුසන්ධීයති එතෙනාති **අනුසන්ධි,** ඉධ පුච්ඡීයමානො අත්ථො.

සහ විසයෙන දස්සෙතුන්ති එත්ථ සච්චානි එව විසයො. පහාතබ්බසභාවං සමුදයසච්චං, තස්ස විසයො දුක්ඛසච්චං. ‘‘සංයොජනියෙසු, භික්ඛවෙ, ධම්මෙසු අස්සාදානුපස්සිනො විහරතො තණ්හා පවඩ්ඪතී’’ති (සං. නි. 2.53, 57) හි වුත්තං. පහායකසභාවං මග්ගසච්චං, තස්ස විසයො නිරොධසච්චන්ති ආහ **“සහ විසයෙන…පෙ…. සච්චෙසූ”**ති. කාමඤ්චෙත්ථ ‘‘සමුදයො ද්වීසු භූමීසු පහීයතී’’ති ආරද්ධං, ‘‘දස්සනෙන තීණි සංයොජනානි පහීයන්ති, භාවනාය සත්ත සංයොජනානි පහීයන්ති’’ති පන විභාගවචනමෙව වත්තන්ති ආහ **“පහායකවිභාගමුඛෙන පහාතබ්බවිභාගං දස්සෙතු”**න්ති.

නිරවසෙසකාමරාගබ්‍යාපාදා තතියමග්ගෙන පහීයන්ති, ඉතරෙ චතුත්ථමග්ගෙනාති වුත්තං **“ඉතරෙහි පන නිරවසෙස”**න්ති. **තත්ථාති** කම්මවිපාකවට්ටප්පභෙදෙන තෙධාතුකෙ භවත්තයෙ. **සංයොජනවසෙනාති** සබ්බදා යොජනවසෙන බන්ධනවසෙන.

12. අග්ගඵලඤාණතාය එකම්පි සමානං තන්නිමිත්තස්ස බයානුප්පාදාරම්මණස්ස පච්චවෙක්ඛණඤාණස්ස වසෙන ඵලවොහාරෙන ද්වෙ නාමානි ලභති.

සොමනස්සනාමලාභො ඉමිනා ආරම්මණසඞ්කෙතෙනාති තදත්ථං විවරන්තො **“ඛයෙ…පෙ…. සමඤ්ඤායා”**ති ආහ.

13. **තග්ගහණෙනෙවාති** ඵස්සපඤ්චමකපඤ්චරූපින්ද්‍රියග්ගහණෙනෙව. **සහචරණාදිනාති** සහජාතාදිඅනන්තරාදිපච්චයභාවෙන චෙව නිස්සයාරම්මණාදිනා ච. **“සම්පයුත්ත”**න්ති ඉමිනා සහිතතා අවිසිට්ඨතා ඉධාධිප්පෙතාති ආහ **“අවිභාගෙන ගහණීයභාවං සන්ධායා”**ති.

කථං සමාධින්ද්‍රියං උප්පාදෙතීති ආහ **“සතිග්ගහණෙන චෙත්ථ පරියුට්ඨානප්පහානං ඉධාධිප්පෙත”**න්ති. න හි සමාධිනා පරියුට්ඨානප්පහානං සම්භවති.

පදහති එතෙනාති **පධානං,** වීරියං. **තෙති** වීරියසඞ්ඛාරා. **එකරසෙනාති** යථා ඉන්ද්‍රියානි එකරසානි හොන්ති, එවං එකරසභාවෙන සරණතො පවත්තනතො. තථා පවත්තියා එව සුට්ඨු වත වීරියං වාහෙසීති යොගිනා සඞ්කප්පෙතබ්බතො තදුපගවීරියවාහනට්ඨෙන **“සම්පහංසනා”**ති වුත්තං. තෙනාහ **“එවං මෙ…පෙ…. හෙතුභාවතො”**ති.

ඉද්ධිසද්දස්ස පඨමො කත්තුඅත්ථො, දුතියො කරණත්ථො වුත්තො, **පාදසද්දස්ස** එකො කරණත්ථො එව. පජ්ජිතබ්බා ච ඉද්ධි වුත්තා, න ච ඉජ්ඣන්ති. පජ්ජිතබ්බා ච ඉද්ධි පජ්ජනකරණෙන පාදෙන සමානාධිකරණා න හොන්තීති **“පඨමෙන අත්ථෙන ඉද්ධි එව පාදො”**ති කථං සක්කා වත්තුං, තථා ඉද්ධිකිරියාකරණෙන සාධෙතබ්බා බුද්ධිසඞ්ඛාතා ඉද්ධි පජ්ජනකිරියාකරණෙන පජ්ජිතබ්බාති ද්වින්නං කරණානං න සමානාධිකරණතා සම්භවතීති **“දුතියෙන අත්ථෙන ඉද්ධියා පාදො”**ති කථං සක්කා වත්තුන්ති චෙ? සක්කා, පාදස්ස ඉජ්ඣමානකොට්ඨාස ඉජ්ඣනකරණූපායභාවතො. අථ වා ‘‘පඨමෙන අත්ථෙන ඉද්ධියා පාදො, දුතියෙන අත්ථෙන ඉද්ධි එව පාදො ඉද්ධිපාදො’’ති එවං යොජනතො. කථං? අනන්තරත්ථො පච්චාසත්තිඤායෙන ඉධ පඨමොති අධිප්පෙතො, තතො පුරිමො දුතියොති.

‘‘ඡන්දං චෙ භික්ඛු අධිපතිං කරිත්වා ලභති සමාධි’’න්තිආදි (විභ. 432) වචනතො **ඡන්දසමාධිප්පධානසඞ්ඛාරසමන්නාගතං ඉද්ධිපාදං භාවෙතීති** එත්ථාපි ඡන්දාධිපති සමාධි **ඡන්දසමාධීති** අධිපතිසද්දලොපං කත්වා සමාසො වුත්තොති විඤ්ඤායති. අධිපතිසද්දත්ථදස්සනවසෙනෙව පන ‘‘ඡන්දහෙතුකො, ඡන්දාධිකො වා සමාධී’’ති **සම්මොහවිනොදනියං** (විභ. අට්ඨ. 431) වුත්තං, තස්මා ඉධාපි ඡන්දාධිපති සමාධි **ඡන්දසමාධීති** වෙදිතබ්බො. තං පන ඡන්දං වුත්තනයෙන සද්ධාසීසෙන දස්සෙන්තො **‘‘සද්ධාධිපතෙය්‍යා චිත්තෙකග්ගතා’’**ති වුත්තං. **‘‘ඉදං පධාන’’**න්ති වා වීරියං වුත්තං. වීරියසද්දාපෙක්ඛාසහිතං එකවචනෙන වත්වා චතුබ්බිධස්සපි වීරියස්ස අධිප්පෙතත්තා නිබ්බත්තෙතබ්බධම්මවිභාගෙන ච **‘‘ඉමෙ සඞ්ඛාරා’’**ති වුත්තං. තෙන පධානභූතා සඞ්ඛාරාති එවං සමාසො වෙදිතබ්බො. සඞ්ඛතසඞ්ඛාරාදිනිවත්තනත්ථඤ්චෙත්ථ පධානග්ගහණං. අථ වා තං තං විසෙසං සඞ්ඛරොතීති **සඞ්ඛාරො,** සබ්බම්පි වීරියං. තත්ථ චතුකිච්චසාධකතො අඤ්ඤස්ස නිවත්තනත්ථං පධානග්ගහණන්ති පධානභූතා සෙට්ඨභූතාති අත්ථො.

වීරියිද්ධිපාදනිද්දෙසෙ **‘‘වීරියසමාධිප්පධානසඞ්ඛාරසමන්නාගත’’**න්ති (විභ. 435) ද්වික්ඛත්තුං වීරියං ආගතං. තත්ථ පුරිමං සමාධිවිසෙසනං ‘‘වීරියාධිපති සමාධි **වීරියසමාධී**’’ති, දුතියං සමන්නාගමඞ්ගදස්සනත්ථං. ද්වෙ එව හි සබ්බත්ථ සමන්නාගමඞ්ගානි සමාධි, පධානසඞ්ඛාරො ච. ඡන්දාදයො සමාධිවිසෙසනානි. පධානසඞ්ඛාරො පන පධානවචනෙනෙව විසෙසිතො, න ඡන්දාදීහීති න ඉධ වීරියාධිපතිතා පධානසඞ්ඛාරස්ස වුත්තා හොති. වීරියඤ්ච සමාධිං විසෙසෙත්වා ඨිතමෙව සමන්නාගමඞ්ගවසෙන පධානසඞ්ඛාරවචනෙන වුත්තන්ති නාපි ද්වීහි වීරියෙහි සමන්නාගමො වුත්තො හොති. යස්මා පන ඡන්දාදීහි විසිට්ඨො සමාධි තථා විසිට්ඨෙනෙව තෙන සම්පයුත්තො පධානසඞ්ඛාරො, සෙසධම්මා ච, තස්මා සමාධිවිසෙසනානං වසෙන **‘‘චත්තාරො ඉද්ධිපාදා’’**ති වුත්තා. විසෙසනභාවො ච ඡන්දාදීනං තංතංඅපස්සයනවසෙන හොතීති **ඡන්දසමාධි...පෙ.... ඉද්ධිපාදන්ති** එත්ථ නිස්සයත්ථෙපි පාදසද්දෙන උපායත්ථෙන ඡන්දාදීනං ඉද්ධිපාදතා වුත්තා හොති. තථා හි අභිධම්මෙ **උත්තරචූළභාජනීයෙ** ‘‘චත්තාරො ඉද්ධිපාදා ඡන්දිද්ධිපාදො’’තිආදිනා (විභ. 457) ඡන්දාදීනමෙව ඉද්ධිපාදතා වුත්තා. **පඤ්හාපුච්ඡකෙ** ච ‘‘චත්තාරො ඉද්ධිපාදා – ඉධ භික්ඛු ඡන්දසමාධී’’ති (විභ. 462) ආරභිත්වාපි පුන ඡන්දාදීනංයෙව කුසලාදිභාවො විභත්තො. උපායිද්ධිපාදදස්සනත්ථමෙව හි නිස්සයිද්ධිපාදදස්සනං කතං. අඤ්ඤථා චතුබ්බිධතාව න හොතීති. අයමෙත්ථ පාළිවසෙන අත්ථවිනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො.

තදඞ්ගසමුච්ඡෙදනිස්සරණවිවෙකනිස්සිතත්තං වත්වා පටිප්පස්සද්ධිවිවෙකනිස්සිතස්ස අවචනං ‘‘ඡන්දසමාධි... පෙ.... ඉද්ධිපාදං භාවෙතී’’ති (විභ. 432) භාවෙතබ්බානං ඉද්ධිපාදානං වුත්තත්තා. භාවිතිද්ධිපාදස්ස හි සච්ඡිකාතබ්බා ඵලපරියාපන්නා ඉද්ධිපාදාති.

වොස්සග්ගසද්දො පරිච්චාගත්ථො, පක්ඛන්දනත්ථො චාති වොස්සග්ගස්ස දුවිධතා වුත්තා. **යථාවුත්තෙන පකාරෙනාති** තදඞ්ගසමුච්ඡෙදප්පකාරෙන, තන්නින්නභාවාරම්මණප්පකාරෙන ච. **පරිණාමන්තං** විපස්සනක්ඛණෙ.

14. **පුබ්බභාගපඤ්ඤායාති** එකාවජ්ජනනානාවජ්ජනවීථීසු පවත්තඋපචාරපඤ්ඤාය. **අධිගමපඤ්ඤායාති** අප්පනාපඤ්ඤාය. පුන **පුබ්බභාගපඤ්ඤායාති** නානාවජ්ජනූපචාරපඤ්ඤාය, පටිසන්ධිපඤ්ඤාය වා. **උපචාරපඤ්ඤායාති** එකාවජ්ජනෙ, සබ්බත්ථ වා පවත්තඋපචාරපඤ්ඤාය.

පුච්ඡාවිස්සජ්ජනවිචයොපීති යථාවුත්තාය පුච්ඡාය විස්සජ්ජනවිචයොපි. **වුත්තනයානුසාරෙනාති** අදිට්ඨජොතනා, විමතිච්ඡෙදනා චාති හෙට්ඨා වුත්තනයානුගමනෙන.

15. **සෙඛෙ අසෙඛෙති** සෙක්ඛෙ අරියපුග්ගලෙ, අසෙක්ඛෙ අරියපුග්ගලෙ. **විපස්සනාපුබ්බඞ්ගමප්පහානෙති** විපස්සනං පුරෙචාරිකං කත්වා පවත්තකිලෙසප්පහානෙ, පහානාභිසමයෙති අත්ථො.

‘‘යං අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තා’’ති පාළිං දස්සෙත්වා පුන ‘‘යං අනිච්චෙ දුක්ඛෙ අනත්තනී’’ති වචනං එවම්පෙත්ථ පඨන්තීති දස්සෙතුං.

සෙසසංකිලෙසවොදානධම්මාති ගෙධතො අවසිට්ඨසංකිලෙසධම්මා ච සබ්බවොදානධම්මා ච. **අභාවෙනාති** අභාවනෙන අභාවකරණෙන.

පයොගපරක්කමන්ති භුසං යොගො **පයොගො,** පයොගොව පරක්කමො **පයොගපරක්කමො,** චිත්තං. **උක්ඛිපතීති** කොසජ්ජපක්ඛෙ පතිතුං අදෙන්තො කුසලපක්ඛෙ උද්ධං ඛිපෙන්තො විය පවත්තති. **පධානවීරියන්ති** අකුසලානං අනුප්පාදනට්ඨෙන උත්තමවීරියං. **යොජෙතබ්බානීති** ‘‘ආසෙවමානො වායමතී’’තිආදිනා යොජෙතබ්බානි. **අනුප්පන්නාති අවත්තබ්බතං ආපන්නානන්ති** භූමිලද්ධාරම්මණාධිග්ගහිතාවික්ඛම්භිතාසමුග්ඝාටිතුප්පන්නානං.

16. ‘‘අට්ඨමකස්ස ඉන්ද්‍රියානී’’ති වුත්තත්තා **‘‘පඨමමග්ගෙ සද්ධාදයො’’**තිආදි වුත්තං. ඉන්ද්‍රියග්ගහණඤ්ච පාළියං නිදස්සනමත්තං දට්ඨබ්බං.

අසුභානුපස්සනා කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානන්ති ආහ **“සතිපට්ඨානභාවනාය සුනිග්ගහිතො කාමවිතක්කො”**ති. සමාධි උප්පජ්ජමානො කාමවිතක්කම්පි නිග්ගහෙත්වා එව උප්පජ්ජතීති දස්සෙන්තො **“අනවජ්ජසුඛපදට්ඨානෙනා”**තිආදිමාහ. **“කුසලෙසු ධම්මෙසු ආරද්ධවීරියො”**තිආදිනා ධම්මච්ඡන්දතො උප්පජ්ජමානො වීරියච්ඡන්දො ඛන්තිං පරිබ්‍රූහෙතීති දස්සෙති. අනවජ්ජධම්මානං උපකාරකධම්මාසෙවනං විය අනුපකාරකධම්මපරිවජ්ජනම්පි පඤ්ඤානිසෙවනෙනෙව හොතීති ආහ **“සමාධිආදීන”**න්තිආදි.

17. සබ්බධම්මාධිට්ඨානං දෙසනං පුග්ගලාධිට්ඨානෙන විභජිතුං **“ලොකො නාමා”**තිආදි වුත්තන්ති දස්සෙන්තො **“සබ්බධම්මානන්ති…පෙ…. දස්සෙතු”**න්ති ආහ. මහග්ගතධම්මෙසු ඣානං තංසම්පාදනාව. තථා සෙසෙසු. **වඩ්ඪියමානෙසූ**ති යථා විමුත්තිං පරිපාචයන්ති, එවං බ්‍රූහියමානෙසු.

දස්සනපරිඤ්ඤාති රූපාරූපධම්මානං සලක්ඛණතො, පච්චයතො ච පරිජානනා. තෙනාහ **“ඤාතපරිඤ්ඤා”**ති. පටිපක්ඛවිධමනෙන සද්ධිං ලක්ඛණත්තයවිභාවනා ඉධ ‘‘භාවනාපරිඤ්ඤා’’ති අධිප්පෙතාති ආහ **“භාවනා…පෙ…. පරිඤ්ඤා වා”**ති . දස්සනත්ථා පරිඤ්ඤා **දස්සනපරිඤ්ඤා,** භාවනත්ථා පරිඤ්ඤා **භාවනාපරිඤ්ඤා**ති එවං වා එත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

කක්ඛළඵුසනාදීති කක්ඛළාදිඵුසනාදි. **අභිජානිත්වාති** අභිඤ්ඤාය පඤ්ඤාය ජානිත්වා, ඝීතස්ස අභිජානනහෙතු වාති අත්ථො. **අත්ථොති** ඵලං. **නයොති** වුත්තනයො.

“යං අසඞ්ඛත”න්තිපි පඨන්ති. **චතුනයකොවිදොති** එකත්තනානත්තාදිනයචතුක්කෙ නිපුණො. **දෙසනායුත්තිකුසලොති** ධම්මානං දෙසනාවිධිම්හි කුසලො.

සදිසී කාතබ්බා සංසන්දනවසෙනාති අධිප්පායො. **ආනෙතබ්බා** ‘‘අයං දෙසනා ඉමාය දෙසනාය එවං සංසන්දතී’’ති. **අත්ථතො අපෙතන්ති** අයුත්තත්ථං. **අසම්බන්ධත්ථන්ති** අඤ්ඤමඤ්ඤං අසම්බන්ධපදත්ථං. නනු පට්ඨානවිචාරො නයවිචාරො විය හාරෙහි අසම්මිස්සො විචාරණන්තරොති චොදනං මනසි කත්වා ආහ **“යස්මා පනා”**තිආදි. **ඉධ නික්ඛිත්තොති** ඉධ සුත්තවිචයෙ සුත්තත්ථවිචාරභාවතො නික්ඛිත්තො, එතෙන වා පට්ඨානස්ස හාරන්තොගධභාවදස්සනෙනෙව මූලපදානං විය පට්ඨානස්ස පදත්ථන්තරාභාවො දස්සිතොති වෙදිතබ්බං.

ඉමස්ස සුත්තස්සාති සංවණ්ණියමානසුත්තං සන්ධායාහ. **කස්මිං වා පදෙති** සංවණ්ණියමානං ගාථං සන්ධායාහ. **තබ්බිචයෙනාති** පුච්ඡාදිවිචයෙන, අස්සාදාදිවිචයෙන ච.

විචයහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. යුත්තිහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා

18. එවමෙතස්ස සුත්තස්ස අත්ථො න ගහෙතබ්බො, එවං පන ගහෙතබ්බොති අග්ගහෙතබ්බගහෙතබ්බානං අත්ථානං විජහනග්ගහණත්ථාය යුත්තායුත්තිවිචාරණායං වජ්ජෙතබ්බෙසු තාව පඨමං පටිපත්තීති දස්සෙන්තො ආහ **“අතථාකාරෙන ගය්හමානා සුත්තත්ථා විසයො”**ති යථා ‘‘වාමං මුඤ්ච, දක්ඛිණං ගණ්හා’’ති (ධ. ස. අට්ඨ. 498; විසුද්ධි. මහාටී. 1.14; සං. නි. ටී. 1.1.213). වජ්ජෙතබ්බභාවතො හි සුත්තපදෙහි සුත්තත්ථෙ විවෙචිතෙ ගහෙතබ්බභාවො ච අවසිට්ඨො හොති. තථා හි වක්ඛති ‘‘මෙත්තාවිහාරස්ස සතො බ්‍යාපාදො චිත්තං පරියාදාය ඨස්සතී’ති න යුජ්ජති දෙසනා, ‘බ්‍යාපාදො පහානං අබ්භත්ථං ගච්ඡතී’ති යුජ්ජති දෙසනා’’ති (නෙත්ති. 21).

යුත්තිනිද්ධාරණෙන අයථාසභාවතො විවෙචිත්වා යථාසභාවතො ධම්මස්ස ගහණකාරණානි කථෙන්තො ‘‘මහන්තා අපදිසිතබ්බා එතෙසන්ති **මහාපදෙසා”**ති ඉමමත්ථමාහ **“බුද්ධාදයො”**තිආදිනා. **පතිට්ඨානානීති** පතිට්ඨානසාධනානි. **සෙසෙසූති** සඞ්ඝාපදෙසාදීසු. පඨමත්ථො එව හි ඉධ පාළි ආගතො, විනිච්ඡයනෙ කාරණං මහාපදෙසොති අධිප්පායො. **සුත්තොතරණාදීති ආදිසද්දෙන** සුත්තානොතරණාදිපි සඞ්ගය්හති. සුත්තොතරණවිනයසන්දස්සනානි හි කෙනචි යථාභතස්ස ගන්ථස්ස ‘‘ධම්මො’’ති විනිච්ඡයනෙ කාරණං. සුත්තානොතරණවිනයාසන්දස්සනානි ‘‘අධම්මො’’ති. **යදි එවන්ති** යදි යථාභතස්ස ගන්ථස්ස සුත්තවිනයෙහි සංසන්දනං ‘‘ධම්මො’’ති, අසංසන්දනං ‘‘අධම්මො’’ති විනිච්ඡයකාරණං, එවං සන්තෙති අත්ථො. සම්පදීයති ඤාපීයති ධම්මො එතෙහීති **සම්පදායා,** අක්ඛාතාරො.

විනීයන්ති රාගාදයො එතෙනාති **විනයො,** කාරණං. තෙනාහ **“රාගාදිවූපසමනිමිත්ත”**න්ති. කිං පන තං? සාධිට්ඨානසමථවිපස්සනාදිධම්මා. යෙ පරතො ‘‘තෙචත්තාලීසං බොධඞ්ගමා ධම්මා’’ති (නෙත්ති. 24) වක්ඛති.

විනයමහාපදෙසා කප්පියානුලොමතො අනුලොමකප්පියං නාම, තංසදිසතාය සුත්තන්තමහාපදෙසාපි **අනුලොමකප්පියන්ති** අට්ඨකථාවොහාරො. තෙන වුත්තං **“යං අනුලොමකප්පියන්ති වුච්චතී”**ති.

යදිපි තත්ථ තත්ථ පවත්තා භගවතො පකිණ්ණකදෙසනා **අට්ඨකථා,** සා පන ධම්මසඞ්ගාහකෙහි තෙපිටකං බුද්ධවචනං සඞ්ගායිත්වා තස්ස අත්ථසංවණ්ණනානුරූපෙන වාචනාමග්ගං ආරොපිතත්තා **ආචරියවාදො** නාම. තෙන වුත්තං **"ආචරියවාදො නාම අට්ඨකථා"**ති. තිස්සොපි සඞ්ගීතියො ආරුළ්හො එව හි බුද්ධවචනස්ස අත්ථසංවණ්ණනාභූතො කථාමග්ගො පච්ඡා තම්බපණ්ණියෙහි මහාථෙරෙහි සීහළභාසාය ඨපිතො. **අත්තනොමති** ථෙරවාදො. **සමෙන්තමෙව ගහෙතබ්බ**න්ති යථා පාළියා සංසන්දති , එවං මහාපදෙසතො අත්ථා උද්ධරිතබ්බාති දස්සෙති. පමාදපාඨවසෙන ආචරියවාදස්ස කදාචි පාළියා අසංසන්දනාපි සියා, සො න ගහෙතබ්බොති දස්සෙන්තො ආහ – **"සුත්තෙන සමෙන්තො එව ගහෙතබ්බො"**ති.

චතූහි මහාපදෙසෙහි යුජ්ජතීති චතූහි මහාපදෙසෙහි න විරුජ්ඣති. ඉදානි තං අවිරුජ්ඣනාකාරං දස්සෙන්තො **"යෙන යෙනා"**තිආදි වුත්තං. සුත්තොතරණාදි එව හෙත්ථ කාරණං. තස්ස ච අනෙකාකාරතාය **"පකාරෙනා"**ති වුත්තො. සංවණ්ණියමානෙ සුත්තෙ සංවණ්ණනාවසෙන ගහෙතබ්බන්ති සම්බන්ධො. **ආහතෙනා**ති ආනීතෙන. **සුත්තතො**ති සුත්තන්තරතො. අයඤ්හෙත්ථ අත්ථො – කෙනචි පසඞ්ගෙන සුත්තන්තරතො උද්ධරිත්වා ආනීතෙන සුත්තපදෙන සුත්තොතරණාදිනා, කාරණප්පකාරෙන ච චතුමහාපදෙසාවිරොධෙන සංවණ්ණියමානෙ සුත්තෙ සංවණ්ණනාවසෙන අත්ථජාතං ගහෙතබ්බන්ති. තෙනාහ **"තෙන...පෙ.... කාතබ්බා"**ති. තත්ථ **යුත්තිහාරයොජනා කාතබ්බා**ති යුත්තිනිද්ධාරණවසෙන අයං යුත්තිහාරො යොජෙතබ්බො. අථ වා **යුත්තිහාරයොජනා කාතබ්බා**ති ඉමිනා හාරෙන වක්ඛමානනයෙන යුත්තිගවෙසනං කත්වා තාය යුත්තියා සබ්බහාරයොජනා කාතබ්බාති අත්ථො. ලක්ඛණඤ්හෙතං යුත්තිගවෙසනාය, යදිදං යුත්තිහාරො. තෙනාහ ''සබ්බෙසං හාරානං, යා භූමී, යො ච ගොචරො තෙසං. ''යුත්තායුත්තපරික්ඛා''ති (නෙත්ති. 4), ''ඉමාය යුත්තියා අඤ්ඤමඤ්ඤෙහි කාරණෙහි ගවෙසිතබ්බ''න්ති (නෙත්ති. 20) ච.

19. යදි වා සබ්බානි පදානි එකං අත්ථං අභිවදන්තීති යොජනා.

20. **ජරාය'ං ඨිතස්ස අඤ්ඤථත්ත**න්ති ඨිතස්ස යං අඤ්ඤථත්තං අඤ්ඤථාභාවො, අයං ජරා නාම. **ඛණිකමරණං** ඛණිකනිරොධො. **සමුච්ඡෙදමරණං** ඛීණාසවානං ඛන්ධපරිනිබ්බානං.

කෙවලස්සාති ජරාය අමිස්සස්ස. **අඤ්ඤාව ජරා, අඤ්ඤං මරණ**න්ති ''පටිඤ්ඤාතස්ස කෙවලස්ස මරණස්ස දිට්ඨත්තා''ති හෙතු. **යථා තං දෙවාන**න්ති සදිසූදාහරණං, විසදිසූදාහරණං පන ඉද්ධිපාදාදයො, අන්වයබ්‍යතිරෙකා ගහෙත්වා යොජෙතබ්බා.

තෙහීති ජරාමරණෙහි.

"ජීරණභිජ්ජනසභාවා"ති ඉමිනා ලෙසෙන තණ්හාජරාමරණානං අනඤ්ඤත්තං යොජෙති. යදිපි ''අඤ්ඤා තණ්හා, අඤ්ඤා ජරා, අඤ්ඤං මරණ''න්ති සිද්ධොවායමත්ථො, යං සන්ධාය වුත්තං **"න ඉද"**න්තිආදි, තථාපි සක්කුණෙය්‍යාපරිහාරායං චොදනාති අජ්ඣාරුළ්හං තත්ථ දොසං දස්සෙතුං ''යදි ච යථා ජරාමරණ''න්ති පාළිපවත්තානි දස්සෙන්තො **"යදි...පෙ.... දස්සෙතී"**ති ආහ. **භාවො**ති අධිප්පායො. **එතෙස**න්ති තණ්හාජරාමරණානං.

"ඉමාය යුත්තියා අඤ්ඤමඤ්ඤෙහි කාරණෙහි ගවෙසිතබ්බ"න්ති ච කෙචි පඨන්ති, බ්‍යඤ්ජනතොපි ගවෙසිතබ්බං, අඤ්ඤත්ථ අත්ථතො අඤ්ඤත්ථම්පීති අධිප්පායො. තමෙව බ්‍යඤ්ජනතො අඤ්ඤත්ථං දස්සෙතුං පාළියං **"සල්ලොති වා"**තිආදි වුත්තං. **ඉමෙස**න්ති සල්ලධූපායනානං. **ඉච්ඡාවිපරියායෙ**ති ඉච්ඡිතාලාභෙ, අප්පච්චයසමවායෙ වා. **ඉදම්පි සමත්ථනං හොති** යථාධිප්පෙතස්ස අඤ්ඤත්ථස්ස බ්‍යතිරෙකදස්සනභාවතො. **ජරාමරණවිපරියායෙ**ති ජරාමරණෙ අසති. න හි යථාධිප්පෙතජරාමරණාභාවෙ තණ්හා න හොතීති.

ද්විධා වුත්තාති ද්විප්පකාරෙන වුත්තා, ද්වික්ඛත්තුං වා වුත්තා. **යං ඉදං...පෙ.... ආරම්මණකරණවසෙන වා අභිලපන**න්ති එවං කිරියාපරාමසනං යොජෙතබ්බන්ති වෙදිතබ්බං. **විසෙසො**ති අයං එතාසං ඉච්ඡාතණ්හානං පකතිසඞ්ඛාතො විසෙසො. **"ද්වීහි නාමෙහී"**තිපි පාළි. **යදිපි එව**න්ති කාමං විසයවිසෙසෙසු එවං යථාවුත්තඅවත්ථාවිසෙසෙන ඉච්ඡාතණ්හානං අත්ථි කාචි භෙදමත්තාති අත්ථො. සභාවතො පන භෙදො නත්ථීති දස්සෙන්තො **"තථාපී"**ති ආහ.

ඉච්ඡන්තීති කාමෙන්ති. **තණ්හායනා** පාතුකාමතා. **සන්තාපනට්ඨෙනා**ති පරිදහනභාවෙන. **ආකඞ්ඪනට්ඨෙනා**ති අවහරණට්ඨෙන. **සරිතානී**ති රාගවසෙන අල්ලානි. තංසම්පයුත්තපීතිවසෙන සිනිද්ධානි **සිනෙහිතානි. විසත්තිකා**ති විත්ථතා රූපාදීසු තෙභූමකධම්මෙසු බ්‍යාපනවසෙන. **විසටා**ති පුරිමවෙවචනමෙව ත-කාරස්ස ට-කාරං කත්වා වුත්තං. **විසාලා**ති විපුලා. **විසක්කතී**ති පරිසක්කති සහති. රත්තො හි රාගවත්ථුනා පාදෙන තාළියමානොපි සහති. ''ඔසක්කනං, විප්ඵන්දනං වා විසක්කන''න්ති වදන්ති. අනිච්චාදිකං නිච්චාදිතො ගණ්හන්තී **විසංවාදිකා** හොති. **විසංහරතී**ති තථා තථා කාමෙසු ආනිසංසං දස්සෙන්තී විවිධෙහි ආකාරෙහි නෙක්ඛම්මාභිමුඛප්පවත්තිතො චිත්තං සංහරති සංඛිපති. **විසං** වා දුක්ඛං, තං හරති, වහතීති අත්ථො. දුක්ඛනිබ්බත්තකස්ස කම්මස්ස හෙතුභාවතො **විසමූලා,** විසං වා දුක්ඛාදිභෙදා

වෙදනා මූලං එතායාති **විසමූලා,** දුක්ඛසමුදයත්තා විසං ඵලං එතිස්සාති **විසඵලා.** රූපාදිදුක්ඛස්සෙව පරිභොගො එතාය, න අමතස්සාති **විසපරිභොගා.** සබ්බත්ථ නිරුත්තිවසෙන පදසිද්ධි වෙදිතබ්බා. යො පනෙත්ථ පධානො අත්ථො, තං දස්සෙතුං පුන **"විසතා වා පනා"**තිආදි වුත්තං.

සිනෙහනං පෙමකරණං. **බන්ධනට්ඨෙනාති** සංයොජනට්ඨෙන. **ආසීසනට්ඨෙනාති** ඉච්ඡනට්ඨෙන. **අභිනන්දනට්ඨෙනාති** අස්සාදනට්ඨෙන, සම්පටිච්ඡනට්ඨෙන වා.

21. **අනභිරතීති** උක්කණ්ඨා. **ඤාණනිබ්බිදාති** නිබ්බිදානුපස්සනා. යථා ච දුක්ඛු...පෙ.... වාරෙසු යුත්ති වුත්තාති යොජනා.

සුඛාපටිපදාදන්ධාභිඤ්ඤා සුඛාපටිපදාඛිප්පාභිඤ්ඤා **සුඛාපටිපදාදයො.** යො දුක්ඛාය පටිපදාය විසෙසං අධිගන්තුං භබ්බො, තස්ස සුඛාපටිපදායොග්‍යස්ස විය කරියමානා ධම්මදෙසනා විසෙසාවහා න හොති, තස්මා සා න යුත්තාති ඉමමත්ථං දස්සෙති **"රාගචරිතො"**තිආදිනා. රාගචරිතස්ස තථා තථා කාමානං ආදීනවං, ඔකාරං, සංකිලෙසං, නෙක්ඛම්මෙ ආනිසංසඤ්ච අවිභාවෙත්වා ආදිතො විපස්සනාකථාව කරියමානා න විසෙසාවහා හොති ආසයස්ස අසොධිතත්තාති එතමත්ථං දස්සෙන්තො පාළියං **"විපස්සනා...පෙ.... දෙසනා"**ති ආහාති වෙදිතබ්බං. **සෙසපදෙසුපීති** යථා ''රාගචරිතස්සා''තිආදිනා රාගචරිතකොට්ඨාසවසෙන පාළියං දෙසනාය අයුත්ති වුත්තා, ඉමිනා නයෙන සෙසපදෙසුපි දොසචරිතකොට්ඨාසාදීසුපි ''දොසචරිතස්ස පුග්ගලස්ස අසුභං දෙසෙය්‍යා''තිආදිනා පාළියං අවුත්තොපි යථාසම්භවමත්ථො නිද්ධාරෙත්වා වත්තබ්බො. කස්මා පන යුත්තිහාරෙ අයුත්තිනිද්ධාරණා කතාති චොදනං මනසි කත්වා ආහ **"එත්ථ ච"**තිආදි. **සෙසෙසුපි එසෙව නයොති** සෙසෙසුපි දොසචරිතාදිවසෙන නිද්ධාරිතෙසු අයුත්තිගවෙසනෙසු අයමෙව උපායො. **අනුලොමප්පහාන"**න්තිපි පාළි, සො එවත්ථො.

"යාවතිකා ඤාණස්ස භූමී"ති එතෙන යුත්තිහාරස්ස මහාවිසයතං දස්සෙති. කස්මා පනායං මහාවිසයොති? යුත්තිවිචාරභාවතො, සංවණ්ණෙතබ්බස්ස ච ධම්මස්ස නානානයනිපුණාදිගුණවිසෙසයොගතොති දස්සෙන්තො **"තං කිස්ස හෙතූ"**ති ආහ.

අපරභාගෙති පච්ඡාභාගෙ. මෙත්තාවිහාරිභාගස්ස අපරිහීනතාවචනතො අයොගො වුත්තො. තෙනාහ **"සතො"**ති. **යථාවුත්තකාරණතො එවාති** පටිපක්ඛත්තා එව.

පහානෙකට්ඨභාවතො දිට්ඨිමඤ්ඤිතස්ස. ආදීනවදස්සනෙන විතක්කං ජිගුච්ඡන්තා දුතියජ්ඣානස්ස ආසන්නඋපචාරජ්ඣානධම්මාපි විතක්කාරම්මණා න හොන්ති, පගෙව දුතියජ්ඣානධම්මාති අධිප්පායෙනාහ **"ආරම්මණකරණත්ථො හෙත්ථ සහගතසද්දො"**ති.

එවං යුත්තිහාරලක්ඛණං ආගමතො යුත්තායුත්තවිචාරං දස්සෙත්වා ඉදානි ආගමානුගතාය යුත්තියාපි තං දස්සෙතුං ගුණමුඛෙන දොසවිභජනං විභජන්තො **"අපිචෙත්ථා"**තිආදිමාහ. තං උත්තානත්ථමෙව.

යුත්තිහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. පදට්ඨානහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා

22. **තෙසං තෙසන්ති** අනවසෙසපරියාදානං, තෙන යෙ සුත්තෙ වුත්තා ච ධම්මා, යෙ ච තෙසං කාරණභූතං, තෙසං සබ්බෙසම්පීති වුත්තං හොති. **සබ්බධම්මයාථාවඅසම්පටිවෙධොති** ඉමමත්ථං දස්සෙතුං **"කත්ථ පන සො"**තිආදි වුත්තං.

පියායිතබ්බජාතියන්ති පෙමනීයසභාවං. **මිච්ඡාපටිපදාති** පමාදාපත්ති, මිච්ඡාභිනිවෙසො වා. එකවාරං උප්පන්නාපි පාණාතිපාතචෙතනා වෙරප්පසවනතො දොසස්ස, එකවාරං උප්පන්නාපි පමාදාපත්ති, මිච්ඡාභිනිවෙසො වා මොහස්ස උප්පත්තිකාරණන්ති පාළියං අවුත්තම්පි නයතො නිද්ධාරෙතබ්බන්ති දස්සෙන්තො **"දොසස්ස...පෙ.... ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො"**ති ආහ. නිමිත්තත්ථග්ගහණලක්ඛණං වණ්ණසණ්ඨානං, අනුබ්‍යඤ්ජනත්ථග්ගහණලක්ඛණං අනුබ්‍යඤ්ජනන්ති **"නිමිත්තානුබ්‍යඤ්ජනග්ගහණලක්ඛණා"**ති වුත්තං. තත්ථ තත්ථ **නිමිත්තං** ඉත්ථිපුරිසනිමිත්තං. **අනුබ්‍යඤ්ජනං** හත්ථපාදහසිතකථිතාදි. ඵස්සො පච්චයො එතිස්සාති **ඵස්සපච්චයා,** තංභාවො **ඵස්සපච්චයතා.** අස්සාදෙති එතායාති **අස්සාදො,** තණ්හා.

වත්ථූනි ඤෙය්‍යධම්මොති ආහ **"වත්ථුඅවිප්පටිපත්ති විසයසභාවපටිවෙධො"**ති. ඉධාධිප්පෙතං සම්මාපටිපත්තිං දස්සෙතුං **"සීලසමාධිසම්පදාන"**න්ති වුත්තං. එකදෙසූපලක්ඛණවසෙන, වණ්ණගන්ධරාගිසප්පායවසෙන වා පාළියං **"විනීලකවිපුබ්බකග්ගහණලක්ඛණා අසුභසඤ්ඤා"**ති වත්වා **"තස්සා නිබ්බිදාපදට්ඨාන"**න්ති වුත්තං නිබ්බිදං **දස්සෙන්තො "නිබ්බිදා"**තිආදි වුත්තං. තත්ථ පරිතස්සනතො විසෙසෙතුං **"ඤාණෙනා"**ති විසෙසිතං. **තථා පවත්තන්ති** නිබ්බිදනාකාරෙන පවත්තනං.

යොනිසො උම්මුජ්ජන්තියා විදෙහරඤ්ඤො ධීතාය **රුචාය** ජාතිස්සරඤාණං කම්මස්සකතඤ්ඤාණස්ස කාරණං අහොසි, න පන අසප්පුරිසූපනිස්සයතො, අයොනිසො උම්මුජ්ජන්තස්ස තස්සෙව රඤ්ඤො සෙනාපතිනො **අලාතස්ස බීජකස්ස** දාසස්සාති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො **"ඉමස්ස ච...පෙ.... උදාහරිතබ්බො"**ති ආහ. **සොති** පසාදො. **අවත්ථාවිසෙසොති** සම්පයුත්තධම්මානං අනාවිලභාවලක්ඛිතො අවත්ථාභෙදො. **ආයතනගතොති** ඨානගතො, රතනත්තයවිසයොති අත්ථො. **"කායො"**තිආදිනා අවත්ථාවිසෙසෙන විනා සභාවසිද්ධමෙව පදට්ඨානං දස්සෙති.

ඉමස්මිං ච ඨානෙ පාළියං පුබ්බෙ යෙසං ධම්මානං පදට්ඨානං නිද්ධාරිතං, තෙ ධම්මා යෙසං ධම්මානං පදට්ඨානානි හොන්ති, තෙ දස්සෙතුං **"අපරො නයො"**තිආදි ආරද්ධන්ති වෙදිතබ්බං. අස්සාදමනසිකාරො අයොනිසොමනසිකාරලක්ඛණො වුත්තො නිදස්සනමත්තඅත්ථොති වෙදිතබ්බො, යෙභුය්‍යෙන සත්තානං ලොභවසෙන අයොනිසොමනසිකාරා සංවත්තන්තීති දස්සනත්ථං වා එවං වුත්තං. උපපත්ති එව **ඔපපච්චයං,** තස්ස භාවො **ඔපපච්චයිකන්ති** ආහ **"උපපත්තිභවභාවෙනා"**ති. **චවත්ථිතභාවොති** වවත්ථිතභාවො රූපස්ස දස්සනාදිපටිනියතාරම්මණකිච්චතා. **භවස්ස අඞ්ගානීති** භවස්ස කාරණානි. දුතියෙ **අඞ්ගානීති** අවයවා, කම්මවට්ටම්පි වා කාරණඞ්ගභාවෙන යොජෙතබ්බං.

කම්මට්ඨානස්සාති භාවනාය බ්‍රූහනා වඩ්ඪනා. **තෙසූති** තිත්ථඤ්ඤුතාදීසු. කල්‍යාණමිත්තස්ස සම්මදෙව පයිරුපාසනායපීති තං නිස්සාය ලද්ධෙන සබ්බාය ධම්මස්සවනෙන ධම්මූපසංහිතං පාමොජ්ජං හොතීති තිත්ථඤ්ඤුතා පීතඤ්ඤුතාය පදට්ඨානං. එවං යාය විමුත්තියා සති විමුත්තිඤාණදස්සනං හොතීති සා තස්ස පදට්ඨානන්ති අයමත්ථො පාකටොති ආහ **"පුරිමානං...පෙ.... සුවිඤ්ඤෙය්‍යො එවා"**ති. **සහ අධිට්ඨානෙනාති** ඤාතපරිඤ්ඤාය සද්ධිං. ඤාතපරිඤ්ඤා හි තීරණපරිඤ්ඤාය අධිට්ඨානං. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

පදට්ඨානහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. ලක්ඛණහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා

23. **"ලක්ඛණහාරස්ස විසයං පුච්ඡතී"**ති වුත්තං, "කො පන තස්ස විසයො"ති වුත්තෙ සමානලක්ඛණා අවුත්තධම්මා. කායානුපස්සනාය සමාරද්ධාය වෙදනානුපස්සනාදයො සුඛෙනෙව සිජ්ඣන්තීති තබ්භාවනෙන වෙදනාගතාසතිආදීනං වුත්තභාවො දස්සිතො **සතිපට්ඨානභාවෙන එකලක්ඛණත්තාති** කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානස්ස සද්ධානුග්ගහිතානි වීරියසතිසමාධිපඤ්ඤින්ද්‍රියානි සාධනං, එවං ඉතරෙසම්පීති කත්වා වුත්තං. අයං අත්ථො **අට්ඨකථාය**මෙව (නෙත්ති. අට්ඨ. 51) පරතො ආගමිස්සති. ඉමිනා නයෙන සෙසෙසුපි එකලක්ඛණතානිද්දෙසෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො. **පරතොති චතුබ්‍යූහහාරවණ්ණනායං** (නෙත්ති. අට්ඨ. 20).

අසම්මිස්සතොති වෙදනාදයොපි එත්ථ සිතා එත්ථ පටිසන්ධාති කායෙ වෙදනාදිඅනුපස්සනාපසඞ්ගෙපි ආපන්නෙ තදසම්මිස්සතොති අත්ථො.

අවයවිගාහසමඤ්ඤාතිධාවනසාරාදානාභිනිවෙසනිසෙධනත්ථං කායං අඞ්ගපච්චඞ්ගෙහි, තානි ච කෙසාදීහි, කෙසාදිකෙ ච භූතුපාදායරූපෙහි විනිබ්භුජිතුං **"තථා න කායෙ"**තිආදිමාහ. පාසාදාදිනගරාවයවසමූහෙ අවයවිවාදිනොපි අවයවිගාහණං කරොන්ති. නගරං නාම කොචි අත්ථො අත්ථීති පන කෙසඤ්චි සමඤ්ඤාතිධාවනං සියාති ඉත්ථිපුරිසාදිසමඤ්ඤාතිධාවනෙ නගරනිදස්සනං වුත්තං. **අඤ්ඤො කොචි** සත්තාදිකො. **යං පස්සති** ඉත්ථිං, පුරිසං වා. නනු චක්ඛුනා ඉත්ථිපුරිසදස්සනං නත්ථීති? සච්චං නත්ථි, "ඉත්ථිං පස්සාමි, පුරිසං පස්සාමී"ති පන පවත්තසමඤ්ඤාවසෙන "යං පස්සතී"ති වුත්තං. මිච්ඡාදස්සනෙන වා දිට්ඨියා යං පස්සති, න තං දිට්ඨං රූපායතනං හොති, රූපායතනං වා තං න හොතීති අත්ථො. අථ වා තං කෙසාදිභූතුපාදායසමූහසඞ්ඛාතං දිට්ඨං න හොති, දිට්ඨං වා යථාවුත්තං න හොතීති අත්ථො. **යං දිට්ඨං තං න පස්සතීති** යං රූපායතනං, කෙසාදිභූතුපාදායසමූහසඞ්ඛාතං වා දිට්ඨං, තං පඤ්ඤාචක්ඛුනා භූතතො න පස්සතීති අත්ථො.

න අඤ්ඤධම්මානුපස්සීති න අඤ්ඤසභාවානුපස්සී, අසුභාදිතො අඤ්ඤාකාරානුපස්සී න හොතීති වුත්තං හොති.

පථවීකායන්ති කෙසාදිං පථවිධම්මසමූහත්තා "කායො"ති වදති, ලක්ඛණපථවිමෙව වා අනෙකභෙදභින්නං සකලසරීරගතං පුබ්බාපරියභාවෙන පවත්තමානං සමූහවසෙන ගහෙත්වා "කායො"ති වදති. එවං අඤ්ඤත්ථාපි.

ආකාරසමූහසඞ්ඛාතස්සාති අනිච්චතාදිආකාරසමුදායපරියායස්ස.

තීසු භවෙසු කිලෙසෙති භවත්තයවිසයකිලෙසෙ. **සබ්බත්ථිකන්ති** සබ්බත්ථ ලීනෙ, උද්ධතෙ ච චිත්තෙ ඉච්ඡිතබ්බත්ථා, සබ්බෙ වා ලීනෙ, උද්ධතෙ ච භාවෙතබ්බා බොජ්ඣඞ්ගා අත්ථිකා එතායාති **සබ්බත්ථිකා. අන්තො සඞ්කොචොති** අන්තො ඔලීයනා, කොසජ්ජන්ති අත්ථො.

24. **ගහිතෙසූති** භාවනාග්ගහණෙන ගහිතෙසු, භාවිතෙසූති අත්ථො, වචනෙන වා ගහිතෙසු. භාවනාග්ගහණදීපනත්ථත්තා පන වචනෙන ගහණස්ස භාවනාග්ගහණමෙත්ථ පධානං. යස්ස සතිපට්ඨානා භාවිතා, තස්ස සම්මප්පධානාදයො බොධිපක්ඛියධම්මා න භාවිතාති නෙතං ඨානං විජ්ජතීති ච සමානලක්ඛණතාපදෙසෙන ඉමමත්ථං දස්සෙතුං පාළියං **''චතූසු සතිපට්ඨානෙසු භාවියමානෙසු චත්තාරො සම්මප්පධානා භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්තී''**තිආදි වුත්තං.

විපල්ලාසා පහීයන්ති උජුවිපච්චනීකභාවතො. ''ආහාරසමුදයා කායස්ස සමුදයො, ඵස්සසමුදයා වෙදනානං සමුදයො (සං. නි. 5.408), සඞ්ඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණං, විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූප''න්ති (සං. නි. 1.1, 39; ම. නි. 3.126; මහාව. 1; උදා. 1; විභ. 225) වචනතො කායාදීනං සමුදයභූතා කබළීකාරාහාරඵස්සමනොසඤ්චෙතනාවිඤ්ඤාණාහාරා කායාදීනං පරිජානනෙන පරිඤ්ඤාතා හොන්ති තප්පටිපක්ඛප්පහානතොති දස්සෙන්තො **''චත්තාරො ආහාරා''**තිආදිමාහ. **සබ්බත්ථා**ති ''උපාදානෙහි අනුපාදානො භවතී''ති එවමාදීසු.

තත්ථ යස්මා පඤ්ච කාමගුණා සවිසෙසා කායෙ ලබ්භන්තීති විසෙසෙන කායො කාමුපාදානස්ස වත්ථු, සුඛවෙදනස්සාදවසෙන පරලොකනිරපෙක්ඛො ''නත්ථි දින්න''න්තිආදි (දී. නි. 1.171; ම. නි. 1.445; 2.94-95, 225; 3.91, 116; සං. නි. 3.210; ධ. ස. 1221; විභ. 938) පරාමාසං උප්පාදෙතීති දිට්ඨුපාදානස්ස වෙදනා, චිත්තෙ නිච්චග්ගහණවසෙන සස්සතස්ස ''අත්තනො සීලාදිවසෙන පරිසුද්ධපරාමසනං හොතී''ති සීලබ්බතුපාදානස්ස චිත්තං, නාමරූපපරිච්ඡෙදෙන භූතං භූතතො අපස්සන්තස්ස ''අත්තාභිනිවෙසො හොතී''ති අත්තවාදුපාදානස්ස ධම්මා වත්ථු, තස්මා **''චතූසු සතිපට්ඨානෙසු භාවියමානෙසු උපාදානෙහි අනුපාදානො භවතී''**ති වුත්තං.

යස්මා පන වුත්තනයෙනෙව කායො කාමයොගස්ස වත්ථු, භවෙසු සුඛග්ගහණවසෙන භවස්සාදො හොතීති භවයොගස්ස වෙදනා, සන්තතිඝනග්ගහණවසෙන චිත්තෙ අත්තාභිනිවෙසො හොතීති දිට්ඨියොගස්සචිත්තං, ධම්මවිනිබ්භොගස්ස දුක්කරත්තා, ධම්මානං ධම්මමත්තතාය ච දුප්පටිවිජ්ඣත්තා සම්මොහො හොතීති අවිජ්ජායොගස්ස ධම්මා, වත්ථු, තස්මා චතුසතිපට්ඨානභාවනාය තෙසු තෙසං පහානසිද්ධිතො යොගෙහි විසංයුත්තතා වුත්තා. එතෙනෙව ආසවෙහි අනාසවතා, ඔඝෙහි නිත්තිණ්ණතා ච සංවණ්ණිතා හොති කාමරාගාදීනං එව කාමයොගකාමාසවකාමොඝාදිභාවතො.

වුත්තනයෙනෙව කායො අභිජ්ඣාකායගන්ථස්ස වත්ථු, ''දුක්ඛාය වෙදනාය පටිඝානුසයො අනුසෙතී''ති (ම. නි. 1.465) දුක්ඛදුක්ඛවිපරිණාමදුක්ඛසඞ්ඛාරදුක්ඛභූතා වෙදනා විසෙසෙන බ්‍යාපාදකායගන්ථස්ස වත්ථු, චිත්තෙ නිච්චාභිනිවෙසවසෙන සස්සතස්ස ''අත්තනො සීලෙන සුද්ධී''තිආදිපරාමසනං හොතීති සීලබ්බතපරාමාසස්ස චිත්තං වත්ථු, සප්පච්චයනාමරූපදස්සනාභාවතො භවවිභවදිට්ඨිසඞ්ඛාතො ඉදංසච්චාභිනිවෙසො හොතීති තස්ස ධම්මා වත්ථූති චතුසතිපට්ඨානාති යොජෙතබ්බං.

වුත්තනයෙනෙව විසෙසතො කායො රාගසල්ලස්ස වත්ථු, වෙදනා දොසසල්ලස්ස, ''චිත්තං නිච්චග්ගහණවසෙන අත්තාභිනිවෙසං අත්තානං සෙය්‍යාදිතො දහතී''ති චිත්තං මානසල්ලස්ස, වුත්තනයෙනෙව ධම්මා මොහසල්ලස්ස වත්ථූති චතුසතිපට්ඨානාති යොජෙතබ්බං.

යස්මා පන කායානුපස්සනාදීහි කායවෙදනාචිත්තධම්මෙසු පරිඤ්ඤාතෙසු රූපවෙදනාසඤ්ඤාසඞ්ඛාරක්ඛන්ධා පරිඤ්ඤාතා හොන්ති, චිත්තෙ හි පරිඤ්ඤාතෙ සඤ්ඤාපි පරිඤ්ඤාතාව හොති, තස්මා **''විඤ්ඤාණට්ඨිතියො චස්ස පරිඤ්ඤං ගච්ඡන්ති''**ති වුත්තං.

තථා විසෙසතො කායෙ සාපෙක්ඛා ඡන්දාගතිං ගච්ඡතීති කායො ඡන්දාගතියා වත්ථු, වුත්තනයෙනෙව වෙදනා බ්‍යාපාදස්ස නිමිත්තන්ති සා දොසාගතියා වත්ථු, සන්තතිඝනග්ගහණවසෙන සරාගාදිචිත්තෙ සම්මොහො හොතීති මොහාගතියා චිත්තං, ධම්මසභාවානවබොධෙන භයං හොතීති භයාගතියා ධම්මා වත්ථූති චතුසතිපට්ඨානභාවනාය අගතිගමනප්පහානං හොතීති ආහ **''අගතිගමනෙහි ච න අගතිං ගච්ඡතී''**ති.

''අකුසලස්ස සොමනස්සස්ස වසෙනා''ති ඉදං ''අයම්පි අත්ථො සම්භවතී''ති කත්වා වුත්තං. ''සුඛාය වෙදනාය රාගානුසයො අනුසෙතී''ති (ම. නි. 1.465) පන වචනතො සුඛවෙදනාග්ගහණෙන තත්ථානුසයනෙන සමුදයසච්චං දෙසිතන්ති වෙදිතබ්බං. **දෙසිතං දුක්ඛං අරියසච්චන්ති** දුක්ඛදුක්ඛග්ගහණෙන සාතිසයං දුක්ඛං අරියසච්චං පකාසිතං හොතීති පාළියං ''දුක්ඛං අරියසච්චං දෙසිත''න්ති වුත්තං. සභාවරණාදීසු යං වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා **නිද්දෙසවාරවණ්ණනායං** (නෙත්ති. අට්ඨ. 5 ආදයො) වුත්තං.

ලක්ඛණහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. චතුබ්‍යූහහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා

25. **හාරානන්ති** නිද්ධාරණෙ සාමිවචනං. හාරෙසු ඉමස්ස චතුබ්‍යූහහාරස්ස විසෙසතො සුත්තස්ස බ්‍යඤ්ජනවිචයභාවතොති යොජනා. තෙන වුත්තං **“බ්‍යඤ්ජන…පෙ.… දස්සෙතී”**ති. **යායාති** නිරුත්තියා.

යථාරහන්ති සංවණ්ණියමානෙ සුත්තෙ යං යං අරහති නිබ්බචනං වත්තුං, තංතංලොකසමඤ්ඤානුරොධෙනෙව. පුබ්බභාගපටිපදා සම්පාදෙත්වා පච්ඡා සච්චාභිසමයං පාපුණාතීති ආහ **“සම්මුති…පෙ.… හොතී”**ති, තංතංපඤ්ඤත්තිග්ගහණමුඛෙන පරමත්ථග්ගහණං හොතීති එවං වා ඉමිනා සම්බන්ධො.

යමිදං අනින්ද්‍රියබද්ධරූපසන්තානං සන්ධාය **“උභයමන්තරෙනා”**ති ඉධ වුත්තං. ඔතරණහාරෙ (නෙත්ති. අට්ඨ. 42 ආදයො) පනස්ස ද්වාරප්පවත්තඵස්සාදිධම්මෙ සන්ධාය වුත්තභාවං දස්සෙතුං ‘‘උභයමන්තරෙනාති ඵස්සසමුදිතෙසු ධම්මෙසූ’’ති අත්ථො වුත්තො. අට්ඨකථාචරියා පනාහු ‘‘අන්තරෙනාති වචනං පන විකප්පන්තරදීපන’’න්ති. තස්මා අයමෙත්ථ අත්ථො – න ඉමං ලොකං, න හුරං ලොකං, අථ ඛො උභයමන්තරෙනාති. අපරො විකප්පො – **උභයමන්තරෙනාති** වා වචනං විකප්පන්තරාභාවදීපනං. තස්සත්ථො – න ඉමං ලොකං, න හුරං ලොකං නිස්සාය ඣායති ඣායී, උභයමන්තරෙන පන අඤ්ඤං ඨානං අත්ථීති.

යෙපි ච ‘‘අන්තරාපරිනිබ්බායී, සම්භවෙසී’’ති ච ඉමෙසං සුත්තපදානං අත්ථං මිච්ඡා ගහෙත්වා අත්ථි එව අන්තරාභවොති වදන්ති, තෙපි යස්මා අවිහාදීසු තත්ථ තත්ථ ආයුවෙමජ්ඣං අනතික්කමිත්වා අන්තරා අග්ගමග්ගාධිගමෙන අනවසෙසකිලෙසපරිනිබ්බානෙන පරිනිබ්බායන්තීති **අන්තරාපරිනිබ්බායී,** න අන්තරාභවභූතොති පුරිමස්ස සුත්තපදස්ස අත්ථො. පච්ඡිමස්ස ච යෙ භූතා එව, න පුන භවිස්සන්ති, තෙ හි (කථා. අනුටී. 507) ඛීණාසවා, පුරිමපදෙහි **“භූතා”**ති වුත්තා. තබ්බිපරීතතාය සම්භවං එසන්තීති **සම්භවෙසිනො.** අප්පහීනභවසංයොජනත්තා සෙක්ඛා, පුථුජ්ජනා ච. චතූසු වා යොනීසු අණ්ඩජජලාබුජසත්තා යාව අණ්ඩකොසං, වත්ථිකොසඤ්ච න භින්දන්ති, තාව **සම්භවෙසී** නාම. අණ්ඩකොසතො, වත්ථිකොසතො ච බහි නික්ඛන්තා **භූතා** නාම. සංසෙදජඔපපාතිකා ච පඨමචිත්තක්ඛණෙ **සම්භවෙසී** නාම, දුතියචිත්තක්ඛණතො පට්ඨාය **භූතා** නාම. යෙන වා ඉරියාපථෙන ජායන්ති, යාව තතො අඤ්ඤං න පාපුණන්ති, තාව **සම්භවෙසී,** තතො පරං **භූතාති** අත්ථො, තස්මා නත්ථීති පටික්ඛිපිතබ්බං. සති හි උජුකෙ පාළිඅනුගතෙ අත්ථෙ කිං අනිද්ධාරිතසාමත්ථියෙන අන්තරාභවෙන අත්තභාවපරිකප්පිතෙන පයොජනන්ති.

යං පන යෙ ‘‘සන්තානවසෙන පවත්තමානානං ධම්මානං අවිච්ඡෙදෙන දෙසන්තරෙසු පාතුභාවො දිට්ඨො. යථා තං වීහිආදිඅවිඤ්ඤාණකසන්තානෙ, එවං සවිඤ්ඤාණකසන්තානෙපි අවිච්ඡෙදෙන දෙසන්තරෙසු පාතුභාවෙන භවිතබ්බං. අයඤ්ච නයො සති අන්තරාභවෙ යුජ්ජති, නාඤ්ඤථා’’ති යුත්තිං වදන්ති. තෙහි ඉද්ධිමතො චෙතොවසිප්පත්තස්ස චිත්තානුගතිකං කායං අධිට්ඨහන්තස්ස ඛණෙන බ්‍රහ්මලොකතො ඉධූපසඞ්කමනෙ, ඉතො වා බ්‍රහ්මලොකගමනෙ යුත්ති වත්තබ්බා. යදි සබ්බත්ථෙව විච්ඡින්නදෙසෙ ධම්මානං පවත්ති න ඉච්ඡිතා, යදිපි සියා ‘‘ඉද්ධිවිසයො අචින්තෙය්‍යො’’ති, තං ඉධාපි සමානං ‘‘කම්මවිපාකො අචින්තෙය්‍යො’’ති වචනතො, තස්මා තං තෙසං මතිමත්තමෙව. අචින්තෙය්‍යසභාවා හි සභාවධම්මා, තෙ කත්ථචි පච්චයවිසෙසෙන විච්ඡින්නදෙසෙ පාතුභවන්ති, කත්ථචි අවිච්ඡින්නදෙසෙ ච. තථා හි මුඛසොසාදීහි අඤ්ඤස්මිං දෙසෙ ආදාසපබ්බතප්පදෙසාදිකෙ පටිබිම්බපටිඝොසාදිකං පච්චයුප්පන්නං නිබ්බත්තමානං දිස්සති, තස්මා න සබ්බං සබ්බත්ථ උපනෙතබ්බන්ති අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො. විත්ථාරතො පන පටිබිම්බස්ස උදාහරණභාවසාධනාදිකො අන්තරාභවවිචාරො **කථාවත්ථුප්පකරණස්සටීකායං** (කථා. අනුටී. 507) ගහෙතබ්බො.

අපරෙ පන **“ඉධාති** කාමභවො, **හුරන්ති** අරූපභවො, **උභයමන්තරෙනාති** රූපභවො වුත්තො’’ති වදන්ති, ‘‘**ඉධාති** පච්චයධම්මා, **හුරන්ති** පච්චයුප්පන්නධම්මා, **උභයමන්තරෙනාති** පණ්ණත්තිධම්මා වුත්තා’’ති ච වදන්ති, තං සබ්බඅට්ඨකථාසු නත්ථි, තස්මා වුත්තනයෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. **අවසිට්ඨං රූපන්ති** ආපොධාතුආකාසධාතූහි සද්ධිං ලක්ඛණරූපානි, ඔජඤ්ච සන්ධායාහ අනින්ද්‍රියබද්ධරූපස්ස අධිප්පෙතත්තා. තස්ස ඛීණාසවස්ස තං නිබ්බානාරම්මණං චිත්තං න ජානන්ති න ඤායන්ති ‘‘ඣායමානා’’ති වුත්තත්තා. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

චතුබ්‍යූහහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. ආවට්ටහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා

29. අකුසලානං ධම්මානං විද්ධංසනසභාවත්තා, අකුසලානං වා පජහනෙ කුසලානං සම්පාදනෙ පට්ඨපනසභාවත්තා **ආරම්භධාතු. තථාභූතාති** සීලාදීහි සමඞ්ගීභූතා. කාමධාතුආදිකා තිධාතුයොව **තෙධාතු.** තස්ස අභිභවනතො **තෙධාතුඉස්සරො** මච්චුරාජා. අනාදිමතිසංසාරෙ චිරකාලං ලද්ධපතිට්ඨාපි අචිරකාලං භාවිතෙහි කුසලෙහි ධම්මෙහි සමුච්ඡින්දනීයත්තා අබලා කිලෙසාති වුත්තං **“අබලං දුබ්බල”**න්ති. තෙනාහ **“අබලා නං බලීයන්තී”**ති.

ඉදං වචනං අයං ගාථාපාදො. **සමාධිස්ස පදට්ඨානන්ති** එත්ථ සමාධිස්ස කාරණං සමතානුයොගෙ නියොජනතොති යොජෙතබ්බං. එස නයො සෙසෙසුපි. **පපඤ්චාති** රාගාදයොව. **තථා චෙව සංවණ්ණිතන්ති** දෙසනාය පදට්ඨානභාවෙනෙව අත්ථසංවණ්ණනා කතාති අත්ථො.

න්ති තං දෙසනං. **තස්සාති** සභාගාදිවසෙන ආවට්ටනස්ස. පරිපක්කඤාණානං විසෙසාධිගමාය. **ලාභවිනිච්ඡයපරිග්ගහමච්ඡරියානී**තිආදීසු **ලාභොති** රූපාදිආරම්මණපටිලාභො. සො පරියෙසනාය සති හොතීති පරියෙසනාග්ගහණෙන ගහිතො. **විනිච්ඡයොති** ''එත්තකං මෙ රූපාරම්මණත්ථාය භවිස්සති, එත්තකං සද්දාදිආරම්මණත්ථාය, එත්තකං මය්හං, එත්තකං පරස්ස, එත්තකං පරිභුඤ්ජිස්සාමි, එත්තකං නිදහිස්සාමී''ති එවං පවත්තො විතක්කො විනිච්ඡයො. සො ලාභිතහෙතුකත්තා පරියෙසනමූලකතාය පරියෙසනාග්ගහණෙනෙව ගහිතො, තථා පරිග්ගහමච්ඡරියානි. තත්ථ **පරිග්ගහො** ''මම ඉද''න්ති පරිග්ගණ්හනං. **මච්ඡරියං** ''මය්හෙව හොතූ''ති පරෙහි සාධාරණභාවාසහනං. තෙනෙවස්ස පොරාණා එවං වචනත්ථං වදන්ති ''මය්හෙවිදමච්ඡරියං හොතු, මා අඤ්ඤෙසං අච්ඡරියං හොතූති පවත්තත්තා මච්ඡරියන්ති වුච්චතී''ති (දී. නි. අට්ඨ. 2.103; අ. නි. අට්ඨ. 3.9.23). පරිභොගත්ථානං පන විනිච්ඡයාදීනං පරිභොගන්තොගධතා වෙදිතබ්බා. **ඡන්දරාගො** දුබ්බලරාගො. **අජ්ඣොසානං** ''මම ඉද''න්ති තණ්හාවසෙන බලවසන්නිට්ඨානන්ති ආහ **''ඡන්දරාගඅජ්ඣොසානා තණ්හා එවා''**ති. **ආරක්ඛනිමිත්තං** ද්වාරපිදහනමඤ්ජූසාගොපනාදිනා සුට්ඨු රක්ඛණනිමිත්තං. පාපානි කරොන්තො පරිභොගනිමිත්තං රත්තො ගිද්ධො ගධිතො මුච්ඡිතො භුත්වා මිගොව පරිභුඤ්ජනනිමිත්තං පමාදං ආපජ්ජතීති එවං පරියෙනාරක්ඛා **පරිභොගනිමිත්තං.** පමාදො තිවිධො තණ්හාය වසෙන කථිතොති දස්සෙන්තො **''තිවිධො තණ්හායාති වුත්ත''**න්ති ආහ.

අවිසෙසෙන වුත්තන්ති ''කතමෙන උපාදානෙන සඋපාදානා''ති විභාගෙන පුච්ඡිත්වාපි ''අවිජ්ජාය ච තණ්හාය චා''ති අවිනිබ්භුජිත්වා වුත්තං. **තණ්හඤ්ච අවිජ්ජඤ්ච චතුරුපාදානං වසෙනාති** කාමුපාදානාදීනං චතුන්නං උපාදානානං වසෙන විභජිත්වා ඛන්ධානං **දුක්ඛභාවෙන** දුක්ඛසච්චභාවෙන සහ පරිඤ්ඤෙය්‍යභාවං, උපාදානානං **සමුදයභාවෙන** සමුදයසච්චභාවෙන සහ පහාතබ්බභාවං දස්සෙතීති යොජනා.

30. **''යො''**තිආදිනා වුත්තො තිවිධො පමාදො පරියෙසති, ආරක්ඛණඤ්ච කරොති, පරිභොගනිමිත්තඤ්චාති සම්බන්ධො. පමාදො හි පමජ්ජන්තස්ස පුග්ගලස්ස භොගානං පරියෙසනාය, ආරක්ඛණාය ච හෙතුභූතො කත්තුභාවෙන උපචරිතො, පරිභොගස්ස පන නිමිත්තං. ''තප්පටිපක්ඛෙනා''ති පදස්ස අත්ථං විවරති **''අප්පමාදානුයොගෙනා''**ති, තෙන සමත්ථභාවං දස්සෙති . **ඛෙපනාති** ඛයපාපනා. **වොදානපක්ඛවිසභාගධම්මවසෙනාති** වොදානපක්ඛො ච සො පමාදස්ස විසභාගධම්මො චාති **වොදාන...පෙ.... ධම්මො,** සමථො, තස්ස වසෙන.

සමථෙ සතීති අධිට්ඨානභූතෙ ඣානෙ සති, තං පාදකං කත්වාති අත්ථො. **යා පඤ්ඤාති** නාමරූපපරිච්ඡෙදාදිවසෙන පවත්තපඤ්ඤා. තෙනාහ **''අයං විපස්සනා''**ති. **පහීනෙසූති** පහීයමානෙසු.

වොදානපක්ඛන්ති ආරම්භධාතුආදිවොදානපක්ඛං නික්ඛිපිත්වා. **විසභාගධම්මවසෙනාති** පමාදවසෙනෙව. **සභාගධම්මවසෙනාති** පුබ්බෙ නික්ඛිත්තස්ස ආරම්භධාතුආදිවොදානධම්මස්ස සමථාදිසභාගධම්මවසෙන.

පුන අපරියොදාපනියං සික්ඛාප්පත්තපරියොදාපනං ඉධාධිප්පෙතන්ති ආහ **''තං පන අරහත්තෙන හොතී''**ති.

මොහසමුට්ඨානතා වුත්තා ''මොහො එව සමුට්ඨාන''න්ති කත්වා. අඤ්ඤථා පිසුණාවාචාය දොසසමුට්ඨානතා මුසාවාදස්ස විය මොහසමුට්ඨානභාවා වත්තබ්බා සියා.

කම්මපථභාවං පත්තානං, අප්පත්තානඤ්ච අකුසලධම්මානං ''සබ්බපාප''න්ති පදෙන පරිග්ගහිතත්තා වුත්තං **''කම්මපථකම්මවිභාගෙනා''**ති.

31. **සෙසපදානන්ති** ''කුසලස්ස උපසම්පදා''තිආදීනං (දී. නි. 2.90; ධ. ප. 183; නෙත්ති. 30, 50, 116, 124; පෙටකො. 29) ගාථාය අවසිට්ඨපදානං. **යථාධිගතන්ති** අත්තනා අධිගතප්පකාරං, පච්ඡා භූමිදිසා.

උපරි යාපෙන්තීති මනුස්සලොකතො උපරිට්ඨිමං දෙවලොකං ගමෙන්ති.

32. **යථාවුත්තස්ස ධම්මස්සාති** සීලස්ස ච මග්ගස්ස ච. **තණ්හාවිජ්ජාදීනන්ති ආදිසද්දෙන** තදෙකට්ඨකිලෙසා ගය්හන්ති, තෙසං පදට්ඨානධම්මා ච. **සමථවිපස්සනාදීනන්ති ආදිසද්දෙන** සාමඤ්ඤඵලානං සඞ්ගහො. යදග්ගෙන චෙත්ථ ''නිරොධො රක්ඛතී''ති වුත්තො, තදග්ගෙන මග්ගො රක්ඛණකිරියාය කරණං වුත්තං **''යෙන රක්ඛතී''**ති. විසභාගධම්මවසෙන පුරිමානි සභාගධම්මාවට්ටනවසෙන පච්ඡිමානි සච්චානි නිද්ධාරිතානීති යොජෙතබ්බං.

ආවට්ටහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. විභත්තිහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා

33. **ධම්මෙසූති** පුඤ්ඤාදිදානාදිභෙදභින්නෙසු සභාවධම්මෙසු. **තත්ථ ලබ්භමානොති** තෙසු යථාවුත්තෙසු ධම්මෙසු ලබ්භමානො. **භූමිවිභාගොති** කාමාවචරාදිදස්සනාදිභූමිප්පභෙදො. **පදට්ඨානවිභාගොති** තෙ පුඤ්ඤාදිධම්මා යෙසං

පදට්ඨානං, තෙසං වා යෙ ධම්මා පදට්ඨානං, තබ්බිභාගො. **යෙසං සුත්තානන්ති** මූලපදට්ඨානභූතානං සංකිලෙසභාගියාදීනං චතුන්නං සුත්තානං වසෙන. අසඞ්කරවවත්ථානෙන හි එතෙසු සුත්තෙසු සාතිසයං ධම්මා විභත්තා නාම හොන්ති. තෙනාහ **"විසෙසතො"**ති. යදි එවං කස්මා වාසනාභාගියනිබ්බෙධභාගියසුත්තානි එවෙත්ථ ගහිතානීති? නයිදමෙවං නික්ඛමනපරියොසානභාවෙන ඉතරෙසම්පි ගහිතත්තා. යතො හි නිස්සටා වාසනාභාගියා ධම්මා, තෙ සංකිලෙසභාගියා. යංපරියොසානා නිබ්බෙධභාගියා ධම්මා, තෙ අසෙක්ඛභාගියාති ද්වයග්ගහණෙනෙව ඉතරම්පි ද්වයං ගහිතමෙව හොති. තෙනාහ **"ඉමෙසං චතුන්නං සුත්තානං දෙසනායා"**ති. **ඉමානි චත්තාරි සුත්තානීති** පාළියා, වක්ඛමානාය දෙසනාය වා ඉතරද්වයසඞ්ගහො දට්ඨබ්බො, න පටික්ඛෙපො.

තෙනෙවාති නියමස්ස අකතත්තා, තතො ච තෙන තන්නිස්සිතෙන ච බ්‍රහ්මචාරී භවතීති සිද්ධං හොති. **එව-**සද්දො වා සමුච්චයත්ථො දට්ඨබ්බො. **සියා තස්ස පටික්ඛෙපොති** තස්ස අට්ඨසමාපත්තිබ්‍රහ්මචරියස්ස සියා පටික්ඛෙපො. එවං සති සාවසෙසා දෙසනා සියා.

තදඞ්ගාදිප්පහානද්වයං පදට්ඨානභූතං ඉධ ගණනූපගං න හොතීති **"සමුච්ඡෙදපටිප්පස්සද්ධිප්පහානානං වසෙනා"**ති වුත්තං. තථා හෙත්ථ කෙචි "තෙනෙවා"ති පඨන්ති. **"තෙනෙව බ්‍රහ්මචරියෙනාති පඨන්තී"**ති ඉදං "සංවරසීලෙ ඨිතො"ති (නෙත්ති. 33) එත්ථ වුත්තං පාළිවිකප්පං සන්ධාය වදති. **"යස්මා…පෙ…. වක්ඛතී"**ති ඉදං පච්ඡිමපාඨස්සෙව යුත්තතාය කාරණවචනං.

කථං මන්තාති? අනිබ්බෙධසභාවත්තා මහග්ගතපුඤ්ඤානං න නිබ්බෙධභාගියසුත්තෙන සඞ්ගහො, වාසනාභාගියත්තා පන වාසනාභාගියසුත්තෙනෙව සඞ්ගහොති. තදුපසඞ්ගා හි පච්ඡිමො එව පාඨො යුත්තතරො. ඉතරථා සාවසෙසා දෙසනා භවෙය්‍ය. තෙනාහ **"න හි…පෙ…. දෙසෙතී"**ති.

සංකිලෙසභාගියඅසෙක්ඛභාගියානං පරතො වක්ඛමානත්තා වුත්තං **"වක්ඛමානානං…පෙ…. වසෙනා"**ති. **"සබ්බතො"**ති ඉදං පුබ්බපරාපෙක්ඛං. තස්ස පරාපෙක්ඛතාය "සබ්බතොභාගෙන එකාදසසු ඨානෙසු පක්ඛිපිත්වා"ති අට්ඨකථායං යොජිතං. තත්ථ පදාදිකෙ විචයහාරපදත්ථෙ සන්ධාය **"එකාදසසු ඨානෙසූ"**ති වුත්තං. පුබ්බාපෙක්ඛතාය පන "සබ්බතොභාගෙන දෙසනාය ඵලෙනා"තිආදිනා යොජෙතබ්බං.

සංකිලෙසභාගියානං තණ්හාසංකිලෙසාදිනා දෙසනානයො වෙදිතබ්බො. **ඵලං** අපායදුක්ඛෙන මනුස්සෙසු දොභග්ගියෙන. අසෙක්ඛභාගියානං අසෙක්ඛෙහි සීලක්ඛන්ධාදීහි දෙසනානයො. **ඵලං** අග්ගඵලෙන ච අනුපාදිසෙසාය ච නිබ්බානධාතුයා වෙදිතබ්බං. ඉතරෙසං පාළියං වුත්තමෙව. කාමරාගබ්‍යාපාදඋද්ධම්භාගියසංයොජනග්ගහණෙන සංකිලෙසභාගියානං, විරාගග්ගහණෙන අසෙක්ඛග්ගහණෙනෙව ච අසෙක්ඛභාගියානං වක්ඛමානත්තා වුත්තං **"වක්ඛමානානං…පෙ…. වසෙනා"**ති. පදපදත්ථවිචාරයුත්තිනිද්ධාරණමුඛෙන ධම්මවිභත්තිආදිවිචාරො කාතබ්බොති දස්සෙතුං පාළියං **"විචයෙන…පෙ…. තබ්බානී"**ති වුත්තන්ති අට්ඨකථායං **"විචයෙන…පෙ…. දස්සෙතී"**ති වුත්තං.

34. එවන්ති ඉති. ධම්මෙති වුත්තසභාගධම්මෙ. **සාධාරණාසාධාරණභාවෙහීති** සාමඤ්ඤවිසෙසෙන විසිට්ඨෙහි. **ද්වෙ ධම්මා සාධාරණාති** ද්වෙ ඉමෙ ධම්මා යෙහි සභාගධම්මා සාධාරණා නාම හොන්ති. කතමෙ ද්වෙ? නාමං, වත්ථු ච. තත්ථ **නාමං** නාමපඤ්ඤත්ති, තංමුඛෙනෙව සද්දතො තදත්ථාවගමො. සද්දෙන ච සාමඤ්ඤරූපෙනෙව තථාරූපස්ස අත්ථස්ස ගහණං, න විසෙසරූපෙන, තස්මා සද්දවචනීයා අත්ථා සාධාරණරූපනාමායත්තගහණීයතාය නාමසාධාරණා වුත්තා. **වත්ථූති** පවත්තිට්ඨානං. යත්ථ හි යෙ ධම්මා පවත්තන්ති, තෙසං සබ්බෙසං තෙ ධම්මා සාධාරණාති පවත්තිට්ඨානසඞ්ඛාතානං වත්ථූනං සාධාරණා. යස්මා පනිදං ද්වයං තෙසං ධම්මානං සාධාරණභාවෙ පකතිභූතං සභාවභූතං, තස්මා වුත්තං **"ද්වෙ ධම්මාති දුවෙ පකතියො"**ති. **එකසන්තතිපතිතතායාති** සමානසන්තතිපවත්තියා. තෙනාහ **"සමානවත්ථුකා"**ති. දස්සනපහාතබ්බානඤ්හි යථා මිච්ඡත්තනියතසත්තා පවත්තිට්ඨානං, එවං අනියතාපීති උභයෙ හි තෙ සමානවත්ථුකා. එස නයො ඉතරෙසුපි. සක්කායදිට්ඨිවිචිකිච්ඡාසීලබ්බතපරාමාසා හි භින්නසභාවාපෙතෙ ධම්මා දස්සනෙන පහාතබ්බතං නාතිවත්තන්තීති තෙ නාමසාමඤ්ඤතං පත්තා, රූපරාගාදයො ච භාවනාය පහාතබ්බතන්ති ආහ **"පහානෙකට්ඨා නාමසාධාරණා"**ති. යථා පන "වත්ථූනං සාධාරණා වත්ථුසාධාරණා"ති අයමත්ථො ලබ්භති, එවං "වත්ථුනා සාධාරණා වත්ථුසාධාරණා"ති අයම්පි අත්ථො ලබ්භතීති දස්සෙන්තො **"සහජෙකට්ඨා වත්ථුසාධාරණා"**ති ආහ. තෙ හි අඤ්ඤමඤ්ඤං ඵුසනාදිසභාවතො භින්නාපි යස්මිං පවත්තන්ති, තෙන වත්ථුනා සාධාරණා නාම හොන්ති. එත්ථ ච ලබ්භමානම්පි කුසලාදිනාමසාධාරණං අනාමසිත්වා වත්ථුසාධාරණා තාව යොජිතාති වෙදිතබ්බා. **පටිපක්ඛාදීහීති ආදිසද්දෙන** සමානඵලතාසභාවතාදිකෙ සඞ්ගණ්හාති. **සෙසපදෙසූති** "පුථුජ්ජනස්සා"තිආදිවාක්‍යෙසු. කථං? තත්ථ හි පුථුජ්ජනස්ස, සොතාපන්නස්ස ච සම්භවතො අනාගාමිනො, අරහතො ච අසම්භවතොතිආදිනා යොජෙතබ්බං.

කථං තෙ ඔධිසො ගහිතාති කෙනාකාරෙන තෙ "සාධාරණා"ති වුත්තධම්මා භාගසො ගහිතා. "අමුකස්ස, අමුකස්ස වා"ති අයඤ්හෙත්ථ අත්ථො. සාමඤ්ඤභූතා ධම්මා **සාධාරණා** නාම, එවං සන්තෙ කථං තෙසං මිච්ඡත්තනියතානියතාදිවසෙන විභාගෙන පවත්තිට්ඨානතා වුච්චති, න වත්තබ්බන්ති අධිප්පායො. අථ විභාගෙන තං වත්තබ්බං, නනු තෙ සාධාරණාති න වත්තබ්බමෙවාති? එවං සාධාරණාති මිච්ඡත්තනියතානං, අනියතානන්ති ඉමෙසං උභයෙසංයෙව තෙ ධම්මා සාධාරණා. තෙනාහ – **"න සබ්බසත්තානං සාධාරණතාය සාධාරණා"**ති. **"යස්මා"**තිආදිනා

තත්ථ කාරණමාහ, තෙනෙතං දස්සෙති ''කෙචි ධම්මා කෙසඤ්චිදෙව ධම්මානං සාධාරණා හොන්ති, අඤ්ඤෙසං අසාධාරණා''ති. තෙනාහ **''පටිනියතඤ්හි තෙසං පවත්තිට්ඨාන''**න්ති.

ඉතරථාති අනියතපවත්තිට්ඨානතාය සබ්බෙසං සාධාරණා, අසාධාරණා වා සියුං, තථා සති. **තථා වොහාරොති** ''සාධාරණා, අසාධාරණා''ති ච අයං වොහාරො සාමඤ්ඤා එව න භවෙය්‍ය. **එතෙ එව ධම්මාති** ''සාධාරණා''ති වුත්තධම්මා එව. **එවන්ති** ''මිච්ඡත්තනියතාන''න්තිආදිනා වුත්තප්පකාරෙන. **නියතවිසයා** පරිච්ඡින්නප්පවත්තිට්ඨානා. **''යොපී''**තිආදි පුග්ගලාධිට්ඨානෙන වුත්තස්සෙවත්ථස්ස පාකටකරණං. **''න හී''**තිආදිනා අන්වයතො, බ්‍යතිරෙකතො ච තමෙවත්ථං විභාවෙති. **සෙසෙපීති** ''භාවනාපහාතබ්බා''ති එවමාදිම්හිපි.

පච්චත්තනියතොති පාටිපුග්ගලිකො. **ඉතරස්සාති** අපච්චත්තනියතස්ස. **තථාති** අසාධාරණභාවෙන. කොචි ධම්මො කඤ්චි ධම්මං උපාදාය සාධාරණොපි සමානො තදඤ්ඤං උපාදාය අසාධාරණොපි හොතීති ආහ **''සාධාරණාවිධුරතායා''**ති. තෙනාහ **''තං තං උපාදායා''**තිආදි. තථා හි ''ධම්මතා''ති වුත්තපඨමමග්ගට්ඨතා දීපිතා, තාදිසානං එව අනෙකෙසං අරියානං වසෙන සාධාරණාති . **පඨමස්සාති** අට්ඨමකස්ස. **දුතියස්සාති** සොතාපන්නස්ස. පුන **අට්ඨමකස්සාති** ''අට්ඨමකස්ස, අනාගාමිස්ස වා''ති එත්ථ වුත්තඅට්ඨමකස්ස. තෙනාහ **''අනාගාමිමග්ගට්ඨස්සා''**ති. අග්ගඵලට්ඨතො පට්ඨාය පටිලොමතො ගණියමානො පඨමමග්ගට්ඨො **අට්ඨමකො,** මග්ගට්ඨතාය, පහීයමානකිලෙසතාය ච සබ්බෙපි මග්ගට්ඨා අට්ඨමකා වියාති **අට්ඨමකා,** ''එකචිත්තක්ඛණතො උද්ධං න තිට්ඨතීති **අට්ඨමකො''**ති අපරෙ නිරුත්තිනයෙන. ''සෙක්ඛා''ති නාමං සාධාරණන්ති සම්බන්ධො. **ඉතරෙසූති** ''භබ්බාභබ්බා''ති වුත්තෙසු අනරියෙසු. තෙනාහ පාළියං **''හීනුක්කට්ඨමජ්ඣිමං උපාදායා''**ති.

නියාමාවක්කන්තියාති අවක්කන්තනියාමතාය. **ඤාණුත්තරස්සාති** ඤාණාධිකස්ස. **තථාවිධපච්චයසමායොගෙති** ඤාණවිසෙසපච්චයසමවායෙ. යථා හි ඤාණබලෙන දන්ධාභිඤ්ඤතා න හොති, එවං පටිපදාපටිපන්නොපි සුඛෙන විසොසීයතීති. සා හි සුඛාපටිපදා ඛිප්පාභිඤ්ඤා තංසමඞ්ගිනො ඤාණුත්තරත්තා විපස්සනාය පදට්ඨානන්ති වුත්තා.

ධම්මතො අනපෙතා චින්තා **ධම්මචින්තා,** යොනිසොමනසිකාරෙන පවත්තිතත්තා ධම්මෙසු චින්තා, **ධම්මො** වා ඤාණං, තස්මා ධම්මාවහා චින්තා **ධම්මචින්තා,** චින්තාමයඤාණස්ස හෙතුභූතා චින්තාති අත්ථො.

පාළියං සුතමයපඤ්ඤාග්ගහණෙන ''යෙ තෙ ධම්මා ආදිකල්‍යාණා…පෙ.… තථාරූපාස්ස ධම්මා බහුස්සුතා හොන්ති''තිආදි (අ. නි. 8.2) සුත්තපදසඞ්ගහො අත්ථො පරිග්ගහිතො, තථා යොනිසොමනසිකාරග්ගහණෙන ''සො 'අනිච්ච'න්ති යොනිසො මනසි කරොතී''තිආදිනා වුත්තො උපායමනසිකාරො පරිග්ගහිතො. සම්මාදිට්ඨිග්ගහණෙන ''සම්මාදිට්ඨිං භාවෙති විවෙකනිස්සිත''න්තිආදිනා වුත්තා සම්මාදිට්ඨි පරිග්ගහිතාති දස්සෙන්තො ආහ **''අථ ඛො…පෙ.… දස්සෙතු''**න්ති. **සෙසන්ති** ''ධම්මස්වාක්ඛාතතා''ති එවමාදි.

යස්ස ච පුබ්බෙ අත්ථො න සංවණ්ණිතො, තත්ථ කල්‍යාණමිත්තතාය ආයතනගතො පසාදො, චිත්තවූපසමො ච ඵලන්ති දස්සෙන්තො **''සප්පුරිස…පෙ.… පදට්ඨාන''න්ති ආහ. අත්තසම්මාපණිහිතත්තා පාපජෙගුච්ඡිනිබ්බිදාදිබහුලොව හොතීති දස්සෙන්තො ආහ** ''අත්ථ…පෙ.… පදට්ඨාන''න්ති. ධම්මො ස්වාක්ඛාතො ආදිතො පට්ඨාය යාව පරියොසානා සබ්බසම්පත්තිපාරිපූරිහෙතූති දස්සෙන්තො **''ධම්මස්වාක්ඛාතතා…පෙ.… පදට්ඨාන''**න්ති ආහ. කුසලමූලරොපනා හි සමාපත්තිපරියොසානාති . **සඞ්ඝසුට්ඨුතාය** සඞ්ඝස්ස සුට්ඨුභාවාය සඞ්ඝස්ස සප්පතිස්සතාය ''සුට්ඨු, භන්තෙ''ති වචනසම්පටිච්ඡනභාවාය. ඉතරං සුවිඤ්ඤෙය්‍යාමෙව.

විභත්තිහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. පරිවත්තනහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා

35. **සම්මාදිට්ඨිස්ස…පෙ.… නිජ්ජිණ්ණා භවතීති** එත්ථ යථා මග්ගසම්මාදිට්ඨිවසෙනත්ථො වුත්තො, එවං කම්මස්සකතාකම්මපථසම්මාදිට්ඨිනම්පි වසෙන අත්ථො ලබ්භතෙව. කම්මපථකථා හෙසා. **යථාවුත්තෙනාකාරෙනාති** ''අවිමුත්තාව සමානා''ති, ''අවිමුත්තිය''න්ති ච වුත්තප්පකාරෙන. **මිච්ඡාභිනිවෙසවසෙනාති** අසම්මාසම්බුද්ධං එව සම්මාසම්බුද්ධොති, අනිය්‍යානිකං එව නිය්‍යානිකොති, අසන්තං එව පන සන්තන්ති, අනරියං එව අරියොති විපරීතාභිනිවෙසවසෙන . **මිච්ඡාධිමොක්ඛොති** අයාථාවපසාදො, අයාථාවසන්නිට්ඨානං වා. උප්පන්නමොහො මිච්ඡාවිමුත්තිඤාණදස්සනන්ති සම්බන්ධො.

36. වාදානං වා අනුවාදා **වාදානුවාදා,** තෙසං වාදානං උපාදාති අත්ථො. **වාදානුපවත්තියොති** වාදානං දොසානං අනුපවත්තියො.

අන්තද්වයපරිවත්තනන්ති කාමසුඛඅත්තකිලමථානුයොගසඞ්ඛාතස්ස අන්තද්වයස්ස පටිපක්ඛවසෙන පරිවත්තනං.

එතෙසුපි වාරෙසූති ''නියාානිකො ධම්මො තෙසං අධම්මො, සුඛො තෙසං අධම්මො''ති ච ඉමෙසු වාරෙසු. **වුත්තනයෙනාති** යදි අත්තපරිතාපනං අත්තනො දුක්ඛාපනං ධම්මො, ධම්මස්ස පටිවිරුද්ධො අධම්මො සියා, දුක්ඛස්ස ච සුඛපටිවිරුද්ධන්ති ඣානමග්ගඵලසුඛස්ස, අනවජ්ජපච්චයපරිභොගසුඛස්ස ච තෙසං අධම්මභාවො ආපජ්ජතීති එවං වත්තබ්බා. **''යං යං වා පනාතිආදිනා''**ති ඉදං අවසෙසපායාමසනං. එත්ථ **යං යං වා පන ධම්මන්ති** යං වා තං වා ධම්මං, කුසලං වා අකුසලං වා ඉට්ඨං වා අනිට්ඨං වාති වුත්තං හොති. **රොචයති වා උපගච්ඡති වාති** චිත්තෙන රොචති, දිට්ඨියා උපගච්ඡතීති. **තස්ස තස්ස ධම්මස්ස යො පටිපක්ඛොති** තස්ස තස්ස රුචිතස්ස, උපගතස්ස වා ධම්මස්ස යො පටිපක්ඛො නාම. **ස්වස්ස අනිට්ඨතො අජ්ඣාපන්නො භවතීති** යො ධම්මො අස්ස රුචිතස්ස, උපගතස්ස වා ධම්මස්ස අනිට්ඨතො පච්චනීකතො අබ්භුපගතො හොති, තෙන පටිපක්ඛෙන දෙසනාය පරිවත්තනං පරිවත්තනො හාරොති අත්ථො. තෙනාහ **''පටිපක්ඛස්ස ලක්ඛණං විභාවෙතී''**ති.

පරිවත්තනහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. වෙවචනහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා

37. අඤ්ඤමඤ්ඤෙහීති අඤ්ඤෙහි අඤ්ඤෙහි. **ආයතින්ති** පච්චවෙක්ඛණකාලෙ. **කථඤ්චීති** යෙන කෙනචි පකාරෙන, පඨමං වුත්තෙන පරියායෙන අප්පටිවිජ්ඣන්තො අපරෙන පරියායෙන පටිවිජ්ඣෙය්‍යාති අධිප්පායො. පරියායවචනං නිද්දිසතීති සම්බන්ධො. එවං සබ්බත්ථ. **තස්මිං ඛණෙති** පරියායවචනස්ස වුත්තක්ඛණෙ. **වික්ඛිත්තචිත්තානන්ති** ආරම්මණන්තරෙහි විවිධඛිත්තචිත්තානං . **අඤ්ඤවිහිතානන්ති** අඤ්ඤං චින්තෙන්තානං. කස්මා පන අඤ්ඤෙන පරියායෙන තදත්ථාවබොධනං, නනු තෙන වුත්තෙ දළ්හීකරණං හොතීති චොදනං සන්ධායාහ **''තෙනෙවා''**තිආදි. තත්ථ **තදඤ්ඤෙසන්ති** තෙහි වික්ඛිත්තචිත්තාදීහි අඤ්ඤෙසං, යෙහි පඨමං වචනං සම්මදෙව ගහිතං. **තත්ථාති** වුත්තවචනෙනෙව පුනප්පුනං වචනෙ. අධිගතඅත්ථත්තාය පුනරුත්ති **පරිවජ්ජනත්ථං** විසෙසනභාවෙන **තාහි තාහි සඤ්ඤාහිපි** අයම්පි සද්දො ඉමස්සත්ථස්ස වාචකො, අයම්පි සද්දො ඉමස්සත්ථස්ස වාචකොති පඤ්ඤාපනෙහි. දෙසෙතබ්බස්ස තස්ස තස්ස අත්ථස්ස අත්තනො චිත්තෙ **උපනිබන්ධනං** ඨපනං. **තත්ථාති** ධම්මනිරුත්තිපටිසම්භිදායං. **බීජාවාපනං** හෙතුසම්පාදනං.

එවං භගවතො පරියායදෙසනායං අනෙකානි පයොජනානි වත්වා ඉදානි අත්තනො සම්මාසම්බුද්ධතාය එවං තථාගතා බුද්ධලීලාය අනෙකෙහි පරියායෙහි ධම්මං දෙසෙන්තීති දස්සෙන්තො **''කිං බහුනා''**තිආදිමාහ.

පාළියං **''පිහා නාම යා වත්තමානස්ස අත්ථස්ස පත්ථනා''**ති පච්චුප්පන්නවිසයතං දස්සෙත්වා පුන අනාගතවිසයතං දස්සෙතුං **''සෙය්‍යතරං වා''**තිආදි වුත්තන්ති **''අනාගතපච්චුප්පන්නත්ථවිසයා තණ්හා පිහා''**ති ආහ.

අත්ථනිප්ඵත්තිපටිපාලනාති ඉමස්මිං වා පදෙ පිහාය එවත්ථවසෙන අනාගතපච්චුප්පන්නත්ථවිසයභාවදීපනතො.

ධම්මාරම්මණෙනෙව සඞ්ගහිතා ''ධම්මාරම්මණ''න්ත්වෙව ගහණං ගතා. **චතුවීසති පදානීති** එත්ථ ගෙහසිතදොමනස්සූපවිචාරාදීනං චතුන්නං ඡක්කානං වසෙන චතුවීස කොට්ඨාසා.

38. සායෙව පත්ථනාකාරෙන ධම්මනන්දීතිආදිමාහාති එත්ථ අයමත්ථො – සා එව පත්ථනාකාරෙන පවත්තියා ආසාදිපරියායෙන වුත්තා තණ්හා රූපාදිධම්මෙසු නන්දනට්ඨෙන **ධම්මනන්දී**. තෙසං එව පියායනට්ඨෙන **ධම්මපෙමං**. ගිලිත්වා පරිනිට්ඨපෙත්වා ඨානතො **ධම්මජ්ඣොසානන්ති**.

ඉමිනාපීති න කෙවලං ''පඤ්ඤා පජානනා''තිආදිආවෙණිකපරියායෙනෙව වෙවචනං වත්තබ්බං, අථ ඛො ඉමිනා ආධිපතෙය්‍යාදිසාධාරණපරියායෙනපි වෙවචනං වත්තබ්බන්ති අත්ථො. **ඉමිනාව නයෙනාති** එතෙන පරියායවචනෙන . න හි දෙසනත්ථසාධනං ''ඉතිපි සො භගවා''තිආදිපාළිනයදස්සනන්ති දස්සෙති. **බලනිප්ඵත්තිගතොතිආදීසු** දසසු තථාගතබලෙසු නිප්ඵත්තිං පාරිපූරිං ගතො. සම්බොධිපහානන්තරායදෙසනා විසෙසචොදනාසු විසාරදභාවසඞ්ඛාතානි චත්තාරි ඤාණානි පත්තො අධිගතොති **වෙසාරජ්ජප්පත්තො**.

ලොභජ්ඣාසයාදිඅජ්ඣාසයං විසෙසෙන අතිවත්තොති **අජ්ඣාසයවීතිවත්තො**. අතීතහෙතුසඞ්ඛෙපාදිසඞ්ඛෙපවිරහිතතාය **අසඞ්ඛෙපසඞ්ඛාතං** නිබ්බානං, අකුප්පධම්මතාය ගුණෙහි වා අසඞ්ඛෙපං අසඞ්ඛෙය්‍යං ගතො උපගතොති **අසඞ්ඛෙපගතො**. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව. **උද්ධෙය්‍යන්ති** උද්ධරිතබ්බං.

ධම්මානුස්සතියං එවං අත්ථො දට්ඨබ්බොති සම්බන්ධො. සංසාරදුක්ඛතො පාති, සන්තෙන සුඛෙන රමෙතී වාති වා **පාරං**.

අභූතපුබ්බත්තාති අනුප්පන්නපුබ්බත්තා, තෙනස්ස නිච්චතංව විභාවෙති කෙනචි දෙවතොපසග්ගාදිනා අනුපසජ්ජනීයත්තා අනුපසට්ඨත්තා.

“දුප්පස්ස”න්තිපි පාළි, දුරධිගමන්ති අත්ථො. **ගුණසොභාසුරභිභාවෙනාති** ගුණෙහි සොභාය, සුගන්ධිභාවෙන ච.

යථා අක්ඛණවෙධී පුග්ගලො සිප්පනිප්ඵත්තියා රත්තන්ධකාරතිමිසාය අවිරක්ඛණාලොකෙන අතිසුඛුමම්පි දූරගතං ලක්ඛං විජ්ඣති, එවං අරියසාවකො සීලසම්පත්තියා අතිසුඛුමං නිබ්බානං චතුසච්චධම්මං එකපටිවෙධෙනෙව පටිවිජ්ඣතීති ආහ **“සිප්පඤ්ච සීලං අක්ඛණවෙධිතාය”**ති. **ලොකිකන්ති** නිදස්සනමත්තං දට්ඨබ්බං ලොකුත්තරධම්මඔලොකනස්සාපි අධිට්ඨානභාවතො.

වෙවචනහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. පඤ්ඤත්තිහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා

39. **භගවතො සාභාවිකධම්මකථායාති** අත්තනො භාවො **සභාවො,** සභාවෙන නිබ්බත්තා, තතො වා ආගතාති **සාභාවිකා,** සා එව ධම්මකථාති **සාභාවිකධම්මකථා,** බුද්ධානං සාමුක්කංසිකධම්මකථාති අත්ථො , තාය කරණභූතාය ධම්මදෙසනාය අනඤ්ඤත්තෙපි කථාදෙසනානං උපචාරසිද්ධෙන භෙදෙනෙවං වුත්තං, අවයවසමුදායවිභාගෙන වා. තෙනාහ **“කා ච පකතිකථාය දෙසනා? චත්තාරි සච්චානී”**ති. ඉදඤ්හි අත්ථස්ස දෙසනාය අභෙදොපචාරං කත්වා වුත්තං. **තස්සා** දෙසනාය පඤ්ඤාපනා. **අයං පඤ්ඤත්තිහාරොති** සඞ්ඛෙපෙනෙව පඤ්ඤත්තිහාරස්ස සරූපමාහ. **සාති** යථාවුත්තදෙසනා. **තථා තථාති** යථා යථා සච්චානි දෙසෙතබ්බානි, තථා තථා. කථඤ්චෙතානි දෙසෙතබ්බානි? පරිඤ්ඤෙය්‍යාදිප්පකාරෙන. **යථාධිප්පෙතන්ති** අධිප්පෙතානුරූපං, බොධනෙය්‍යබන්ධවානං බොධනාධිප්පායානුකූලන්ති අත්ථො. **අත්ථන්ති** දෙසෙතබ්බත්ථං, දුක්ඛාදිඅත්ථමෙව වා. **නික්ඛිපතීති** පතිට්ඨාපෙති. යතො ‘‘චත්තාරො සුත්තනික්ඛෙපා’’තිආදි (ම. නි. අට්ඨ. 1.මූලපරියායසුත්තවණ්ණනා) **අට්ඨකථාසු** වුච්චති.

තත්ථාති නික්ඛෙපදෙසනායන්ති අත්ථො. **මග්ගපක්ඛියාති** දුක්ඛසච්චතො බහිකතාති අධිප්පායො.

යස්මිං ඨානෙති යස්මිං භවාදිසඞ්ඛාතෙ ඨානෙ. **යථාවුත්තා දෙසනාති** චතුරාහාරපටිබද්ධරාගාදිමුඛෙන වට්ටදීපනී වුත්තප්පකාරා දෙසනා.

41. **තෙපරිවට්ටවසෙනාති** එත්ථාපි ‘‘සච්චෙසූ’’ති යොජෙතබ්බං. පරිඤ්ඤාපඤ්ඤත්තීති ආහාති සම්බන්ධො. **අජ්ඣත්තරතො, සමාහිතොති** පදද්වයෙන සමාධානවිසිට්ඨං අජ්ඣත්තරතතාභාවනං දීපෙති ගොචරජ්ඣත්තතාදීපනතො. කෙවලො හි අජ්ඣත්තසද්දො අජ්ඣත්තජ්ඣත්තගොචරජ්ඣත්තෙසුපි වත්තති. අජ්ඣත්තරතතාවිසිට්ඨඤ්ච සමාධානං සාතිසයං චිත්තට්ඨිතිං දීපෙතීති ඉමමත්ථං දස්සෙති **“සමාධානවිසිට්ඨස්සා”**තිආදිනා.

ආසජ්ජනට්ඨෙනාති ආසඞ්ගනට්ඨෙන. **තථා දස්සනන්ති** අතථාභූතස්සාපි හබ්බරූපස්ස විය අත්තනො විදංසනං. **අලක්ඛිකොති** විලක්ඛිකො.

කාමානන්ති කාමාවචරධම්මානං. **රූපානන්ති** රූපාවචරධම්මානං. **නිස්සරණන්ති** කාමානං රූපාවචරධම්මා නිස්සරණං, තෙසං අරූපාවචරධම්මා නිස්සරණං. **එවං තංසභාවානන්ති** සඋත්තරසභාවානං. **තථාති** යථා සඞ්ඛතධම්මානං නිස්සරණභාවතො, කිලෙසසමුච්ඡෙදකස්ස අරියමග්ගස්ස ආරම්මණභාවතො ච අත්ථෙව අසඞ්ඛතා ධාතු, තථා වුච්චමානෙනාපි කාරණෙන අත්ථෙව අසඞ්ඛතා ධාතූති දස්සෙති. **කත්ථචි විසයෙති** අසඞ්ඛතධාතුං සන්ධාය වදති. **අවිපරීතත්ථොති** භූතත්ථො. ‘‘යතො ඛො භො අයං අත්තා පඤ්චහි කාමගුණෙහි සමප්පිතො සමඞ්ගීභූතො පරිචාරෙති, එත්තාවතා ඛො භො අයං අත්තා පරමදිට්ඨධම්මනිබ්බානප්පත්තො හොති (දී. නි. 1.94), සපකට්ඨනිබ්බානභාවිනො’’ති ච එවමාදීසු උපචාරවුත්තිසබ්භාවතො. **යථා තං සීහසද්දොති** යථා ‘‘සීහො මාණවකො’’තිආදිනා මාණවකාදීසු උපචාරවුත්තිනා වත්තමානො මිගරාජෙ භූතත්ථවිසයෙ දිට්ඨො, එවං නිබ්බානසද්දොපි කාමගුණරූපජ්ඣානසමඞ්ගිතාසු උපචාරවුත්තියා වත්තමානො කත්ථචි විසයෙ අවිපරීතත්ථො. යත්ථ ච විසයෙ අවිපරීතත්ථො, සා අසඞ්ඛතා ධාතු. හත්ථතලෙ සආමලකං විය ඤෙය්‍යං පච්චක්ඛතො පස්සන්තස්ස එකප්පමාණස්ස සත්ථුවචනමෙවෙත්ථ පමාණන්ති දස්සෙන්තො **“කිං වා එතාය යුත්තිචින්තාය”**තිආදිමාහ. **“පටිඤ්ඤාතස්ස අත්ථස්ස සිද්ධියා පකාසනාපඤ්ඤත්තී”**ති නිගමං සන්ධායාහාති.

පඤ්ඤත්තිහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. ඔතරණහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා

42. **ඉන්ද්‍රියෙහීති** කරණෙ කරණවචනං ‘‘මග්ගෙන ගච්ඡතී’’තිආදීසු විය, ‘‘ඵරසුනා ඡින්දතී’’ති එවමාදීසු විය ච. **ඔතරණාති** අනුප්පවෙසනා.

පඤ්ඤාක්ඛන්ධෙ සඞ්ගණ්හනවසෙන සම්මාසඞ්කප්පො වියාති යොජනා. අධිචිත්තඅනුයුත්තානං සද්දහනුස්සහනුපට්ඨානසමාදහනෙහි සද්ධාදීසු උපකරොන්තෙසු එව පඤ්ඤා දස්සනකිච්චං සාධෙතීති දස්සෙන්තො **“සද්ධා..පෙ.... වුත්තානී”**ති ආහ. **නො ච භවඞ්ගාති** තෙසං සඞ්ඛාරානං පවත්තිකාරණතාභාවං දස්සෙති.

43. **තථා වුත්තොති** ‘‘නිස්සයො’’ති වුත්තො. **චෙතනාසීසෙන තණ්හං එව වදති** චෙතනාසහචරණතො.

රත්තස්සාති මග්ගෙන අසමුච්ඡින්නරාගස්ස. යෙන පුග්ගලො ‘‘රත්තො’’ති වුච්චති, තස්ස රාගස්ස සම්බන්ධිනී සුඛා වෙදනා වුත්තා තත්ථ තස්ස අනුසයනතො. තෙනාහ **“සුඛාය...පෙ.... වුත්ත”**න්ති. එස නයො සෙසෙසුපි. තෙනාහ **“තථා”**තිආදි.

තානි එව ඉන්ද්‍රියානීති සුඛසොමනස්සුපෙක්ඛින්ද්‍රියානි. ‘‘සඞ්ඛාරපරියාපන්නානී’’ති වචනං සන්ධායාහ **“ඉධ වෙදනාසීසෙන චෙතනා වුත්තා”**ති. න හි වෙදනා සඞ්ඛාරක්ඛන්ධපරියාපන්නා හොති. **තණ්හාය, දිට්ඨියාති** ච උපයොගෙ කරණවචනන්ති දස්සෙන්තො **“තණ්හායා”**තිආදිමාහ. ඉදානි උපයොගවසෙනෙව ‘‘තණ්හායා’’තිආදීනං අත්ථං දස්සෙතුං **“යථා වා”**තිආදිමාහ. තත්ථ **සෙසධම්මානන්ති** තණ්හාවජ්ජිතඅවිසිට්ඨධම්මානං. **තණ්හාය නිස්සයභාවෙති** යදා තණ්හා තෙසං නිස්සයො හොති.

තණ්හාය සෙසධම්මානං පච්චයභාවෙති යදා සෙසධම්මා තණ්හාපච්චයා හොන්ති. **“කරජකායසන්නිස්සිතා”**ති ඉමිනා වෙදනාදික්ඛන්ධත්තයනිස්සිතාපි ගහිතා කායප්පස්සද්ධිභාවතො. **කාරණභාවන්ති** පරම්පරහෙතුභාවං. **තණ්හාදිට්ඨිඋපයෙනාති** දිට්ඨිඋපයෙන ච දිට්ඨිසහගතතණ්හාඋපයෙන ච.

“ආගතීති ඉධාගති, ගතීති පෙච්චභවො”ති පදද්වයෙන වුත්තමෙවත්ථං පාකටතරං කාතුං පාළියං **“ආගතිගතීපි න භවන්ති”**ති වුත්තං. ඉධ **හුරන්ති ද්වාරාරම්මණධම්මා දස්සිතා** ආසන්නදූරභාවෙහි ද්වාරාරම්මණෙහි විනිවත්තෙත්වා ගහිතත්තා. ඉධ **ද්වාරප්පවත්තධම්මා** ‘‘උභයමන්තරෙනා’’ති පදස්ස අත්ථභාවෙන වුත්තා. චතුබ්‍යූහහාරෙ පන අනින්ද්‍රියබද්ධරූපධම්මා තථා වුත්තා. **කාරණභූතෙන** අනන්තරපච්චයභූතෙන, උපනිස්සයපච්චයභූතෙන ච. යෙ ධම්මා උපාදාය ‘‘අත්තා’’ති සමඤ්ඤා, **තෙසං** විඤ්ඤාණාදිධම්මානං අභාවෙන අනුප්පාදධම්මතං ආපාදිතත්තාති අත්ථො. **“අනිස්සිතස්ස චලිතං නත්ථී”**තිආදිනා පටිලොමතො පච්චයභාවො දස්සිතොති දස්සෙන්තො පාළියං **“එසෙවන්තො දුක්ඛස්සාති පටිච්චසමුප්පාදො”**ති වත්වා නනු ‘‘අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා’’තිආදිකො පටිච්චසමුප්පාදොති චොදනං සන්ධාය යථාවුත්තස්ස පටිච්චසමුප්පාදභාවං දස්සෙතුං **“සො දුවිධො”**තිආදිනා ලොකියලොකුත්තරවසෙන පටිච්චසමුප්පාදො විභත්තො. **තදත්ථතායාති** වීතරාගවිමුත්තිඅත්ථතාය. **තබ්භාවන්ති** ලොකුත්තරපටිච්චසමුප්පාදභාවං.

ඔතරණහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

13. සොධනහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා

45. **සොධෙති නාමාති** පුච්ඡිතමත්ථං හත්ථතලෙ ඨපිතආමලකං විය පච්චක්ඛතො දස්සෙන්තො නිග්ගුම්බං නිජ්ජටං කත්වා විවරන්තො තබ්බිසයඅඤ්ඤාණසංසයාදිමලාපනයනෙන සොධෙති, එවං සොධෙන්තො ච පදස්ස අත්ථෙන අභෙදොපචාරං කත්වා ‘‘පදං සොධෙති’’ච්චෙව වුච්චති. තෙනාහ **“පදං සොධෙති නාමා”**ති. පුච්ඡාය විස්සජ්ජනමෙවෙත්ථ සොධනන්ති ආහ **“තදත්ථස්ස විස්සජ්ජනතො”**ති. ආරභීයතීති **ආරම්භො,** දෙසනාය පකාසියමානො අත්ථො. තෙනාහ **“න තාව...පෙ.... පබොධිතත්තා”**ති. ඉධ සොධනං නාම පටිච්ඡන්නරූපස්ස අත්ථස්ස දෙසනානුභාවෙන විවටභාවකරණන්ති තමත්ථං උපමාය විභාවෙතුං **“අඤ්ඤාණපක්ඛන්දාන”**න්තිආදි වුත්තං.

සොධනහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

14. අධිට්ඨානහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා

46. **ධාරයිතබ්බාති** උපධාරෙතබ්බා, උපලක්ඛිතබ්බාති අත්ථො. **වුත්තමෙව** ‘‘සාමඤ්ඤවිසෙසකප්පනාය වොහාරභාවෙන අනවට්ඨානතො’’තිආදිනා (නෙත්ති. අට්ඨ. 14).

තං තං ඵලන්ති නිරයාදිං තං තං ඵලං. **අඤ්චිතාති** ගතා. **යොනීති** එකජාති. සමානවසෙන මිස්සීභවති එතායාති හි **යොනි,** උපපත්ති. **පෙච්චාති** මරිත්වා. **උස්සන්නතායාති** විතක්කබහුලතාය. ‘‘උස්සන්නත්තා’’තිපි වදන්ති. සස්සතාදීහි වා උස්සන්නත්තා. අසුරජාතියා නිබ්බත්තාපනකො **අසුරජාතිනිබ්බත්තනකො.**

සඞ්ඛාති පඤ්ඤා. පඤ්ඤාපධානා ච භාවනාති ආහ **“පටිසඞ්ඛාය පටිපක්ඛභාවනායා”**ති.

47. පත්ථටභාවෙන **පථවී**. සභාවධාරණට්ඨෙන, නිස්සත්තනිජ්ජීවට්ඨෙන ච **ධාතු**. ආපීයති, අප්පායතීති වා **ආපො**. තෙජනවසෙන තික්ඛතාවසෙන, දහනවසෙන වා **තෙජො**. වායනවසෙන වෙගගමනවසෙන, සමුදීරණවසෙන වා **වායො**. **වීසති ආකාරා**ති කෙසාදයො වීසති කොට්ඨාසා, පකාරා වා. කක්ඛළලක්ඛණාධිකතාය කෙසාදී කක්ඛළලක්ඛණා වුත්තා.

පාටියෙක්කො පථවීධාතුකොට්ඨාසොති පථවීකොට්ඨාසමත්තො, අත්තසුඤ්ඤධම්මමත්තොති අත්ථො. **සන්තප්පතී**ති එත්ථ සරීරපකතිමතික්කමිත්වා උණ්හභාවො සන්තාපො, සරීරදහනවසෙන පවත්තො මහාදාහො, අයමෙතෙසං විසෙසො. **යෙන ච ජීරීයතී**ති එකාහිකාදිජරාරොගෙන ජරීයතීති ච අත්ථො යුජ්ජති. ''සතවාරං තාපෙත්වා තාපෙත්වා උදකෙ පක්ඛිපිත්වා උද්ධටසප්පි සතධොතසප්පී''ති වදන්ති. රසරුධිරමංසමෙදන්හාරුඅට්ඨිඅට්ඨිමිඤ්ජා **රසාදයො**. කෙචි න්හාරුං අපනෙත්වා සුක්කං සත්තමං ධාතුං වදන්ති. **විවෙක**න්ති විසුංභාවං, විසදිසභාවන්ති අත්ථො. වත්ථුසඞ්ඛාතො හි ආහාරො පරිණාමං ගච්ඡන්තො පාණභක්ඛගහණිපදනිය මුත්තකරීසභාවෙහි විය අත්තනාපි විසදිසරසසඞ්ඛාතං විසුංභාවං නිබ්බත්තෙන්තො තබ්භාවං ගච්ඡතීති වුච්චති, තථා රසාදයොපි රුධිරාදිකොට්ඨාසං. තෙනාහ **''රසාදිභාවෙන විවෙකං ගච්ඡතී''**ති.

සභාවලක්ඛණතොති අසුචිභාවෙන ලක්ඛිතබ්බතො.

48. **යථාවසරසලක්ඛණ**න්ති රසිතබ්බොති **රසො,** පටිවිජ්ඣිතබ්බො සභාවො, අත්තනො රසො **සරසො,** යථාවො සරසො, **යථාවසරසො** යථාවසරසො එව ලක්ඛිතබ්බත්තා ලක්ඛණන්ති **යථාවසරසලක්ඛණං**. අථ වා **යථාවසරසලක්ඛණ**න්ති අවිපරීතං අත්තනො පවත්තිසඞ්ඛාතං කිච්චඤ්චෙව පීළනසඞ්ඛාතං ලක්ඛණඤ්ච. ''ඉදං කිච්චං, ඉදං ලක්ඛණ''න්ති අවිජ්ජාහෙතු ඤාතුං න සක්කොති, තබ්බිසයඤාණුප්පත්තිං නිවාරෙන්තී ඡාදෙත්වා පරියොනන්ධිත්වා තිට්ඨතීති වුත්තා. තෙන වුත්තං **''ජානිතුං පටිවිජ්ඣිතුං න දෙතී''**ති. තයිදමස්සා කිච්චන්ති **කිච්චතො කථිතා. කථිතා**ති ච වුත්තා, යතො ච අවිජ්ජා අසම්පටිවෙධරසාති වුච්චති. ජායති එත්ථාති **ජාති,** උප්පත්තිට්ඨානං. යදිපි නිරොධමග්ගෙ අවිජ්ජා ආරම්මණං න කරොති, තෙ පන ජානිතුකාමස්ස තප්පටිච්ඡාදනවසෙන අනිරොධමග්ගෙසු නිරොධමග්ගග්ගහණස්ස කාරණභාවෙන පවත්තමානා තත්ථ උප්පජ්ජතීති වුච්චති, තෙසම්පි අවිජ්ජාය උප්පත්තිට්ඨානතා හොති, ඉතරෙසං ආරම්මණභාවෙන වාති.

අත්ථානත්ථන්ති හිතාහිතං. **සම්මොහවිනොදනියං** පන **''අත්ථත්ථ''**න්ති (විභ. අට්ඨ. 226) වුත්තං, තත්ථ අත්ථො එව **අත්ථත්ථො**ති අත්ථස්ස අවිපරීතතාදස්සනත්ථං දුතියෙන අත්ථසද්දෙන විසෙසනං. න හි ඤාණං අනත්ථෙ ''අත්ථො''ති ගණ්හාතීති. **කාරණාකාරණ**න්ති එත්ථාපි එවං දට්ඨබ්බං. **අත්ථත්ථ**න්ති වා ආමෙඩිතවචනං සබ්බෙසං අත්ථානං පාකටකරණභාවප්පකාසනත්ථං, ඵලං ඵලන්ති අත්ථො, හිතපරියායෙපි එසෙව නයො. න්ති අත්ථානත්ථාදිකං. **ආකාර**න්ති අත්ථාදිකාරණමෙව.

පටිවිද්ධස්ස පුන අවෙක්ඛනා **පච්චවෙක්ඛණා**. දුචින්තිතචින්තිතාදිලක්ඛණස්ස බාලස්ස භාවො **බාල්‍යං. සම්පජානාතී**ති සමං පකාරෙහි ජානාති. බලවමොහො **පමොහො**. සමන්තතො මොහනං **සම්මොහො**. දුග්ගතිගාමිකම්මස්ස විසෙසපච්චයත්තා **අවින්දියං. වින්දතී**ති ලභති. අනවජ්ජධම්මානං විජ්ජා විය විසෙසපච්චයො න හොතීති **වින්දියං න වින්දති. අයං අවිජ්ජාය වෙමත්තතා**ති අයං ''දුක්ඛෙ අඤ්ඤාණ''න්තිආදිනා කිච්චජාතිලක්ඛණෙහි වුත්තො අවිජ්ජාය අවිසෙසො. **විජ්ජා**තිආදීනං වුත්තනයානසාරෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

පාසාණසක්ඛරවාලිකාවිරහිතා භූමි සණ්හාති **''සණ්හට්ඨෙනා''**ති වුත්තං.

තත්තකමෙව කාලන්ති පඤ්චකප්පසතානි. විභූතං සමතික්කන්තං රූපසඤ්ඤාසඞ්ඛාතං රූපං එතායාති **විභූතරූපං,** සමාපත්තින්ති පදත්ථො. න හි කාචි අරූපසමාපත්ති රූපසඤ්ඤාසහගතා පවත්තීති. නිරොධසමාපත්තියං වත්තබ්බමෙව නත්ථි, තත්ථ නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසමාපත්තියා විසුං ගහිතත්තා වුත්තං **''සෙසාරුප්පසමාපත්තියො''**ති.

දමථං අනුපගච්ඡන්තො දුට්ඨස්සො **බලුඞ්කස්සො. උත්තරිදමථා**යාති අරියමග්ගදමථාය.

ඉතරොති දුක්ඛාපටිපදො ඛිප්පාභිඤ්ඤො, සුඛාපටිපදො ච ඛිප්පාභිඤ්ඤො. **උභයතොභාගෙහී**ති රූපකායනාමකායභාගෙහි. **උභයතො**ති වික්ඛම්භනසමුච්ඡෙදවිමුත්තිවසෙන.

අනෙකොපීති සභාවෙන අනෙකොපි. **එකසද්දාභිධෙය්‍යතාය**ාති සාමඤ්ඤසද්දාභිධෙය්‍යතාය.

අධිට්ඨානහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

15. පරික්ඛාරහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා

49. **“හිනොති”**ති පදස්ස අත්ථං දස්සෙන්තො **“කාරණභාවං ගච්ඡති”**ති ආහ අනෙකත්ථත්තා ධාතූනං. **එතීති** ආගච්ඡති, උප්පජ්ජතීති අත්ථො.

අවිජ්ජායපි හෙතුභාවෙති එත්ථ අවිජ්ජා අනන්තරාය අවිජ්ජාය අනන්තරසමනන්තරූපනිස්සයනත්ථිවිගතාසෙවනපච්චයෙහි, අනන්තරාය පන සහජාතාය සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයසම්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතහෙතුපච්චයෙහි, අසහජාතාය උපනිස්සයකොටියා එව පච්චයො හොතීති වෙදිතබ්බං. අත්තනො ඵලං කරොතීති **කාරණන්ති** ආහ **“කාරණභාවො ච ඵලාපෙක්ඛායා”**ති.

නිබ්බත්තිඅත්ථො ඵලත්ථො ඵලසඞ්ඛාතො අත්ථො.

යො සභාවොති පුඤ්ඤාදිඅභිසඞ්ඛාරානං යො අභිසඞ්ඛරණසභාවො, සො හෙතු. **සෙසපදෙසූති** විඤ්ඤාණාදිපදෙසු. **යථාවුත්තප්පභෙදොති** ‘‘අසාධාරණලක්ඛණො හෙතු’’තිආදිනා වුත්තප්පභෙදො. **යො කොචි පච්චයොති** ජනකාදිභෙදං යං කිඤ්චි කාරණං. **අභිසඞ්ඛරණතොති** පච්චක්ඛතො, පරම්පරාය ච නිබ්බත්තනතො.

පරික්ඛාරහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

16. සමාරොපනහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා

50. **සුත්තෙන ගහිතෙති** සුත්තෙ වුත්තෙ. පදට්ඨානග්ගහණං අධිට්ඨානවිසයදස්සනත්ථං, වෙවචනග්ගහණං අධිවචනවිභාගදස්සනත්ථන්ති යොජනා. **විසයාධිට්ඨානභාවතොති** විසයසඞ්ඛාතපවත්තිට්ඨානභාවතො. **වනීයතීති** භජීයති. **වනතීති** භජති සෙවති. **වනුතෙති** යාචති, පත්ථෙතීති අත්ථො . **පඤ්ච කාමගුණා කාමතණ්හාය කාරණං හොති** ආරම්මණපච්චයතාය. **නිමිත්තග්ගාහො අනුබ්‍යඤ්ජනග්ගාහස්ස** කාරණං හොති උපනිස්සයතායාති එවං සෙසෙසුපි යථාරහං කාරණතා වත්තබ්බා.

51. **“කායෙ කායානුපස්සී විහරාහී”**තිආදීසු යං වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා **ලක්ඛණහාරවිභඞ්ගවණ්ණනායං** (නෙත්ති. අට්ඨ. 23) වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. අයං පන විසෙසො – **රූපධම්මපරිඤ්ඤායාති** රූපූපිකවිඤ්ඤාණට්ඨිතිපරිඤ්ඤාය.

‘‘දුක්ඛ’’න්ති පස්සන්තී සා වෙදනානුපස්සනාති යොජෙතබ්බං. **වෙදනාහෙතුපරිඤ්ඤායාති** ඵස්සපරිඤ්ඤාය. **“වෙදනාවසෙනා”**ති පදෙන අත්තනා උප්පාදිතදුක්ඛවසෙන. **වෙදනාපරිඤ්ඤායාති** වෙදනූපිකවිඤ්ඤාණට්ඨිතිපරිඤ්ඤාය. **නිච්චාභිනිවෙසපටිපක්ඛතො** අනිච්චානුපස්සනායාති අධිප්පායො. **නිච්චසඤ්ඤානිමිත්තස්සාති** නිච්චසඤ්ඤාහෙතුකස්ස. **සඤ්ඤාපරිඤ්ඤායාති** සඤ්ඤූපිකවිඤ්ඤාණට්ඨිතිපරිඤ්ඤාය. පඨමමග්ගවජ්ඣත්තා අගතිගමනස්ස වුත්තං **“දිට්ඨාභිනිවෙසස්ස…පෙ…. අගතිගමනස්ස චා”**ති.

සඞ්ඛාරපරිඤ්ඤායාති සඞ්ඛාරූපිකවිඤ්ඤාණට්ඨිතිපරිඤ්ඤාය.

සමාරොපනහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතා ච හාරවිභඞ්ගවණ්ණනා.

1. දෙසනාහාරසම්පාතවණ්ණනා

“එව”න්තිආදි හාරසම්පාතදෙසනාය සම්බන්ධදස්සනං. තත්ථ පුරිමෙන උපමාද්වයෙන සුපරිකම්මකතමණිකොට්ටිමසදිසී, සුවිරචිතජම්බුනදාභරණසදිසී ච පාළි. තත්ථ කතනානාවණ්ණපුප්ඵූපහාරසදිසී, විවිධරංසිජාලාසමුජ්ජලබද්ධනානාරතනාවලිසදිසී ච හාරවිභඞ්ගදෙසනාති දස්සෙති. පච්ඡිමෙන තස්ස පණීතමහාරහෙ ජටාහි සද්ධිං දුක්කරතරතං දීපෙති. යායං ගාථා වුත්තාති යොජනා.

52. යස්මායං හාරවිභඞ්ගවාරො නප්පයොජෙති යථාවුත්තෙන කාරණෙන, තස්මා සා හාරවිභඞ්ගවාරස්ස ආදිම්හි න පච්චාමට්ඨාති අධිප්පායො . **හාරසම්පාතවාරො පන තං පයොජෙතීති** යස්මා පන හාරසම්පාතවාරො තං ගාථං පයොජෙති යථාවුත්තෙනෙව කාරණෙන, තස්මා **“සොළස…පෙ…. ආහා”**ති ආහ. **යොජනානයදස්සනන්ති** යොජනාය නයදස්සනං.

තෙනාති ‘‘තං මච්චුනො පද’’න්ති වචනෙන. **සබ්බං විපල්ලාසන්ති** ද්වාදසවිධම්පි විපල්ලාසං. **සාමඤ්ඤස්ස…පෙ. … වොහරීයති** යත්ථ පතිට්ඨිතං සාමඤ්ඤං, සො විසෙසො. අත්ථතො පන සඤ්ඤාදයො එව රූපාදිවිසයං විපරීතාකාරෙන ගණ්හන්තෙ විපල්ලාසොති දස්සෙන්තො **“සඤ්ඤාවිපල්ලාසො”**තිආදිමාහ.

ඉන්දජාලාදිවසෙන මණිආදිආකාරෙන උපට්ඨහන්තෙ උපාදානක්ඛන්ධපඤ්චකෙ අහංමමාදිකාරණතාය නිරුත්තිනයෙන ''අත්තා''ති වුච්චමානො තංබුද්ධිවොහාරප්පවත්තිනිමිත්තතාය අත්තභාවො සුඛාදීනං වත්ථුතාය **''අත්තභාවවත්ථූ''**ති පවුච්චතීති ආහ **''තෙහී''**තිආදි. **තෙසන්ති** උපාදානක්ඛන්ධානං. **විපල්ලාසානං පවත්තිආකාරො** ''අසුභෙ සුභ''න්තිආදි. **විසයො** කායවෙදනාචිත්තධම්මා. **අවිජ්ජා ච…පෙ…. එව** සම්මොහපුබ්බකත්තා සබ්බවිපල්ලාසානං. **ච-සද්දො සුභසුඛසඤ්ඤානන්ති** එත්ථාපි ආනෙත්වා යොජෙතබ්බො.

තත්ථායං යොජනා – ''අවිජ්ජා ච සුභසුඛසඤ්ඤානං පච්චයො එව, න තණ්හා එව, අවිජ්ජා සුභසුඛසඤ්ඤානඤ්ච පච්චයො, න නිච්චඅත්තසඤ්ඤානං එවා''ති. එවං සන්තෙපි පුරිමානං ද්වින්නං විපරීතසඤ්ඤානං තණ්හා, පච්ඡිමානං අවිජ්ජා විසෙසපච්චයොති දස්සෙන්තො ආහ **''තථාපී''**තිආදි. අවිජ්ජාසීසෙන චෙත්ථ දිට්ඨියා ගහණං වෙදිතබ්බං. තෙනාහ **''දිට්ඨිනිවුතං චිත්ත''න්ති , ''යො දිට්ඨිවිපල්ලාසො''**ති ච ආදි, යථා ච අවිජ්ජාසීසෙන දිට්ඨියා ගහණං, එවං දිට්ඨිසීසෙන අවිජ්ජායපි ගහණං සියාති ආහ **''දිට්ඨිසීසෙන අවිජ්ජා වුත්තා''**ති. තණ්හාවිජ්ජාසු සුභසුඛසඤ්ඤානං යථා තණ්හා විසෙසපච්චයො, න එවං අවිජ්ජා. නිච්චඅත්තසඤ්ඤානං පන යථා අවිජ්ජා විසෙසපච්චයො, න තථා තණ්හාති දස්සෙන්තො **''මොහො විසෙසපච්චයො''**ති ආහ.

පච්ඡිමානං ද්වින්නං…පෙ…. හොතීති අතීතංසෙ තණ්හාභිනිවෙසස්ස බලවභාවාභාවතො. තෙනෙව හි ''සො අතීතං රූපං අත්තතො සමනුපස්සතී''ච්චෙව වුත්තං, න ''අභිනන්දතී''ති. **තණ්හාවිපල්ලාසොති** තණ්හං උපනිස්සාය පවත්තො විපල්ලාසො, න හි තණ්හා සයං විපල්ලාසො. තෙනාහ **''තණ්හාමූලකො විපල්ලාසො''**ති. **දිට්ඨාභිනන්දනවසෙනාති** තණ්හූපනිස්සයදිට්ඨාභිනන්දනවසෙන, යතො සො ''තණ්හාවිපල්ලාසො''ති වුත්තො. **එතෙනාති** ''යො තණ්හාවිපල්ලාසො''තිආදිපාඨෙන. සොළස සඤ්ඤීවාදා, අට්ඨ අසඤ්ඤීවාදා, අට්ඨ නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීවාදා, පඤ්ච පරමදිට්ඨධම්මනිබ්බානවාදා ච, යථා අත්තනො ගතාය, නිබ්බානප්පත්තියා ච පරිකප්පවසෙන සුභසුඛාකාරග්ගාහිනො, න එවං සත්ත උච්ඡෙදවාදාති ආහ **''යෙභුය්‍යෙනා''**ති. **පටිපක්ඛවසෙනපීති** විසුද්ධිවසෙනපි. යාව හි උපක්කිලෙසා, තාව චිත්තං න විසුජ්ඣතෙව. යදා ච තෙ පහීනා, තදා විසුද්ධමෙව. තෙනාහ **''න හී''**තිආදි. ''අරක්ඛිතෙන චිත්තෙනා''ති පාළිං නික්ඛිපිත්වා විපල්ලාසමුඛෙනෙව දෙසනාය නිද්ධාරියමානත්තා වුත්තං **''යථානුසන්ධිනාව ගාථං නිට්ඨපෙතු''**න්ති.

මාරස්සාති කිලෙසමාරස්ස. තස්ස හි වසෙ යීතො සෙසමාරානං හත්ථගතො එවාති. තෙනාහ **''කිලෙසමාරග්ගහණෙනෙවා''**තිආදි.

මාරබන්ධනන්ති සත්තමාරපක්ඛෙ මාරස්ස බන්ධනන්ති **මාරබන්ධනං**. සො හි කිලෙසබන්ධනභූතෙ අත්තනො සමාරකපරිසෙ මඤ්ඤති. තෙන වුත්තං ''අන්තලි…පෙ…. මොක්ඛසී''ති (මහාව. 33). ඉතරමාරපක්ඛෙ මාරොච බන්ධනන්ති **මාරබන්ධනං. විසඞ්ඛාරො** නිබ්බානං.

මොහසම්පයොගතො චිත්තං ''මූළ්හ''න්ති වුත්තන්ති රත්තදුට්ඨානම්පි මූළ්හතාය සබ්භාවෙ ''මූළ්හ''න්ති විසුං වචනං ආවෙණිකමොහවසෙන වුත්තන්ති දස්සෙන්තො **''ද්වින්නං මොමූහචිත්තුප්පාදානං වසෙනා''**ති ආහ. **එවන්ති** එවං රාගාදිඅකුසලප්පත්තියා කුසලභණ්ඩච්ඡෙදනතො අරක්ඛිතං චිත්තං හොති, සබ්බොපි මිච්ඡාභිනිවෙසො එත්ථෙව සඞ්ගහං සමොසරණං ගච්ඡතීති ආහ **''මිච්ඡාදිට්ඨී …පෙ…. වෙදිතබ්බ''**න්ති. **සබ්බෙපීති** ''අරක්ඛිතං, මිච්ඡාදිට්ඨිහතං, ථිනමිද්ධාභිභූත''න්ති තීහිපි පදෙහි වුත්තධම්මා.

චක්ඛුනාති ද්වාරෙන. **රූපන්ති** විසභාගවත්ථුසන්නිස්සිතං රූපායතනං. **නිමිත්තග්ගාහීති** ''ඉත්ථී''ති වා පුරිසො''ති වා ''සුභ''න්ති වා ''අසුභ''න්ති වා පරිකප්පිතනිමිත්තං ගණ්හාති, තස්ස වා ගහණසීලො. **අනුබ්‍යඤ්ජනග්ගාහීති** හත්ථපාදහසිතකථිතාදිප්පභෙදෙ කිලෙසානං අනු අනු බ්‍යඤ්ජනතො අනුබ්‍යඤ්ජනසඤ්ඤිතෙ ආකාරෙ ගණ්හාති, තෙසං වා ගහණසීලො. **යත්වාධිකරණන්ති** යං නිමිත්තං, නිමිත්තානුබ්‍යඤ්ජනග්ගහණනිමිත්තන්ති අත්ථො. එවං ''චක්ඛුන්ද්‍රියං අසංවුතං විහරන්ත''න්ති, යො ''නිමිත්තග්ගාහී, අනුබ්‍යඤ්ජනග්ගාහී''ති ච වුත්තො පුග්ගලො, තමෙනං **චක්ඛුන්ද්‍රියං** චක්ඛුද්වාරං **අසංවුතං** සතිකවාටෙන අපිහිතං කත්වා වත්තන්තං, තස්ස ච රූපස්ස ඉට්ඨාකාරග්ගහණෙ **අභිජ්ඣා,** අනිට්ඨාකාරග්ගහණෙ **දොමනස්සං,** අසමපෙක්ඛනෙ **මොහො** මිච්ඡාභිනිවෙසෙ **මිච්ඡාදිට්ඨීති** එවං අභිජ්ඣාබ්‍යාපාදා, අඤ්ඤෙ ච ලාමකට්ඨෙන **පාපකා** අකොසල්ලසම්භූතට්ඨෙන **අකුසලා** ධම්මා **අන්වාස්සවෙය්‍යුං** අනු අනු පවත්තෙය්‍යුං.

තස්ස සංවරාය න පටිපජ්ජතීති තස්ස චක්ඛුද්වාරස්ස සංවරාය සතිකවාටෙන පිදහනත්ථං න පටිපජ්ජති. සා පන අප්පටිපත්ති චක්ඛුන්ද්‍රියස්ස අනාරක්ඛාසංවරස්ස අනුප්පාදොති දස්සෙන්තො **''න රක්ඛති…පෙ…. ආපජ්ජතී''**ති ආහ. ජවනෙ උප්පජ්ජමානොපි හි අසංවරො තෙන ද්වාරෙන පවත්තනතො ''චක්ඛුන්ද්‍රියාසංවරො''ත්වෙව වුච්චතීති. සෙසද්වාරෙසුපි වුත්තනයෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. **''පුබ්බන්තකප්පනවසෙන වා''**තිආදිනා සඞ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙන්තො ''සඞ්ඛෙපතො ච විත්ථාරො අඤ්ඤො''ති කත්වා තං සමුච්චිනන්තො **''යා ච ඛො ඉමා''**තිආදිමාහ.

යථාවුත්තා අකුසලා ධම්මාති ද්වාදස අකුසලචිත්තුප්පාදධම්මා, තෙසං වත්ථූනි වා. තෙ හි සමුදයවජ්ජා පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා. **''එව''**න්ති ඉමිනා නෙත්තිපාළියං, අට්ඨකථායඤ්ච නිද්ධාරිතප්පකාරෙන. **ඉධාති** ඉමිස්සං ''අරක්ඛිතෙන චිත්තෙනා''ති ගාථායං.

යදිපි දෙසනාහාරසම්පාතපාළියං **''තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්සා''**ති ගාථා සරූපතො න ගහිතා, අත්ථතො පන **''තෙසං භගවා පරිඤ්ඤායා''**තිආදිනා ගහිතා එවාති තස්සා ගහිතභාවං විභාවෙතුං **''කථං දෙසෙති''**ති පුච්ඡිත්වා **''තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්සා''**ති ගාථං උද්ධරි.

යොනිසොමනසිකාරෙන කම්මං කරොන්තොති ''සො 'ඉදං දුක්ඛ'න්ති යොනිසො මනසි කරොති''තිආදිනා නයෙන විපස්සනාසඞ්ඛාතෙන යොනිසොමනසිකාරෙන භාවනාකම්මං කරොන්තො, භාවෙන්තොති අත්ථො . **යථාභූතඤාණන්ති** ඤාතපරිඤ්ඤාය පුබ්බභාගවිපස්සනාය ''අවිජ්ජාසමුදයා රූපසමුදයො, අවිජ්ජානිරොධා රූපනිරොධො''තිආදිනා (පටි. ම. 1.50) සමපඤ්ඤාසාය ආකාරෙහි. නිරයගතියං දුක්ඛදුක්ඛතා, සුගතිවිසෙසෙ බ්‍රහ්මලොකෙකදෙසෙ සඞ්ඛාරදුක්ඛතා, ඉතරත්ථ ද්වෙ තිස්සොපීති දස්සෙන්තො ආහ **''යථාසම්භවං තිවිධදුක්ඛතායොගෙනා''**ති.

දෙසනාහාරසම්පාතවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. විචයහාරසම්පාතවණ්ණනා

53. **කුසලධම්මාරම්මණාති** කුසලධම්මෙ උද්දිස්ස පවත්තිමත්තං සන්ධාය වුත්තං, න තෙසං ආරම්මණපච්චයතං ඉධ **''කුසලා ධම්මා''**ති ලොකුත්තරධම්මානං අධිප්පෙතත්තා. න හි කදාචි අනුපාදානියා ධම්මා උපාදානාරම්මණා හොන්ති. ඵලධම්මෙ උද්දිස්ස පවත්තාය තණ්හාය ගහිතත්තා **''කුසල...පෙ.... දට්ඨබ්බො''**ති වුත්තං. **දෙසනාහාරෙති** දෙසනාහාරසම්පාතෙ. **කථං පන කුසලභාවොති** ''කුසලා''ති වචනමත්තං ගහෙත්වා චොදෙති, තඤ්ච නිදස්සනමත්තං දට්ඨබ්බං, පහානහෙතුභාවොපිස්සා සියා චොදකෙන සම්පටිච්ඡිතොව. **''මානොපි දුවිධො''**තිආදිනා මානස්ස ච තස්සා තණ්හාය ච සෙවිතබ්බභාවො අකුසලානං පහානාය, කුසලානං උප්පත්තියා ච පච්චයභාවතො.

නෙක්ඛම්මස්සිතං දොමනස්සං නාම ''අරියභූමිං පාපුණිතුං නාසක්ඛි''න්ති අනුසොචතො උප්පන්නං දොමනස්සන්ති සම්බන්ධො. **එවන්ති** ඉමිනා පාළියං වුත්තප්පකාරෙන, පිහං උපට්ඨපෙත්වා ඡසු ද්වාරෙසු ඉට්ඨාරම්මණෙ ආපාථගතෙ අනිච්චාදිවසෙන විපස්සනං පට්ඨපෙත්වාති යොජනා. ඉට්ඨාරම්මණඤ්චෙත්ථ යථාවුත්තඅනුසොචනදොමනස්සුප්පත්තීනං යථාභිනිවිට්ඨස්ස ආරම්මණස්ස අනිට්ඨතායාති දස්සනත්ථං. ''කථං නෙක්ඛම්මවසෙනා''ති පදස්ස අත්ථං විවරිතුං **''විපස්සනාවසෙනා''**තිආදි වුත්තං. විපස්සනාදිවිනිමුත්තා වා පඨමජ්ඣානාදිවසෙන වුත්තා කුසලා ධම්මා ඉධ නෙක්ඛම්මං. අනුස්සතිග්ගහණෙන උපචාරජ්ඣානමෙව ගහිතන්ති **''පඨමජ්ඣානාදිවසෙනා''**ති වුත්තං. **ආදිසද්දෙන** දුතියජ්ඣානතො පට්ඨාය යාව අග්ගඵලා උපරිවිසෙසා සඞ්ගහිතා. **යාය** පඤ්ඤාවිමුත්තියා.

උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධිභාවෙනාති උපෙක්ඛාජනිතසතිපාරිසුද්ධිසභාවෙන. **කම්මයොග්ගන්ති** විපස්සනාභාවනාදිකම්මස්ස යොග්ගං අනුරූපං අනුච්ඡවිකං. **අස්සද්ධියෙති** අස්සද්ධියහෙතු, **''අස්සද්ධියෙනා''**තිපි පඨන්ති, සො එවත්ථො. **ඔභාසගතන්ති** ඤාණොභාසගතං. කාමං පුබ්බෙපි පඤ්ඤා වුත්තා, අස්සද්ධියාදීහි පන අඤ්ඤෙසං කිලෙසානං විධමනම්පි පඤ්ඤාය එව හොති, සා ච එවංභූතාති දස්සනත්ථං **''ඔභාසගතං කිලෙසන්ධකාරෙන ඉඤ්ජතී''**ති වුත්තං.

කොපො කොධො. **අප්පච්චයො** දොමනස්සං. ඉද්ධිවිධඤාණාදිකා ඡ අභිඤ්ඤා පාකටා එවාති ''ද්වෙ ච විසෙසෙ''ති වුත්තධම්මෙ දස්සෙතුං **''මනොමයිද්ධි, විපස්සනාඤාණඤ්චා''**ති ආහ. **අඞ්ගණානි** රාගාදයො. **උපක්කිලෙසා** අභිජ්ඣාවිසමලොභාදයො. **අනුලොමනං** තදෙකට්ඨතා. **එන්දනා** දුබ්බලා වික්ඛෙපප්පවත්ති. බලවතී **අනවට්ඨානං**. සබ්බො මිච්ඡාභිනිවෙසො අයොනිසොමනසිකාරෙන හොති, මිච්ඡාවිතක්කෙන ච. තත්ථ **අයොනිසොමනසිකාරො** අකුසලචිත්තුප්පාදො තප්පරියාපන්නො මිච්ඡාවිතක්කො වික්ඛෙපසහිතො එවාති වුත්තං **''මිච්ඡාභිනිවෙසහෙතුතාය දිට්ඨිපක්ඛො''**ති වුත්තඤ්හෙතං ''විතක්කොපි දිට්ඨිට්ඨානං, අයොනිසො මනසිකාරොපි දිට්ඨිට්ඨාන''න්ති (පටි. ම. 1.124).

අථ වා **ඉඤ්ජනාති** එන්දනා, දිට්ඨපරිත්තාසො. යථාහ ''තදපි තෙසං භවතං සමණබ්‍රාහ්මණානං අජානතං අපස්සතං වෙදයිතං තණ්හාගතානං පරිතස්සිතවිප්ඵන්දිතමෙවා''ති (දී. නි. 1.105 ආදයො). **අට්ඨිතීති** අනවට්ඨානං, දිට්ඨිවිතක්කො. තෙන හි පුථුජ්ජනො කාලෙ සස්සතං, කාලෙ උච්ඡෙදන්ති තං තං දිට්ඨිග්ගහණං පක්ඛන්දන්තො සත්තතො පරිබ්භට්ඨඅන්ධො විය, සමුද්දෙ විස්සට්ඨවාහනිකා විය, යන්තෙ යුත්තගොණො විය ච තථා තථා පරිබ්භමති. තෙනාහ ''දිට්ඨියොපි දිට්ඨිට්ඨානං, විතක්කොපි දිට්ඨිට්ඨාන''න්ති (පටි. ම. 1.124) ච. එතස්මිඤ්ච පක්ඛෙ මිච්ඡාභිනිවෙසතාය, මිච්ඡාභිනිවෙසහෙතුතාය ච තස්සා ද්වෙ පක්ඛාති එකදෙසසරූපෙකසෙසො කතොති වෙදිතබ්බං.

“එව”න්තිආදිනා ‘‘සො උපරිම’’න්තිආදිපාළියං සම්බන්ධං දස්සෙති. **පටිසසඤ්ඤාති** භුම්මත්ථෙ පච්චත්තවචනන්ති දස්සෙන්තො **“පටිස…පෙ…. සඤ්ඤාසූ”**ති ආහ. **රූපාවචරසඤ්ඤාති** සඤ්ඤාසීසෙන රූපාවචරජ්ඣානානි වදති. **නානත්තසඤ්ඤාති** නානාසභාවා, නානාසභාවෙ වා ආරම්මණෙ සඤ්ඤා. ඨපෙත්වා පටිඝසඤ්ඤා අවසිට්ඨකාමාවචරසඤ්ඤා හෙතා. **තා සමතික්කමතීති** තා රූපසඤ්ඤානානත්තසඤ්ඤායො ආරම්මණෙහි සද්ධිං සම්මදෙව අතික්කමති.

රූපාවචරජ්ඣානොභාසොපි කසිණාරම්මණො. කසිණනිස්සන්දො හි ආරුප්පජ්ඣානුප්පත්ති. **දස්සනන්ති** කසිණරූපානං දස්සනං. අභිජ්ඣාබ්‍යාපාදප්පහානෙන සද්ධිං වීරියාරම්භො උපකාරකො සමථො සතිපස්සද්ධියො පරික්ඛාරඞ්ගතා වුත්තා එව. සතිරහිතං සම්මසනං නාම නත්ථීති **“යා උපට්ඨිතා සති අසම්මුට්ඨා, අයං විපස්සනා”**ති වුත්තං. තෙන සතිසීසෙන විපස්සනා ගහිතාති දස්සෙති. සම්මොසානං පහානමාහාති සම්බන්ධො.

54. පච්චුප්පන්නසුඛආයතිසුඛවිපාකකිරියනිරාමිසඅකාපුරිසසෙවිතභාවෙහි එව සෙසා පාළියං එතස්ස සමාධිස්ස සන්තපණීතතාදිවිසෙසා වුත්තා, තෙපි ඉධ සඞ්ගහිතාති තෙසං පදානං අත්ථං දස්සෙන්තො **“අඞ්ගසන්තතාය”**තිආදිමාහ. තත්ථ **අඞ්ගසන්තතායාති** එලඞ්ගානඞ්ගානං උපසන්තතාය. **කිලෙසදරථසන්තතායාති** කිලෙසදරථපටිප්පස්සද්ධියා. **පණීතොති** උළාරො. **එකොදිභාවෙනාති** මග්ගසමාධිසඞ්ඛාතෙන එකොදිභාවෙන. **එකොදිභාවන්ති** සමාධානං. ලොකියසමාධිස්ස පච්චනීකනීවරණපඨමජ්ඣානනිකන්තිආදීනි නිග්ගහෙතබ්බානි, අඤ්ඤෙ ච කිලෙසා වාරෙතබ්බා. ඉමස්ස පන අරහත්තසමාධිස්ස පටිප්පස්සද්ධකිලෙසත්තා න නිග්ගහෙතබ්බං, වාරෙතබ්බඤ්ච අත්ථීති සො මග්ගානන්තරං සමාපත්තික්ඛණෙච අප්පයොගෙනෙව අධිගතත්තා, ඨිතත්තා ච අපරිහානිවසෙන වා අධිගතත්තා **නසසඞ්ඛාරනිග්ගය්හවාරිතගතො.**

“සතිවෙපුල්ලප්පත්තො”ති එතෙන අප්පවත්තමානායපි සතියා සතිබහුලතාය සතො එව නාමාති දස්සෙති. **“යථාපරිච්ඡින්නකාලවසෙනා”**ති එතෙන පරිච්ඡින්නසතියා සතොති දස්සෙති.

වක්ඛමානෙනාති ‘‘පීතිඵරණා’’තිආදිනා අනන්තරං වක්ඛමානෙන. ‘‘පීතිඵරණතා’’ති පන පාළි ආගතා. තං ‘‘පඤ්චඞ්ගිකො සම්මාසමාධි’’ති (දී. නි. 3.355) සමාධිඅඞ්ගභාවෙන පඤ්ඤා උද්දිට්ඨාති කත්වා වුත්තං. තතො එව **අට්ඨකථායං “පීතිඵරණතා”**තිආදීනඤ්ච අත්ථසංවණ්ණනා කතා. තත්ථ ‘‘සො ඉමමෙව කායං විවෙකජෙන පීතිසුඛෙන අභිසන්දෙති’’තිආදිනා (දී. නි. 1.226) නයෙන පීතියා, සුඛස්ස ච ඵරණං වෙදිතබ්බං. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

සමාධිවසෙන සමථො උද්ධටොති සභාවවසෙන සමථො උද්ධටො, න උපකාරකධම්මවසෙනාති අධිප්පායො.

55. රාගපටිපක්ඛත්තා සමාධිස්ස **“අධිචිත්තසික්ඛාය සික්ඛන්තො”**ති වුත්තං. **වුත්තනයානුසාරෙනාති** ‘‘සුඛපණිධිආදිසමුග්ඝාටනෙන අප්පණිහිතො’’තිආදිනා. එත්ථ ච සඞ්ඛාරානං ඛණභඞ්ගුරතං සම්මදෙව පස්සන්තස්ස න රාගො පතිට්ඨං ලභතීති අනිච්චානුපස්සනා රාගචරිතස්ස සප්පායා වුත්තා, තථා සඞ්ඛාරානං සභාවදුක්ඛතං සම්මදෙව පස්සන්තස්ස පකතියාපි දුක්ඛිතෙසු දුක්ඛුප්පාදනං වණෙ ඛාරොදකසෙකසදිසන්ති න දොසො පතිට්ඨං ලභතීති දුක්ඛානුපස්සනා දොසචරිතස්ස සප්පායා වුත්තා, තථා සඞ්ඛාරෙසු සම්මදෙව ඝනවිනිබ්භොගෙ කතෙ අත්තසුඤ්ඤතාය උපට්ඨහමානාය න මොහො පතිට්ඨං ලභතීති අනත්තානුපස්සනා මොහචරිතස්ස සප්පායා වුත්තාති වෙදිතබ්බං. රාගපටිපක්ඛත්තා සමාධිස්ස **“අධිචිත්තසික්ඛාය සික්ඛන්තො”**ති වුත්තං. එස නයො ඉතරෙසු. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යං.

ඛන්තිබහුලො උප්පන්නං අරතිං අනභිරතිං අභිභුය්‍ය විහරන්තො සුඛෙන සමාධිං අධිගච්ඡතීති ඛන්තිප්පධානතාපි සමථපක්ඛභජනස්ස කාරණං වුත්තා. **උට්ඨානං සම්පජ්ජතීති** සම්පන්නකායිකවීරියං. සම්මාකම්මන්තවායාමානං යො කායිකාදිවිකප්පො වුත්තො පාළියං, සො නෙසං කායිකස්ස පයොගස්ස සමුට්ඨානවසෙන වෙදිතබ්බො.

“ඛිප්පාධිගමො”ති ඉමිනා මග්ගාසෙවනභාවං දස්සෙති. **“විපස්සනාය විමුත්තාධිගමො”**ති ඉමිනා විපස්සනානුභාවෙන සමුච්ඡෙදවිමුත්ති වික්ඛම්භනවිමුත්ති විය සමථානුභාවෙනාති දස්සෙති. **ලොකියෙහීති** නිස්සක්කවචනං. **මහන්තානන්ති** උළාරානං, පණීතානන්ති අත්ථො.

56. තන්ති විවයහාරං. **විසංවාදනහෙතූනං** ලොභාදීනං පාපධම්මානං. **සොධෙන්තොති** යථා සරණාදිවිසයා අඤ්ඤාණාදිසංකිලෙසා න පවත්තන්ති, එවං සොධෙන්තො. **පරිපූරෙන්තොති** යථා සීලං අඛණ්ඩාදිභාවෙන පරිපුණ්ණං හොති අනූනං, එවං පරිපූරෙන්තො.

“තථා පටිපජ්ජන්තො”ති ඉමිනා සත්ථු මහාපතිකාරභාවො පරිපුණ්ණො දස්සිතොති පඨමවාදෙ **“දස්සනාභූමිඤ්ච භාවනාභූමිඤ්චා”**ති වුත්තං.

යස්ස අත්ථායාති යස්ස යස්ස පහානත්ථාය. **තථා පටිපන්නස්සාති** යථා අසුභජ්ඣානාදිං පාදකං කත්වා අනාගාමිමග්ගාදිඅධිගමො හොති, තථා පටිපන්නස්ස.

වධිතන්ති සාතිතං.

''මනුස්සභූතො''ති ඉදං පුබ්බාපරාපෙක්ඛං කත්වා ''පිතා මනුස්සභූතො බීණාසවො''ති ච තථා ''මාතා මනුස්සභූතා''ති යොජෙතබ්බං. භෙදානුරූපස්ස සාවනං **අනුස්සාවනං,** භෙදානුරූපෙන වා වචනෙන විඤ්ඤාපනං.

57. **මනුස්සත්තන්ති** මනුස්සජාතිතා. **ලිඞ්ගසම්පත්තීති** පුරිසභාවො. **හෙතූති** මනොවචීපණිධානසිද්ධියා සද්ධිං පුබ්බහෙතුසම්පදා. **සත්ථාරදස්සනන්ති** සත්ථු සම්මුඛීභාවො. **ගුණසම්පත්තීති** අභිඤ්ඤාසමාපත්තිලාභො. **අධිකාරොති** අත්තනො සරීරනිරපෙක්ඛං සත්ථු උපකාරකරණං. **ඡන්දතාති** බුද්ධභාවාය දළ්හච්ඡන්දතා අනිවත්තිධම්මතා.

න උප්පජ්ජන්තීති පන අත්ථීති ''න මෙ ආචරියො අත්ථි, සදිසො මෙ න විජ්ජති''තිආදි (ම. නි. 1.285; 2.341; කථා. 405; මහාව. 11; මි. ප. 4.5.11) ඉමිස්සා ලොකධාතුයා ඨත්වා වදන්තෙන භගවතා ''කිං පනාවුසො සාරිපුත්ත, අත්ථෙතරහි අඤ්ඤො සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා භගවතො සමසමො සම්බොධියන්ති එවං පුට්ඨො අහං, භන්තෙ, 'නො'ති වදෙය්‍යා''න්ති (දී. නි. 3.161) වත්වා තස්ස කාරණං දස්සෙතුං ''අට්ඨානමෙතං අනවකාසො, යං එකිස්සා ලොකධාතුයා ද්වෙ අරහන්තො සම්මාසම්බුද්ධා''ති (දී. නි. 3.161; අ. නි. 1.277) ඉමං සුත්තං දස්සෙන්තෙන ධම්මසෙනාපතිනාච බුද්ධඛෙත්තභූතං ඉමං ලොකධාතුං ඨපෙත්වා අඤ්ඤත්ථ අනුප්පත්ති වුත්තා හොතීති අධිප්පායො.

ඛෙත්තපරිග්ගහො කතො නාම හොති ''ඉදං බුද්ධඛෙත්තං නාමා''ති.

එවං ඨානාට්ඨානභාවං ගතාති වුත්තප්පකාරෙන ඨානභූතා, වුත්තනයෙන වා අඤ්ඤෙපි යථාරහං ඨානාට්ඨානභාවෙන පවත්තා. **සත්තපඤ්ඤත්තියා උපාදානභූතාති** ඉන්ද්‍රියබද්ධෙ ඛන්ධෙ සන්ධාය වදති.

58. **ඵලස්ස පච්චක්ඛකාරිතාති** ''ඉමස්ස කම්මස්ස ඉදං ඵල''න්ති තංතංකම්මඵලාවබොධො. **අප්පදානාභාවොති** පච්චයසමවායෙ කම්මස්ස එකන්තතො ඵලුප්පාදනං. තෙනාහ **''කතූපචිතාන''**න්ති.

59. **අජ්ඣොසිතවත්ථුනාති** තණ්හාභිනිවෙසවසෙන අභිනිවිට්ඨවත්ථුනා. **රූපභවඅරූපභවාදිනාති** භවතණ්හා විය සයං දස්සෙති.

ඛන්ධත්තයවසෙනාති සීලාදික්ඛන්ධත්තයවසෙන. **පටිපදාවිභාගෙනාති** ''සබ්බත්ථගාමිනී''ති ආදිපටිපදාය භෙදෙන.

තත්ථතත්ථගාමිනීති නිරයාදිනිබ්බානන්ති ද්වීසු ගන්ධබ්බට්ඨානෙසු තත්ථ තත්ථෙව ගමනසීලා. **සබ්බත්ථගාමිනීති** යථාවුත්තෙසු සබ්බට්ඨානෙසු ච ගමනසීලා.

සඤ්ජීවො කාළසුත්තං සඞ්ඝාතො රොරුවො මහාරොරුවො තාපනො මහාතාපනො අවීචීති එතෙ **අට්ඨ මහානිරයා.** එකෙකස්ස චත්තාරි චත්තාරි ද්වාරානි, එකෙකස්මිං ද්වාරෙ චත්තාරො චත්තාරො ගූථනිරයාදයොති එවං **සොළස උස්සදනිරයෙ** වණ්ණෙන්ති.

සක්කසුයාමාදිකො **ජෙට්ඨකදෙවරාජා.** පජාපතිවරුණීසානාදයො විය දුතියාදිට්ඨානන්තරකාරකො **පරිවාරකො.**

කිලෙසකාමපක්ඛෙති ''සඞ්කප්පො කාමො, රාගො කාමො, සඞ්කප්පරාගො කාමොති (මහානි. 1) එත්ථ වුත්තසඞ්කප්පවසෙන වුත්තං. සොපි හි විබාධති, උපතාපෙති චාති කිලෙසත්තසම්භවතො කිලෙසකාමො වුත්තො, න කිලෙසවත්ථුභාවතො. **කාමපටිසංයුත්තොති** කාමරාගසඞ්ඛාතෙන කාමෙන සම්පයුත්තො, කාමපටිබද්ධො වා. අඤ්ඤෙසු ච කාමපටිසංයුත්තෙසු ධම්මෙසු විජ්ජමානෙසු විතක්කෙ එව කාමසද්දො ධාතුසද්දො නිරුළ්හොති වෙදිතබ්බො විතක්කස්ස කාමසඞ්කප්පවුත්තියා සාතිසයත්තා. එස නයො බ්‍යාපාදධාතුආදීසු. පරස්ස, අත්තනො ච දුක්ඛාපනං **විහිංසා.** තං තු මිච්ඡාහි විහිංසා.

බීජාදිධාතුනානත්තවසෙන ඛන්ධාදිනානත්තං වෙදිතබ්බං. **ඛන්ධොති** ද්විධාභූතග්ගො.

60. **අජ්ඣාසයධාතූති** අජ්ඣාසයසභාවො. යථා ගූථාදීනං සභාවො එසො යං ගූථාදීහෙව සංසන්දති, එවං පුග්ගලානං අජ්ඣාසයස්සෙවෙස සභාවො, යං දුස්සීලාදයො දුස්සීලාදිකෙහෙව සංසන්දන්ති.

සද්ධාමූලකත්තා කුසලකිරියාය වුත්තං **"යං සද්ධාවසෙනා"**තිආදි. තථා හි වුත්තං ''සද්ධා බීජ''න්ති (සු. නි. 77). යං ලොභවසෙන, සද්ධාවසෙන ච දොසවසෙන, සද්ධාවසෙන ච මොහවසෙන , සද්ධාවසෙන චාති යොජෙතබ්බං. **වීරියවසෙනාති** සම්මප්පධානවීරියවසෙන. **පඤ්ඤාවසෙනාති** මග්ගසම්මාදිට්ඨිවසෙන.

අකුසලස්ස කම්මස්ස කතොකාසතාය පාළියං වුත්තත්තා **"විපාකාවරණෙන නිවුත"**න්ති වුත්තං. තං පන නිදස්සනමත්තං දට්ඨබ්බං කම්මාවරණාදීහිපි නිවුතතාය ඉච්ඡිතත්තා. තථා හි යථා දෙවදත්තං කොකාලිකං සුනක්ඛත්තං ලිච්ඡවිපුත්තන්ති උදාහටං, යදිපි භගවා පටිවෙධස්ස අට්ඨානතං දිස්වා නිබ්බෙධභාගියදෙසනං න දෙසෙති, වාසනාභාගියං පන තථාරූපස්ස දෙසෙති එවාති දස්සෙන්තො **"සච්චප්පටිවෙධ"**න්තිආදිමාහ. **අජාතසත්තුආදීනන්ති ආදිසද්දෙන** සච්චකාදීනං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. තස්සාපි භගවා අනාගතෙ වාසනත්ථාය ධම්මං දෙසෙසි. සත්ථා හි ''අනාගතෙ තම්බපණ්ණිදීපෙ සාසනං පතිට්ඨහිස්සතී''ති තත්ථායං කුලඝරෙ නිබ්බත්තො පබ්බජිත්වා **කාළබුද්ධරක්ඛිතත්ථෙරො** නාම පභින්නපටිසම්භිදො මහාඛීණාසවො භවිස්සතීති ඉදං දිස්වා ධම්මං දෙසෙසි, සො ච තථා අහොසීති.

අසම්පුණ්ණෙති එකන්තතො විපාකදානසමත්ථතාවසෙන පාරිපූරිං අනුපගතෙ. දිට්ඨුපනිස්සයදිට්ඨිසහගතස්ස කම්මං සන්ධාය **"කම්මෙ අසම්පුණ්ණෙ"**ති වුත්තං. තෙනාහ **"කිලෙසන්තරාය මිස්සකං කම්මන්තරායං දස්සෙත්වා"**ති.

61. දිට්ඨී පනෙත්ථ පධානභාවෙන පාළියං ගහිතා සීලබ්බතපරාමාසස්ස අධිප්පෙතත්තා. තථා හි වුත්තං **"යථා පුණ්ණඤ්ච ගොවතිකං, අචෙලඤ්ච කුක්කුරවතික"**න්ති. අසම්පුණ්ණත්තා එව හි තස්ස මිච්ඡාදිට්ඨිකම්මසමාදානස්ස තෙසං භගවා ''චත්තාරිමානි, පුණ්ණ, කම්මානී''තිආදිනා (ම. නි. 2.81) ධම්මං දෙසෙසි. තාය ච දෙසනාය තෙ තං දිට්ඨිං පටිනිස්සජ්ජිත්වා සම්මත්තෙ පතිට්ඨහිංසු.

62. පගුණතාය වොදානං **පගුණවොදානං**. තදෙව පඨමජ්ඣානාදීහි වුට්ඨහිත්වා දුතියජ්ඣානාදිඅධිගමස්ස පච්චයත්තා වුට්ඨානං නාම හොතීති ආහ **"වුට්ඨානං පගුණවොදාන"**න්ති. **භවඞ්ගවුට්ඨානං** භවඞ්ගුප්පත්ති. භවඞ්ගචිත්තෙ හි උප්පන්නෙ තංසමඞ්ගිසමාපත්තිතො වුට්ඨිතො නාම හොති. සඤ්ඤාවෙදයිතඅපගමො එව **අපගමවිමොක්ඛො.**

ඉදං වුට්ඨානන්ති ඉදං යථාවුත්තං කොසල්ලං වුට්ඨානහෙතුභාවතො වුට්ඨානං. තථා හි වුත්තං ''වොදානම්පි තම්හා තම්හා සමාධිම්හා වුට්ඨාන''න්ති (විභ. 828). ඉමාය පන වුට්ඨානපාළියා අසඞ්ගහිතත්තා ''නිරොධසමාපත්තියා වුට්ඨානං පාළිමුත්තකවුට්ඨානං නාමා''ති **සම්මොහවිනොදනියං** (විභ. අට්ඨ. 828) වුත්තං. යෙ පන ''නිරොධතො ඵලසමාපත්තියා වුට්ඨාන''න්ති පාළියං නත්ථීති වදෙය්‍යුං, තෙ ''නිරොධා වුට්ඨහන්තස්ස නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං ඵලසමාපත්තියා අනන්තරපච්චයෙන පච්චයො''ති (පට්ඨා. 1.1.417) ඉමාය පාළියා පටිසෙධෙතබ්බා.

63. **අයං චස්ස ආසයොති** එත්ථ ආසයජානනාදිනා යෙහි ඉන්ද්‍රියෙහි යෙහි පරොපරෙහි සත්තා කල්‍යාණපාපාසයාදිකා හොන්ති, තෙසං පජානනං විභාවෙතීති වෙදිතබ්බං. එවඤ්ච කත්වා ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තආසයානුසයඤාණානං විසුං අසාධාරණතා, ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තනානාධිමුත්තිකතාඤාණානං විසුං බලතා ච සිද්ධා හොති.

ථාමගතොති එත්ථ ථාමගමනං නාම අඤ්ඤෙසං අසාධාරණො කාමරාගාදීනං එව ආවෙණිකො සභාවො වෙදිතබ්බො, යතො ''ථාමගතො අනුසයං පජහතී''ති (පටි. ම. 3.21) වුත්තං.

ආවජ්ජනමත්තෙනෙව සරති ආකඞ්ඛායත්තවුත්තිකත්තා. වුත්තඤ්හි ''ආකඞ්ඛපටිබද්ධං බුද්ධස්ස භගවතො ඤාණං, මනසිකාරපටිබද්ධං බුද්ධස්ස භගවතො ඤාණ''න්තිආදි (මහානි. 156; චූළනි. මොඝරාජමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 85; පටි. ම. 3.5). සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං විය හි සබ්බං භගවතො ඤාණං පරිකම්මනිරපෙක්ඛන්ති.

64. **උපක්කිලෙසවිමුත්තත්තාති** එත්ථ චිත්තාදි එව උපක්කිලෙසා, නිබ්බත්තකස්ස වා කම්මස්ස පාරිබන්ධකිලෙසා. කසිණකම්මපරිකම්මඣානනිබ්බත්තනකසිණභාවො චුද්දසවිධෙන චිත්තපරිදමනං අභිඤ්ඤාභිනීහාරොති සබ්බත්ථාපි වීරියබලස්ස බහූපකාරත්තා වුත්තං **"වීරියභාවනාබලනිබ්බත්ත"**න්ති. **දිබ්බසදිසත්තාති** දිබ්බෙ භවන්ති **දිබ්බං,** යථාවුත්තං පසාදචක්ඛු, දිබ්බං වියාති **දිබ්බං,** අග්ගතං අභිඤ්ඤාණං. **දිබ්බවිහාරො** චත්තාරි රූපාවචරජ්ඣානානි. තෙසං වසෙන නිබ්බත්තිත්වා පටිලද්ධබ්බත්තා **දිබ්බං,** තෙන දිබ්බහෙතුකත්තා දිබ්බන්ති වුත්තන්ති දස්සෙති. **දිබ්බවිහාරසන්නිස්සිතත්තාති** රූපාවචරචතුත්ථජ්ඣානෙන නිස්සයපච්චයෙන නිබ්බත්තත්තා, තෙන දිබ්බනිස්සිතං දිබ්බන්ති දස්සෙති. දිවුසද්දං අක්ඛරචින්තකා කීළාදීසු පඨන්තීති වුත්තං **"තං සබ්බං සද්දසත්ථානුසාරෙන වෙදිතබ්බ"**න්ති. පුරිමා හි තයො අත්ථා කීළත්ථස්ස වසෙන, ඉතරෙ ජුතිගතිඅත්ථවසෙනෙව දස්සිතාති.

මනුස්සූපචාරන්ති මනුස්සගොචරං. **දට්ඨුං න සක්කා** ඉත්තරඛණත්තා ඛණපච්චුප්පන්නස්ස. **"ආසන්නචුතිකා"**තිආදිනා සන්තතිපච්චුප්පන්නවසෙන "චවමානෙ උපපජ්ජමානෙ"ති වුත්තන්ති දස්සෙති. **"මොහනිස්සන්දයුත්තත්තා"**තිආදිනා සත්තානං හීනපණීතත්තාදිභාවස්ස මොහාදිකම්මනිදානහෙතුකතං, නිස්සන්දඵලතඤ්ච දස්සෙති. දිබ්බචක්ඛුස්ස පාදකං එතෙසන්ති **දිබ්බචක්ඛුපාදකානි**. තෙන වුත්තං **"දිබ්බචක්ඛුනා සහෙව ඉජ්ඣන්තී"**ති. තානි හිස්ස පරිභණ්ඩඤාණානි.

සමාදියන්තීති **සමාදානානි,** කම්මානි සමාදානානි එතෙසන්ති **කම්මසමාදානා**. සමාදාතබ්බනානාවිධකම්මාති අත්ථො පුරිමෙ අත්ථෙ, දුතියෙ පන කම්මානි සමාදාපෙන්තීති **කම්මසමාදානා,** මිච්ඡාදිට්ඨියා කම්මසමාදානා **මිච්ඡාදිට්ඨිකම්මසමාදානා,** හෙතුඅත්ථෙ චෙතං කරණවචනං.

තං වාචන්ති තං අරියානං උපවදනවාචං. **තං චිත්තන්ති** සමුට්ඨාපකචිත්තං. **තං දිට්ඨින්ති** යෙන මිච්ඡාගාහෙන අරියෙ අනුද්ධංසෙති, මිච්ඡාභිනිවෙසං. අයම්පෙත්ථ අත්ථො – යථා නාම හෙතුසම්පන්නස්ස භික්ඛුනො විසුද්ධං සීලං, සමාධිඤ්ච සම්පාදෙත්වා ඨිතස්ස දන්ධො සතුප්පාදො ඛිප්පාභිඤ්ඤාය දිට්ඨෙව ධම්මෙ අඤ්ඤා, සති වා උපාදිසෙසෙ අනාගාමිතා. එවමෙවං යො අරියූපවාදී යථාවුත්තචිත්තදිට්ඨීහි අපක්කමිත්වා අප්පතිරූපං සභාවං "මයා, භන්තෙ, තුම්හාකං උපරි වුත්ත"න්ති අච්චයදෙසනාය තෙ න ඛමාපෙති, සො කායස්ස භෙදා නිරයෙ එවාති. තෙසු පසන්නචිත්තස්ස ඛමාපනඤ්හෙත්ථ තෙසං වාචාදීනං පහානං පටිනිස්සග්ගොව. ඉතො **සාවජ්ජතරං නාම අඤ්ඤං නත්ථී** සබ්බානත්ථවිධානතො, සබ්බහිතසුඛපරිධංසනතො ච.

කායස්ස භෙදාති ඉධ **කායසද්දො** අත්තභාවපරියායොති ආහ **"උපාදින්නක්ඛන්ධපරිච්චාගා"**ති. **තදනන්තරන්ති** තස්ස මරණසඞ්ඛාතස්ස ඛන්ධපරිච්චාගස්ස අනන්තරං. අභිනිබ්බත්තක්ඛන්ධත්ථො **පරසද්දො,** අනොරිමභූතවත්ථුවිසයො වා සියා, අවධිවිසෙසනමත්තං වා. තෙසු පුරිමං සන්ධායාහ **"අභිනිබ්බත්තක්ඛන්ධග්ගහණෙ"**ති, පච්ඡිමස්ස පන වසෙන **"චුතිතො උද්ධ"**න්ති.

වුත්තවිපරියායෙනාති "සුට්ඨු චරිතං, සොභනං වා චරිත"න්තිආදිනා. **හනනන්ති** ඝාතනං.

කාරණාකාරණන්ති ඨානාට්ඨානං. චෙතනාචෙතනාසම්පයුත්තධම්මෙ නිරයාදිනිබ්බානගාමිපටිපදාභූතෙ කම්මන්ති ගහෙත්වා ආහ **"කම්මපරිච්ඡෙදමෙවා"**ති. **කම්මවිපාකන්තරං** කම්මවිපාකවිසෙසො කම්මවිපාකස්ස විභාගො. **අප්පෙතුං න සක්කොති** අට්ඨමනවමබලානි විය, තංසදිසං ඉද්ධිවිධඤාණං විය විකුබ්බිතුං, එතෙනස්ස බලසදිසතඤ්ච නිවාරෙති. ඣානාදිඤාණං විය වා අප්පෙතුං , විකුබ්බිතුඤ්ච. යදිපි හි ඣානාදිපච්චවෙක්ඛණාඤාණං ඉධ ඡට්ඨං බලන්ති තස්ස සවිතක්කසවිචාරතා වුත්තා, තථාපි ඣානාදීහි විනා පච්චවෙක්ඛණා නත්ථීති ඣානාදිසහගතං ඤාණං තදන්තොගධං කත්වා එවං වුත්තං. අථ වා සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං ඣානාදිකිච්චං විය න සබ්බං බලකිච්චං කාතුං සක්කොතීති දස්සෙතුං **"ඣානං හුත්වා අප්පෙතුං, ඉද්ධි හුත්වා විකුබ්බිතුඤ්ච න සක්කොතී"**ති (විභ. මූලටී. 831) වුත්තං, න පන කස්සචි බලස්ස ඣානඉද්ධිභාවොති දට්ඨබ්බං.

විචයහාරසම්පාතවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. යුත්තිහාරසම්පාතවණ්ණනා

65. පටිපක්ඛපටිබාළ්හා කුසලා ධම්මා උප්පජ්ජිතුමෙව න සක්කොන්ති, උප්පන්නාපි සම්මදෙව අත්තනො කිච්චං කාතුං අසමත්ථතාය අනුප්පන්නසදිසාති පටිපක්ඛනිවාරණෙන කුසලානං ධම්මානං කිච්චකරණභාවං දස්සෙතුං **"මනච්ඡට්ඨානි…පෙ…. භවිස්සතී"**ති වුත්තං. **විහරන්තස්සාති** විහරණහෙතු. **විහරන්තොති** එත්ථාපි එසෙව නයො, තෙන රක්ඛිතචිත්තතා වුත්තනයෙන එකන්තතො සම්මාසඞ්කප්පගොචරතාය ච සංවත්තතීති දස්සෙති. **වුත්තනයෙනාති** මිච්ඡාසඞ්කප්පානං අවසරං අදත්වා විසොධිතනෙක්ඛම්මාදිවිතක්කතාය. **අවිපරීතමෙවාති** කායාදිඅසුභාදිතො ආදානං. **විනිපාතභයන්ති** දුග්ගතිභයං. **සබ්බොපි වායමත්ථොති** "සම්මාසඞ්කප්පගොචරො සම්මාදිට්ඨී භවිස්සතී"තිආදීසු අත්ථො යුත්තියා යුත්තො එව අනුරූපකාරණභාවතො.

යුත්තිහාරසම්පාතවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. පදට්ඨානහාරසම්පාතාදිවණ්ණනා

66. යස්මා වා සංකිලෙසතො රක්ඛිතචිත්තස්ස තීණි සුචරිතානි පාරිපූරිං ගච්ඡන්ති, තස්මා **රක්ඛිතචිත්තස්සාති** එත්ථ යායං රක්ඛිතචිත්තතා, සා කායසුචරිතාදීනං තිණ්ණං සුචරිතානං පදට්ඨානන්ති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. **අත්තාධීනන්ති** අත්තපරාධීනං.

තතො එවාති කාරණග්ගහණෙන ඵලස්ස ගහිතත්තා එව.

68. තත්ථ **ඉතිසද්දොති** ''පරිපාලීයතී''ති ඉතිසද්දො.

73-4. පාළියං **පඤ්චින්ද්‍රියානි තීහි ඛන්ධෙහි සඞ්ගහිතානීති** එත්ථ සද්ධාවීරියසතින්ද්‍රියෙහි පාතිමොක්ඛාදි තිවිධං සීලං ගහිතං සොධෙතබ්බත්තා. තෙසන්ති තෙහි සීලක්ඛන්ධො සඞ්ගහිතො. සමාධිපඤ්ඤින්ද්‍රියෙහි සමාධිපඤ්ඤාක්ඛන්ධා ගහිතාති පාකටොයමත්ථො, තථා සෙසම්පීති ආහ **''ඉතො පරෙසු...පෙ.... වුත්තනයමෙවා''**ති.

76. **හෙතුහෙතුසමුප්පන්නපච්චයපච්චයුප්පන්නසඞ්ඛාතස්සාති** එත්ථ හෙතුපච්චයවිභාගො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව.

පදට්ඨානහාරසම්පාතාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මිස්සකහාරසම්පාතවණ්ණනා

ඉදානි යස්මා සුත්තෙසු හාරානං යොජනානයදස්සනත්තා හාරසම්පාතදෙසනා හාරවිභඞ්ගදෙසනා විය න හාරසරූපමත්තදස්සනත්තා, තස්මා **පෙටකොපදෙසෙ** ආගතනයානුසාරෙන අපරෙහි විපරියායෙහි හාරසම්පාතයොජනාවිධිං දස්සෙන්තො **''අපිචා''**තිආදිමාහ. තත්ථ විජ්ජාවිජ්ජාය කුසලාකුසලචිත්තප්පවත්තියා අලොභාදොසලොභදොසාපි පරම්පරභාවෙන පවත්තන්ති නිදානභාවතොති දස්සෙන්තො **''ඡ ධම්මා...පෙ.... මූලානී''**ති ආහ. යථා ච නිදානභාවෙන පුබ්බඞ්ගමතා, එවං අත්තනො වසෙවත්තනෙනාපි පුබ්බඞ්ගමතා ලබ්භතෙවාති වුත්තං **''සාධිපතිකානං අධිපති, සබ්බචිත්තුප්පාදානං ඉන්ද්‍රියානී''**ති. **අලොභස්සාති** අලොභයුත්තස්ස චිත්තුප්පාදස්ස. **නෙක්ඛම්මච්ඡන්දෙනාති** කුසලච්ඡන්දෙන. නෙක්ඛම්මසද්දො පබ්බජ්ජාදීසු නිරුළ්හො. වුත්තඤ්හි –

> ''පබ්බජ්ජා පඨමං ඣානං, නිබ්බානඤ්ච විපස්සනා;
> සබ්බෙපි කුසලා ධම්මා, 'නෙක්ඛම්ම'න්ති පවුච්චරෙ''ති. (ඉතිවු. අට්ඨ. 109; දී. නි. ටී. 2.359; අ. නි. ටී. 2.2.66) –

තෙසු ඉධ කුසලා ධම්මා අධිප්පෙතා. තෙන වුත්තං ''කුසලච්ඡන්දෙනා''ති. නෙක්ඛම්මච්ඡන්දෙන උපනිස්සයභූතෙන, න අධිපතිභූතෙන. ඉදං වුත්තං හොති – අලොභප්පධානො වෙ චිත්තුප්පාදො හොති, නෙක්ඛම්මච්ඡන්දෙන උපනිස්සයභූතෙන මනො තස්ස පුබ්බඞ්ගමො හොති. සෙසපදද්වයෙපි එසෙව නයො.

යදග්ගෙන තෙසං ධම්මානං මනො පුබ්බඞ්ගමං, තදග්ගෙන තෙසං ජෙට්ඨං, පධානඤ්චාති වුත්තං **''මනොසෙට්ඨාති මනො තෙසං ධම්මාන''**න්තිආදි. මනොමයතා මනෙන කතාදිභාවො, සො ච මනස්ස තෙසං සහජාතාදිනා පච්චයභාවො එවාති වුත්තං **''මනොමයාති...පෙ.... පච්චයො''**ති. **තෙ පනාති** එත්ථ පන-සද්දො විසෙසත්ථදීපකො, තෙනෙතං දස්සෙති – යදිපි තෙසං ධම්මානං ඡන්දාදයොපි පච්චයා එව, ඉන්ද්‍රියාදිපච්චයෙන පන සවිසෙසං පච්චයභූතස්ස මනස්සෙව වසෙනෙව වුත්තං ''මනොමයා''ති. තත්ථ **ඡන්දසමුදානීතාති** යථාවුත්තනෙක්ඛම්මාදිඡන්දෙන සම්මා උද්ධමුද්ධං නීතා, තතො සමුදාගතාති අත්ථො. තතො එව නෙක්ඛම්මවිතක්කාදිතො සමුප්පන්නත්තා **අනාවිලසඞ්කප්පසමුට්ඨානා**. තජ්ජාමනොවිඤ්ඤාණධාතුසම්ඵස්සෙන සහාධිට්ඨානතො **ඵස්සසමොධානා**. ''ඵුට්ඨො, භික්ඛවෙ, වෙදෙති, ඵුට්ඨො සඤ්ජානාති, ඵුට්ඨො චෙතෙතී''ති (සං. නි. 4.93) හි වුත්තං. **ඉදං මනොකම්මන්ති** කායඞ්ගවාචඞ්ගචොපනං අකත්වා සද්ධාසමන්නාගතෙන පසන්නෙන මනසා පවත්තං ඉදං කුසලං මනොකම්මං. තං පන අනභිජ්ඣාසහගතං, අබ්‍යාපාදසහගතං, සම්මාදිට්ඨිසහගතන්ති තිවිධං හොති.

භාසතීති අවිසංවාදනාදිනා වාචඞ්ගචොපනාවසෙන පවත්තෙන්තියා වචීවිඤ්ඤත්තියා සාධෙතබ්බං සාධෙතීති අත්ථො, තෙන කායද්වාරතො පවත්තකුසලවචීකම්මම්පි සඞ්ගහිතං හොති. තථා හි වක්ඛති ''වචීවිඤ්ඤත්තිවිප්ඵාරතො, තථා සාදියනතො ච භාසතී''ති. සබ්බම්පි වචීකම්මං සච්චාදිවසෙන චතුබ්බිධං. **කරොතීති** අත්තනො, පරෙසඤ්ච හිතාහිතානි කාරණාකාරණෙහි කායඞ්ගචොපනාවසෙන පවත්තෙන්තියා කායවිඤ්ඤත්තියා සාධෙතබ්බං සාධෙතීති අත්ථො, තෙන වචීද්වාරතො පවත්තකුසලකායකම්මම්පි සඞ්ගහිතං හොති. තථා ච වක්ඛති ''කායවිඤ්ඤත්තිවිප්ඵාරතො, තථා සාදියනතො ච කරොතී''ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 76 මිස්සකහාරසම්පාතවණ්ණනා). කම්මපථවසෙන ගය්හමානෙ පාණාතිපාතාදිවසෙන තං තිවිධං හොති. තෙනාහ **''ඉති දසකුසලකම්මපථාදස්සිතා''**ති. දසපුඤ්ඤකිරියවත්ථුවසෙනාපි ගාථාය අත්ථො යුජ්ජති. තථා හි වක්ඛති ''සො පසන්නචිත්තො''තිආදි. භාසති වා කරොති වා කෙවලං මනසා පවත්තතීති අනියමත්ථො වා-සද්දො. තථා චෙව සංවණ්ණිතං.

දසවිධස්ස කුසලකම්මස්සාති දසවිධස්ස කුසලකම්මපථකම්මස්ස, වක්ඛමානනයෙන වා දසපුඤ්ඤකිරියවත්ථුසඞ්ඛාතස්ස කුසලකම්මස්ස. නනු තත්ථ දානාදිමයං තිවිධමෙව පුඤ්ඤකිරියවත්ථු වුත්තන්ති? සච්චං, තං පන ඉතරෙසං තදන්තොගධත්තා.

''සුඛමන්වෙතී''ති සඞ්ඛෙපෙන වුත්තං සුඛානුගමං විත්ථාරෙන දස්සෙන්තො **''ඉධස්සු පුරිසො''**තිආදිමාහ. තත්ථ **එවං සන්තන්ති** එවං භූතං, අප්පහීනානුසයො හුත්වා සුඛවෙදනීයඵස්සසම්භූතන්ති අත්ථො.

තත්ථ **“යං මනො”**තිආදිනා ගාථාත්ථවසෙන චතුසච්චං නිද්ධාරෙති. ආදිතො වවත්ථාපිතෙසු ඛන්ධාදීසු ඛන්ධමුඛෙන සච්චානං කථිතත්තා සත්තානං භින්නරුචිභාවතො නානානයෙහි විපස්සනාභූමිකොසල්ලත්ථං, පුබ්බාපරසම්බන්ධදස්සනත්ථඤ්ච එවං වුත්තං **“එවං...පෙ.... නිද්ධාරෙතබ්බානී”**ති. සච්චමුඛෙන අස්සාදාදිකෙ නිද්ධාරෙත්වා දෙසනාහාරසම්පාතං යොජෙතුං **“තත්ථ සමුදයෙනා”**තිආදිමාහ, තං වුත්තනයමෙව. යඤ්හෙත්ථ අඤ්ඤම්පි අත්ථතො න විභත්තං, තං හෙට්ඨා වුත්තනයත්තා, උත්තානත්ථත්තා වාති වෙදිතබ්බං.

මනනලක්ඛණෙති මනනලක්ඛණහෙතු. **“මනනලක්ඛණෙනා”**ති වා පාඨො. **ඊහාභාවතො** බ්‍යාපාරාභාවතො. යෙන පසාදෙන සමන්නාගතත්තා මනො ‘‘පසන්නො’’ති වුත්තො, තස්ස පසාදස්ස කිච්චං මනෙ ආරොපෙත්වා ආහ **“අකාලුසියතො, ආරම්මණස්ස ඔකප්පනතො ච පසන්නෙනා”**ති. **තථා සාදියනතොති** වාචාය වත්තබ්බං අවත්වාව එස්සසාදියනතො අනුජානතො. දුතියෙ **තථා සාදියනතොති** කායෙන කාතබ්බං යථා කතං හොති, තථා වාචාය සංවිධානතො. **තථා පසුතත්තාති** යථා සුඛමන්වෙති, තථා උපචිතත්තා එවාති අත්ථො. **තතොති** තතො කාරණා, මනසා පසන්නෙන, භාසනෙන, කරණෙන ච හෙතුනාති වුත්තං හොති. **අනඤ්ඤත්ථාති** එතස්මිං පන අත්ථෙ. **තතොති** තතො එව. යො හි පසන්නමනො තෙන යං භාසනං, කරණඤ්ච, තතො එව නං සුඛමන්වෙතීති වුත්තං හොති. **සාතභාවතොති** සාතවෙදනාභාවතො. **ඉට්ඨභාවතොති** මනාපභාවතො. කම්මතො විපාකුප්පත්තිඵලදානසමත්ථභාවෙන කම්මස්ස නිබ්බත්තත්තා විපාකස්සෙව අනිබ්බත්තත්තාති ආහ **“කතූ...පෙ.... අන්වෙතීති වුත්ත”**න්ති **කාරණායත්ත වුත්තිතොති** කතභාවහෙතුකත්තා කම්මස්සාති අධිප්පායො. **අසඞ්කන්තිතොති** යස්මිං සන්තානෙ කම්මං නිබ්බත්තං, තදඤ්ඤසන්තානා සඞ්කමනතො.

ආධිපච්චයොගතොති සහජාතාධිපතිවසෙන ආධිපච්චයුත්තත්තා. සහජාතධම්මානඤ්හි තංසම්පයුත්තස්ස මනස්ස වසෙන පුබ්බඞ්ගමතා ඉධාධිප්පෙතා. **තතො එවාති** ආධිපච්චයොගතො එව. **මනස්සාති** උපයොගත්ථෙ සාමිවචනං. තෙසං ධම්මානන්ති සම්බන්ධො. **කුසලභාවො යුජ්ජති** පසාදස්ස යොනිසොමනසිකාරහෙතුකත්තා . නනු විභජ්ජබ්‍යාකරණෙසු තෙසං සාවකානං සද්ධා උප්පජ්ජතීති? නායං සද්ධා, තදාකාරා පන අකුසලා ධම්මා තථා වුච්චන්තීති වෙදිතබ්බං. තථා හි වක්ඛති ‘‘නායං පසාදො’’තිආදි (නෙත්ති. අට්ඨ. 76 මිස්සකහාරසම්පාතවණ්ණනා). **සුඛං අන්වෙතීති යුජ්ජති** කම්මස්ස ඵලදානෙ සමත්ථභාවතො. යථා හි කතං කම්මං ඵලදානසමත්ථං හොති, තථා කතං උපචිතන්ති වුච්චතීති.

මනොපවිචාරා ඉධ නෙක්ඛම්මසිතා සොමනස්සූපවිචාරා, උපෙක්ඛූපවිචාරා ච වෙදිතබ්බා කුසලාධිකාරත්තා. තෙ පන යස්මා චිත්තං නිස්සායෙව පවත්තන්ති, නානිස්සාය, තස්මා වුත්තං **“මනො මනොපවිචාරානං පදට්ඨාන”**න්ති. **කුසලපක්ඛස්ස පදට්ඨානන්ති** එත්ථ කුසලො තාව එස්සො කුසලස්ස වෙදනාක්ඛන්ධස්ස සඤ්ඤාක්ඛන්ධස්ස සඞ්ඛාරක්ඛන්ධස්ස සහජාතාදිනා පච්චයො හොති. ‘‘ඵුට්ඨො, භික්ඛවෙ, වෙදෙති, ඵුට්ඨො සඤ්ජානාති, ඵුට්ඨො චෙතෙතී’’ති (සං. නි. 4.93) වුත්තං. එවං වෙදනාදීනම්පි වෙදිතබ්බං. සද්ධාදීනම්පි පච්චයභාවෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථි. **සබ්බස්සාති** චතුභූමකස්ස. කාමාවචරා හි කුසලා ධම්මා යථාරහං චතුභූමකස්සාපි කුසලස්ස පච්චයා හොන්ති, එවං ඉතරභූමකාපි.

‘‘පසන්නෙන මනසා භාසතී’’ති වුත්තත්තා විසෙසතො සම්මාවාචාපච්චයං භාසනං ඉධාධිප්පෙතන්ති වුත්තං **“භාසතීති සම්මාවාචා”**ති. තත්ථායමධිප්පායො ‘‘භාසතීති යමිදං පදං, ඉමිනා සම්මාවාචා ගහිතා හොතී’’ති. **කරොතීති සම්මාකම්මන්තොති** එත්ථාපි එසෙව නයො. සුපරිසුද්ධෙ කායවචීකම්මෙ ඨිතස්ස ආජීවපාරිසුද්ධි, න ඉතරස්සාති වුත්තං **“තෙ සම්මාආජීවස්ස පදට්ඨාන”**න්ති. තත්ථ **තෙති** සම්මාවාචාකම්මන්තා. යස්මා පන ආජීවට්ඨමකෙ සීලෙ පතිට්ඨිතස්ස උප්පන්නානුප්පන්නානං අකුසලධම්මානං පහානානුප්පාදනානි, අනුප්පන්නුප්පන්නානං කුසලධම්මානං උප්පාදනපාරිපූරියා ච සම්භවන්ති, තථා සම්මාවායාමෙ ඨිතස්සෙව කායාදීසු සුභසඤ්ඤාදිවිද්ධංසිනී සම්මාසති සම්භවති, තස්මා වුත්තං **“සම්මාආජීවො...පෙ....පදට්ඨාන”**න්ති. ජෙට්ඨකසීලං පාතිමොක්ඛසංවරො, සද්ධාසාධනො ච සොති ආහ **“තං සීලස්ස පදට්ඨාන”**න්ති.

තෙසන්ති කායවචීකම්මානං. **කම්මපච්චයතායාති** කුසලකම්මහෙතුකතාය.

පදත්ථො ච වුත්තනයෙනාති ‘‘මනනතො ආරම්මණවිජානනතො’’තිආදිනා.

අයං ආවට්ටොති අයං සභාගවිසභාගධම්මාවට්ටනවසෙන ආවට්ටො. එත්ථ හි කුසලමූලසම්මත්තමග්ගාදිනිද්ධාරණා සභාගධම්මාවට්ටනා. අවිජ්ජාභවතණ්හානං නිද්ධාරණා විසභාගධම්මාවට්ටනා.

විභත්තිහාරෙ පදට්ඨානභූමිවිභාගා වුත්තනයා, සුවිඤ්ඤෙය්‍යා චාති ධම්මවිභාගමෙව දස්සෙන්තො **“නයිද”**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **“නයිදං යථාරුතවසෙන ගහෙතබ්බ”**න්ති සුත්තස්ස නෙය්‍යත්ථතං වත්වා **“යොහී”**තිආදිනා තං විවරති. ‘‘දුක්ඛමෙව අන්වෙතී’’ති කස්මා වුත්තං, නනු යත්ථ කත්ථචි හිතෙසිතා කුසලමෙවාති? නයිදමීදිසං සන්ධාය වුත්තං, අධම්මං පන ධම්මොති, ධම්මඤ්ච පන අධම්මොති දීපනෙන ලොකස්ස සබ්බානත්ථබීජභූතෙසු සකලහිතසුඛුපායපටික්ඛෙපකෙසු තිත්ථකරෙසු අසන්තගුණසම්භාවනවසෙන පවත්තමිච්ඡාධිමොක්ඛං සන්ධාය වුත්තං. යො හි ලොකෙ අප්පමත්තකම්පි පුඤ්ඤං කාතුකාමං පාපිකං දිට්ඨිං නිස්සාය

පටිබාහති, සොපි ගාරය්හො, කිමඞ්ගං පන අරියවිනයෙ සම්මාපටිපත්තිං පටිබාහන්තෙසූති දුක්ඛඵලාව තත්ථ සම්භාවනාපසංසා පයිරුපාසනා. තථා හි වුත්තං – ''න ඛො අහං, මොඝපුරිස, අරහත්තස්ස මච්ඡරායාමි, අපිච තුය්හෙවෙතං පාපකං දිට්ඨිගතං…පෙ…. දීඝරත්තං අහිතාය දුක්ඛාය සංවත්තතී''ති (දී. නි. 3.7), ''යො නින්දියං පසංසති (සු. නි. 663; සං. නි. 1.180, 181; අ. නි. 4.3; නෙත්ති. 92), සබ්බස්සාපි අනත්ථස්ස මූලං බාලූපසෙවනා''ති ච.

ඉදඤ්හි සුත්තන්ති ''මනොපුබ්බඞ්ගමා…පෙ….පද''න්ති (ධ. ප. 1, 2) පඨමං ගාථං සන්ධාය වදති. **එතස්සා**ති සංවණ්ණියමානසුත්තස්ස.

කිච්චපඤ්ඤත්තීති අධිපතිපච්චයසඞ්ඛාතස්ස කිච්චස්ස පඤ්ඤාපනං. **පධානපඤ්ඤත්තී**ති පධානභාවස්ස පඤ්ඤාපනා. **සහජාතපඤ්ඤත්තී**ති තෙසං ධම්මානං මනසා සහභාවපඤ්ඤාපනා.

මහාභූතානීති **ඉති**සද්දො ආදිඅත්ථො, තෙන මහාභූතාවිනාභාවී සබ්බො රූපධම්මො සඞ්ගය්හති.

''මනොපුබ්බඞ්ගමා''ති සමාසපදෙ ''මනො''ති පදං තදවයවමත්තන්ති ආහ **''නෙව පදසුද්ධී''**ති. තෙනෙවාහ **''මනොපුබ්බඞ්ගමාති පදසුද්ධී''**ති. **''ඡායාව අනපායිනී''**ති ඉදං සුඛානුගමස්ස උදාහරණමත්තං, න යථාධිප්පෙතත්ථපරිසමාපනං. **''සුඛමන්වෙතී''**ති පන යථාධිප්පෙතත්ථපරිසමාපනන්ති වුත්තං **''පදසුද්ධි චෙව ආරම්භසුද්ධි චා''**ති.

එකත්තතාති මනොපුබ්බඞ්ගමාදිසාමඤ්ඤං සන්ධාය වදති. එවං සෙසෙසුපි. **වෙමත්තතා** ''මනොපුබ්බඞ්ගමා''තිආදිනා සාමඤ්ඤතො වුත්තධම්මෙ පසාදො ධාරණාය නිවත්තෙත්වා පසන්නසඞ්ඛාතෙ විසෙසෙ අවට්ඨාපනතො. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. පසාදො සිනෙහසභාවො, අස්සද්ධියං විය ලූඛසභාවං දොසං විනොදෙතීති ආහ **''බ්‍යාපාදවික්ඛම්භනතො''**ති. **බහිද්ධා**ති සද්ධෙය්‍යවත්ථුං සන්ධායාහ. **ඔකප්පනතො**ති ආරම්මණං අනුපවිසිත්වා අනුපක්ඛන්දිත්වා සද්දහනතො.

දෙය්‍යධම්මාදයොති එත්ථ **ආදි**සද්දෙන සංවෙගහිරොත්තප්පකසිණමණ්ඩලාදයො සඞ්ගය්හන්ති. **ඉට්ඨාරම්මණාදයො**ති **ආදි**සද්දෙන ඉට්ඨමජ්ඣත්තාරම්මණා, ද්වාරධම්මා, මනසිකාරොති එවමාදීනං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. **තථා ඵස්සො**ති යථා වෙදනාදීනං ඉට්ඨාරම්මණාදයො පච්චයො, එවං ඵස්සොපීති පච්චයතාසාමඤ්ඤමෙව උපසංහරති **තථා**-සද්දො. **වෙදනාදීනන්**ති හි වෙදනාදයො තයො ඛන්ධා ගහිතා. **විඤ්ඤාණස්ස වෙදනාදයො**ති නාමරූපං සන්ධාය වදති.

''සීලමයස්ස අදොසො පදට්ඨාන''න්ති වුත්තං ඛන්තිපධානත්තා සීලස්ස. **අධිට්ඨාතී**ති අනුයුඤ්ජති උප්පාදෙති. **සො**ති එවං කුසලචිත්තං භාවෙන්තො. **''අනුප්පන්නාන''**න්තිආදිනා භාවනාපහානසමාරොපනානි දස්සෙන්තො නිබ්බෙධභාගියවසෙන ගාථාය අත්ථං විවිනිත්වා සමාරොපෙති, එවම්පි සක්කා යොජෙතුන්ති වාසනාභාගියවසෙන පදට්ඨානනිද්දෙසෙ උදාහරීයති.

එවං ''මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මා''ති ගාථාය වසෙන හාරසම්පාතයොජනාවිධිං දස්සෙත්වා ඉදානි ගාථාන්තරෙන දස්සෙතුං **''තථා දදතො පුඤ්ඤ''**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **භාවනාමයන්**ති පඤ්ඤාභාවනාමයං.

''අලොභො කුසලමූල''න්තිආදි දානාදීනං අලොභාදිපධානත්තා වුත්තං, සබ්බත්ථ ච ''වුත්ත''න්ති පදං ආනෙත්වා යොජෙතබ්බං. **තෙසන්**ති රාගාදීනං. **නිස්සරණන්**ති ච පරිනිබ්බානමෙව සන්ධාය වදති.

පරිච්චාගසීලො අලොභජ්ඣාසයො කාමෙසු ආදීනවදස්සාවී සම්මදෙව සීලං පරිපූරෙතීති ආහ **''දදතො…පෙ…. පදට්ඨාන''**න්ති. ඉධ **ඔළාරිකා** නාම කිලෙසා වීතික්කමාවත්ථානං, තප්පහානං තදඞ්ගප්පහානෙන වෙදිතබ්බං. **මජ්ඣිමානන්**ති පරියුට්ඨානාවත්ථානං. **සුඛුමානන්**ති අනුසයාවත්ථානං. **කතාවීභූමි**න්ති ඛීණාසවභූමිං.

දදතොති මග්ගසහගතෙන අලොභෙන සදෙවකස්ස ලොකස්ස අභයදානං දදතො. **පුඤ්ඤන්**ති ලොකුත්තරකුසලං. **සංයමතො**ති මග්ගපරියාපන්නෙහි සම්මාවාචාකම්මන්තාජීවෙහි දිට්ඨෙකට්ඨාදිසංකිලෙසතො මග්ගසංයමෙන සංයමන්තස්ස. **වෙරන්**ති පාණාතිපාතාදිපාපං. **කුසලො**ති මග්ගසම්මාදිට්ඨියා කුසලො විචක්ඛණො. **ජහාති පාපකන්**ති තෙහි තෙහි මග්ගෙහි තං තං පහාතබ්බං පාපධම්මං ඔධිසො ජහාති සමුච්ඡින්දති. තෙනාහ **''මග්ගො වුත්තො''**ති.

''දදතො''තිආදිනා පුබ්බෙ අවිභාගෙන කුසලමූලානි උද්ධටානීති ඉදානි විභාගෙන තානි උද්ධරන්තො **''ලොකියකුසලමූල''**න්තිආදිමාහ.

පුථුජ්ජනභූමි සෙක්ඛභූමි දස්සිතා පහානස්ස විප්පකතභාවදීපනතො. **අසෙක්ඛභූමි දස්සිතා** අනුපාදාපරිනිබ්බානදීපනතො.

සග්ගගාමිනී පටිපදා පුබ්බභාගප්පටිපත්ති.

පුඤ්ඤෙ කථිතෙ පුඤ්ඤඵලම්පි කථිතමෙව හොතීති වුත්තං **"දදතො...පෙ.... දෙසනමාහා"**ති. සච්චකම්මට්ඨානෙන විනා සංකිලෙසප්පහානං නත්ථීති දස්සෙන්තො ආහ **"කුසලො...පෙ.... දෙසනමාහා"**ති.

වෙරසද්දො අදින්නාදානාදිපාපධම්මෙසුපි නිරුළ්හොති වුත්තං **"එවං සබ්බානිපි සික්ඛාපදානි විත්ථාරෙතබ්බානී"**ති. **ද්වෙපි විමුත්තියො** සෙක්ඛාසෙක්ඛවිමුත්තියො, සඋපාදිසෙසඅනුපාදිසෙසවිමුත්තියො ච. තථා හි වක්ඛති ''නිබ්බුතොති ද්වෙ නිබ්බානධාතුයො''තිආදි (නෙත්ති. අට්ඨ. 76).

කාරණූපචාරෙන, කාරණග්ගහණෙන වා ඵලං ගහිතන්ති ආහ **"ද්වෙ සුගතියො"**තිආදි. වට්ටවිවට්ටසම්පත්තියො ඉමිස්සා දෙසනාය **ඵලං,** තස්ස දානං සීලං භාවනා **උපායො,** ''සම්පත්තිද්වයං ඉච්ඡන්තෙන දානාදීසු අප්පමත්තෙන භවිතබ්බ''න්ති අයමෙත්ථ භගවතො **ආණත්තී**ති ඉමමත්ථං සන්ධායාහ **"ඵලාදීනි යථාරහං වෙදිතබ්බානී"**ති.

විචයොති විචයහාරසම්පාතො, සො වුච්චතීති අත්ථො. එස නයො ඉතො පරෙසුපි. **"තිවිධම්පි දානමය"**න්තිආදිනා පදත්ථවිචයං දස්සෙති, තෙන අස්සාදාදයො, ඉතරෙ ච විචයහාරපදත්ථා අත්ථතො විචිතා එව හොන්තීති. රූපාදිආරම්මණස්ස පරිච්චාගො වුත්තොති සම්බන්ධො. **සබ්බොති** සකලො අනවසෙසතො කිච්චස්ස වුත්තත්තා.

දානාභිරතස්ස චාගාධිට්ඨානං පාරිපූරිං ගච්ඡතීති වුත්තං **"දදතො...පෙ.... පදට්ඨාන"**න්ති. විරතිසච්චෙ, වචීසච්චෙ ච තිට්ඨතො සච්චාධිට්ඨානං පාරිපූරිං ගච්ඡතීති වුත්තං **"සංයම...පෙ.... පදට්ඨාන"න්ති.** කොසල්ලයොගතො ච පාපප්පහානතො ච පඤ්ඤාපාරිපූරිං ගච්ඡතීති වුත්තං **"කුසලො...පෙ.... පදට්ඨාන"**න්ති. අනවසෙසරාගාදීසු පහීනෙසු උපසමො උපට්ඨිතො නාම හොතීති වුත්තං **"රාග...පෙ.... පදට්ඨාන"**න්ති.

කුසලොති පුග්ගලාධිට්ඨානෙන කොසල්ලසම්මාදිට්ඨි වුත්තාති ආහ **"කුසලො...පෙ.... මග්ගඞ්ගාදිභාවෙන එකලක්ඛණත්තා"**ති. ආදිසද්දෙන බොධිපක්ඛියභාවාදිං සඞ්ගණ්හාති. **බෙපෙතබ්බභාවෙනාති** පහාතබ්බභාවෙන.

අවෙරතන්ති අසපත්තතං. **කුසලධම්මෙහීති** අනවජ්ජධම්මෙහි, ඵලනිබ්බානෙහීති අධිප්පායො. දානස්ස මහප්ඵලතා, සීලාදිගුණෙහි සත්තුං අනුත්තරදක්ඛිණෙය්‍යභාවො, අනුපාදාපරිනිබ්බානන්ති ඉමෙසං පච්චවෙක්ඛණා ඉමස්ස දානස්ස නිදානන්ති අයමත්ථො පාළියං නිරුළ්හොව. නිබ්බචනනිදානසන්ධයො සුවිඤ්ඤෙය්‍යාවාති ආහ **"නිබ්බචනනිදානසන්ධයො වත්තබ්බා"**ති.

පටිපක්ඛනිද්දෙසෙන සමුදයොති දෙසනත්ථං පටිපක්ඛනිද්දෙසනෙන නිද්ධාරිතො අයං මච්ඡරියාදිසංකිලෙසපක්ඛිකො සමුදයො. **අලොභෙන...පෙ.... දානාදීහීති** යෙහි අලොභාදීහි දානාදයො ධම්මා සම්භවන්ති, තානි දානාදිග්ගහණෙනෙව ගහිතානීති කුසලමූලානි නිද්ධාරෙති **"ඉමානි තීණි කුසලානී"**ති. **තෙසන්ති** කුසලමූලානං.

භයහෙතු දෙති පණ්ණාකාරාදිවසෙන. **රාගහෙතු දෙති** සභාගවත්ථුස්ස. **ආමිසකිඤ්චික්ඛහෙතු දෙති** ලඤ්ජාදිවසෙන. **අනුකම්පන්තො** වා කරුණාඛෙත්තෙ. **අපචයමානො** ගුණඛෙත්තෙ, උපකාරඛෙත්තෙ වා. **භයූපරතොති** භයෙන ඔරතො. තෙන තථාරූපෙන සංයමෙන වෙරං න චියතෙව. එවං සබ්බස්ස අකුසලස්ස පාපකො විපාකොති යොජනා.

"දදතො"තිආදිනා යථා දානපටික්ඛෙපෙන පරිවත්තනං දස්සිතං, එවං පහානපටික්ඛෙපෙනපි පරිවත්තනං දස්සෙතබ්බන්ති වුත්තං **"අකුසලො පන න ජහාතී"**ති.

කම්මඵලං සද්දහන්තො දානකිරියායං පදහන්තො යෙන විධිනා දානං දාතබ්බං, තත්ථ සතිං උපට්ඨපෙන්තො චිත්තං සමාදහන්තො සම්මාදිට්ඨිං පුරක්ඛරොන්තො දානෙ සම්මාපටිපන්නො හොතීති ආහ **"දානං නාම...පෙ.... හොතී"**ති.

භාවනාපහානසමාරොපනානි පාළියං සරූපතො විඤ්ඤායන්තීති පදට්ඨානවෙවචනසමාරොපනානි දස්සෙතුං **"තං සීලස්ස පදට්ඨාන"**න්තිආදි වුත්තං, තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යං. අඤ්ඤඤ්ච යදෙත්ථ අත්ථතො න විභත්තං, තං වුත්තනයත්තා, උත්තානත්ථත්තා චාති වෙදිතබ්බං.

හාරසම්පාතවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නයසමුට්ඨානවාරවණ්ණනා

79. **‘‘විසයභෙදතො’’**ති සඞ්ඛෙපෙන වුත්තමත්ථං විත්ථාරතො විවරිතුං **‘‘යථා හී’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **නයතො**ති නයග්ගාහතො. **න** හි පටිවෙධඤාණං විය විපස්සනාඤාණං පච්චක්ඛතො පවත්තතීති. **අනුබුජ්ඣියමානො**ති අභිසමයඤාණස්ස අනුරූපං බුජ්ඣියමානො. යථා එකපටිවෙධෙනෙව මග්ගඤාණං පවත්තති, එවං තදනුච්ඡවිකං විපස්සනාඤාණෙන ගය්හමානොති අත්ථො. එවඤ්ච කත්වා නන්දියාවට්ටාදීනං තිණ්ණං අත්ථනයභාවො සමත්ථිතො හොතීති. තථා හි අත්ථවිසෙසසරූපතාය තයො නයා ‘‘සුත්තත්ථො’’ති වුත්තා, පදත්ථවිචාරභාවෙපි පන හාරා ‘‘බ්‍යඤ්ජනවිචයො’’ති. යදි එවං කථං තයොති චොදනං සන්ධායාහ **‘‘පටිවිජ්ඣන්තානං පනා’’**තිආදි. තත්ථ එකමෙකො සංකිලෙසවොදානානං විභාගතො ද්විසඞ්ගහොති යොජනා. **චතුඅට්ඨදිසො වා**ති න පච්චෙකං තෙ නන්දියාවට්ටාදයො චතුඅට්ඨදිසා, අථ ඛො යථාක්කමන්ති. **‘‘එව’’**න්තිආදි යථාවුත්තස්ස අත්ථස්ස නිගමනං.

තථා වාති යථාවුත්තස්ස අත්ථස්ස උපචයෙන සමත්ථනා. **පුබ්බා කොටි න පඤ්ඤායතී**ති එත්ථ යං වත්තබ්බං, තං පරතො පට්ඨානකථායං ආවි භවිස්සති. ‘‘අන්ධං තමං තදා හොති, යං ලොභො සහතෙ නර’’න්තිආදි (චූළනි. ඛග්ගවිසාණසුත්තනිද්දෙස 128) වචනතො කාමතණ්හාපි පටිච්ඡාදනසභාවා, යතො කාමච්ඡන්දං ‘‘නීවරණ’’න්ති වුත්තං. අවිජ්ජාය පන භවෙසු ආදීනවප්පටිච්ඡාදනං සාතිසයන්ති. තථා අවිජ්ජාපි සංයොජනසභාවා, යතො සා බහිද්ධා සංයොජනභාවෙන වුත්තා. එවං සන්තෙපි තණ්හාය බන්ධනට්ඨො සාතිසයො අපෙක්ඛිතභාවතොති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො **‘‘තථාපි…පෙ…. වුත්ත’’**න්ති ආහ.

‘‘සංයුත්තා’’ති පදස්ස සම්පයුත්තාති අත්ථොති ආහ **‘‘මිස්සිතා’’**ති. **‘‘අවිජ්ජාභිභූතා…පෙ…. අභිනිවිසන්තා’’**ති එතෙන අවිජ්ජාය අයාථාවගහණහෙතුතං දස්සෙති, තතො සො අවින්දියං වින්දතීති **අවිජ්ජා**ති වුච්චති. කිලිස්සනං උපතාපනන්ති ආහ **‘‘කිලිස්සනප්පයොගං අත්තපරිතාපනපටිපත්ති’’**න්ති. **අල්ලීයනං** සෙවනං.

දුක්ඛන්ති …පෙ…. ජානන්තීති අත්තනා අනුභූයමානං තථා තථා උපට්ඨිතං කායිකචෙතසිකදුක්ඛං, ඉතරම්පි වා එකදෙසං ජානන්ති. තණ්හායපි එසෙව නයො. සභාගවිසභාගපටිපජ්ජිතබ්බාකාරතො තත්ථ තෙසං ඤාණං නත්ථෙවාතිදස්සෙන්තො **‘‘ඉදං දුක්ඛ’’**න්තිආදිමාහ. **පවත්තිපවත්තිහෙතුමත්තම්පී**ති ‘‘පවත්ති පවත්තිහෙතූ’’ති එත්තකම්පි. **කා පන කථා**ති පචුරජනසාධාරණෙ ලොකියෙපි නාම අත්ථෙ යෙසං ඤාණස්ස පටිඝාතො, පරමගම්භීරෙ අරියානං එව විසයභූතෙ ලොකුත්තරෙ නිවත්තිනිවත්තිහෙතුසඞ්ඛාතෙ අත්ථෙ කා නාම කථා, ඡින්නා කථාති අත්ථො. අට්ඨසමාපත්තිපභෙදස්ස කෙවලස්ස සමථස්ස තාදිසෙ කාලෙ බාහිරකානඤ්ච ඉජ්ඣනතො **‘‘විපස්සනාධිට්ඨාන’’**න්ති විසෙසිතං. **වූපසමො** සමුච්ඡෙදො, පටිප්පස්සද්ධි ච.

‘‘සංසාරස්ස අනුපච්ඡෙදනතො’’ති ඉදං දිට්ඨිගතානං දිට්ඨිගතිකමතදස්සනං. සො හි පුත්තමුඛදස්සනෙ අසති සංසාරො උච්ඡිජ්ජෙය්‍යාති භායති. යතො වුත්තං –

> ‘‘ගණ්ඩුප්පාදො කිකී චෙව, කුන්තී බ්‍රාහ්මණධම්මිකො;
> එතෙ අභයං භායන්ති, සම්මූළ්හා චතුරො ජනා’’ති. (සු. නි. අට්ඨ. 2.293; අ. නි. ටී. 3.5.192);

තදභිඤ්ඤාති තං යථාවුත්තඅන්තද්වයං අභිජානන්ති ගුණං ආරොපෙත්වා ජානන්තීති තදභිඤ්ඤා. අත්ථභඤ්ජනතො, රොගගණ්ඩසල්ලසදිසතාය අත්තභාවසංකිලෙසානඤ්ච **රොගගණ්ඩසල්ලතා**.

සක්කායදස්සනෙති එත්ථ දිට්ඨිදස්සනං, සක්කායොව දස්සනං සක්කායදස්සනන්ති අත්ථො වෙදිතබ්බො. **තෙසන්ති** දිට්ඨිචරිතානං. **අත්තාභිනිවෙසො බලවා**. තස්මා යථාඋපට්ඨිතං රූපං ‘‘අත්තා’’ඉච්චෙව ගණ්හන්තීති අධිප්පායො. තථා වෙදනාදිං. තණ්හාචරිතො පන යථාඋපට්ඨිතං රූපං තණ්හාවත්ථුං කත්වා අත්තනියාභිනිවෙසෙන අභිනිවිසන්තා තදඤ්ඤමෙව අත්තතො සමනුපස්සන්ති. එවං වෙදනාදීසු. තෙනාහ **‘‘තණ්හාචරිතා’’**තිආදි. **විජ්ජමානෙ**ති පරමත්ථතො උපලබ්භමානෙ. **කායෙ**ති සමූහෙ. දිට්ඨියා පරිකප්පිතො අත්තාදි එව පරමත්ථතො නුපලබ්භති, දිට්ඨි පන ලබ්භතෙවාති ආහ **‘‘සතී වා විජ්ජමානා’’**ති.

සක්කායදස්සනමුඛෙනාති සක්කායදිට්ඨිමුඛෙන.

උච්ඡෙදසස්සතන්ති තංසභාවරණතො උච්ඡෙදසස්සතදිට්ඨි වුත්තා. ‘‘උච්ඡෙදසස්සතවාදා’’තිපි පාඨො.

කසිණායතනානීති කසිණජ්ඣානානි.

තෙජෙත්වාති නිසානෙත්වා.

81. එත්තාවතා නන්දියාවට්ටස්ස භූමිරචනවසෙන සංකිලෙසපක්ඛො දස්සිතොති ආහ **"තත්ථ දිට්ඨිචරිතොතිආදිනා වොදානපක්ඛං දස්සෙතී"**ති. **"යස්මා සල්ලෙඛෙ තිබ්බගාරවො"**ති ඉමිනා තත්ථ තිබ්බගාරවත්තා සංලෙඛානුසන්තතවුත්තිනා හවතීති දස්සෙති. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. **මිච්ඡාධිමොක්ඛො** සද්ධාපතිරූපකො අවත්ථුස්මිං පසාදො.

පුග්ගලාධිට්ඨානෙන ධම්මමෙව විභජතීති ආහ **"සත්තාපි...පෙ.... දස්සෙතී"**ති.

යෙ හි කෙචීති එත්ථ හි-සද්දො නිපාතමත්තං. **"ඉමාහි එව චතූහි පටිපදාහී"**තිපි පාළි. දුක්ඛාපටිපදාදිවිභාගෙන මග්ගො එව ඉධ වුත්තොති ආහ **"පටිපදා හි මග්ගො"**ති **චතුද්දිසාසඞ්ඛාතං මග්ගන්**ති චතුද්දිසාසඞ්ඛාතං පවත්තනුපායං. ද්වෙ දිසා එතිස්සාති **ද්විදිසා. නන්දියාවට්ටස්සා**ති නන්දියාවට්ටනයස්ස.

82. විවත්තති වට්ටං එත්ථාති **විවත්තං,** විවත්තං එව **විවට්ටං,** අසඞ්ඛතධාතු, නිබ්බුති එව වා. තෙන වුත්තං **"නිබ්බාන"**න්ති.

"කත්ථ දට්ඨබ්බ"න්ති වා පාළි. **උපචයෙ**ති උපචයාවත්ථායන්ති අත්ථො. **දසන්නන්**ති ලොභාදිකිලෙසවත්ථූනං. **විපල්ලාසහෙතුභාවතො**ති සුභසඤ්ඤාදිවිපල්ලාසහෙතුකභාවතො. විපරියෙසග්ගාහවසෙන හි ආදීනවෙසු එව සංයොජනියෙසු ධම්මෙසු අස්සාදානුපස්සිතා. න හි යථාභූතඤාණෙ සති තථා සම්භවො. තෙන වුත්තං **"දසන්නං...පෙ. ... භාවතො"**ති. **දසවිධකාරණෙ**ති දසවිධෙ කාරණෙ, දසවිධස්ස වා කාරණෙ. **අයොනිසොමනසිකාරපරික්ඛතා ධම්මා** සුභාරම්මණාදයො.

තබ්බිසයා කිලෙසාති ආහාරපරිඤ්ඤාපරිබන්ධභූතා කිලෙසා. **විඤ්ඤාණට්ඨිතීසුපි** එසෙව නයො. කායෙ පවත්තමානො පඨමො විපල්ලාසො කායසමුදායෙ, කායෙකදෙසෙ ච කබළීකාරෙ ආහාරෙ පවත්තො එව හොතීති වුත්තං **"පඨමෙ ආහාරෙ විසයභූතෙ පඨමො විපල්ලාසො පවත්තතී"**ති. තථා වෙදනායං පවත්තමානො දුතියවිපල්ලාසො තප්පච්චයෙ ඵස්සාහාරෙ, චිත්තෙ පවත්තමානො තතියවිපල්ලාසො තප්පච්චයෙ මනොසඤ්චෙතනාහාරෙ, ධම්මෙසු පවත්තමානො චතුත්ථවිපල්ලාසො තප්පච්චයෙ විඤ්ඤාණාහාරෙ පවත්තො එව හොතීති වුත්තං **"චතුත්ථෙ ආහාරෙ චතුත්ථො විපල්ලාසො"**ති. තෙනාහ **"සෙසාහාරෙසුපි එසෙව නයො"**ති. ආහාරසීසෙන වා ආහාරපටිබද්ධො ඡන්දරාගො ගහිතො. **විඤ්ඤාණට්ඨිතීසුපි** එසෙව නයො. තෙනෙවාහ **"ආහාරසීසෙන තබ්බිසයා කිලෙසා අධිප්පෙතා"**ති. **පඨමෙ ආහාරෙ විසයභූතෙ**ති ච පඨමෙ ආහාරෙ ඡන්දරාගස්ස විසයභාවං පත්තෙ, තබ්භාවං අනතික්කන්තෙති අත්ථො. අප්පහීනච්ඡන්දරාගස්ස හි තත්ථ විපල්ලාසා සම්භවන්ති, න ඉතරස්ස. තථා දුතියවිපල්ලාසාදීසු අප්පහීනෙසු. ඉතරෙ උපාදානානි පවත්තන්තෙව අප්පහීනත්තාති ආහ **"සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො"**ති. යස්මා ච උපාදානාදීසු අප්පහීනෙසුපි යොගාදයො පවත්තන්තෙව යථාරහං තංසභාවත්තා, තදෙකට්ඨසභාවතො ච, තස්මා වුත්තං පාළියං **"පඨමෙ උපාදානෙ පඨමො යොගො"**තිආදි. තෙනාහ **"සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො"**ති.

83. **අපරිජානන්තස්සා**ති ඤාතපරිඤ්ඤාය, තීරණපරිඤ්ඤාය, පහානපරිඤ්ඤායාති තීහි පරිඤ්ඤාහි පරිච්ඡින්දිත්වා අජානන්තස්ස, තෙසං සමුදයඤ්ච අත්ථඞ්ගමඤ්ච අස්සාදඤ්ච ආදීනවඤ්ච නිස්සරණඤ්ච යථාභූතං අනවබුජ්ඣන්තස්සාති අත්ථො. **තිබ්බො** බහලො **ඡන්දරාගො හොති** තණ්හාචරිතභාවතොති අධිප්පායො. ඉති උපක්කිලෙසස්ස දිට්ඨාභිනිවෙසස්ස හෙතුභාවතොති ඉමමත්ථං සන්ධායාහ **"වුත්තනයෙනෙවා"**ති. සුභසුඛසඤ්ඤාකාමුපාදානකාමභවයොගඅභිජ්ඣාකායගන්ථකාමභවාසව- කාමභවොඝරාගසල්ලඡන්දාගතිගමනානි තණ්හාපක්ඛිකතාය, තණ්හාසභාවතාය ච **තණ්හාපධානානි**.
සීලබ්බතුපාදානබ්‍යාපාදකායගන්ථදොසසල්ලදොසාගතිගමනානි පන තණ්හාභාවෙ භාවතො , විඤ්ඤාණට්ඨිතියො තණ්හාවිසයතො, සබ්බෙසං වා තණ්හාවිසයතො තණ්හාපධානතා ලබ්භතෙව. පච්ඡිමකානං දිට්ඨිපධානතා වුත්තනයානුසාරෙන වෙදිතබ්බා.

84. **කබළීකාරෙ ආහාරෙ**ති කබළීකාරාහාරවිසයෙ ඡන්දරාගෙ. ''අප්පහීනෙ''තිආදිකං පරියායකථං මුඤ්චිත්වා නිප්පරියායමෙව දස්සෙන්තො කබළීකාරාහාරස්ස **"අසුභසභාවත්තා, අසුභසමුට්ඨානත්තා චා"**ති වුත්තං. ලබ්භමානෙ හි උජුකෙ අත්ථෙ කිං පරියායකථායාති. ඡන්දරාගො වා තත්ථ අත්ථසිද්ධොති එවම්පෙත්ථ අත්ථො වුත්තො. න හි තත්ථ අසති ඡන්දරාගෙ විපල්ලාසො සම්භවති. **දුක්ඛසභාවත්තා**ති සඞ්ඛාරදුක්ඛතාය දුක්ඛසභාවත්තා. **දුක්ඛපච්චයත්තා**ති තිවිධදුක්ඛතාලක්ඛණස්ස දුක්ඛස්ස කාරණතො. **විඤ්ඤාණෙ නිච්චසඤ්ඤිනො.** තථා හි **සාති** නාම භික්ඛු කෙවට්ටපුත්තො ''තංයෙව විඤ්ඤාණං සන්ධාවති සංසරතී''ති තත්ථ නිච්චාභිනිවෙසං සංවෙදෙසි. යෙභුය්‍යෙන සඞ්ඛාරෙසු අත්තසඤ්ඤිතා දිට්ඨිගතිකානං ''චෙතනා අත්තා''තිආදිදිට්ඨිපරිදීපනෙසු වෙදිතබ්බා. **"භවවිසුද්ධී"**ති පදස්ස අත්ථවචනං **"නිබ්බුතිසුඛ"**න්ති. **"සීලබ්බතෙහි...පෙ.... සුඛන්ති දළ්හං ගණ්හාතී"**ති ඉමිනා සීලබ්බතුපාදානං ඉධ භවුපාදානන්ති දස්සෙති. තථා හි වක්ඛති ''සීලබ්බතුපාදානසඞ්ඛාතෙන භවුපාදානෙනා''ති.

පච්චයා හොන්ති උපනිස්සයපච්චයාදිනා. **පඨමෙ යොගෙ ඨිතොති** පඨමෙ යොගෙ පතිට්ඨිතො. අප්පහීනා හි කිලෙසා කම්මවට්ටාදීනං කාරණභූතා තංසමඞ්ගිනො සත්තස්ස පතිට්ඨාති වුච්චන්ති. පරස්ස අභිජ්ඣායනං **පරාභිජ්ඣායනං**. භවපත්ථනාය භවදිට්ඨිභවරාගවසෙන පියායිතස්ස වත්ථුනො විපරිණාමඤ්ඤථාභාවෙ දොමනස්සුප්පත්තිං සන්ධාය වුත්තං **"භවරාග...පෙ.... පදූසෙන්තී"**ති.

ගන්ථිත්වාති ගන්ථිං කත්වා. ද්විධාභූතං රජ්ජුආදිකෙ විය ගන්ථිකරණඤ්හි ගන්ථනං. චිත්තං පරියාදාය තිට්ඨන්තා ආසවානං උප්පත්තිහෙතු හොන්තීති සම්බන්ධො. පරියුට්ඨානප්පත්තා එකච්චෙ කිලෙසා විසෙසතො ආසවුප්පත්තිහෙතු හොන්තීති දස්සනත්ථං අට්ඨකථායං උප්පටිපාටිවචනං. තප්පටිපක්ඛෙ විසයෙ පත්ථෙතීති යොජනා. **තබ්බිසයබහුලෙ භවෙ පත්ථෙතීති** යථා මානුසකෙහි කාමෙහි නිබ්බින්නරූපා දෙවූපපත්ති. **තංසභාවත්තාති** දිට්ඨිසභාවත්තා. **අපරාපරන්ති** අඤ්ඤමඤ්ඤං. එකච්චා හි දිට්ඨි එකච්චස්ස දිට්ඨාභිනිවෙසස්ස කාරණං හොති, යථා සක්කායදිට්ඨි ඉතරාසං. **අභිනිවිසන්තස්සාති** අභිනිවෙසනහෙතු. **"අයොනිසොමනසිකාරතො...පෙ.... අවිජ්ජාසවො උප්පජ්ජතී"**ති ඉදං සච්චාභිනිවෙසස්ස ඵලභූතං අවිජ්ජාසවං දස්සෙති එකන්තවස්සිමෙසවුට්ඨානෙන විය මහොසප්පවත්ති. **අවිජ්ජාසවො සිද්ධො හොති** වුට්ඨිහෙතුකමහොසසිද්ධියා උපරිමෙසවුට්ඨානං විය.

''නන්දිරාගසහගතා''තිආදීසු (මහාව. 14) විය තබ්භාවත්ථො සහගතසද්දොති ආහ **"අනුසය...පෙ.... භූතා වා"**ති. **චිත්තස්ස අබ්භන්තරසඞ්ඛාතං හදයන්ති** විපාකචිත්තප්පවත්තිං සන්ධාය වදති. විපාකවට්ටෙපි කිලෙසවාසනාහිතා අත්ථි කාචි විසෙසමත්තා.

ලොභසහගතස්ස විඤ්ඤාණස්ස. **ඉතරස්ස** දොසසහගතාදිකස්ස. බ්‍යඤ්ජනෙන විය භොජනස්ස ආරම්මණස්ස අභිසඞ්ඛරණං විසෙසාපාදනං **උපසෙචනං,** නන්දී සප්පීතිකතණ්හා උපසෙචනං එතස්සාති **නන්දූපසෙචනං** උපසෙචනභූතායපි නන්දියා රාගසල්ලඋපනිසතො. උපසිත්තෙ පන වත්තබ්බමෙව නත්ථීති දස්සෙතුං පාළියා ''රාගසල්ලෙන නන්දූපසෙචනෙන විඤ්ඤාණෙනා''ති වුත්තනන්ති තමත්ථං පාකටං කාතුං **"කෙන පන තං නන්දූපසෙචන"**න්ති පුච්ඡති.

රාගසල්ලෙනාති හෙතුම්හි කරණවචනන්ති දස්සෙන්තො **"රාගසල්ලෙන හෙතුභූතෙනා"**ති ආහ. **උපනිස්සයපච්චයත්ථො** චෙත්ථ හෙත්වත්ථො. උපගන්තබ්බතො විඤ්ඤාණෙනාති විභත්තිං පරිණාමෙත්වා යොජෙතබ්බං. **"පතිට්ඨාභාවතො"**ති ඉමිනා විඤ්ඤාණස්ස නිස්සයාදිපච්චයතං වදති. තෙනාහ **"රූපක්ඛන්ධං නිස්සාය තිට්ඨතී"**ති. එවං දුතියාදිවිඤ්ඤාණට්ඨිතීසුපි නිස්සයාදිපච්චයතා වත්තබ්බා පතිට්ඨාවචනතො.

85. යදිපි අකුසලමූලාදිකෙ තිපුක්ඛලස්ස, තණ්හාදිකෙ නන්දියාවට්ටස්ස දිසාභාවෙන චක්ඛති, තථාපි අඤ්ඤමඤ්ඤානුප්පවෙසතො එකස්මිං නයෙ සිද්ධෙ ඉතරෙපි සිද්ධා එව හොන්තීති ඉමස්ස විසෙසස්ස දස්සනත්ථං **"ආහාරාදයො...පෙ.... චවත්ථපෙතු"**න්ති වුත්තං. චක්ඛමානෙ වා අකුසලමූලතණ්හාදිකෙ **ආදි**සද්දෙන සඞ්ගහෙත්වා ''ආහාරාදයො''ති වදන්තො **"නයාන"**න්ති බහුවචනමාහ. **එකස්ස අත්ථස්සාති** රාගචරිතස්ස උපක්කිලෙසතාසඞ්ඛාතස්ස එකස්ස පයොජනස්ස. **බ්‍යඤ්ජනත්ථොපි ගහිතො,** න බ්‍යඤ්ජනමෙව ගහිතන්ති සුත්තපදානි අඤ්ඤමඤ්ඤපරියායවචනානි යථාරහං තණ්හාවත්ථූනං තත්ථ කථිතත්තා වුත්තං **"සවත්ථුකා තණ්හා වුත්තා"**ති. දොසවත්ථූනං, දිට්ඨිවත්ථූනඤ්ච තත්ථ කථිතත්තා ''සවත්ථුකො දොසො, සවත්ථුකා දිට්ඨි ච වුත්තා''ති ඉමමත්ථං සන්ධායාහ **"වුත්තනයානුසාරෙනා"**ති.

දුක්ඛාකාරෙන සහ දුක්ඛාකාරං ගහෙත්වාති අත්ථො. **එවඤ්චෙතන්ති** යදි තංතංඅනුපස්සනාබහුලස්ස වසෙන පුරිමාහාරද්වයාදීසු විමොක්ඛමුඛවිසෙසනිද්ධාරණං කතං, එතං එවමෙව වෙදිතබ්බං, න අඤ්ඤථා. තත්ථ කාරණං වදන්තො **"න හී"**තිආදිමාහ. තස්සත්ථො – යථා අරියමග්ගානං ඔධිසො කිලෙසප්පජහනතො පහාතබ්බෙසු ධම්මෙසු නියමො අත්ථි, න එවං විපස්සනාය පරිඤ්ඤාපහානානං අනිච්චන්තිකත්තාති.

අපරෙ පනාහු – **පුරිමෙ** ආහාරද්වයෙ පරිකිලෙසභාවෙන, දුක්ඛපච්චයත්තා ච දුක්ඛලක්ඛණං සුපාකටං. තත්ථ පුරිමෙ විඤ්ඤාණට්ඨිතිද්වයවිඤ්ඤාණාහාරෙ තතියවිඤ්ඤාණට්ඨිතියං අනිච්චලක්ඛණං, මනොසඤ්චෙතනාහාරෙ චතුත්ථවිඤ්ඤාණට්ඨිතියං අනත්තලක්ඛණං සුපාකටන්ති තිස්සන්නං අනුපස්සනානං පවත්තිමුඛතාය තෙහි අප්පණිහිතාදිවිමොක්ඛමුඛෙහි පරිඤ්ඤං ගච්ඡන්තීති. තථා විපල්ලාසාදීසු පුරිමද්වයං දුක්ඛානුපස්සනාය උජුවිපච්චනීකං, ඉතරද්වයං අනිච්චානත්තානුපස්සනානං. ඉති පවත්තිමුඛතාය ච උජුවිපච්චනීකතාය ච ඉමෙ ධම්මා යථාරහං අප්පණිහිතාදිවිමොක්ඛමුඛෙහි පරිඤ්ඤෙය්‍යා, පහාතබ්බා ච වුත්තා. තත්ථ සුභසුඛසඤ්ඤාකාමුපාදානසීලබ්බතුපාදානකාමයොගභවයොගඅභිජ්ඣාකාය ගන්ථකාමාසවකාමොඝ භවොඝ රාගසල්ලඡන්දඅගතිගමනානි සුඛස්සාදවසෙන පවත්තනතො දුක්ඛානුපස්සනාය පටිපක්ඛභාවතො බ්‍යාපාදකායගන්ථදොසසල්ලදොසඅගතිගමනානි පවත්තිමුඛතාය අප්පණිහිතවිමොක්ඛමුඛෙන පහාතබ්බානි. තතියසඤ්ඤාදයො නිච්චාභිනිවෙසතන්නිමිත්තාහි අනිච්චානුපස්සනාය පටිපක්ඛභාවතො අනිමිත්තවිමොක්ඛමුඛෙන පහාතබ්බා. චතුත්ථසඤ්ඤාදයො අත්තාභිනිවෙසතන්නිත්තාහි අනත්තානුපස්සනාය පටිපක්ඛභාවතො සුඤ්ඤතවිමොක්ඛමුඛෙන පහාතබ්බා. තත්ථ මානසල්ලභයඅගතිගමනානං නිච්චාභිනිවෙසනිමිත්තතා වෙදිතබ්බා. න හි අනිච්චතො පස්සතො මානජප්පනං, භයං වා සම්භවති. අවිජ්ජායොගාදීනං අත්තාභිනිවෙසනිමිත්තතා පාකටා එවාති.

86. අප්පමඤ්ඤාවජ්ජා රූපාවචරසමාපත්තියො **දිබ්බවිහාරා** ''දෙවූපපත්තිසංවත්තනිකකුසලසමාපත්තියො වා''ති කත්වා, සතිපි තබ්භාවෙ පරහිතපටිපත්තිතො, නිද්දොසතාය ච සෙට්ඨා විහාරාති චතස්සො අප්පමඤ්ඤා **බ්‍රහ්මවිහාරා,** චතස්සො ඵලසමාපත්තියො **අරියවිහාරා** ''ආරකා කිලෙසෙහි අරියානං විහාරා''ති. චතස්සො ආරුප්පසමාපත්තියො **ආනෙඤ්ජවිහාරා** , සතිපි දෙවූපපත්තිසංවත්තනිකකුසලසමාපත්තිභාවෙ ආනෙඤ්ජසන්තතාහි ලොකියෙසු සිඛාප්පත්තිතො.

අධිකරණභෙදෙනාති වත්ථුභෙදෙන.

යං අභිණ්හං න පවත්තති, තං **අච්ඡරියන්ති** දස්සෙතුං **''අන්ධස්ස...පෙ.... උප්පජ්ජනක''**න්ති වුත්තං. **අධිතිට්ඨති** සීලාදි **එතෙන** සච්චෙන, **එත්ථ** වා සච්චෙ නිමිත්තභූතෙ, **අධිට්ඨානමත්තමෙව වා** තං සච්චන්ති එවං කරණාධිකරණභාවත්ථා පච්චයවසෙන වෙදිතබ්බා සමානාධිකරණසමාසපක්ඛෙ. තථා අඤ්ඤපදත්ථසමාසපක්ඛෙ. ඉතරස්මිං පන සමාසෙ කරණාධිකරණත්ථා එව, තෙ ච ඛො සීලාදිවසෙන ච වෙදිතබ්බා. සුඛන්ති ඣානවිපස්සනාමග්ගඵලනිබ්බානසුඛං. ලොකියවිපාකසුඛම්පි ලබ්භතෙව. ''නාඤ්ඤත්‍ර බොජ්ඣා...පෙ.... පාණින''න්ති (සං. නි. 1. 98) හි ඉමාය ගාථාය සඞ්ගහිතා අනත්තපරිහාරමුඛෙන සත්තානං අභයා නිබ්බානසම්පත්තිසුඛාවහා චත්තාරො ධම්මා ඉධ **''සුඛභාගියා''**ති වුත්තාති. **අනවසෙසපරියාදානතොති** ඵරණවසෙන අනවසෙසග්ගහණතො.

පඨමස්ස සතිපට්ඨානස්ස පඨමපටිපදාවසෙන පවත්තස්සාති අධිප්පායො. එවං සෙසෙසුපි. **''යථා හී''**තිආදිනා යථාවුත්තපටිපදාසතිපට්ඨානානං නානන්තරියකතං උපමාය විභාවෙති. සතිපි ච සබ්බාහි පටිපදාහි සබ්බෙසං සතිපට්ඨානානං නියමාභාවෙ නානන්තරිකභාවෙන දෙසනාක්කමෙනෙවෙත්ථ නෙසං අයමනුක්කමො කතොති වෙදිතබ්බො. අථ වා කායවෙදනාසු සුභසුඛසඤ්ඤානං දුබ්බිනිවෙඨියතාය අසුභදුක්ඛානුපස්සනානං කිච්චසිද්ධිතො පුරිමෙන පටිපදාද්වයෙන පුරිමං සතිපට්ඨානද්වයං යොජිතං තදභාවතො. ඉතරෙන ඉතරං. තානි හි පුරිමෙසු සතිපට්ඨානෙසු කතකම්මස්ස ඉච්ඡිතබ්බානි. අථ වා යථා තණ්හාචරිතදිට්ඨිචරිතානං මන්දතික්ඛපඤ්ඤානං වසෙන චතස්සො පටිපදා යොජිතා, එවං චත්තාරි සතිපට්ඨානානි සම්භවන්තීති දස්සෙතුං පටිපදාසතිපට්ඨානානං අයමනුක්කමො කතො.

''තථා''ති ඉමිනා යථා සමානපටිපක්ඛතාය පඨමස්ස සතිපට්ඨානස්ස භාවනා පඨමස්ස ඣානස්ස විසෙසාවහා, එවං පීතිසහගතාදිසමානතාය දුතියසතිපට්ඨානාදිභාවනා දුතියජ්ඣානාදීනං විසෙසාවහාති ඉමමත්ථං උපසංහරති. **පීතිපටිසංවෙදනාදීති ආදිසද්දෙන** සුඛපටිසංවෙදනං, චිත්තසඞ්ඛාරපටිසංවෙදනං, පස්සම්භනඤ්ච සඞ්ගණ්හාති. චිත්තස්ස අභිප්පමොදනග්ගහණඤ්චෙත්ථ නිදස්සනමත්තං දට්ඨබ්බං පටිසංවෙදනසමාදහනවිමොචනානම්පි වසෙන පවත්තියා ඉච්ඡිතබ්බත්තා. **අනිච්චවිරාගාදීති ආදිසද්දෙන** නිරොධපටිනිස්සග්ගා සඞ්ගය්හන්ති.

රූපාවචරසමාපත්තීනන්ති එත්ථ පටිලද්ධමත්තං පඨමජ්ඣානං පඨමජ්ඣානසමාපත්තියා පගුණවසීභාවාපාදනස්ස පච්චයො හොති, න ඉතරාසං. ඉතරාසං පන අධිට්ඨානභාවෙන පරම්පරාය පච්චයො හොතීති වෙදිතබ්බං. බ්‍යාපාදවිහිංසාවිතක්කඅරතිරාගා **බ්‍යාපාදවිතක්කාදයො. සුඛෙනාති** අකිච්ඡෙන, අකසිරෙනාති අත්ථො.

දිබ්බවිහාරාදිකෙ චත්තාරො විහාරෙ පදට්ඨානං කත්වා නානාසන්තානෙසු උප්පන්නාය වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනාය යථාක්කමං අනුප්පන්නාකුසලානුප්පාදනාදිවසෙන පවත්තවිසයං සන්ධාය පාළියං **''පඨමො විහාරො භාවිතො බහුලීකතො''**තිආදි වුත්තං. සම්මප්පධානසදිසඤ්හෙත්ථ සම්මප්පධානං වුත්තං. අරියවිහාරෙ ච හෙට්ඨිමෙ නිස්සාය උපරිමග්ගාධිගමාය වායමන්තස්ස අයං නයො ලබ්භති. මග්ගපරියාපන්නස්සෙව වා සම්මප්පධානස්ස නානාසන්තානිකස්ස යථාවුත්තවිපස්සනාගමනෙන තංතංකිච්චාදිකස්ස වසෙනෙතං වුත්තං. සක්කා හි විපස්සනාගමනෙන සද්ධින්ද්‍රියාදිතික්ඛතාවිසෙසො විය වීරියස්ස කිච්චවිසෙසවිසයො මග්ගො විඤ්ඤාතුං.

තථා සිඛාප්පත්තඋපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධිදිබ්බවිහාරං නිස්සාය උප්පන්නං පඨමං සම්මප්පධානං මානප්පහානං උක්කංසෙති, බ්‍රහ්මවිහාරසන්නිස්සයෙ උප්පන්නං දුතියං සම්මප්පධානං කාමාලයසමුග්ඝාතං, අරියවිහාරසන්නිස්සයෙන උප්පන්නං තතියං සම්මප්පධානං අවිජ්ජාපහානං, සන්තවිමොක්ඛසන්නිස්සයෙන උප්පන්නං චතුත්ථං සම්මප්පධානං භවූපසමං උක්කංසෙතීති දස්සෙතුං **''පඨමං සම්මප්පධාන''**න්තිආදි වුත්තං.

පහීනමානො න විසංවාදෙය්‍යාති **මානප්පහානං සච්චාධිට්ඨානං** වඩ්ඪෙති විසංවාදනනිමිත්තස්සෙව අභාවතො. අප්පහීනමානො හි මානනිස්සයෙන කිඤ්චි විසංවාදෙය්‍යා. කාමාලයෙ, දිට්ඨාලයෙ ච සමුග්ඝාටිතෙ චාගපටිපක්ඛස්ස අවසරො එව නත්ථීති **ආලයසමුග්ඝාතො චාගාධිට්ඨානං** වඩ්ඪෙති. අවිජ්ජාය සමුච්ඡින්නාය පඤ්ඤාබුද්ධියා පරිබන්ධොව නත්ථි, භවසඞ්ඛාරෙසු ඔසක්කියෙසු අභවූපසමස්ස ඔකාසොව නත්ථීති මානප්පහානාදයො සච්චාධිට්ඨානාදිකෙ සංවඩ්ඪෙන්තීති දස්සෙතුං **''මානප්පහාන''**න්තිආදි වුත්තං.

අවිසංවාදනසීලො ධම්මච්ඡන්දබහුලො ඡන්දාධිපතෙය්‍යං සමාධිං නිබ්බත්තෙති. චාගාධිමුත්තො නෙක්ඛම්මජ්ඣාසයො අකොසජ්ජබහුලතාය වීරියාධිපතෙය්‍යං, ඤාණුත්තරො චිත්තං අත්තනො වසෙ වත්තෙන්තො

චිත්තාධිපතෙය්‍යං, වූපසන්තසභාවො උපසමහෙතුභූතාය වීමංසාය වීමංසයතො වීමංසාධිපතෙය්‍යං සමාධිං නිබ්බත්තෙතීති සච්චාධිට්ඨානාදිපාරිසුද්ධිඡන්දසමාධිආදීනං පාරිපූරියා සංවත්තතීති දස්සෙතුං **"සච්චාධිට්ඨානං භාවිත"**න්තිආදි වුත්තං.

ධම්මච්ඡන්දබහුලො ඡන්දසමාධිම්හි ඨිතො ඉට්ඨානිට්ඨඵලාරම්මණපාතෙ අනවජ්ජසෙවී හොති. ආරද්ධවීරියො වීරියසමාධිම්හි ඨිතො සංකිලෙසපක්ඛස්ස සන්තපනවසෙනෙව පුඤ්ඤං පරිපූරෙති. චිත්තං අත්තනො වසෙ වත්තෙන්තො චිත්තසමාධිම්හි ඨිතො පඤ්ඤාය උපකාරානුපකාරකෙ ධම්මෙ පරිග්ගණ්හන්තො **බුද්ධිං** ඵාතිං ගමිස්සති. වීමංසාසමාධිම්හි ඨිතො ධම්මවිචයබහුලො උපධිපටිනිස්සග්ගාවහමෙව පටිපත්තිං බ්‍රූහෙතීති ඉමමත්ථං දස්සෙතුං **"ඡන්දසමාධි භාවිතො"**තිආදි වුත්තං.

දූරාදූරපච්චත්ථිකනිවාරණෙ බහූපකාරො **ඉන්ද්‍රියසංවරො** මෙත්තාය විසෙසුප්පත්තිහෙතුතො **මෙත්තං** වඩ්ඪෙති. තපෙන සංකිලෙසධම්මෙ වික්ඛම්භෙන්තො වීරියාධිකො පරදුක්ඛාපනයනකාමතං සාහත්ථිකං කරොතීති **තපො කරුණං** සංවඩ්ඪෙති. පඤ්ඤා පරියොදාපිතා සාවජ්ජානවජ්ජධම්මෙ පරිග්ගණ්හන්තී පහාසනිපාතතො **මුදිතං** රක්ඛන්තී පරිබ්‍රූහෙති. උපධිනිස්සග්ගො පක්ඛන්දො නින්නපොණපබ්භාරොව සම්මදෙව සත්තසඞ්ඛාරෙසු උදාසිනො හොතීති සො **උපෙක්ඛාවිහාරං** පරිවඩ්ඪෙතීති ඉමමත්ථං දස්සෙතුං **"ඉන්ද්‍රියසංවරො භාවිතො"**තිආදි වුත්තං. තෙනාහ **"යො යස්ස විසෙසපච්චයො, සො තං පරිපූරෙතීති වුත්තො"**ති.

87. **දිසාභාවෙනාති** නයානං දිසාභාවෙනාති යොජෙතබ්බං. අත්ථොපිස්ස පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. **යෙන** චතුක්කෙන **යස්ස** රාගචරිතාදිපුග්ගලස්ස **වොදානං** විසුද්ධි. යථා අපරිඤ්ඤාතා, අප්පහීනා ච පඨමාහාරවිපල්ලාසාදයො රාගචරිතාදීනං පුග්ගලානං උපක්කිලෙසා, එවං පඨමපටිපදාදයො භාවිතා බහුලීකතා නෙසං විසුද්ධියො හොන්තීති වුත්තනයානුසාරෙන සක්කා විඤ්ඤාතුන්ති ආහ **"හෙට්ඨා වුත්තනයමෙවා"**ති.

අථ වා පුරිමාහි ද්වීහි පටිපදාහි සිජ්ඣමානා විපස්සනා අත්තනො කිච්චවුත්තිසඞ්ඛාතං පවත්තිදුක්ඛම්පි සඞ්ගණ්හන්තී දුක්ඛානුපස්සනාබාහුල්ලවිසෙසතො දුක්ඛලක්ඛණං පටිවිජ්ඣන්තී **"අප්පණිහිතං විමොක්ඛමුඛ"**න්ති වුත්තා. තතියාය පටිපදාය සිජ්ඣමානා සුඛප්පවත්තිකතාය සම්මදෙව සන්තතිඝනං භින්දිත්වා අනිච්චලක්ඛණං විභාවෙන්තී **"අනිමිත්තං විමොක්ඛමුඛ"**න්ති වුත්තා. චතුත්ථාය පන පටිපදාය සිජ්ඣමානා සුඛප්පවත්තිකතාය, විසදඤාණතාය ච සමූහකිච්චාරම්මණඝනං භින්දිත්වා සම්මදෙව අනත්තලක්ඛණං විභාවෙන්තී **"සුඤ්ඤතං විමොක්ඛමුඛ"**න්ති වුත්තා.

තථා කායවෙදනානුපස්සනා විසෙසතො දුක්ඛලක්ඛණං විභාවෙන්තී, චිත්තානුපස්සනා අනිච්චලක්ඛණං, ධම්මානුපස්සනා අනත්තලක්ඛණන්ති තා යථාක්කමං "අප්පණිහිතාදිවිමොක්ඛමුඛ"න්ති වුත්තා.

සප්පීතිකතාය අස්සාදානි පඨමදුතියජ්ඣානානි විරජ්ජනවසෙන විසෙසතො දුක්ඛතො පස්සන්තියා විපස්සනාය වසෙන **"අප්පණිහිතං විමොක්ඛමුඛ"**න්ති වුත්තානි. තතියං සන්තසුඛතාය බාහිරකානං නිච්චාභිනිවෙසවත්ථුභූතං සභාවතො "අනිච්ච"න්ති පස්සන්තියා විපස්සනාය වසෙන **"අනිමිත්තං විමොක්ඛමුඛ"**න්ති වුත්තං. චතුත්ථං උපක්කිලෙසවිගමාදීහි පරිසුද්ධං සුසමාහිතං යථා පරෙසං, එවං අත්තනො ච යථාභූතසභාවාවබොධහෙතුතාය සම්මදෙව "සුඤ්ඤ"න්ති පස්සන්තියා විපස්සනාය වසෙන **"සුඤ්ඤතං විමොක්ඛමුඛ"**න්ති වුත්තං.

එවං විහාරානං විපස්සනාවසෙනෙව විමොක්ඛමුඛතා, තත්ථ "දිබ්බබ්‍රහ්මවිහාරානං සන්තසුඛතාය අස්සාදනීයතා"තිආදිනා අප්පණිහිතවිමොක්ඛමුඛතා යොජෙතබ්බා. අරියවිහාරස්ස පඤ්ඤාධිකත්තා විසෙසතො අනත්තානුපස්සනාසන්නිස්සයතාය සුඤ්ඤතවිමොක්ඛතා. ආනෙඤ්ජවිහාරස්ස සන්තවිමොක්ඛතාය අනිච්චලක්ඛණප්පටිවෙධස්ස විසෙසපච්චයසභාවතො අනිමිත්තවිමොක්ඛමුඛතා යොජෙතබ්බා.

තථා පුරිමානං ද්වින්නං සම්මප්පධානානං සංකිලෙසවිසයත්තා කිලෙසදුක්ඛවීතික්කමස්ස දුක්ඛානුපස්සනාබාහුල්ලත්තා අප්පණිහිතවිමොක්ඛමුඛතා. තතියස්ස අනුප්පන්නකුසලුප්පාදනෙන ධම්මානං උදයවයවන්තතාවිභාවනතො අනිච්චලක්ඛණං පාකටන්ති අනිමිත්තවිමොක්ඛමුඛතා. චතුත්ථස්ස උප්පන්නානං ඨිතත්තං බ්‍යාපාරාපජ්ජනෙන ධම්මානං අවසවත්තිතාදීපනතො අනත්තලක්ඛණං සුපාකටන්ති සුඤ්ඤතවිමොක්ඛමුඛතා.

මානප්පහානාලයසමුග්ඝාතානං සහායතණ්හාපහානතාය තණ්හාපණිධිවිසොධනතො අප්පණිහිතවිමොක්ඛමුඛතා. අවිජ්ජාපහානස්ස පඤ්ඤාකිච්චාධිකතාය සුඤ්ඤතවිමොක්ඛමුඛතා. භවූපසමස්ස සඞ්ඛාරනිමිත්තපටිපක්ඛතාය අනිමිත්තවිමොක්ඛමුඛතා.

පකතියා දුක්ඛසභාවෙ සඞ්ඛාරෙ ඤාණසච්චෙන අවිසංවාදෙන්තො දුක්ඛතො එව පස්සති, වාගාධිවිමුත්තතාය තණ්හං විදූරීකරොන්තො රාගප්පණිධිං විසොසෙතීති පුරිමං අධිට්ඨානද්වයං **"අප්පණිහිතං විමොක්ඛමුඛ"**න්ති වුත්තං. ඉතරස්ස පන අධිට්ඨානද්වයස්ස සුඤ්ඤතානිමිත්තවිමොක්ඛමුඛතා වුත්තනයා එව.

ඡන්දාධිපතෙය්‍යා චිත්තෙකග්ගතා විසෙසතො ධම්මච්ඡන්දවතො නෙක්ඛම්මවිතක්කබහුලස්ස හොති, වීරියාධිපතෙය්‍යා පන කාමවිතක්කාදිකෙ විනොදෙන්තස්සාති තදුභයං නිස්සාය පවත්තා විපස්සනා විසෙසතො රාගාදිප්පණිධීනං විසොසනතො **"අප්පණිහිතං විමොක්ඛමුඛ"**න්ති වුත්තා. චිත්තාධිපතෙය්‍යං , වීමංසාධිපතෙය්‍යඤ්ච නිස්සාය පවත්තා යථාක්කමං අනිච්චානත්තානුපස්සනාබාහුල්ලතො **"අනිමිත්තං විමොක්ඛමුඛං, අප්පණිහිතං විමොක්ඛමුඛ"**න්ති ච වුත්තා.

අභිජ්ඣාවිනයනො ඉන්ද්‍රියසංවරො, කාමසඞ්කප්පාදිවිනොදනො තපො ච වුත්තනයෙනෙව පණිධිපටිපක්ඛතො **අප්පණිහිතං විමොක්ඛමුඛං,** බුද්ධි අනත්තානුපස්සනානිමිත්තං, උපධිපටිනිස්සග්ගො නිමිත්තග්ගාහපටිපක්ඛොති තදුභයසන්නිස්සයා විපස්සනා යථාක්කමං **"සුඤ්ඤතං, අනිමිත්තං විමොක්ඛමුඛ"**න්ති වුත්තා.

ආසන්නපච්චත්ථිකරාගං පටිබාහන්තී **මෙත්තා** රාගපණිධියා පටිපක්ඛො, **කරුණා** පරදුක්ඛාපනයනාකාරවුත්තිකා දුක්ඛසහගතාය දුක්ඛානුපස්සනාය විසෙසපච්චයොති තදුභයසන්නිස්සයා විපස්සනා **"අප්පණිහිතං විමොක්ඛමුඛ"**න්ති වුත්තා. **මුදිතා** සත්තානං මොදග්ගහණබහුලා තදනිච්චතාදස්සනතො අනිච්චානුපස්සනාය විසෙසපච්චයොති තන්නිස්සයා විපස්සනා **අනිමිත්තං විමොක්ඛමුඛං. උපෙක්ඛා** ඤාණකිච්චාධිකතාය අනත්තානුපස්සනාය විසෙසපච්චයොති තන්නිස්සයා විපස්සනා **"සුඤ්ඤතං විමොක්ඛමුඛ"**න්ති වුත්තාති එවමෙත්ථ පවත්තිආකාරතො විපස්සතො නිස්සයතො, කිච්චතො ච භින්දිත්වා විමොක්ඛමුඛානි යොජිතානීති.

සමතික්කමනං පරිඤ්ඤාපහානඤ්ච. **සපරසන්තානෙති** අත්තනො, පරෙසඤ්ච සන්තානෙ, තෙන කායිකො, වාචසිකො ච විහාරො ''වික්කීළිත''න්ති වුත්තොති දස්සෙති ''විවිධො හාරො''ති කත්වා. තස්ස පන විභාවනා ඉධ අධිප්පෙතා නයස්ස භූමිභාවතො. **යෙන** පටිපක්ඛභාවෙන. **තෙසං පටිපක්ඛභාවොති** තෙසං ආහාරාදීනං පටිපක්ඛභාවො පහාතබ්බභාවො පටිපදාදීනං පටිපක්ඛභාවො පහායකභාවොති යොජෙතබ්බං. තත්ථ පටිපදාග්ගහණෙන විපස්සනා කථිතා. විපස්සනා ච චත්තාරො ආහාරෙ පරිජානන්තී තප්පටිබද්ධඡන්දරාගං පජහතීති උජුකමෙව තෙසං පටිපක්ඛතා, එවං ඣානාදීනම්පි උපාදානාදිපටිපක්ඛතා වෙදිතබ්බා තදුපදෙසෙන විපස්සනාය කථිතත්තා. විපල්ලාසසතිපට්ඨානානං පටිපක්ඛභාවො පාකටො එව. න්ති සීහවික්කීළිතං. වීසතියා චතුක්කෙහි විසභාගතො විත්ථාරෙන විභත්තන්ති තීහි පදෙහි සඞ්ගහෙත්වා කථිතත්තා වුත්තං **"සඞ්ඛෙපෙන දස්සෙන්තො"**ති.

ඉන්ද්‍රියානන්ති සද්ධාදිඉන්ද්‍රියානං. දසන්නං චතුක්කානං නිද්ධාරණාති යොජනා.

88. **නිග්ගච්ඡතීති** නික්ඛමති. තතො නිද්ධාරෙත්වා වුච්චමානො හි නිග්ගච්ඡන්තො විය හොතීති. **චත්තාරො පුග්ගලෙති** ''තණ්හාචරිතො මන්දො''තිආදිනා (නෙත්ති. 6) වුත්තෙ චත්තාරො පුග්ගලෙ. පුග්ගලාධිට්ඨානෙන චෙත්ථ ධම්මො වුත්තොති ආහ **"භූමිං නිද්දිසිත්වා"**ති. **තතො එවාති** යථාවුත්තපුග්ගලචතුක්කතො එව. **ඉතරත්ථාපීති** ''සුඛාය…පෙ…. පුග්ගලා''ති එත්ථාපි. **සාධාරණායාති** පඨමචතුත්ථාහිපි විමිස්සාය. **යථාවුත්තාසූති** දුතියතතියාසු.

හෙට්ඨාති දෙසනාහාරවිභඞ්ගවිචයහාරසම්පාතවණ්ණනාසු.

එසෙව නයොති කුසලමූලාදිද්වාදසතිකසඞ්ගහො අනවජ්ජපක්ඛො. ''වොදායති සුජ්ඣති එතෙනාති වොදාන''න්ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 11) වං නෙතබ්බතං සන්ධායාහ.

යථා හාරඋද්දෙසො කතො, එවං නයානං අකරණෙ කාරණං, පයොජනඤ්ච විභාවෙතුකාමො **"කස්මා පනා"**තිආදිමාහ. **නයෙහි** නයන්තරෙහි. **සම්භවදස්සනත්ථන්ති** උපපත්තිදස්සනත්ථං. තත්ථ සම්භවො අනුද්දෙසක්කමෙන නිද්දිසනෙ කරණං දස්සනං පයොජනං. යදි හි ඉමෙ නයා උප්පත්තිට්ඨානවසෙන අසංකිණ්ණා භවෙය්‍යුං, හාරා විය උද්දෙසානුක්කමෙනෙව නිද්දිසිතබ්බා සියුං. තථා හි වුත්තං හාරානං උද්දෙසාවසානෙ ''එතෙ සොළස හාරා පකිත්තිතා අත්ථතො අසංකිණ්ණා''ති (නෙත්ති. 1).

යස්මා පනෙතෙ මූලපදෙහි මූලපදන්තරනිද්ධාරණෙන අඤ්ඤමඤ්ඤං තෙ නිග්ගච්ඡන්ති, තස්මා එකස්මිං නිද්දිට්ඨෙ ඉතරොපි අත්ථතො නිද්දිට්ඨොයෙව නාම හොතීති ඉමස්ස අත්ථස්ස දස්සනත්ථං **"උද්දෙසානුක්කමෙන නිද්දෙසො න කතො"**ති.

ඉදානි තමෙව සඞ්ඛෙපෙන වුත්තමත්ථං විත්ථාරෙන දස්සෙතුං **"පඨමනයතො හී"**තිආදි වුත්තං. තත්ථ තණ්හාදිට්ඨිචරිතවසෙන ද්විධා පුග්ගලෙ විභජිත්වා තෙසං වසෙන නන්දියාවට්ටනයං නීහරිත්වා පුන තෙ එව තණ්හාදිට්ඨිචරිතෙ චතුප්පටිපදාවිභාගෙන විභජිත්වා සීහවික්කීළිතස්ස නයස්ස සම්භවො දස්සිතො, තෙ එව චතුප්පටිපදාභෙදභින්නෙ පුග්ගලෙ පුන උග්ඝටිතඤ්ඤූආදිවිභාගෙන තිධා විභජිත්වා තිපුක්ඛලස්ස නයස්ස සම්භවො දස්සිතො. තං සන්ධායාහ **"පඨමනයතො…පෙ…. නිද්දිට්ඨො"**ති.

යස්මා සුභසුඛසඤ්ඤාහි ලොභො, නිච්චසඤ්ඤාය දොසො ''ඉමිනා මෙ අනත්ථො කතො''ති ආඝාතුප්පත්තිතො , අත්තසඤ්ඤාය මොහො ගහිතො හොති. තථා අසුභසඤ්ඤාදීහි අලොභාදයො, තස්මා ධම්මාධිට්ඨානවසෙන

තතියනයතො දුතියනයස්ස සම්භවො. යස්මා පන ලොභෙ සති සම්භවතො ලොභග්ගහණෙනෙව දොසො ගය්හති. ලොභො ච තණ්හා, මොහො අවිජ්ජා, තප්පටිපක්ඛතො අලොභාදොසෙහි සමථො ගය්හති, අමොහෙන විපස්සනා, තස්මා ධම්මාධිට්ඨානවසෙනෙව දුතියනයතො පඨමනයස්ස සම්භවොති ඉමං විසෙසං දීපෙතුං උද්දෙසානුක්කමෙන නිද්දෙසො න කතොති දස්සෙන්තො **"ධම්මාධිට්ඨානවසෙන පනා"**තිආදිමාහ.

තෙනෙවාති තතියනයතො දුතියනයස්ස විය දුතියනයතො පඨමනයස්සපි සම්භවතො. එවං පාළියං පුග්ගලාධිට්ඨානවසෙන ආගතං නිස්සාය අට්ඨකථායං ධම්මාධිට්ඨානවසෙනෙව නයනිග්ගමො නිද්ධාරිතොති අයමෙව විසෙසො. **යදි එවන්ති** පාළියං ආගතප්පකාරතො අඤ්ඤෙනපි පකාරෙන නයා නිද්ධාරෙතබ්බා, එවං සන්තෙ යථා පුග්ගලාධිට්ඨානවසෙන පඨමනයතො තතියනයස්ස, තතියනයතො දුතියනයස්ස සම්භවො දස්සිතො, එවං ධම්මාධිට්ඨානවසෙනෙව පඨමනයතො තතියනයදුතියනයානං, ධම්මාධිට්ඨානවසෙනෙව දුතියනයතො තතියනයස්ස සම්භවො දීපෙතබ්බොති ඉමමත්ථමාහ **"ද්වෙ හුත්වා…පෙ…. සියා"**ති.

තත්ථ **නයොති** පච්ඡා වුත්තදුතියනයො. **අත්ථතොති** අත්ථාපත්තිතො, අත්ථතො ලබ්භමානත්තා එව සරූපෙන න කථිතොති අත්ථො. ඉදානි තං අත්ථාපත්තිං එකන්තිකං කත්වා දස්සෙතුං **"යස්මා"**තිආදි වුත්තං. **අනුප්පවෙසො ඉච්ඡිතො** තංතංනයමූලපදානං නයන්තරමූලපදෙසු සමවරුජ්ඣනතො. තථා හි ''යත්ථ සබ්බො අකුසලපක්ඛො සඞ්ගහං සමොසරණං ගච්ඡති, යත්ථ සබ්බො කුසලපක්ඛො සඞ්ගහං සමොසරණං ගච්ඡතී''ති (නෙත්ති. 3) ච වුත්තං. **අයඤ්ච අත්ථොති** ''නයානං අඤ්ඤමඤ්ඤඅනුප්පවෙසො නිග්ගමො''ති අයං දුවිධො අත්ථො. පිටකානං අත්ථකථනං **පෙටකං,** සො එව උපදෙසොති **පෙටකොපදෙසො,** උපදෙසභූතා පරියත්තිසංවණ්ණනාති අත්ථො.

ආදිතො පට්ඨායාති නයානං අඤ්ඤමඤ්ඤඅනුප්පවෙසනිග්ගමමත්තමෙව අවිභාවෙත්වා නයවිචාරස්ස පඨමාවයවතො පභුති **විභාවනා** දීපනා පකාසනා.

දොසදිට්ඨීති අප්පස්සාදතාදිදොසගාහිකදිට්ඨී, දොසදස්සිනොති අත්ථො. තෙ හි අසමූහතානුසයා, කාමෙසු ච ආදීනවදස්සිනො. ඉදඤ්හි නෙසං අඞ්ගද්වයං අත්තකිලමථානුයොගස්ස කාරණං වුත්තං. **නත්ථී අත්ථොති** යො රාගාභිභූතෙහි අන්ධබාලෙහි පරිකප්පිතො දිට්ඨධම්මිකො කාමෙහි අත්ථො, සො මධුබින්දුගිද්ධස්ස මධුලිත්තසත්ථධාරාවලෙහනසදිසො අප්පස්සාදො බහුදුක්ඛො බහුපායාසො බහුආදීනවො සවිඝාතො සපරිළාහො සම්පරායිකො තථෙවාති සබ්බදාපි විඤ්ඤුජාතිකස්ස කාමෙහි පයොජනං න විජ්ජති. **අනජ්ඣොසිතාති** අනභිභූතා විහරන්ති. **තෙන වුච්චති සුඛා පටිපදාති** තෙන මන්දකිලෙසභාවෙන තෙසං පුග්ගලානං අකිච්ඡෙන සිජ්ඣමානා විපස්සනා පටිපදා ''සුඛා පටිපදා''ති වුච්චති. **අජ්ඣොසිතාති** අභිනිවිට්ඨා. **ඉමෙ සබ්බෙ සත්තාති** ඉමෙ තණ්හාදිට්ඨිචරිතභාවෙන ද්විධා වුත්තා අපරිමාණප්පභෙදා සබ්බෙපි පටිපජ්ජන්තා සත්තා.

සුඛෙන පටිනිස්සජ්ජන්තීති කිලෙසෙ අකිච්ඡෙන පජහන්ති. **"ඉමා චතස්සො පටිපදා"**තිආදි පටිපදානං එත්තාවතායං, විසයභාවකිච්චෙසු ච බ්‍යභිචාරාභාවදස්සනං. **අයං පටිපදාති** නිගමනං, අයං පටිපදා යාය වසෙන සීහවික්කීළිතස්ස නයස්ස භූමිදස්සනත්ථං චත්තාරො පුග්ගලා නිද්ධාරිතාති අධිප්පායො. **චතුක්කමග්ගෙන කිලෙසෙ නිද්දිසතීති** අනන්තරං වක්ඛමානෙන ආහාරාදිචතුක්කමග්ගෙන දසවත්ථුකෙ කිලෙසසමූහෙ නිද්දිසති. **චතුක්කමග්ගෙන අරියධම්මෙසු නිද්දිසිතබ්බාති** තප්පටිපක්ඛෙන පටිපදාදිචතුක්කමග්ගෙන අරියධම්මෙසු බොධිපක්ඛියෙසු විසයභූතෙසු නිද්ධාරෙත්වා කථෙතබ්බා.

ඉදඤ්ච පමාණං චත්තාරො ආහාරාති ඉමෙසං විපල්ලාසානං පවත්තියා පමාණං, යදිදං චත්තාරො ආහාරා. ඉදං වුත්තං හොති – යාවදෙව චත්තාරො ආහාරා පරිඤ්ඤං න ගච්ඡන්ති, තාවදෙව චත්තාරො විපල්ලාසෙ විභජන්ති. යාවදෙව චත්තාරො විපල්ලාසා අප්පහීනා, තාවදෙව චත්තාරි උපාදානානි පරිබ්රූහන්තීති. එවං සබ්බත්ථ යථාරහං වත්තබ්බං. තෙනාහ **"එවං ඉමානි සබ්බානි දස පදානී"**ති. ''යොජෙතබ්බානී''ති ච වචනසෙසො.

"අභිජ්ඣාය ගන්ථතී"ති ඉමිනා අභිජ්ඣායනමෙව ගන්ථනන්ති දස්සෙති. එස නයො සෙසෙසුපි. **පපඤ්චෙන්තොති** දිට්ඨාභිනිවෙසං විත්ථාරෙන්තො.

විප්පටිසාරුප්පත්තිහෙතුභාවො කිලෙසානං ආසවනන්ති ආහ **"ආසවන්තී"**ති. **කිං විප්පටිසාරාති** තෙන කිලෙසානං වීතික්කමවත්ථුං වදති. යස්මා අප්පහීනානුසයස්සෙව විප්පටිසාරා, න ඉතරස්ස, තස්මා **"යෙ විප්පටිසාරා, තෙ අනුසයා"**ති වුත්තං. පදද්වයෙනපි එළුපචාරෙන කාරණං වුත්තං.

පඨමෙන පදෙනාති යථාවුත්තෙසු දසසු සුත්තපදෙසු පඨමෙන පදෙන. **පඨමාය දිසායාති** තදත්ථසඞ්ඛාතාය සීහවික්කීළිතස්ස සංකිලෙසපක්ඛෙ පඨමාය දිසාය.

ඉතීති එවං, වුත්තනයෙනාති අත්ථො. **කුසලාකුසලානන්ති** යථාවුත්තඅනවජ්ජසාවජ්ජධම්මානං. **පක්ඛපටිපක්ඛවසෙනාති** වොදානපක්ඛතප්පටිපක්ඛවසෙන. **යොජනාති** පඨමදිසාදිභාවෙන යුත්තෙ කත්වා

මනසානුපෙක්ඛනා. ‘‘මනසා වොලොකයතෙ’’ති (නෙත්ති. 4) හි වුත්තං.

තස්සාති දිසාලොකනස්ස. සොතාපත්තිඵලාදීනං පරියොසානතා ඉන්ද්‍රියවසෙන වෙදිතබ්බා. යෙසඤ්හි සද්ධාදීනං ඉන්ද්‍රියානං වසෙන සතිපට්ඨානාදීනි සිජ්ඣන්ති, තෙසං වසෙන සොතාපත්තිඵලාදීනං පරියොසානතා. තත්ථ සොතාපත්තිඵලෙ සද්ධින්ද්‍රියං පාරිපූරිං ගච්ඡති. සොතාපන්නො හි සද්ධාය පරිපූරිකාරී. සකදාගාමිඵලෙ වීරියින්ද්‍රියං පාරිපූරිං ගච්ඡති. සකදාගාමී හි ආරද්ධවීරියො උපරිමග්ගාධිගමාය. අනාගාමිඵලෙ සමාධින්ද්‍රියං පාරිපූරිං ගච්ඡති. අනාගාමී සමාධිස්මිං පරිපූරිකාරී. අග්ගඵලෙ අරහත්තෙ සතින්ද්‍රියඤ්ච පඤ්ඤින්ද්‍රියඤ්ච පාරිපූරිං ගච්ඡති. අරහා හි සතිවෙපුල්ලප්පත්තො, පඤ්ඤාවෙපුල්ලප්පත්තො චාති.

අපරෙ පනාහු – සද්ධාබලෙන සුභසඤ්ඤාය පහානං. සද්දහන්තො හි පටික්කූලමනසිකාරෙ කම්මං කරොති. වීරියබලෙන සුඛසඤ්ඤාය පහානං. වීරියවා හි සුඛස්සාදං අභිභවිත්වා යොනිසොමනසිකාරමනුයුඤ්ජති. සමාධිබලෙන නිච්චසඤ්ඤාය පහානං. සමාහිතො හි සඞ්ඛාරානං උදයබ්බයං පරිග්ගණ්හන්තො අනිච්චසඤ්ඤං පටිලභති. පඤ්ඤාබලෙන අත්තසඤ්ඤාය පහානං. පඤ්ඤවා හි සඞ්ඛාරානං අවසවත්තිතං සල්ලක්ඛෙන්තො අත්තසුඤ්ඤතං පටිවිජ්ඣති. සති පන සබ්බත්ථාපි ඉච්ඡිතබ්බා. තෙනාහ ‘‘සතිං ච ඛ්වාහං, භික්ඛවෙ, සබ්බත්ථිකං වදාමී’’ති (සං. නි. 5.234; මි. ප. 2.1.13). එවං චතුවිපල්ලාසප්පහායීනං චතුන්නං ඉන්ද්‍රියානං පාරිපූරිට්ඨානං චත්තාරි සාමඤ්ඤඵලානි චතුවිපල්ලාසමුඛානං චතුන්නං දිසානං පරියොසානානි වුත්තානීති.

‘‘ලොභො අකුසලමූල’’න්තිආදි ලොභාදීනං හෙතුඵලභාවෙන සම්පයුත්තතාය දස්සනං.

තත්ථ **මනාපිකෙනාති** යෙභුය්‍යවසෙන වුත්තං. අමනාපිකෙනාපි හි ආරම්මණෙන විපරියෙසවසෙන ලොභො උප්පජ්ජති. **මනාපිකෙනාති** වා මනාපිකාකාරෙන. ඵස්සවෙදනූපවිචාරරාගවිතක්කපරිළාහා සහජාතාපි ලබ්භන්ති, අසහජාතාපි. **‘‘උප්පාදො’’**ති එතෙන උප්පජ්ජමානසඞ්ඛාරග්ගහණන්ති **‘‘උප්පජ්ජති’’**ති වුත්තං. උප්පාදලක්ඛණස්සෙව පන ගහණෙ ‘‘උප්පජ්ජති’’ති න වත්තබ්බං සියා. න හි උප්පාදො උප්පජ්ජති, රාගජපරිළාහහෙතුකතා ච තෙසං රාගස්ස තණ්හාසභාවත්තා. තණ්හා හි දුක්ඛස්ස සමුදයො, යං කිඤ්චි සමුදයධම්මං, සබ්බං තං දුක්ඛන්ති. තථා ච වුත්තං ‘‘තණ්හාසහජාතවෙදනාය පන ලොභො සහජාතාදිපච්චයෙහි ච පච්චයො’’ති. එවං ඉට්ඨාරම්මණෙ උප්පන්නලොභසහගතසුඛවෙදනාය උදයො ඉධ **‘‘උප්පාදො සඞ්ඛතලක්ඛණ’’**න්ති වුත්තො, තස්සා විපරිණාමො **‘‘විපරිණාමදුක්ඛතා’’**ති. විපරිණාමාවත්ථා ච උදයාවත්ථං විනා න හොතීති සා තං නිස්සාය උප්පජ්ජන්තී විය වුත්තා **‘‘උප්පාදං…පෙ…. දුක්ඛතා’’**ති.

දොසො අකුසලමූලන්තිආදීසුපි වුත්තනයානුසාරෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. අයං පන විසෙසො – **ඨිතස්ස අඤ්ඤථත්තං** නාම ජරා, තං නිස්සාය දොමනස්සස්ස උප්පජ්ජනතො වුත්තං **‘‘ඨිතස්ස…පෙ…. දුක්ඛදුක්ඛතා’’**ති. **දොසජපරිළාහහෙතුකතා** ජරාය දොසබහුලස්ස පුග්ගලස්ස නචිරෙන ජීරණතො වෙදිතබ්බා.

වයොති සඞ්ඛාරානං නිරොධො. අනිච්චතාවසෙන ච සඞ්ඛතධම්මානං සඞ්ඛාරදුක්ඛතාති වුත්තං **‘‘වය…පෙ…. සඞ්ඛාරදුක්ඛතා’’**ති. තෙනාහ භගවා ‘‘යදනිච්චං තං දුක්ඛ’’න්ති (සං. නි. 3.15, 45, 76; පටි. ම. 2.10). මොහජපරිළාහහෙතුකතා වයලක්ඛණස්ස යෙභුය්‍යෙන සම්මොහනිමිත්තත්තා, මරණස්ස අවිජ්ජාපච්චයත්තා ච සංසාරප්පවත්තියා වෙදිතබ්බා.

අලොභාදීනං පඤ්ඤාදිපාරිපූරිහෙතුකතා යථාරහං උපනිස්සයකොටිසහජාතකොටියා ච පච්චයභාවෙන වෙදිතබ්බා. සබ්බෙ හි කුසලා ධම්මා සබ්බෙසං කුසලානං ධම්මානං යථාසම්භවං පච්චයවිසෙසා හොන්ති එවාති. අබ්‍යාපාදවිතක්කසන්නිස්සයො උපවිචාරො **අබ්‍යාපාදූපවිචාරො. අවිහිංසූපචාරෙපි** එසෙව නයො.

අයං තිපුක්ඛලො නාම දුතියො නයො සද්ධිං දිසාලොකනනයෙන නිද්දිට්ඨොති වචනසෙසො. **‘‘ඉමෙ චත්තාරො’’**තිආදි පුග්ගලාධිට්ඨානෙනෙව නන්දියාවට්ටස්ස නයස්ස භූමිදස්සනත්ථං ආරද්ධං. **ඉමෙ** යථාවුත්තපටිපදාචතුක්කස්ස වසෙන චතුබ්බිධා. **විසෙසෙනාති** දිට්ඨිතණ්හාසන්නිස්සයතාවිසෙසෙන. දිට්ඨිචරිතො හි තික්ඛපඤ්ඤො, මන්දපඤ්ඤො ච සුඛාය පටිපදාය ඛිප්පාභිඤ්ඤාය ච දන්ධාභිඤ්ඤාය ච නියාතීති ද්විධා වුත්තොති. තථා තණ්හාචරිතො දුක්ඛාය පටිපදාය ඛිප්පාභිඤ්ඤාය ච දන්ධාභිඤ්ඤාය ච නියාතීති ද්විධා වුත්තොති දස්සිතො වායමත්ථො. තෙනාහ **‘‘ද්වෙ හොන්ති දිට්ඨිචරිතො ච තණ්හාචරිතො චා’’**ති.

චත්තාරො හුත්වාති සීහවික්කීළිතස්ස නයස්ස භූමිදස්සනෙ චත්තාරො හුත්වා ඨිතා, චතුප්පටිපදාවසෙන චත්තාරො කත්වා වුත්තාති අත්ථො. **තයො හොන්තීති** තිපුක්ඛලස්ස නයස්ස භූමිදස්සනෙ උග්ඝටිතඤ්ඤූආදිවසෙන තයො භවන්ති. **තයො හුත්වාති** තථා තයො හුත්වා ඨිතා තයො කත්වා කථිතා. **ද්වෙ හොන්තීති** ඉදානි නන්දියාවට්ටස්ස නයස්ස භූමිදස්සනෙ ද්වෙ භවන්ති. **අජ්ඣොසානන්ති** දිට්ඨිඅජ්ඣොසානං. **අභිනිවෙසොති** තණ්හාභිනිවෙසො. **අහංකාරොති** අහංමානො ‘‘අහ’’න්ති වා කරණං **අහංකාරො.** දිට්ඨිමානමඤ්ඤනානං වසෙන ‘‘අහමස්මී’’ති සමනුපස්සනා **මමංකාරො,** මමායනං තණ්හාග්ගාහො.

දසපදානි "පඨමා දිසා"ති කාතබ්බානීති නන්දියාවට්ටස්ස නයස්ස ''පඨමා දිසා''ති කරණීයානි, ''පඨමා දිසා''ති වවත්ථපෙතබ්බානීති අත්ථො. **සංඛිත්තෙන...පෙ.... පක්ඛස්සාති** අනෙකප්පභෙදස්සපි කණ්හපක්ඛස්ස සංකිලෙසපක්ඛස්ස අත්ථං සංඛිත්තෙන සඞ්ඛෙපෙන පටිපක්ඛෙ වත්තමානෙ වොදානධම්මෙ උද්දිස්ස ඤාපෙන්ති පකාසෙන්ති, පඨමා කාතබ්බාති යොජනා. **දස පදානි දුතියකානීති** තණ්හාදිකා දස කොට්ඨාසා ''දුතියා දිසා''ති කාතබ්බා. ''සංඛිත්තෙන...පෙ.... කණ්හපක්ඛස්සා''ති ආනෙත්වා යොජෙතබ්බං.

යොනිසොති උපායසො. **යොනිසො මනසිකාරො** අනිච්චාදිවසෙන පඨමමනසිකාරො. **පඤ්ඤාති** සුතචින්තාමයී පඤ්ඤා, ඣානාභිඤ්ඤා ච. **නිබ්බිදාති** නිබ්බෙධඤාණං. සොමනස්සධම්මූපසඤ්හිතං පමොදාදිසහගතං චෙතසිකසුඛං.

කුසලපක්ඛෙ චාති ච-සද්දො සමුච්චයත්ථො, තෙන උභයපක්ඛතො සමුච්චයවසෙන චතස්සො දිසා, න පච්චෙකන්ති දස්සෙති.

තෙසන්ති තණ්හාදීනං, තණ්හාය, තණ්හාපක්ඛිකානඤ්චාති අත්ථො. සතිපි අනවසෙසතො රාගෙ පහීයමානෙ අනවසෙසතො අවිජ්ජාපි පහීයතෙව, රාගස්ස පන චෙතොවිමුත්ති උජුපටිපක්ඛොති දස්සනත්ථං **"රාගවිරාගා"**ති වුත්තං. **අවිජ්ජාවිරාගාති** එත්ථාපි එසෙව නයො. අයඤ්ච අත්ථො ''ආසවානං ඛයා අනාසවං චෙතොවිමුත්තිං පඤ්ඤාවිමුත්ති''න්තිආදිනා (ම. නි. 1.438) ආගතපාළියා අත්ථවණ්ණනාවසෙන වුත්තා, ඉධ පන ''රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්ති සෙක්ඛඵලං, අවිජ්ජාවිරාගා පඤ්ඤාවිමුත්ති අසෙක්ඛඵල''න්තිආදිනා (නෙත්ති. 51) වෙවචනසමාරොපනෙ ආගතත්තා පුරිමා අනාගාමිඵලං. තඤ්හි කාමරාගස්ස උජුවිපච්චනීකතො සමාධිපාරිපූරියාව විසෙසතො ''රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්තී''ති වුච්චති, පච්ඡිමා අරහත්තඵලං තණ්හාය, අවිජ්ජාය ච අනවසෙසප්පහානතො, පඤ්ඤාපාරිපූරියා ච ''අවිජ්ජාවිරාගා පඤ්ඤාවිමුත්තී''ති වුච්චති.

තත්ථාති නන්දියාවට්ටනයෙ. **තෙසූති** ''චත්තාරි පදානී''ති වුත්තෙසු තණ්හාදීසු චතූසු මූලපදෙසු. ඉධ සමොසරණන්ති සඞ්ගහො වුත්තො, සො ච සභාවතො, සභාගතො ච හොතීති තණ්හාදීනි චත්තාරි දස්සෙත්වා **"තෙසු අට්ඨාරස මූලපදානි සමොසරන්තී"**ති වුත්තං. **සමථං භජන්ති** සභාවතො, සභාගතො චාති අධිප්පායො. **විපස්සනං භජන්තීති** එත්ථාපි එසෙව නයො. නයාධිට්ඨානානං නයාධිට්ඨානෙ අනුප්පවෙසො නයානං නයෙසු අනුප්පවෙසො එව නාම හොතීති ආහ **"තිපුක්ඛලො...පෙ.... අනුප්පවිසන්තී"**ති.

අලොභාමොහපක්ඛං අභජාපෙත්වා අදොසපක්ඛං භජාපෙතබ්බස්ස නන්දියාවට්ටසීහවික්කීළිතමූලපදස්ස අභාවතො අදොසො එකසුත්තකොටියා එකකොව හොතීති දස්සෙන්තො ආහ **"අදොසො අදොසො එවා"ති. දොසො දොසො එවාති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **සමොසරන්ති** සභාගතො ච සභාවතො ච සඞ්ගහං ගච්ඡන්තීති අත්ථො.

භූමි ගොචරොති ච මූලපදානි එව සන්ධාය වදති. **එකෙකං නයං අනුප්පවිසති** තංතංමූලපදානුප්පවෙසතො. කුසලෙ වා විඤ්ඤාතෙ අකුසලො පටිපක්ඛො, අකුසලෙ වා කුසලො පටිපක්ඛො **අන්වෙසිතබ්බො** සංවණ්ණියමානසුත්තපදානුරූපතො උපපරික්ඛිතබ්බො. අන්වෙසනා උපපරික්ඛා ''දිසාලොකන''න්ති වුච්චති. **සො නයො නිද්දිසිතබ්බොති** තථා අන්වෙසිත්වා තෙහි ධම්මෙහි දිසා වවත්ථපෙත්වා සො සො නයො නිද්ධාරෙත්වා යොජෙතබ්බො. යථා මූලපදෙසු මූලපදානං අනුප්පවෙසො සංවණ්ණිතො, ඉමිනාව නයෙන මූලපදතො මූලපදානං නිද්ධාරණාති වෙදිතබ්බාති දස්සෙන්තො **"යථා එකම්හි...පෙ.... නිද්දිසිතබ්බානී"**ති ආහ. **"එකෙකස්මිඤ්හී"**තිආදි කාරණවචනං.

තත්ථ **තත්ථාති** එකෙකස්මිං නයෙ. **එකස්මිං ධම්මෙ විඤ්ඤාතෙති** තණ්හාදිකෙ එකස්මිං මූලපදධම්මෙ සරූපතො, නිද්ධාරණවසෙන වා විඤ්ඤාතෙ. **සබ්බෙ ධම්මා විඤ්ඤාතා හොන්තීති** තදඤ්ඤමූලපදභූතා සබ්බෙ ලොභාදයො විඤ්ඤාතා නයස්ස භූමිචරණායොග්‍යතාය පකාසා පාකටා හොන්ති . **"ඉමෙස"**න්තිආදි නයත්තයදිසාභූතධම්මානං මත්ථකපාපනෙන තිණ්ණං නයානං කූටග්ගහණං, තං හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව.

පුන **"ඉමෙසූ"**තිආදි කම්මනයද්වයස්ස විභාගවිභාවනං, තං විඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

නයසමුට්ඨානවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සාසනපට්ඨානවාරවණ්ණනා

89. **සඞ්ගහවාරාදීසූ**ති සඞ්ගහවාරඋද්දෙසනිද්දෙසවාරෙසු. **සරූපතො න දස්සිතං,** අත්ථතො පන දස්සිතමෙවාති අධිප්පායො. තමෙව හි අත්ථතො දස්සනත්ථං උදාහරණභාවෙන නික්ඛිපති, යථා මූලපදෙහි පට්ඨානං නිද්ධාරෙතබ්බන්ති. **"අඤ්ඤමඤ්ඤසඞ්ගහො"**ති ඉදං මූලපදපට්ඨානානං අඤ්ඤමඤ්ඤතො නිද්ධාරෙතබ්බතාය කාරණවචනං "සති අනුප්පවෙසෙ තතො විනිග්ගාමො සියා"ති. **පට්ඨානන්ති** එත්ථ **ප**-ඉති උපසග්ගපදං, තං පන "විභත්තෙසු ධම්මෙසු යං සෙට්ඨං, තදුපාගමු"න්තිආදීසු විය පකාරත්ථජොතකන්ති දස්සෙන්තො **"පකාරෙහි ඨාන"**න්තිආදීසු විය පකාරත්ථජොතකන්ති දස්සෙන්තො **"පකාරෙහි ඨාන"**න්ති ආහ. ඉධාති ඉමස්මිං නෙත්තිප්පකරණෙ. **තස්සාති** දෙසනාසඞ්ඛාතස්ස පරියත්තිසාසනස්ස. **තථාභාවදීපනන්ති** වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයානුරූපෙන පවත්තිතත්තා සංකිලෙසභාගියතාදිප්පකාරෙහි ඨිතභාවෙන දීපෙතබ්බත්තා "දීපිස්සතීති **දීපන**"න්ති කත්වා. **පතිට්ඨහන්ති** අධිසීලසික්ඛාදයො සමුදායරූපෙන ගහිතා. **එතෙහි** සංකිලෙසධම්මාදීහි, සංකිලෙසධම්මාදීනං අධිසීලසික්ඛාදීනං පවත්තනුපායතා අනුපුබ්බිකථාය සාමුක්කංසිකාය ධම්මදෙසනාය දීපෙතබ්බා. **තෙසන්ති** සංකිලෙසධම්මාදීනං. පුන **තෙසන්ති** සුත්තානි සන්ධායාහ.

ගොට්ඨාති වජා. **පට්ඨිතගාවොති** ගතගාවො. **ආගතට්ඨානස්මින්ති** සීහනාදසුත්තං (ම. නි. 1.156) වදති. පවත්තගමනත්තා එත්ථාති වචනසෙසො. අථ වා ගච්ඡති එත්ථාති **ගමනං,** දෙසනාඤාණස්ස නිස්සඞ්ගවසෙන පවත්තගමනදෙසභාවතො පට්ඨානං නාමාති අත්ථො. **වොමිස්සාති** "සංකිලෙසභාගියඤ්ච වාසනාභාගියඤ්චා"තිආදිනා දුකතිකචතුක්කභාවෙන මිස්සිතා.

සංකිලෙසභාවෙ ඤාපෙතබ්බෙ පවත්තං, තං විසයං කත්වා දෙසිතන්ති අත්ථො, අත්ථමත්තවචනඤ්චෙතං , සංකිලෙසභාගෙ භවන්ති සද්දනයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. **"සංකිලෙසභාගික"**න්තිපි පාඨො, තස්ස සංකිලෙසභාගො එතස්ස අත්ථි, සංකිලෙසභාගෙ වා නියුත්තං, සංකිලෙසභාගස්ස වා පබොධනසීලං **සංකිලෙසභාගිකං,** තදෙව සංකිලෙසභාගියන්ති අත්ථො වෙදිතබ්බො. **පදාලනං** සමුච්ඡින්දනං, පදාලනසන්නිස්සයතා චෙත්ථ පදාලනග්ගහණෙන ගහිතාති දට්ඨබ්බං. **අසෙක්ඛෙති** අසෙක්ඛධම්මෙ. **තෙසං වොමිස්සකනයවසෙනාති** තෙසං සංකිලෙසභාගියාදීනං චතුන්නං පටික්ඛෙපාපටික්ඛෙපවොමිස්සකනයවසෙන.

"තානි පන ඡ දුකා"තිආදිනා පදානං ගහණපරිච්ඡෙදතො වවත්ථාපනතං වත්වා පරතො "සාධාරණානි කතානී"ති පදස්ස අත්ථසංවණ්ණනාය සයමෙව සරූපතො දස්සෙස්සති. **"අනුද්ධරණෙ කාරණං නත්ථී"**ති වත්වා උද්ධරණෙ පන කාරණං දස්සෙන්තො **"තථා හි වක්ඛතී"**තිආදිනා පාළිමාහරි. **වොදානං නාම** සංකිලෙසතො හොති සංකිලිට්ඨස්සෙව වොදානස්ස ඉච්ඡිතත්තා. යස්මා වොදානං තදඞ්ගාදිවසෙන සංකිලෙසතො විසුජ්ඣනං, තස්මා **"තං පන අත්ථතො වාසනාභාගියාදි එව හොතී"**ති වුත්තං. තත්ථ තදඞ්ගවික්ඛම්භනෙහි වොදානං වාසනාභාගියාදිවසෙන හොති, සමුච්ඡෙදපටිප්පස්සද්ධීහි වොදානං නිබ්බෙධභාගියවසෙන, අසෙක්ඛභාගියවසෙන වොදානං පටිප්පස්සද්ධියා එව වෙදිතබ්බං. යායං දෙසනා රාගාදිභාගිනී සියා, සා **සංකිලෙසභාගියා.** යායං දෙසනා වාගාදිභාගිනී සියා, සා **වාසනාභාගියා.** යා පන ආපත්තිවිච්ඡෙදනී සාවසෙසං, අනවසෙසඤ්ච, සා **නිබ්බෙධභාගියා, අසෙක්ඛභාගියා ච.**

"තණ්හාසංකිලෙසභාගියං සුත්ත"න්තිආදිනා පඨමමෙව සංකිලෙසභාගස්ස දස්සිතත්තා වුත්තං **"සංකිලෙසො තිවිධො...පෙ.... විසයදස්සනත්ථං ආරද්ධ"**න්ති. භවරාගො **භවපත්ථනා. උප්පජ්ජතීති** න විගච්ඡති. **තත්‍ර තත්‍ර භවෙති** යදි වා කාමභවෙ, යදි වා රූපභවෙ, යදි වා අරූපභවෙ. **පදන්තරසංයොජනවසෙනාති** දුකනයෙනෙව පදන්තරෙන යොජනවසෙන. **මිස්සිතානි කතානීති** සංසට්ඨානි කතානි.

එකකචතුක්කවසෙන දස්සිතබ්බානි පදානි එව ගහෙත්වා ආවුත්තිනයදස්සනවසෙන මිස්සෙත්වා අවසිට්ඨදුකවසෙන, තිකචතුක්කවසෙන ච ඉතරෙ අට්ඨ පට්ඨානභාගා දස්සිතාති ආහ **"තානියෙව යථාවුත්තානි අට්ඨ සුත්තානී"**තිආදි . **චත්තාරො එකකායෙව** පාළියං ආදිතො දස්සිතා. **ඡදුකා** පාළියං ආගතා චත්තාරො, අට්ඨකථායං ද්වෙති. **චත්තාරො තිකා** පාළියං ආගතා ද්වෙ, අට්ඨකථායං ද්වෙති. ද්වෙ චතුක්කා පන අට්ඨකථායමෙව ආගතා. **"පාළියං අනාගතා"**ති ඉදං සරූපතො අනාගමනං සන්ධාය වුත්තං, නයතො පන ආගතභාවො දස්සිතො එව. යෙ පනෙත්ථ පාළියං අනාගතා, තෙසං උදාහරණානි පරතො දස්සයිස්සාම.

සොළසහීති සොළසවිධෙහි. න හි තානි සුත්තානි සොළසෙව, අථ ඛො සොළසප්පකාරානීති මූලගණනං ඨපෙත්වා කාරණසුත්තලද්ධෙන සඞ්ඛාරගබ්භෙන තදනුරූපො යො ගණනවිත්ථාරො, තස්ස පත්ථරණවිධි පට්ඨානනයො. **ඉමිනා...පෙ.... නත්ථීති** යථාවුත්තපට්ඨානවිනිමුත්තො පරියත්තිසාසනප්පදෙසො න විජ්ජති යථාරහං තංතංපට්ඨානභාවෙන පවත්තත්තාති දස්සෙති. යදි සුත්තගෙය්‍යාදි නවවිධං පරියත්තිසාසනං යථාවුත්තපට්ඨානවසෙනෙව පවත්තං, තත්ථ කථමිධ අනිදස්සිතානං ගාථාදීනං සංකිලෙසභාගියාදිභාවො ගහෙතබ්බොති පඤ්හං සන්ධාය "ගාථාය ගාථා අනුමිනිතබ්බා"තිආදිපාළි පවත්තාති දස්සෙතුං **"කථං පනා"**තිආදි වුත්තං.

Tattha **ayaṃ gāthā viyāti** ''kāmandhā jālasañchannā, manopubbaṅgamā dhammā, uddhaṃ adho sabbadhi vippamutto, yassa selūpamaṃ citta''ntiādinā idha udāhaṭagāthā viya. **Gāthāti** aññāpi tepiṭake buddhavacane āgatā idha anudāhaṭā. Saṃvaṇṇanākāle sammukhībhāvena ''ayaṃ gāthā viyā''ti vuttā yā kāci gāthā ''saṃkilesabhāgiyā''ti vā ''saṃkilesavāsanānibbedhaasekkhabhāgiyā''ti vā **anuminitabbā** nayaggāhena ñāpetabbāti dassetuṃ vuttaṃ **''saṃkilesa...pe.... jānitabbāti attho''**ti. **Vā-saddo** hi idha avuttavikappanattho. **Sesapadesūti** veyyākaraṇasuttapadesu.

90. **Ariyānaṃ dhammanti** cārittavārittabhedaṃ sīlācāraṃ. Ekantakaraṇīyassa akaraṇampi **vītikkamo** eva.

Avijjādike saṃkilesadhamme tadaṅgādivasena dhunātīti **dhonā** vuccati paññā. **Paccavekkhitvā paribhuñjanapaññāti** pana pakaraṇena avacchinnattā vuttaṃ. **Taṃ atikkamitvā carantoti** paccayānaṃ apaccavekkhitvā paccayaparibhoge ādīnavaṃ apassanto iṇaparibhogavasena paribhuñjanto na parimuccati nirayādidukkhato, vaṭṭadukkhato ca.

Kukkujanakaṃ nāma kadaliyā pupphanāḷi. **Parābhavāyāti** vināsāya. **Tathāti** yathā phalapākantā kadalī, evaṃ veḷunaḷāpi osadhijātikattāti upasaṃhārattho tathā-saddo. Tenāha **''phalaṃ veḷuṃ phalaṃ naḷa''**nti.

Sukhettepīti pi-saddena ko pana vādo ūsarādidosaduṭṭhesu khettesūti dasseti. **''Akaṇa...pe.... attho''**ti etena yathāvuttaabhisaṅkharaṇābhāvena bījadosaduṭṭhanti dasseti.

91. **Sajjhitanti** sañjitaṃ. **Aparikkhateti** paṭipakkhehi dhammehi avikkhambhite aroge.

Yāya samannāgato puggalo ''kiṃ sutaṃ mayā, kiṃ vā suṇāmī''ti kusalaṃ gavesī carati, sā dhammojapaññā **kissavā** nāma. **Dubbhāsitāti** duṭṭhu bhāsitā, issāmacchariyadosādīhi duṭṭhā vā bhāsitā.

92. **Viviṇātīti** visesato viṇāti pasavati.

Vigatabhūtāti vigatasaccā. Tenāha **''alikavādī''**ti.

Avajātaputtāti lāmakaputta. Bhagavato sāsane pabbajitvā nihīnavuttitaṃ sandhāya vadati. **Nerayikoti** niraye nibbattanako. Pāpakammino papatanti etthāti **papataṃ,** narakaṃ.

Taṇhādīnaṃ sabhāvabhedatoti taṇhādiṭṭhiduccaritānaṃ taṇhāyanaviparītadassanaduṭṭhacaritatāsaṅkhātasabhāvavibhāgato. **Avatthābhedatoti** taṇhāya chandapemalobharāgagandhipipāsāmucchādayo, diṭṭhiyā gāhaparāmāsamicchābhinivesavisūkavipphanditavipparītadassanādayo, duccaritassa tiracchānapettivisayaasurayonigāmitādayo avatthāvisesā. Ca-saddena tesaṃ kāmataṇhādirūpataṇhādiattānudiṭṭhiādisassatagāhādikāyaduccaritādi- pāṇātipātādippakārabhedo saṅgayhati.

93. **Vipulanti** uḷāraṃ, telādīhi ceva dhanadhaññādīhi ca pahūtasannicayanti attho. **Sambādhāti** janasammaddasaṅkaṭā.

Daṇḍena na hiṃsatīti ettha vuttaṃ yaṃ daṇḍanidhānaṃ, taṃ vaṭṭavivaṭṭanissitaṃ. Tadubhayassāpi phalaṃ dassento **''so puggalo''**tiādimāha.

94. Kiñcati taṃsamaṅginaṃ vimaddatīti **kiñcanaṃ,** rāgādi, palibundhati kusalappavattiṃ nivāretīti **palibodho,** rāgādiyeva, kiñcanameva palibodho **kiñcanapalibodho**. Atha vā kiñcanañca palibodho ca **kiñcanapalibodho,** āmisakiñcikkhañca rāgādisaṃkileso vāti attho.

Visesitanti vilomaṃ, visamaṃ kiriyanti attho. **Rājabhaṇḍanti** orodhe sandhāya vadanti.

Yācayogoti yācanayogo, yācakānaṃ manorathaparipūraṇato. Tenāha **''yācitabbayutto''**ti. **Dānayuttoti** satataṃ dānakiriyāsamaṅgī. **Dānasaṃvibhāgaratoti** ettha **dānaṃ** nāma atthikānaṃ yathādhippāyapaṭiyattapariccāgo, **saṃvibhāgo** attanā paribhuñjitabbato appamattakatopi saṃvibhajanaṃ. **Imehi kho...pe.... hotīti** ettha hotisaddena ''samannāgato''ti padaṃ sambandhitabbaṃ, na ''sotāpanno''ti dassetuṃ **''sotāpanno...pe.... hotī''**ti vuttaṃ. Tehi dhammehi samannāgamo hi idha vidhīyati, na

සොතාපන්නභාවො, තෙන සොතාපන්නලක්ඛණමෙතෙ ධම්මා, න සොතාපන්නභාවලක්ඛණන්ති දස්සෙති. තථා හි **“සොතාපන්නෙන…පෙ…. ලබ්භමානතං දස්සෙතී”**ති වුත්තං.

95. ලපති කථෙති එතෙනාති **ලපනං,** ඔට්ඨං.

97. **මුදිතොති** දිබ්බසම්පත්තියා පමුදිතො.

99. කිඤ්චාපි **උදතාරීති** තරණකිරියා අතීතභාවෙන වුත්තා, තරණමෙව පන ගහෙත්වා ආහ **“ඔඝතරණස්ස අරියමග්ගකිච්චත්තා”**ති. එවං **විප්පමුත්තො, විමුත්තොති** ච එත්ථ මුච්චනකිරියායපි වත්තබ්බං.

100. **පාතු**-සද්දපුබ්බකො **භවන්ති**-සද්දො සියා උප්පාදපරියායො සියා ආවිභාවපරියායොති **“පාතුභවන්තී”**ති පදස්ස ‘‘උප්පජ්ජන්ති, පකාසෙන්ති වා’’ති අත්ථො වුත්තො. **පාතුභූතධම්මස්සාති** උප්පන්නබොධිපක්ඛියධම්මස්ස, විභූතචතුසච්චධම්මස්ස වා. **නො කල්ලොති** න යුත්තො. **සහෙතුධම්මන්ති** එත්ථ පච්චයුප්පන්නධම්මාව ගහිතා, න පච්චයධම්මාති? නයිදමෙවං දට්ඨබ්බං පච්චයධම්මානම්පි පච්චයුප්පන්නභාවානතිවත්තනතො. අථ වා **සහෙතුධම්මන්ති** පච්චයුප්පන්නධම්මො පධානභාවෙන වුත්තො, පච්චයධම්මො පන ගුණභාවෙනාති එවමෙත්ථ උභයෙසං වුත්තභාවො වෙදිතබ්බො.

ආරඤ්ඤකන්ති ආරඤ්ඤකඞ්ගසමන්නාගතං. **අඤ්ඤාතොති** පරිචයවසෙන න ඤාතො, අසංසට්ඨොති අත්ථො. තෙනාහ **“නිච්චනවො”**ති.

බ්‍යාපාදවිහිංසාවිතක්කවිරහෙ වෙරිපරිසඞ්කාය අභාවෙ අකිත්තිපරිමුත්තීති එවමාදීහිපි කාරණෙහි කොධප්පහානෙන **සුඛං** සුපති. කොධපරිළාහාභාවො පන පාකටතරොති ආහ **“කොධ…පෙ…. සයතී”**ති. **විසමූලස්සාති** එත්ථ විසසරික්ඛතාය **“විස”**න්ති දුක්ඛං අධිප්පෙතන්ති ආහ **“දුක්ඛවිපාකස්සා”**ති. **සුඛන්ති** චෙතසිකසුඛං. අක්කුට්ඨස්ස පච්චක්කොසිත්වා ච පච්චක්කොසනහෙතු උප්පජ්ජතීති යොජනා.

101. **සල්ලුබ්බාහනං** සල්ලුද්ධරණං.

විසයභෙදෙන, පවත්තිආකාරභෙදෙන ච අනෙකභෙදත්තා කාමසඤ්ඤාය වුත්තං **“යාය කායචී”**ති.

දානමුඛෙනාති දානෙන මුඛභූතෙන, දානං පමුඛං කත්වාති අත්ථො.

“අරියමග්ගසම්පාපනවසෙනා”ති ඉමිනා අනුකම්පානුද්දයානං එකන්තානවජ්ජතමෙව විභාවෙති. ‘‘අනුකම්පා’’ති පදස්සත්ථවිවරණං **“කරුණායනා”**ති, ඉතරස්ස **“මෙත්තායනා”**ති.

102. **පකතිආදීති ආදිසද්දෙන** අණුඉස්සරපජාපතිපුරිසකාලාධිට්ඨායකාරිආදිකෙ සඞ්ගණ්හාති.

කාමෙසූති කාමගුණෙසු රූපාදිවිසයෙසු.

බහලකිලෙසතායාති බහුලකිලෙසභාවෙන. **පුබ්බහෙතුමන්දතායාති** විවට්ටූපනිස්සයස්ස කුසලස්ස අකතත්තා.

චිත්තවූපසමභාවනායාති චිත්තවූපසමකරභාවනාය සමථවිපස්සනාය.

පරිස්සයා සීලාදිපරිපූරණස්ස පරිබන්ධභූතා කිලෙසා එව. අනරියා පඤ්ඤාසීසං උක්ඛිපිත්වා ඨාතුමෙව න සක්කොන්තීති වුත්තං **“ඤාණසිරෙන අධොසිරා හුත්වා”**ති.

103. භගවතො, භික්ඛුසඞ්ඝස්ස ච වසනයොග්‍යභාවො, තෙහි නිවුත්ථභාවො ච තස්ස සාතිසයො වණ්ණොති වුත්තං **“පඨමගාථාය ජෙතවනස්ස වණ්ණං කථෙත්වා”**ති. වුත්තඤ්හෙතං –

‘‘ගාමෙ වා යදි වාරඤ්ඤෙ, නින්නෙ වා යදි වා ථලෙ;
යත්ථ අරහන්තො විහරන්ති, තං භූමිරාමණෙය්‍යක’’න්ති. (ධ. ප. 98; ථෙරගා. 991);

ඉධ ධම්මසද්දො සමාධිපරියායො ‘‘එවංධම්මා තෙ භගවන්තො’’තිආදීසු (දී. නි. 2.13; ම. නි. 3.198; සං. නි. 5.378) වියාති ආහ **“ධම්මොති සමාධී”**ති **සමාධිපක්ඛිකා ධම්මා** සතිවායාමා.

නානුගච්ඡෙය්‍යාති නානුතසෙය්‍ය. අනුතසනමෙව හි තණ්හාදිට්ඨීහි අනුගමනං. **පටිවිපස්සෙය්‍යාති** විපස්සනාසම්මසනමාහ. යමකතො, හි ඛණිකතො, පටිපාටිතො ච සම්මසනං විපස්සනායපි සම්මසනතො පටිවිපස්සනා නාම. සා හි විපස්සනාය දිට්ඨිඋග්ඝාටනමානසමුග්ඝාටනනිකන්තිපරියාදානහෙතුතාය විසෙසතො පටිපක්ඛෙන අසංහීරඅසංකුප්පනහෙතුභූතා පරිබ්‍රූහනා හොති. **"පුනප්පුනං…පෙ…. අප්පෙන්තො"**ති එතෙන නිබ්බානාරම්මණධම්මානුබ්‍රූහනං යථා ''බ්‍රූහෙතා සුඤ්ඤාගාරාන''න්ති (ම. නි. 1.64) දස්සෙති.

යං කිඤ්චි අපදිසිත්වා පටිඤ්ඤාදානං **සඞ්ගරො**. සො පන අත්තනො කිච්චවිසෙසං අපදිසිත්වා මිත්තසන්ථවවසෙන වා කාලාගමනං අපදිසිත්වා කිඤ්චික්ඛානුප්පදානෙන වා පටිබාහකරණං අපදිසිත්වා බලග්ගබොධවසෙන වා සියාති තස්ස මිත්තකරණාදිපරියායතං සන්ධායාහ **"සඞ්ගරොති…පෙ…. නාම"**න්ති. **එවං පටිපන්නත්තාති** එවං අනිච්චසඤ්ඤාමුඛෙන තියද්ධකෙසු සඞ්ඛාරෙසු අප්පමාදප්පටිපත්තියා පටිපන්නත්තා.

දිබ්බචක්ඛු සුවිසුද්ධන්ති සාවසෙසා දෙසනාති ආහ **"යං සච්ඡිකරොතී"**ති. රූපායතනඤ්හෙත්ථ අධිප්පෙතං.

104. **අන්තන්ති** සඞ්ඛාරානං පාරිමන්තභූතං. **වෙදානන්ති** මග්ගඤාණවෙදානමෙව. අරහත්තාධිගමෙන **අන්තං** පරියොසානං **ගතත්තා**. කම්මවිපාකවට්ටානං, කිලෙසවට්ටස්සාපි ච උස්සදෙන උපචයෙන **උස්සදා,** රාගාදයො.

සුක්කොභාසතාය **සුක්කා,** අභිවිසිට්ඨග්ගහා. සබ්බානි වා තාරකරූපානි **සුක්කා. වින්දතීති** උපලභති, පටිවිජ්ඣතීති අත්ථො.

"අජ්ඣත්තං විපස්සනාභිනිවෙසො හොතී"ති ඉදං ''සකෙසු ධම්මෙසූ''ති පාරගුභාවස්ස විසෙසිතත්තා වුත්තං, තඤ්ච ඛො අභිනිවෙසෙනෙව දෙසිතං. ''සබ්බං , භික්ඛවෙ, අභිඤ්ඤෙය්‍ය''න්ති (සං. නි. 4.46; පටි. ම. 1.3) වුත්තං. පාරගුතා ච තෙසං ඛන්ධානං පරිඤ්ඤාභිසමයවසෙන හොති. තතො ච නෙසං හෙතුභූතසමුදයෙ, තදප්පවත්තිලක්ඛණෙ නිරොධෙ, නිරොධගාමිනියා පටිපදාය ච පහානසච්ඡිකිරියාභාවනාභිසමයපාරිපූරිවසෙන ඉතරසච්චෙසුපි පාරගුභාවො වුත්තො එව හොති. සබ්බසො හි සකඅත්තභාවබොධෙනපි චතුසච්චාභිසමයො හොතියෙව. වුත්තඤ්හෙතං ''ඉමස්මිංයෙව බ්‍යාමමත්තෙ කළෙවරෙ සසඤ්ඤිම්හි සමනකෙ ලොකඤ්ච පඤ්ඤපෙමි, ලොකසමුදයඤ්චා''තිආදි (සං. නි. 1.107; අ. නි. 4.45). අථ වා **සකෙසු ධම්මෙසූති** අත්තනො ධම්මෙසු. අත්තධම්මා නාම අත්ථකාමස්ස කුලපුත්තස්ස සීලාදිධම්මා. සීලසමාධිපඤ්ඤාදයො හි වොදානධම්මා එකන්තහිතසුඛසම්පාදනතො පුරිසස්ස සකධම්මා නාම, න අනත්ථාවහා සංකිලෙසධම්මා විය පරධම්මා. තෙසං සීලාදීනං පාරිපූරියා පාරං පරියන්තං ගතොති **පාරගූ. "අක්කුල පක්කුල"**ඉති එවං විභිංසනකපයොගං. **අජකලාපෙන** (උදා. 7) හි තදා භගවන්තං භීසාපෙතුකාමෙන කතං යක්ඛගජ්ජිතං ''අක්කුල පක්කුල'' ඉති ඉමිනා ආකාරෙන සත්තානං සොතපථං අගමාසි, තස්මා තං **"අක්කුලං පක්කුලකරණ"**න්ති වුත්තං.

නාභිනන්දතීති ''අයං මං දට්ඨුං ආගතො''ති න තුස්සති. යස්මා පන ''භගවතො භාසිතං අභිනන්දී''තිආදීසු (ම. නි. 1.88) විය සම්පටිච්ඡනත්ථොපි අභිනන්දසද්දො හොති, තස්මා වුත්තං **"චිත්තෙන න සම්පටිච්ඡතී"**ති. **න සොචතීති** ''මයා අසම්මොදිතො ගච්ඡතී''ති න චිත්තසන්තාපං ආපජ්ජති. **"සඞ්ගා සඞ්ගාමජිං මුත්ත"**න්ති ඉදං අභිනන්දසොචනානං අභාවස්ස කාරණවචනං.

තෙනාති උදකෙ න්හානෙන. තෙනෙවාහ ''න උදකෙන සුචී හොතී''ති. තස්සත්ථො – උදකුම්මුජ්ජනාදිනා නෙව සත්තානං සුචි පාපතො සුද්ධි නාම හොතීති. උදකුම්මුජ්ජනාදීනි හි ඉධ උත්තරපදලොපෙන **"උදක"**න්ති වුත්තං. **උදකෙනාති** වා උම්මුජ්ජනාදිකිරියාසාධනභූතෙන උදකෙන සත්තානං සුචි පාපසුද්ධි න හොතීති. අථ වා සුචිතෙන යථාවුත්තෙන උදකෙන පාපමලතො සුද්ධො නාම සත්තො න හොතීති. යදි සියා, සබ්බෙසමෙව මච්ඡබන්ධානං පාපසුද්ධි සියා. තෙනාහ **"බහ්වෙත්ථ න්හායතී ජනො"**ති. මාතුඝාතාදිපාපකම්මකාරීනං, අඤ්ඤෙසඤ්ච ගොමහිංසාදීනං උදකං ඔරොහන්තානං අන්තමසො මච්ඡකච්ඡපෙ උපාදාය සබ්බෙසම්පි පාපසුද්ධි සියා , න පනෙවං හොති. කස්මා? න්හානීයපාපහෙතූනං අප්පටිපක්ඛභාවතො. යඤ්හි යං විනාසෙති, සො තස්ස පටිපක්ඛො. යථා ආලොකො අන්ධකාරස්ස, විජ්ජා අවිජ්ජාය, න එවං න්හානං පාපස්ස, තස්මා නිට්ඨමෙත්ථ ගන්තබ්බං ''න උදකෙන සුචී හොතී''ති. යෙන පන සුචි හොති, තං දස්සෙතුං **"යම්හි සච්චඤ්චා"**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **සච්චන්ති** වචීසච්චඤ්ච විරතිසච්චඤ්ච. අථ වා **සච්චන්ති** ඤාණසච්චඤ්චෙව පරමත්ථසච්චඤ්ච. **ධම්මොති** සෙසො අරියධම්මො. සච්චස්ස පනෙත්ථ විසුං ගහණං තස්ස බහුකාරතාදස්සනත්ථං. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

ජාතිබලනිසෙධකන්ති ජාතිමත්තබ්‍රාහ්මණානං හොවාදිකානං පටිසෙධකං. ජාතිවාදස්ස වා නිසෙධකං, ''න ජච්චා බ්‍රාහ්මණො හොතී''ති (සු. නි. 655) හි වුත්තං. ථෙරො හි තථාවාදෙන තෙ අනිග්ගණ්හන්තොපි නිග්ගණ්හන්තො විය හොතීති කත්වා වුත්තං.

105. **විමුත්තියන්ති** අනුපාදිසෙසනිබ්බානධාතුයං.

සවාසනන්ති එත්ථ ඛීණාසවස්සාපි අඛීණාසවසදිසකායවචීපයොගහෙතුභූතා සන්තානෙ කිලෙසභාවනා **වාසනා** නාම ආයස්මතො පිලින්දවච්ඡස්ස (අ. නි. අට්ඨ. 1.1.215; ධ. ප. අට්ඨ. 2.පිලින්දවච්ඡත්ථෙරවත්ථු) වසලවොහාරො විය, සහ වාසනායාති **සවාසනං,** භාවනපුංසකඤ්චෙතං ''විසමං චන්දිමසූරියා පරිවත්තන්ති''තිආදීසු (අ. නි. 4.70) විය. යථාවුත්තවාසනම්පි අසෙසෙත්වාති අත්ථො. කුම්මග්ගපරිහරණවසෙන මග්ගසම්පටිපත්තීති මග්ගෙ කුසලො අමග්ගෙපි කුසලො එව හොති. භගවා පන සබ්බඤ්ඤුතාය සබ්බත්ථෙව කුසලොති ආහ **''මග්ගෙ ච අමග්ගෙ ච කොවිදො''**ති.

106. **තමෙන යුත්තොති** යථාවුත්තතමො තස්ස අත්ථීති **තමො,** පුග්ගලො. අප්පකාසභාවෙන ඨිතා ඛන්ධාව තමො. **ආලොකභූතොති** ජාතිගුණාලොකො, පාකටගුණොති අත්ථො.

කිලෙසමයං බන්ධනං ''දළ්හ''න්ති වදන්ති. යතො සච්චානි පටිවිජ්ඣන්තා බුද්ධාව නං ඡින්දන්ති, න අඤ්ඤෙ.

දුච්ඡෙදනත්ථෙන සතිපි දළ්හභාවෙ සිථිලවුත්තිතං තස්ස දීපෙතුං **''බන්ධනභාවම්පී''**තිආදිමාහ. තෙන ''අහො සුඛුමතරං ඛො, භික්ඛවෙ, මාරබන්ධන''න්ති වුත්තං.

107. යදිපි චෙතනා කුසලාකුසලසාධාරණා, අපුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරො ඉධාධිප්පෙතොති තස්ස වසෙන අත්ථං දස්සෙන්තො **''අකුසලචෙතනාවසෙන චෙතෙතී''**ති ආහ. **චෙතනං** අභිසන්දහනං, චිත්තස්ස බ්‍යාපාරාපත්තිභාවෙන පවත්තීති අත්ථො. යස්මා පන චෙතනා යදා විඤ්ඤත්තිං සමුට්ඨාපෙති, තදා දිගුණුස්සාහාදිගුණවායාමා විය හුත්වා පාකටං පයොගං නිප්ඵාදෙති, තස්මා **''පකප්පෙතී''**ති වුත්තා. පාකටප්පයොගකප්පනඤ්හෙත්ථ පකප්පනං අධිප්පෙතං. තෙනාහ **''තමෙව පකප්පෙතී''**ති. පච්චයට්ඨො ඉධ ආරම්මණත්ථොති වුත්තං **''පවත්තියා පච්චයො හොතී''**ති.

108. යථා ජලසමුද්දස්ස වීචිසමුට්ඨානවසෙන ලබ්භමානො වෙගො ''වීචිමයො''ති වුච්චති, එවං චක්ඛුසමුද්දස්සාපි රූපාවභාසනවසෙන ලබ්භමානො වෙගො **''රූපමයො''**ති වුත්තො. එසෙව නයො සෙසෙසුපි. **ආවිඤ්ඡනතොති** ආකඩ්ඪනතො, ආකඩ්ඪනඤ්චෙත්ථ සන්තානස්ස තන්නින්නභාවහෙතුතාය දට්ඨබ්බං.

සමුදනං කිලෙසතෙමනං, අවස්සවහෙතුතා, කිලෙසානං ඌමිආදිසදිසතා සමාවට්ටනෙන සත්තානං අනත්ථාවහතාය වෙදිතබ්බා. උපරූපරිවෙගුප්පත්තියා උපගතස්ස උට්ඨාතුං අප්පදානෙන, ගුණසාරවිනාසනෙන ච කොධුපනාහාදීනං ඌමිආදිසදිසතා දට්ඨබ්බා.

අභිමුඛො නන්දතීති තදාරම්මණං සුඛං සොමනස්සං සාදියන්තො සම්පටිච්ඡති. **අභිවදතීති** තණ්හාභිනිවෙසවසෙන අභිනිවිස්ස වදති. තඤ්හිස්ස අභිනිවෙසං දීපෙතුං **''අහො සුඛ''**න්තිආදි වුත්තං. අජ්ඣොසානං අධිමුච්චනභූතාය තණ්හාය තණ්හාවත්ථුකස්ස අනුපවිසිත්වා ආවෙණිකතාකරණන්ති ආහ **''අජ්ඣොසාය තිට්ඨතීති ගිලිත්වා පරිනිට්ඨපෙත්වා''**ති.

109. **''කස්මා''**තිආදිනා සන්තාපදුක්ඛානං අසුප්පතිකාරතං ආහ **''යෙන වා පකාරෙනා''**ති. **යෙනාති** යෙන වා කාමජ්ඣොසානදිට්ඨිජ්ඣොසානභූතෙන මිච්ඡාභිනිවෙසප්පකාරෙන. ගහට්ඨපබ්බජිතා තථාරූපං කත්වා අත්තනො වඩ්ඪිඤ්ච මඤ්ඤන්ති. **අවඩ්ඪි එව පන හොති** තස්ස පකාරස්ස වඩ්ඪියං අනුපායභාවතො ච උපායභාවතො ච අවඩ්ඪියං. **තථාපීති** තත්ථ තත්ථ ඉච්ඡාවිඝාතං පාපුණන්තොපි. යස්මා ඉතො බාහිරකා සබ්බෙන සබ්බං භවනිස්සරණං අප්පජානන්තො මන්දකිලෙසං දීඝායුකං සුඛබහුලං එකච්චං භවං තෙනෙව මන්දකිලෙසාදිභාවෙන ''නිබ්බාන''න්ති සමනුපස්සන්ති, තස්මා භවෙන භවවිප්පමොක්ඛං වදන්තීති.

භවදිට්ඨිසහගතා තණ්හා පුරිමපදෙ උත්තරපදලොපෙන **භවතණ්හාති** වුත්තාති ආහ **''භවතණ්හාතිආදීසු විය''**ති.

යත්ථාති යස්මිං භවෙ.

තතො එවාති භූතරතියා එව. **අඤ්ඤමඤ්ඤඤ්හි සත්තානං ඡන්දරාගො බලවා හොති. අනවසෙසතොති** අනවසෙසෙන, න කිඤ්චි සෙසෙත්වා.

සංසාරසොතස්ස අනුකූලභාවෙන ගච්ඡතීති **අනුසොතගාමී**. තස්සෙව පටික්කූලවසෙන නිබ්බිදානුපස්සනාදීහි පවත්තතීති **පටිසොතගාමී,** අචලප්පසාදාදිසමන්නාගමෙන ඨිතසභාවොති අත්ථො.

110. ''පලබ්භති, නිබජ්ජතී''තිආදීසු විය උපසග්ගො පදවඩ්ඪනමත්තන්ති ආහ **''අභිජාතිකොති ජාතියො''**ති. කණ්හධම්මසමන්නාගතත්තා වා **කණ්හො**. පඨමවයෙපි මජ්ඣිමවයෙපි පාපසමඞ්ගී හුත්වා ඨිතො කණ්හධම්මෙ **අභිජායති,** පච්ඡාපි පාපං පසවතීති අත්ථො. **සුක්කොති** වා එත්ථ වුත්තවිපරියායෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො.

111. **පුරිමස්මින්ති** පුරිමස්මිං පදෙ. **විසයෙ භුම්මං** තත්ථ දෙසායධම්මස්ස පතිට්ඨාපනතො. **දුතියෙ අධිකරණෙ,** තදධිකරණඤ්හි නිබ්බානන්ති. ගහට්ඨපබ්බජිතකිච්චෙසු වා විසිට්ඨධම්මදස්සනත්ථං පච්චයදානාරහත්තානං සමධුරතානිද්දෙසො. අථ වා **යෙන යෙන පන වත්ථුනාති** රූපාරූපනිරොධාදිනා තණ්හාවත්ථුනා. **අමරාවික්ඛෙපවත්ථුආදිනාති** එත්ථ ආදි-සද්දෙන සුභසුඛාදිමිච්ඡාභිනිවෙසවත්ථුං සඞ්ගණ්හාති. යථා වා තණ්හාදිට්ඨිදුච්චරිතානං වසෙන සංකිලෙසභාගියස්ස සුත්තස්ස විභාගො, එවං සමථවිපස්සනාසුචරිතවසෙන තණ්හාවොදානභාගියාදිසුත්තවිභාගොති දස්සෙතුං පාළියං **“තණ්හා…පෙ…. නිද්දිසිතබ්බ”**න්ති වුත්තං.

ඉදං එවං පවත්තන්ති යථා දුචින්තිතාදිවසෙන බාලො හොති පුග්ගලො, එවං තස්ස දුචින්තිතචින්තිතාදිභාවනාවසෙන පවත්තං ඉදං සංකිලෙසභාගියං නාම සුත්තන්ති පුබ්බෙ සංකිලෙසධම්මවිභාගෙන වුත්තං ඉදානි සාමඤ්ඤතො සඞ්ගහෙත්වා වදති. **ඉදං වාසනාභාගියං සුත්තන්ති** එත්ථාපි ඉමිනා නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

කිලෙසට්ඨානෙහීති කිලෙසානං පවත්තිට්ඨානෙහි. **කිලෙසාවත්ථාහීති** කිලෙසානං පවත්තිආකාරවිසෙසෙහි. **කාමරාගාදීහි සංයුජ්ජති** කාමරාගාදිහෙතු කම්මවිපාකාදිනා. සතිපි තෙසං කාලන්තරවුත්තියං සංයුත්තො නාම හොති, යතො කාමරාගාදයො ‘‘සංයොජන’’න්ති වුච්චන්ති. **උපාදියතීති** දළ්හං ගණ්හාති පවත්තෙති. සෙසං වුත්තනයත්තා, උත්තානත්තා ච සංවණ්ණිතං.

112. **උදාහරණවසෙනාති** නිදස්සනවසෙන, එකදෙසදස්සනවසෙනාති අත්ථො. සකලස්ස හි පරියත්තිසාසනස්ස සොළසහි පට්ඨානභාගෙහි ගහිතත්තා. යථා තදෙකදෙසානං සොළසන්නම්පි පට්ඨානභාගානං ගහණං උදාහරණමත්තං, තෙසං පන සොළසන්නං එකදෙසග්ගහණං උදාහරණන්ති කිමෙත්ථ වත්තබ්බං. තෙන වුත්තං ‘‘එකදෙසදස්සනවසෙනාති අත්ථො’’ති. කස්මා පනෙත්ථ පාළියං පට්ඨානස්ස එකදෙසොව උදාහටො, න අවසෙසොති? නයනිදස්සනත්ථං. ඉමිනා නයෙන අවසෙසොපි පට්ඨානභාවො වෙදිතබ්බොති.

තත්ථ ‘‘අප්පම්පි චෙ සංහිත භාසමානො…පෙ…. ස භාගවා සාමඤ්ඤස්ස හොතී’’ති (ධ. ප. 20) ඉදං වාසනාභාගියඤ්ච අසෙක්ඛභාගියඤ්ච. එත්ථ හි ‘‘අප්පම්පි චෙ සංහිත භාසමානො’’ති ඉදං වාසනාභාගියං, ‘‘ස භාගවා සාමඤ්ඤස්ස හොතී’’ති ඉදං අසෙක්ඛභාගියං.

තථා **මඝදෙවසුත්තං**. තත්ථ හි ‘‘භූතපුබ්බං, ආනන්ද, ඉමිස්සායෙව මිථිලායං මඝදෙවො නාම රාජා අහොසි ධම්මිකො ධම්මරාජා ධම්මෙ ඨිතො මහාධම්මරාජා, ධම්මං චරති බ්‍රාහ්මණගහපතිකෙසු නෙගමෙසු චෙව ජනපදෙසු ච, උපොසථඤ්ච උපවසති චාතුද්දසිං, පඤ්චදසිං, අට්ඨමිඤ්ච පක්ඛස්සා’’තිආදි (ම. නි. 2.308), ඉදං වාසනාභාගියං. ‘‘ඉදං ඛො පනානන්ද, එතරහි මයා කල්‍යාණං වත්තං නීහරිතං එකන්තනිබ්බිදාය විරාගාය නිරොධාය උපසමාය අභිඤ්ඤාය සම්බොධාය නිබ්බානාය සංවත්තතී’’ති (ම. නි. 3.189) ඉදං අසෙක්ඛභාගියං. ‘‘පමාදං අප්පමාදෙන, යදා නුදති පණ්ඩිතො’’ති (ධ. ප. 28) ඉදං නිබ්බෙධභාගියං. ‘‘පඤ්ඤාපාසාද…පෙ…. අවෙක්ඛතී’’ති (ධ. ප. 28) ඉදං අසෙක්ඛභාගියන්ති ඉදං නිබ්බෙධභාගියඤ්ච අසෙක්ඛභාගියඤ්ච.

තථා ‘‘තීණිමානි, භික්ඛවෙ, ඉන්ද්‍රියානී’’ති (සං. නි. 5.493) සුත්තං. තත්ථ ‘‘තීණිමානි, භික්ඛවෙ, ඉන්ද්‍රියානි. කතමානි තීණීති? අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රියං **අඤ්ඤින්ද්‍රිය’’**න්ති ඉදං නිබ්බෙධභාගියං, ‘‘අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රිය’’න්ති (සං. නි. 5.493) ඉදං අසෙක්ඛභාගියං.

රට්ඨපාලසුත්තං (ම. නි. 2.293 ආදයො) සංකිලෙසභාගියඤ්ච වාසනාභාගියඤ්ච අසෙක්ඛභාගියඤ්ච. තත්ථ හි ‘‘ඌනො ලොකො අතිත්තො තණ්හාදාසො’’තිආදිනා (ම. නි. 2.306) සංකිලෙසො විභත්තො, ‘‘එකො වූපකට්ඨො’’තිආදිනා (ම. නි. 2.299) අසෙක්ඛධම්මා, ඉතරෙන වාසනාධම්මාති.

> ‘‘ධම්මෙ ච යෙ අරියපවෙදිතෙ රතා, අනුත්තරා තෙ වචසා මනසා කම්මුනා ච;
> තෙ සන්තිසොරච්චසමාධිසණ්ඨිතා, සුතස්ස පඤ්ඤාය ච සාරමජ්ඣගූ’’ති. (සු. නි. 332);

ඉදං වාසනාභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්ච අසෙක්ඛභාගියඤ්ච. එත්ථ හි ‘‘ධම්මෙ ච යෙ අරියපවෙදිතෙ රතා’’ති අයං වාසනා, ‘‘අනුත්තරා…පෙ…. සණ්ඨිතා’’ති අයං නිබ්බෙධො, ‘‘සුතස්ස පඤ්ඤාය ච සාරමජ්ඣගූ’’ති අසෙක්ඛධම්මා.

තථා ‘‘සද්ධො සුතවා නියාමදස්සී’’ති ගාථා (සු. නි. 373). තත්ථ හි ‘‘සද්ධො සුතවා’’ති වාසනා, ‘‘නියාමදස්සී වග්ගගතෙසු න වග්ගසාරී ධීරො, ලොභං දොසං විනෙය්‍ය පටිඝ’’න්ති නිබ්බෙධො, ‘‘සම්මා සො ලොකෙ පරිබ්බජෙය්‍යා’’ති අසෙක්ඛධම්මා.

සබ්බාසවසංවරො පරිස්සයාදීනං වසෙන සබ්බභාගියං වෙදිතබ්බං. තත්ථ හි සංකිලෙසධම්මා, ලොකියසුචරිතධම්මා, සෙක්ඛධම්මා, අසෙක්ඛධම්මා ච විභත්තා. අසබ්බභාගියං පන ‘‘පස්සං පස්සතී’’තිආදිකං (ම. නි.

1.203) උදකාදිඅනුවාදනවචනං වෙදිතබ්බං. එවමෙතස්මිං සොළසවිධෙ සාසනපට්ඨානෙ එතෙ තණ්හාදිවසෙන තයො සංකිලෙසභාගා, වොදානාදිවසෙන තයො වාසනාභාගා, සෙක්ඛානං සීලක්ඛන්ධාදීනං වසෙන තයො නිබ්බෙධභාගා, අසෙක්ඛානං සීලක්ඛන්ධාදීනං එව වසෙන තයො අසෙක්ඛභාගා, තෙසං වසෙන මූලපට්ඨානානි එව ද්වාදස හොන්ති. තානි පන විත්ථාරනයෙන විභජියමානානි ඡන්නවුතාධිකානි චත්තාරි සහස්සානි හොන්ති. යථාදස්සනං පනෙතානි උද්ධරිතබ්බානි. තානි පන යස්මා සඞ්ගහතො කාමතණ්හාදිවසෙන තයො තණ්හාසංකිලෙසභාගා, සස්සතුච්ඡෙදවසෙන ද්වෙ දිට්ඨිසංකිලෙසභාගා, කායදුච්චරිතාදිවසෙන තයො දුච්චරිතසංකිලෙසභාගාති අට්ඨ සංකිලෙසභාගා. ධම්මාමිසාභයදානවසෙන තිවිධං දානමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු, කායසුචරිතාදිවසෙන තිවිධං සීලමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු, සමථවිපස්සනාවසෙන දුවිධං භාවනාමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථූති අට්ඨෙව වාසනාභාගා.

සද්ධානුසාරී සද්ධාවිමුත්තො ධම්මානුසාරී දිට්ඨිප්පත්තො කායසක්ඛීති (පු. ප. මාතිකා 7.32-36; පු. ප. 26-30) පඤ්චන්නං සෙක්ඛානං පච්චෙකං තයො සීලාදික්ඛන්ධාති පන්නරස නිබ්බෙධභාගා, සුඤ්ඤතානිමිත්තාපණිහිතභෙදා පඤ්ඤාවිමුත්තානං තයො අග්ගඵලධම්මා, තෙසු පච්චෙකං තයො තයො සීලාදික්ඛන්ධා, තථා උභතොභාගවිමුත්තානන්ති අට්ඨාරස, සික්ඛිතබ්බාභාවසාමඤ්ඤෙන අසඞ්ඛතධාතුං පක්ඛිපිත්වා එකූනවීසති අසෙක්ඛභාගා, ඉති පුරිමානි එකතිංස, ඉමානි එකූනවීසතීති සමපඤ්ඤාස සංකිලෙසභාගියාදිධම්මා හොන්ති. තස්මා ඉමෙසං සමපඤ්ඤාසාය සංකිලෙසභාගියාදිධම්මානං වසෙන සමපඤ්ඤාස සුත්තානි හොන්ති.

යස්මා ච තෙ පඤ්ඤාවිමුත්තා උභතොභාගවිමුත්තවිභාගං අකත්වා අසඞ්ඛතාය ධාතුයා අග්ගහණෙන නිප්පරියායෙන අසෙක්ඛභාගාභාවතො නවෙව අසෙක්ඛභාගාති සමචත්තාලීස හොන්ති, තස්මා **පෙටකෙ** ''චත්තාරීසාය ආකාරෙහි පරියෙසිතබ්බං, පඤ්ඤාසාය ආකාරෙහි සාසනපට්ඨානං නිද්දිට්ඨ''න්ති (පෙටකො. 21) ච වුත්තං. සඞ්ගහතො එව පන පුබ්බෙ වුත්තවිත්ථාරනයෙන සොළස හොන්ති, පුන තිවිධසංකිලෙසභාගියාදිවසෙන ද්වාදස හොන්ති, පුන තණ්හාදිට්ඨිදුච්චරිතසංකිලෙසතණ්හාදිට්ඨිදුච්චරිතවොදානභාවෙන ඡ හොන්ති, පුන සංකිලෙසභාගියං වාසනාභාගියං දස්සනභාගියං වාසනාභාගියං අසෙක්ඛභාගියන්ති පඤ්ච හොන්ති, පුන මූලපට්ඨානවසෙන චත්තාරි හොන්ති, පුථුජ්ජනභාගියසෙක්ඛභාගියඅසෙක්ඛභාගියභාවෙන තීණි හොන්ති, පුන සංකිලෙසභාගියවොදානභාගියභාවෙන ද්වෙ එව හොන්ති. පට්ඨානභාවෙන පන එකවිධමෙව, ඉති පට්ඨානභාවෙන එකවිධම්පි සංකිලෙසවොදානභාගියභාවෙන දුවිධන්ති විභාගතො යාව ඡන්නවුතාධිකං චතුසහස්සප්පභෙදං හොති, තාව නෙතබ්බං. එවමෙතං පට්ඨානං සඞ්ගහතො, විභාගතො ච වෙදිතබ්බං.

ඉමස්සාපි පට්ඨානවිභාගස්ස, න පුරිමස්සෙවාති අධිප්පායො. ලොකිකං අස්සත්ථීති, ලොකිකසභවරණතො වා **ලොකියං,** සුත්තං **පදෙසෙනාති** එකදෙසෙන. **සබ්බපදෙසූති** තංතංතිකානං තතියපදෙසු. **බුද්ධාදීනන්ති** බුද්ධපච්චෙකබුද්ධබුද්ධසාවකානං. ධම්මො පනෙත්ථ බුද්ධාදිග්ගහණෙන වෙදිතබ්බො, **ආදිසද්දෙන වා.**

පරිණමතීති පරිපච්චති. **ධරන්තීති** පබන්ධවසෙන පවත්තන්ති. න්ති පාපකම්මං. **තෙති** කුසලාභිනිබ්බත්තක්ඛන්ධා. **රක්ඛන්ති** විපාකදානතො විපච්චිතුං ඔකාසං න දෙන්තීති අත්ථො. අයඤ්ච අත්ථො උපපජ්ජවෙදනීයෙසු යුජ්ජති, ඉතරස්මිම්පි යථාරහං ලබ්භතෙව. තෙනාහ **''දුතියෙ වා තතියෙ වා අත්තභාවෙ''**ති.

113. අත්තනො අනවජ්ජසුඛාවහං පටිපත්තිං පටිපජ්ජන්තො පරමත්ථතො අත්තකාමො නාමාති ආහ **''අත්තනො සුඛකාමො''**ති. සුඛානුබන්ධඤ්හි සුඛං කාමෙන්තො සුඛමෙව කාමෙතීති ච **සුඛකාමොති.**

විත්ථතට්ඨෙනාති සුවිප්ඵාරදිට්ඨීනං පවත්තනට්ඨානතාසඞ්ඛාතෙන විත්ථාරට්ඨෙන.

114. **දිට්ඨෙ දුක්ඛාදිධම්මෙති** භාවෙනභාවලක්ඛණෙ භුම්මං, දුක්ඛාදිධම්මෙ දිට්ඨෙ ඤාතෙති අත්ථො.

''උද්ධ''න්තිආදි කාලදෙසානං අනවසෙසපරියාදානන්ති ආහ **''උද්ධන්ති අනාගතං, උපරි වා''**තිආදි. **ගමනෙනාති** චුතූපපාතගමනෙන.

115. **නගරද්වාරපරිකරණත්ථන්ති** නගරස්ස ද්වාරබාහපරිකරණත්ථං. **ගම්භීරනෙමතායාති** ''නෙමං''වුච්චති නිඛාතථම්භාදීනං පථවිං අනුපවිසිත්වා ඨිතප්පදෙසො , ගම්භීරං නෙමං එතස්සාති **ගම්භීරනෙමො,** තස්ස භාවො **ගම්භීරනෙමතා,** තාය. **කම්පනං** යථාඨිතස්ස ඉතො චිතො ච සඤ්චොපනං, **චාලනං** ඨිතට්ඨානතො චාවනං. **අජ්ඣොගාහෙත්වාති** අවිපරීතසභාවාභිසමයවසෙන අනුපවිසිත්වා, අනුපවිට්ඨො විය හුත්වාති අත්ථො.

සංයොජනානං පජහනවසෙනාති ගාථාය වචනසෙසං ආනෙත්වා දස්සෙති. අථ වා පහාතබ්බස්ස පහානෙන විනා න භාවනාසිද්ධීති අත්ථසිද්ධං පහාතබ්බපහානං අජ්ඣත්තං, බහිද්ධාති පදද්වයෙන යොජෙත්වා දස්සෙතුං අජ්ඣත්තං බහිද්ධාති ඔරම්භාගියඋද්ධම්භාගියසංයොජනානං විසංයොගගහිතොති ඉමමත්ථං පාළියා සමත්ථෙතුං **''තෙනාහ සබ්බලොකෙ''**ති වුත්තං.

අලොභසීසෙනාති අලොභෙන පුබ්බඞ්ගමෙන, යතො යොගාවචරො ‘‘නෙක්ඛම්මච්ඡන්දො’’ති වුච්චති. අසුභසඤ්ඤා රාගප්පටිපක්ඛතාය ‘‘විසෙසතො අලොභප්පධානා’’ති වුත්තා, දසාසුභවසෙන වා. **අධිගතජ්ඣානාදීනීති ආදිසද්දෙන** විපස්සනාදීනි සඞ්ගණ්හාති. විහිංසාරතිරාගානං බ්‍යාපාදහෙතුකතො චත්තාරොපි බ්‍රහ්මවිහාරා අබ්‍යාපාදපධානාති ආහ **‘‘චතු…පෙ…. අබ්‍යාපාදො ධම්මපද’’**න්ති. අධිගතානි ඣානාදීනීති යොජනා. **දසානුස්සති…පෙ…. අධිගතානි සම්මාසති ධම්මපදං** සතිසීසෙන තෙසං අධිගන්තබ්බත්තාති අධිප්පායො. ආනාපානභාවනායං සමාධිපි පධානො, න සති එවාති දස්සනත්ථං **‘‘දසකසිණ…පෙ…. සම්මාසමාධි ධම්මපද’’**න්ති වුත්තං. චතුධාතුවවත්ථානවසෙන අධිගතානම්පි එත්ථෙව සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො.

116. **උපලක්ඛණකාරණානීති** සඤ්ජානනනිමිත්තානි.

පාපමෙව **පාපියොති** ආහ **‘‘පාපං හොතී’’**ති, ‘‘පාපියො’’ති ච ලිඞ්ගවිපල්ලාසවසෙන වුත්තං. **එකවචනෙ බහුවචනන්ති** එකවචනෙ වත්තබ්බෙ බහුවචනං වුත්තං.

117. **ඔලීයනතණ්හාභිනිවෙසවසෙනාති** භවතණ්හාභවදිට්ඨිවසෙන. තා හි භවෙසු සත්තෙ අල්ලීයාපෙන්ති. **අතිධාවනාභිනිවෙසවසෙනාති** උච්ඡෙදදිට්ඨිවසෙන. සා හි අවට්ටුපච්ඡෙදමෙව වට්ටුපච්ඡෙදං කත්වා අභිනිවිසනතො අතිධාවනාභිනිවෙසො නාම. **ඔලීයන්තීති** සම්මාපටිපත්තිතො සඞ්කොචං ආපජ්ජන්ති. **අභිධාවන්තීති** සම්මාපටිපත්තිං අතික්කමන්ති.

තෙසඤ්චාති තෙසං උභින්නං අභිනිවෙසානං, තදඤ්ඤෙසඤ්ච සබ්බමඤ්ඤිතානං.

118. **ඉදං ඉට්ඨවිපාකං අනිට්ඨවිපාකන්ති** ඉදං ඉට්ඨවිපාකසඞ්ඛාතං අනිට්ඨවිපාකසඞ්ඛාතං ඵලං.

‘‘අකඞ්ඛතො න ජානෙය්‍යු’’න්ති එතෙන ‘‘ආකඞ්ඛතො’’ති ඉමිනා පදෙන සද්ධිං සම්බන්ධදස්සනමුඛෙන ‘‘න ජඤ්ඤා’’ති පදස්ස අත්ථං දස්සෙති.

න උපලබ්භතීති නත්ථීති අත්ථො.

120. **තානීති** කම්මකම්මනිමිත්තගතිනිමිත්තානි. පත්ථරණාකාරොයෙව හෙස, යදිදං ඡායානං වොලම්බනං. **එවං හොතීති** ‘‘අකතං වත මෙ කල්‍යාණ’’න්තිආදිප්පකාරෙන විප්පටිසාරො හොති.

122. **එසකෙහීති** ගවෙසකෙහි සපරසන්තානෙ සම්පාදකෙහි. **දුක්ඛුද්‍රයන්ති** දුක්ඛඵලං. **තීහි කාරණෙහීති** කායවාචාචිත්තෙහි. තානි හි තංතංසංවරානං ද්වාරභාවෙන කාරණානීති වුත්තානි. **තීහි ඨානෙහීති** වා තීහි උප්පත්තිට්ඨානෙහි. **පිහිතන්ති** පිධායකං.

‘‘උට්ඨානට්ඨානසඞ්ඛාත’’න්ති ඉදං පාසාණභාවසාමඤ්ඤං ගහෙත්වා වුත්තං.

123. **රජමිස්සකන්ති** පුප්ඵරජමිස්සකං. **තස්සාති** තස්ස සෙක්ඛාසෙක්ඛමුනිනො. මහිච්ඡාදීනං විය ගාමෙ චරණප්පච්චයා ගාමවාසීනං සද්ධාහානි වා භොගහානි වා න හොති, අථ ඛො උපරූපරි වුද්ධියෙව හොතීති දස්සෙන්තො **‘‘පාකතිකමෙව හොතී’’**ති ආහ. **අජ්ඣත්තිකකම්මට්ඨානන්ති** චතුසච්චකම්මට්ඨානං.

තෙනාති කුසලෙන කායවචීකම්මෙන. ථිරභාවො ථාමං නාමාති තස්ස අත්ථං දස්සෙන්තො **‘‘ථාමවාති ධිතිමා’’**ති ආහ.

අත්තසංනිස්සයං පෙමං අත්තාති ගහෙත්වා ‘‘අත්තසම’’න්ති වුත්තන්ති ආහ **‘‘අත්තපෙමෙන සමං පෙමං නත්ථී’’**ති. භගවතො විපස්සනාඤාණොභාසප්පවත්තිං සන්ධායාහ **‘‘පඤ්ඤා පන…පෙ…. සක්කොතී’’**ති. සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං, පන අභිඤ්ඤාඤාණානි ච අනන්තාපරිමාණං ලොකධාතුං ඔභාසෙන්ති.

124. **කිස්ස භීතාති** කෙන කාරණෙන භීතා.

ඨපෙත්වාති පවත්තෙත්වා. වචනීයො යාචකානන්ති යොජනා, යාචිතබ්බයුත්තොති අත්ථො. **යඤ්ඤඋපක්ඛරොති** යඤ්ඤොපකරණං. **‘‘එතෙසු ධම්මෙසු ඨිතො චතුසූ’’**ති වුත්තං චතුක්කං වවත්ථපෙතුං **‘‘සද්ධොති එකං අඞ්ග’’**න්තිආදි වුත්තං.

ගාථායං වුත්තධම්මෙ ද්වෙ ද්වෙ එකං කත්වා අඞ්ගකරණං **දුකනයො**.

ජාතිධම්මන්ති පවත්තිධම්මං සන්ධාය වදති.

125. සච්චෙකදෙසතො සච්චසමුදායො අනවසෙසපරියාදානතො විසිට්ඨොති දස්සෙන්තො **"පරමත්ථසච්චං වා හොතූ"**ති ආහ. **චතුරො පදාති** චත්තාරි පදානි, ලිඞ්ගවිපල්ලාසෙන වුත්තං, චත්තාරො ධම්මකොට්ඨාසාති අත්ථො. කෙවලං සත්තවිභාගදස්සනත්ථමෙව චතුපදග්ගහණං, න අධිගතධම්මානුරූපතාය.

නිම්මදාති න මදා.

"සච්චවාදී ජිනො රොමො"තිපි පාඨො. තත්ථ **රොමොති** දිට්ඨිරාගරත්තානං තිත්ථියානං, තිත්ථකරානඤ්ච අධම්මවාදීනං රාගවිපරීතධම්මදෙසනතො භයජනකො, අධම්මවාදීනං වා තත්ථ ආදීනවදස්සනෙන භායිතබ්බො, අප්පහීනාසංවරානං වා දූරුපසඞ්කමනතො දූරාසදොති අත්ථො.

සච්චො ච සො ධම්මො චාති **සච්චධම්මො**. තෙනාහ **"එකන්තනිස්සරණභාවෙනා"**තිආදි.

එකායනභාවන්ති එකමග්ගභාවං, අඤ්ඤමග්ගභාවන්ති අත්ථො.

දස්සනභාගියං භාවනාභාගියන්ති නිබ්බෙධභාගියමෙව ද්විධා විභජිත්වා වුත්තන්ති ආහ **"සංකිලෙසභාගියාදීහි චතූහි පදෙහී"**ති. **සෙසත්තිකානන්ති** සත්තාධිට්ඨානත්තිකාදීනං අට්ඨන්නං තිකානං. **සෙසපදානඤ්චාති** සංකිලෙසභාගියඤ්ච වාසනාභාගියඤ්චාතිආදිමිස්සකපදානඤ්ච. **ච**-සද්දෙන සංකිලෙසභාගියාදිපදානි ච සඞ්ගණ්හාති. ලොකියත්තිකස්සෙව හි "සෙසපදානී"ති වුත්තෙහි මිස්සකපදෙහි එවං සංසන්දනෙ නයදස්සනං, ඉතරෙසං පන තිකානං සංකිලෙසභාගියාදිපදෙහි චෙව සෙසපදෙහි ච සංසන්දනෙ ඉදං නයදස්සනන්ති **"වුත්තනයානුසාරෙන සුවිඤ්ඤෙය්‍යා"**න්ති වුත්තං. **සමතික්කමනන්ති** පහානං. සතිපි වාසනාභාගියසංකිලෙසභාගියධම්මානං ලොකියභාවෙ පුරිමෙහි පන පච්ඡිමා පහාතබ්බා තදඞ්ගවසෙන, වික්ඛම්භනවසෙන ච. එවං පජහනසමත්ථතාය පහානන්ති වුත්තං **"වාසනාභාගියං සුත්තං සංකිලෙසභාගියස්ස සමතික්කමාය හොතී"**ති. සංකිලෙසධම්මානං සමතික්කමෙන අධිගන්තබ්බා වොදානධම්මා වියාති යොජනා. **භාවනා** නාම තිවිධා ඣානභාවනා, විපස්සනාභාවනා, මග්ගභාවනාති. තාසු මග්ගභාවනාය ගහිතාය විපස්සනාභාවනා ගහිතා එව හොතීති තං අනාමසිත්වා ඉතරා ද්වෙ එව ගහිතා. තථාපි "භාවනාභාගියස්ස සුත්තස්ස පටිනිස්සග්ගායා"ති වුත්තෙ කිං සබ්බෙන සබ්බං අසෙක්ඛස්ස ඣානභාවනාපි පටිනිස්සට්ඨාති චොදනං මනසි කත්වා පාළියං **"අසෙක්ඛභාගියං සුත්තං දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරත්ථ"**න්ති වුත්තන්ති දස්සෙන්තො **"අසෙක්ඛධම්මෙසු උප්පන්නෙසු මග්ගභාවනාකිච්චං නාම නත්ථී"**ති වත්වා **"ඣානභාවනාපි දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරත්ථා එවා"**ති ආහ.

එකං එව භවබීජං පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණං **එකබීජං,** තං අස්ස අත්ථීති **එකබීජී. සන්ධාවිත්වා** සමාගන්ත්වා, නිබ්බත්තනවසෙන උපගන්ත්වාති අත්ථො. **සංසරිත්වාති** තස්සෙව වෙවචනං. කුලං කුලං ගච්ඡතීති **කොලංකොලො.** පුරිමපදෙ අනුනාසිකලොපං අකත්වා නිද්දෙසො.

තෙසං සොතාපන්නානං. **එතං පභෙදන්ති** එකබීජිආදිවිභාගං. පුරිමභවසිද්ධං විවට්ටූපනිස්සයපුඤ්ඤකම්මං ඉධ **පුබ්බහෙතු** නාම. යො "කතපුඤ්ඤතා"ති වුච්චති, සො පඨමමග්ගෙ සාධිතෙ චරිතත්ථතාය විපක්කවිපාකං විය කම්මං උපරිමමග්ගානං උපනිස්සයො න සියාති අධිප්පායෙනාහ **"උපරි...පෙ.... ආපජ්ජතී"**ති. **තිණ්ණං මග්ගානං නිරත්ථකතා ආපජ්ජති** පඨමමග්ගෙනෙව තෙහි කාතබ්බකිච්චස්ස සාධිතත්තා. **පඨමමග්ගෙ...පෙ.... ආපජ්ජතීති** අනුප්පන්නස්ස අත්ථකිරියාසම්භවතො. එවං තිණ්ණං වාදානං යුත්තිඅභාවං දස්සෙත්වා චතුත්ථවාදො එවෙත්ථ යුත්තොති දස්සෙන්තො ආහ **"විපස්සනා...පෙ.... යුජ්ජතී"**ති. **"සචෙ හී"**තිආදිනා තං යුත්තිං විභාවෙති. විමුත්තිපරිපාචනීයානං ධම්මානං පරිපක්කතාය ඉන්ද්‍රියානං තික්ඛතාය ඤාණස්ස විසදතාය විපස්සනාය බලවභාවො වෙදිතබ්බො. සො හි වොමිස්සකනයෙන සංසරණකො ඉධාධිප්පෙතො "දෙවෙ චෙව මානුසෙ ච සන්ධාවිත්වා"ති වුත්තත්තා. ඉධ කාමභවෙ ඨිතො **ඉධට්ඨකො.** මනුස්සදෙවලොකූපපජ්ජනතො ඕකාරෙන **වොකිණ්ණො.** අරියසාවකස්ස තංතංසත්තනිකායූපපත්ති තස්ස තස්ස සොධනසදිසං කිලෙසමලාදිඅනත්ථාපනයනතොති ආහ **"ඡ දෙවලොකෙ සොධෙත්වා"**ති. **"අකනිට්ඨෙ ඨත්වා"**ති එතෙන හෙට්ඨාබ්‍රහ්මලොකසොධනං වුත්තමෙවාති වෙදිතබ්බං.

සද්ධං ධුරං කත්වාති සද්ධං ධුරං ජෙට්ඨකං පුබ්බඞ්ගමං කත්වා. සද්ධාය අනුස්සති පටිපත්ති, සද්ධං වා පුබ්බභාගියං අනුස්සති, සද්ධාය වා අනුසරණසීලොති **සද්ධානුසාරී. ධම්මානුසාරීති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **ධම්මොති** පනෙත්ථ පඤ්ඤා වෙදිතබ්බා. සද්දහන්තො විමුත්තොති **සද්ධාවිමුත්තො.** යදිපි සබ්බථා අවිමුත්තො, සද්ධාමත්තෙන පන විමුත්තොති අත්ථො. සද්ධාය වා අධිමුත්තොති **සද්ධාවිමුත්තො. වුත්තනයෙනාති** උපරිමග්ගවිපස්සනාය බලවමන්දමන්දතරභාවෙන. දිට්ඨියා පත්තොති **දිට්ඨිප්පත්තො,** චතුසච්චදස්සනසඞ්ඛාතාය දිට්ඨියා නිරොධප්පත්තොති අත්ථො. දිට්ඨන්තං වා පත්තොති **දිට්ඨිප්පත්තො,** දස්සනසඞ්ඛාතස්ස සොතාපත්තිමග්ගඤාණස්ස අනන්තරප්පවත්තොති වුත්තං හොති. පඨමඵලතො පට්ඨාය හි යාව අග්ගමග්ගා දිට්ඨිප්පත්තාති. **ඉදන්ති**

යථාවුත්තසොතාපන්නානං සද්ධාවිමුත්තදිට්ඨිප්පත්තතාවචනං . **අට්ඨන්නං විමොක්ඛානන්ති** චතස්සො රූපාවචරසමාපත්තියො, චතස්සො අරූපාවචරසමාපත්තියොති **අට්ඨ විමොක්ඛා,** තෙසං.

වුට්ඨන්තං සච්ඡිකරොතීති **කායසක්ඛී,** වුට්ඨානං අන්තො **වුට්ඨන්තො,** වුට්ඨානං අරූපජ්ඣානානං අනන්තරො කාලොති අධිප්පායො. අච්චන්තසංයොගෙ චෙතං උපයොගවචනං, වුට්ඨානන්තරකාලමෙව සච්ඡිකාතබ්බං සච්ඡිකරොතීති වුත්තං හොති, ''විසමං චන්දිමසූරියා පරිවත්තන්ති''තිආදීසු (අ. නි. 4.70) විය වා භාවනපුංසකන්ති එතං දට්ඨබ්බං. යො හි අරූපජ්ඣානෙන රූපකායතො, නාමකායෙකදෙසතො ච වික්ඛම්භනවිමොක්ඛෙන විමුත්තො, තෙන නිරොධසඞ්ඛාතො විමොක්ඛො ආලොචිතො පකාසිතො විය හොති, න කායෙන සච්ඡිකතො, නිරොධං පන ආරම්මණං කත්වා එකච්චෙසු ආසවෙසු ඛෙපිතෙසු තෙන සො සච්ඡිකතො හොති. තස්මා සො සච්ඡිකාතබ්බං නිරොධං යථාආලොචිතං නාමකායෙන සච්ඡිකරොතීති **''කායසක්ඛී''**ති වුච්චති, න තු විමුත්තො එකච්චානං එව ආසවානං අපරික්ඛීණත්තා.

අභෙදෙනාති අන්තරාපරිනිබ්බායිආදිභෙදෙන විනා. ''අභෙදෙනා''ති ච ඉදං ''සද්ධාවිමුත්තදිට්ඨිප්පත්තකායසක්ඛිනො''ති ඉධාපි ආනෙත්වා යොජෙතබ්බං. යථෙව හි අන්තරාපරිනිබ්බායිආදිභෙදානාමසනෙනෙව එකො අනාගාමී හොති, එවං යථාවුත්තභෙදආමසනෙනෙව සද්ධාවිමුත්තො, දිට්ඨිප්පත්තො, කායසක්ඛීති තයො අනාගාමිනො හොන්ති. අයඤ්ච අනාගාමිනො තාදිසමවත්ථාභෙදං ගහෙත්වා ගණනා කතාති වෙදිතබ්බං. **''අවිහාදීසු''**තිආදි සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

පඤ්ඤාය එව විමුත්තො, න චෙතොවිමුත්තිභූතෙන සාතිසයෙන සමාධිනාපීති **පඤ්ඤාවිමුත්තො. උභතොභාගවිමුත්තොති** උභොහි භාගෙහි උභතොභාගතො විමුත්තො. කිලෙසානං වික්ඛම්භනසමුච්ඡින්නෙහි රූපකායනාමකායතො විමුත්තොති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො **''වික්ඛම්භන…පෙ…. විමුත්තො නාමා''**ති ආහ. අරූපසමාපත්තියා රූපකායතො, අග්ගමග්ගෙන අරූපකායතො විමුත්තං. යථාහ –

> ''ඉධ, භික්ඛවෙ, එකච්චො පුග්ගලො යෙ තෙ සන්තා විමොක්ඛා අතික්කම්ම රූපෙ ආරුප්පා, තෙ කායෙන ඵුසිත්වා විහරති, පඤ්ඤාය චස්ස දිස්වා ආසවා පරික්ඛීණා හොන්ති, අයං වුච්චති, භික්ඛවෙ, පුග්ගලො උභතොභාගවිමුත්තො''ති (ම. නි. 2.182).

යං පන **මහානිදානසුත්තෙ** ''රූපී රූපානි පස්සතී''තිආදිකෙ (දී. නි. 2.129) නිරොධසමාපත්තිඅන්තෙ අට්ඨ විමොක්ඛෙ වත්වා –

> ''යතො ඛො, ආනන්ද, භික්ඛු ඉමෙ අට්ඨ විමොක්ඛෙ අනුලොමම්පි සමාපජ්ජති…පෙ…. අයං වුච්චතානන්ද, භික්ඛු උභතොභාගවිමුත්තො, ඉමාය ච, ආනන්ද, උභතොභාගවිමුත්තියා අඤ්ඤා උභතොභාගවිමුත්ති උත්තරිතරා වා පණීතතරා වා නත්ථී''ති (දී. නි. 2.130) –

වුත්තං, තං උභතොභාගවිමුත්තසෙට්ඨවසෙන වුත්තං. තත්ථ යස්මා ආරුප්පසමාපත්තීසු එකායපි රූපකායො වික්ඛම්භිතො එව නාම හොති, තස්මා චතුන්නං ආරුප්පසමාපත්තීනං, නිරොධසමාපත්තියා ච ලාභීනං වසෙන පඤ්ච උභතොභාගවිමුත්තා වෙදිතබ්බා. එස නයො **කායසක්ඛිම්හිපි**. අට්ඨවිමොක්ඛෙකදෙසෙපි හි අට්ඨවිමොක්ඛසමඤ්ඤා යථා ''ලොකෙ සත්තා''ති.

තෙරසසු සීසෙසු පලිබොධසීසාදීනි, පවත්තසීසඤ්ච පරියාදියිතබ්බානි, අධිමොක්ඛසීසාදීනි පරියාදකානි, **ගොචරසීසං** පරියාදකඵලං. තඤ්හි විසයජ්ඣත්තං ඵලං, **විමොක්ඛො** පරියාදකස්ස මග්ගස්ස, ඵලස්ස ච ආරම්මණං. **සඞ්ඛාරසීසං** සඞ්ඛාරවිවෙකභූතො නිරොධොති පරියාදියිතබ්බානං, පරියාදකඵලානඤ්ච සහ විසයසංසිද්ධිදස්සනෙන සමසීසිභාවං දස්සෙතුං **පටිසම්භිදායං** (පටි. ම. 1.87) තෙරස සීසානි වුත්තානි. ඉධ පන ''යස්ස පුග්ගලස්ස අපුබ්බං අචරිමං ආසවපරියාදානඤ්ච හොති ජීවිතපරියාදානඤ්චා''ති (පු. ප. 16) **පුග්ගලපඤ්ඤත්තියං** ආගතත්තා තෙසු කිලෙසපවත්තසීසානං එව වසෙන යොජනං කරොන්තො **''කිලෙසසීස''**න්තිආදිමාහ. තත්ථ පවත්තසීසම්පි මග්ගො පවත්තිතො වුට්ඨහන්තො චුතිතො උද්ධං අප්පවත්තිකරණෙන යදිපි පරියාදියති, යාව පන චුති, තාව පවත්තිසම්භවතො **''පවත්තසීසං ජීවිතින්ද්‍රියං චුතිචිත්තං පරියාදියතී''**ති ආහ.

කිලෙසපරියාදානෙන අත්තනො අනන්තරං විය නිප්ඵාදෙතබ්බා, පච්චවෙක්ඛණවාරා ච කිලෙසපරියාදානස්සෙව වාරාති වත්තබ්බතං අරහන්ති. ''විමුත්තස්මිං විමුත්තමිති ඤාණං හොතී''ති (ම. නි. 1.78; සං. නි. 3.12, 14) හි වචනතො පච්චවෙක්ඛණපරිසමාපනෙන කිලෙසපරියාදානං සමාපිතං නාම හොති. තං පන පරිසමාපනං යදි චුතිචිත්තෙන හොති, තෙනෙව ජීවිතපරිසමාපනඤ්ච හොතීති ඉමාය වාරචුතිසමතාය කිලෙසපරියාදානජීවිතපරියාදානානං අපුබ්බාචරිමතා හොතීති ආහ **''වාරසමතායා''**ති. **භවඞ්ගං ඔතරිත්වා පරිනිබ්බායතොති** එත්ථ පරිනිබ්බානචිත්තමෙව භඞ්ගොත්තරණභාවෙන වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

චරිතන්ති චරිතා කායවචීමනප්පවත්ති. එත්ථ ච යෙන රාගාධිකභාවෙන පුග්ගලො ‘‘රාගචරිතො’’ති ලක්ඛීයති, තයිදං ලක්ඛණං. තෙනාහ **‘‘රාගජ්ඣාසයො රාගාධිකොති අත්ථො’’**ති, තෙන අප්පහීනභාවෙන සන්තානෙ ථාමගතස්ස රාගස්ස බලභාවො ලක්ඛීයතීති දට්ඨබ්බං. එසෙව නයො සෙසෙසුපි.

සීලවන්තෙහීති ආදිසද්දස්ස ලොපං කත්වා නිද්දෙසො කතොති දස්සෙන්තො ආහ **‘‘සීලවන්තාදීහී’’**ති. **ආදිසද්දෙන** දායකාදීනං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො.

ආරම්මණභූතා ඤෙය්‍යාන්ති ආරම්මණභූතාව ඤෙය්‍යා.

පුථුජ්ජනභූමිආදීසූති පුථුජ්ජනසෙක්ඛාසෙක්ඛභූමීසු. තත්ථ පුථුජ්ජනභූමිවසෙන සංවරො, සෙක්ඛභූමිවසෙන පහානභාවනා, අසෙක්ඛභූමිවසෙන සච්ඡිකිරියා, පුථුජ්ජනභූමිසෙක්ඛභූමිවසෙන වා යථාරහං සංවරපහානභාවනා. පුබ්බභාගියා හි සංවරපහානභාවනා පුථුජ්ජනස්ස සම්භවන්ති, ඉතරා සෙක්ඛස්ස, අසෙක්ඛභූමිවසෙන සච්ඡිකිරියා. **නයතො දස්සිතන්ති** ‘‘යං, භික්ඛවෙ, මයා ‘ඉදං න කප්පතී’ති අප්පටික්ඛිත්තං, තං චෙ කප්පියං අනුලොමෙති, අකප්පියං පටිබාහති, තං වො කප්පතී’’තිආදිනා (මහාව. 305) නයදස්සනවසෙන පකාසිතං. **සරාගාදිසංවත්තනන්ති** සරාගාදිභාවාය සංවත්තනං.

අඤ්ඤමඤ්ඤං සංසග්ගතොති ‘‘සංකිලෙසභාගියඤ්ච වාසනාභාගියඤ්චා’’තිආදිනා සංකිලෙසභාගියාදීනං පදානං අඤ්ඤමඤ්ඤසංසග්ගතො. **අනෙකවිධොති** ද්වාදසවිධො යාව ද්වානවුතාධිකචතුසහස්සවිධොපි අනෙකප්පකාරො. **ලොකියසත්තාධිට්ඨානාදිසංසග්ගතොති ආදිසද්දෙන** ලොකියං ඤාණං, ලොකුත්තරං ඤාණං, ලොකියඤ්ච ලොකුත්තරඤ්ච ඤාණං, ලොකියං ඤෙය්‍යං, ලොකුත්තරං ඤෙය්‍යං, ලොකියඤ්ච ලොකුත්තරඤ්ච ඤෙය්‍යං, ලොකියං ඤාණඤ්ච ඤෙය්‍යඤ්ච, ලොකුත්තරං ඤාණඤ්ච ඤෙය්‍යඤ්ච, ලොකියඤ්ච ලොකුත්තරඤ්ච ඤාණඤ්ච ඤෙය්‍යඤ්චාතිආදිකො සම්භවන්තො පට්ඨානභෙදො සඞ්ගහිතො. **උභයත්ථාති** සංකිලෙසභාගියාදිකෙ, ලොකියාදිකෙ ච. **යථාරහන්ති** යො යො සංසග්ගවසෙන යොජනං අරහති, සො සො ධම්මො. සම්භවාවිරොධෙනෙව හි යොජනා. න හි ‘‘ලොකියං නිබ්බෙධභාගිය’’න්තිආදිනා යොජනා සම්භවති.

තීසු පිටකෙසු ලබ්භමානස්සාති තිස්සො සඞ්ගීතියො ආරුළ්හෙ තෙපිටකෙ බුද්ධවචනෙ උපලබ්භමානස්ස විජ්ජමානස්ස, එතෙන න කෙවලං සඞ්ගහො එව යථාවුත්තභෙදානං පට්ඨානභාගානං නිද්ධාරණාය කාරණං, අථ ඛො පාළියං දස්සනඤ්චාති විභාවෙති. තෙනාහ **‘‘යං දිස්සති තාසු තාසු භූමීසූ’’**ති. **‘‘තෙනෙව හී’’**තිආදිනා යථාවුත්තස්ස අත්ථස්ස පාඨානුගමං දස්සෙති.

සාසනපට්ඨානවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිගමනකථාවණ්ණනා

සද්ධම්මාවතරට්ඨානෙති දෙසන්තරතො ආගන්ත්වා සද්ධම්මස්ස අවතරණොකාසභූතෙ සද්ධම්මස්සවනධාරණපරිචයපරිපුච්ඡාමනසිකාරබහුලානං නිවාසට්ඨානතං සන්ධායෙතං වුත්තං, අත්තනො වා සන්තානෙ පරියත්තිසද්ධම්මස්ස අනුප්පවෙසනට්ඨානතාය එවං වුත්තං. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙවාති.

නෙත්තිඅට්ඨකථාය ලීනත්ථවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නෙත්තිප්පකරණ-ටීකා නිට්ඨිතා.